

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra právních dějin

Politické procesy v Československu po roce 1948

Případ gen. Karel Kutlvašr a spol.

**Political trials in Czechoslovakia after 1948
The Case of General Karel Kutlvašr et al.**

Rigorózní práce

Zpracovatel: Mgr. Ivana Bláhová

31. srpna 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité a řádně citované prameny. Dále prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne

Mgr. Ivana Bláhová

Poděkování

Mé poděkování patří především prof. JUDr. Janu Kuklíkovi, DrSc. za možnost spolupracovat na vědeckém semináři Rekonstrukce politických procesů z 50. let.

Dále děkuji Mgr. Řeřichovi, řediteli festivalu *Mene Tekel*, pod jehož vedením jsme se studenty Právnické fakulty v akademickém roce 2013/14 nastudovali a následně na veřejném semináři představili rekonstrukci trestního řízení s gen. Kutlvašem a spol.

V neposlední řadě mé díky patří PhDr. Aleně Šimánkové a Miloslavě Buriánkové z Národního archivu za jejich obětavou pomoc při vyhledávání původních dokumentů.

Motto

„Pokoušíme-li se zpětně analyzovat mechanismus procesů, vztah nezákonnosti k obecně proklamované vůli vládnoucí třídy, vztah právní teorie a praxe, vždy se nakonec dostaneme k základní otázce vztahu mezi mocí a právem.“

Pavel Zářecký: Moc, právo a procesy¹

---

¹ ZÁŘECKÝ, P. *Moc, právo a procesy*. Národní archiv, f. ÚV KSČ, Pillerova komise, k. 6.

OBSAH

1. ÚVODEM	7
2. POLITICKÉ PROCESY	9
2.1. Pojetí a definice	9
2.2. Politická situace a politické procesy v Československu	12
2.2.1. Mezinárodní politika a její vliv na politické procesy	14
2.2.2. Vnitropolitická situace a politické procesy	16
2.3. Stručná typologie politických procesů	22
2.4. Právní úprava v Československu po roce 1948.....	40
2.4.1. Trestní právo	45
2.4.2. Další právní předpisy.....	56
2.4.3. Výklad a aplikace práva	59
2.4.4. Systém legalizované nezákonnosti	63
2.5. Mechanismus výroby politických procesů.....	66
2.5.1. Politické orgány.....	67
2.5.2. Bezpečnostní složky	69
2.5.3. Justice	77
2.6. Rehabilitace	85
2.6.1. První revize – Barákova komise.....	87
2.6.2. Revize 60. let.....	88
2.6.3. Revize let devadesátých	96
2.6.4. Závěrem k revizím a rehabilitacím.....	98
2.7. Závěrem k politickým procesům.....	99
3. PŘÍPADOVÁ STUDIE – GENERÁL KAREL KUTLVAŠR A SPOL.	104
3.1. Studentská skupina <i>Pravda zvítězí</i>	105
3.2. Právní kvalifikace.....	117
3.3. Průběh trestního řízení	122
3.4. Následné případy.....	142
3.5. Obnova řízení ve prospěch Josefa Hrušky (1966)	144
3.6. Obnovy řízení ve prospěch ostatních odsouzených (1967–68).....	148
3.7. Rehabilitace po roce 1990	158
3.8. Závěrem k případu Kutlvašr a spol.	158

4. ZÁVĚR	160
5. RESUMÉ	162
6. SEZNAM ZKRATEK	164
7. PRAMENY A LITERATURA	165
7.1. Archivní materiály.....	165
7.2. Právní předpisy.....	165
7.3. Literatura.....	167
7.4. Cizojazyčná literatura.....	173
7.5. Odborné články.....	173
7.6. Internetové zdroje.....	174
7.7. Další zdroje.....	175
8. PŘÍLOHY	176
9. ABSTRAKT V ČESKÉM A ANGLICKÉM JAZYCE	189
10. KLÍČOVÁ SLOVA V ČESKÉM A ANGLICKÉM JAZYCE	190

1. ÚVODEM

Právní normy hrají v životě jednotlivce i státu v posledních dvou stoletích stále větší roli, a proto je téma politické perzekuce spojováno především se zneužíváním práva. Nárůst složitosti společenských vztahů po revolucích 18. a 19. století, včetně revoluce průmyslové, přinesl i nárůst potřeby regulace těchto vztahů. Odneepaměti v lidské společnosti vznikaly normy chování – byly to normy morální, náboženské a posléze i normy právní. Všechny tyto normativní systémy byly od určité míry komplementární, až do doby, kdy převládl normativní systém právní. Ukázalo se však, že právo není normativním systémem, který by byl sám o sobě schopen poskytnout ochranu proti neomezené moci. Neboť právo jako normativní systém dávno nevzniká ze zažitých, obecně uznávaných obyčejů, ale je výrazem vůle politické reprezentace státu. I proto je náchylné ke zneužití ze strany vládnoucí elity. Jedním z projevů zneužití práva je i politická perzekuce, plynoucí ze snahy držitelů politické moci vytěsnit své odpůrce a upevnit svoji moc.

Perzekuce skutečných i domnělých politických odpůrců je tedy neoddelitelně spojena se zápasem o moc v lidské společnosti. V této souvislosti lze uvést například římské proskripční seznamy.

V posledních dvou stoletích došlo k výrazné proměně chápání vztahu vládnutí a státu, moci a práva. Vlivem osvícenských myšlenek a teorie dělby moci postupně vznikl systém, který v souvislosti s nárůstem právní regulace vedl mimo jiné i k institucionalizaci politické perzekuce. Z rozhodnutí neomezeného vládce se stala otázka právní, stále však motivovaná mocensky. Do popředí se dostává především užití trestněprávních norem. Jednání, které bychom ve středověkém kontextu označili za *crimen laesae maiestatis*, později za čin ohrožující státoprávní uspořádání, se stává skutkovou podstatou trestného činu zakotveného v pozitivním právu, nejčastěji v trestním kodexu.

Nedemokratické režimy ve 20. století, které se pokusily vzkřísit myšlenky absolutní vlády, byly nuceny do značné míry alespoň v počátcích užívat zažitý systém právních norem a institutů. Při likvidaci politických odpůrců se uplatnily především nástroje trestního práva, což s sebou neslo i nutnost změn trestněprávních předpisů, úpravy jejich výkladu a aplikace a v neposlední řadě i ovládnutí soudního systému. V tomto

případě lze hovořit o zneužití práva, které přestává být nástrojem uspořádání společenských vztahů podle zásad obecné spravedlnosti. Právo se v takovém systému stává služebníkem politické moci, která prosazuje toliko vlastní cíle.

Lze tedy dojít k závěru, že právo samo o sobě neposkytuje záruku dobré vlády. V současnosti převažující teorie právního státu považuje za záruku dobré vlády kromě účinné právní regulace i vyvážený systém dělby moci a soutěž politických stran. Oba posléze jmenované prvky se však v pojetí subjektu, který usiluje o nastolení absolutní vlády, nemohou uplatnit. A právě díky tomu se právo může stát nástrojem politické perzekuce.

Právo jako nástroj politické perzekuce s sebou zároveň nese mnoho otázek. Například otázku vlivu aktuální politické situace uvnitř etablovaného nedemokratického režimu na intenzitu politické perzekuce. Z právního hlediska pak přináší otázku, jaký je vliv politické situace na právní posouzení jednání označených za trestné činy politické povahy, resp. co je považováno za trestné činy politické povahy. Přitom je třeba rozlišovat mezi trestnými činy politické povahy a politickou interpretací obecných trestných činů.

Tato práce je pokusem nastítnit odpovědi na tyto otázky. Cílem práce je přinést nejen právně historický pohled na politickou perzekuci po roce 1948 v Československu, ale zaměřit se i na vztah politické či mocenské situace k perzekuci politických odpůrců. Politická perzekuce je nedílnou součástí boje o moc. Jestliže chce určitý subjekt získat nebo si udržet neomezenou moc, musí eliminovat své skutečné i domnělé odpůrce. To ovšem neznamená, že je-li moc získána a systém vlády stabilizován, není již třeba se na odpůrce ohlížet. Nedávná historie nás přesvědčila, že i držitel veškeré moci ve státě musí být neustále připraven se vypořádat se svými odpůrci.

Z opačného úhlu pohledu však lze vyzorovat, že vnitrostátní politická situace – byť upevněného nedemokratického režimu – má na politickou perzekuci velký vliv. Nejen na její rozsah, používané metody, ale i samotné posuzování jednání dříve postiženého z politických důvodů. Nezřídka se lze setkat s případy, kdy původní soudní rozhodnutí bylo revidováno ještě v době existence téhož nedemokratického systému. Z hlediska práva je přitom nejzajímavější, že revidovaná rozhodnutí byla vydávána na základě týchž spisových materiálů a diametrálně se odlišovala od původních rozhodnutí.

Studie tohoto jevu a jeho souvislostí s aktuální politickou situací představuje druhou část této práce, kterou tvoří případová studie trestního řízení se skupinou *Šerík / Pravda zvítězí*, v jejímž čele stanul generál Karel Kutlvašr, zatímco první část je věnována samotnému pojmu politické perzekuce – tzv. politických procesů, dobovému kontextu, typologii i právní úpravě, která umožnila rozsáhlou politickou perzekuci po únoru 1948. Stranou zájmu však nezůstanou ani instituce, které se na této perzekuci podílely, nejen stranické orgány a bezpečnostní složky, ale především justice.

2. POLITICKÉ PROCESY

2.1. Pojetí a definice

Jak bylo naznačeno v úvodu, politická perzekuce je spojena s bojem o moc. V každém autoritativním režimu hraje důležitou a nezastupitelnou roli, je běžně používaným prostředkem oficiální politiky, stává se normální politickou praxí a trvalým způsobem ochrany režimní moci.² Nárůst právní regulace ovšem postupně vytlačuje možnost využít v tomto boji mimoprávní prostředky. Nadvláda práva ve společnosti dosáhla takového stadia, že, řečeno s Jiřím Přibáněm, i rebelie se musí dělat podle pravidel. V opačném případě hrozí právní postih tomu, kdo užil proti svému protivníkovi mimoprávních prostředků. Na mezery v právu se v tomto případě nelze spoléhat.

Politici soupeři se museli naučit využívat právní normy i v politickém boji. Předpokládáme-li, že se některý z účastníků politického boje snaží nastolit nedemokratický systém vlády bez soutěže politických stran a dělby moci, nabízí se mu několik způsobů, jak se pomocí práva, resp. jeho zneužitím zbavit skutečných i potenciálních politických oponentů. S jistou dávkou fantazie je možné si představit užití prostředků soukromého práva, ovšem jako jednodušší a efektivnější se po uchopení moci jeví využití veřejného, především trestního a správního práva. S tím je spojen nejen nový způsob výkladu a aplikace norem trestního i správního práva, ale i přijímání nových právních norem, které potvrdí dosavadní postupy a zakotví je v právním řádu. Teprve ve chvíli, kdy je takový mocenský systém stabilizován a vyloučen další politický zápas, není již nezbytně nutné nastavená pravidla respektovat.

---

² KAPLAN, K. *StB o sobě (výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka)*. s. 6.

Na druhou stranu jsou však přijímány i další právní normy, které mají potvrdit legitimitu nastoleného vládního systému. Takové normy přitom pro panující režim není nesnadné dodržovat.

Příčiny politické perzekuce spočívají ve snaze vítěze politického boje prosadit vlastní představy o správném fungování společnosti navzdory sociální realitě a potlačit jakoukoliv formu odporu proti nově nastolenému vládnímu systému. S politickou perzekucí je spojen především pojem politický proces. Sousedství politický proces se v obecném povědomí vžilo jako označení pro trestní řízení postihující politické protivníky nedemokratických režimů. Chápeme-li však politiku jako boj o moc, pak lze za **politické procesy** označit **veškeré postupy, které se uplatní právě v boji o získání moci, tj. k porážce protivníka**. Může tedy jít i o postupy mimoprávní, zejm. pokud nejsou právem regulovány; ty budou častěji využívány v době, kdy je dosavadní režim stabilizován.

Výraz politická perzekuce i politické procesy jsou často chápány úzce, přestože formy politické perzekuce ani politické procesy nelze redukovat pouze na (trestně) právní nebo soudní represí. Např. Karel Kaplan definuje politickou perzekuci jako formu řešení rozporu mezi režimem a ostatní společností.³ Politické procesy chápe jako „*všechna soudní řízení, do kterých zasahují jiné než příslušné justiční orgány, přičemž není rozhodující, zda takové instituce rozhodují o procesu od jeho přípravy až po vynesení rozsudku, nebo vstupují až v některé z fází činnosti prokuratury a soudu,*“ čímž se ovšem vytrácí důležitý aspekt politické perzekuce, a tím je zneužití hmotněprávních norem. Naopak Vilém Hejl vychází z konkrétní situace v Československu a politické procesy charakterizuje jako nástroj organizovaného násilí komunistického režimu, který je využíván vedle administrativních prostředků včetně internace a mimozákonné vůle.⁴

Pro účely této práce bude nadále užíváno pojmu politické procesy ve zmíněném užším pojetí, tedy jako trestních řízení soudních, jejichž účelem je prosazení vlastních politických zájmů vládnoucí skupiny.

---

³ DUFEK, J. *Destrukce československého důstojnického sboru po únoru 1948*. In BŘACH, R. (ed.) *Historie a vojenství* č. 3/1993.

⁴ HEJL, V. *Zpráva o organizovaném násilí*. s. 149.

Byť půjde nadále o procesy politické, nelze jim upřít mnohé další aspekty, například právní, sociologické a psychologické. I samotný politický aspekt lze zkoumat z hlediska politiky vnitřní a zahraniční nebo z hlediska politiky tehdejší a současné. Jeví-li se dnes postihování některých jednání pomocí norem trestního práva jako nepřiměřené, nemuselo tomu tak nutně být v době, kdy k těmto jednáním došlo. Je třeba vycházet z dobového politického i právního kontextu, rozlišovat, zda jde o jednání, které bylo trestné ještě před změnou politického režimu, případně jak se např. pomocí výkladu změnilo podmínky aplikace daného ustanovení právního předpisu, nebo zda došlo k zavedení nové skutkové podstaty až po změně politického režimu v zájmu tento chránit před politickými odpůrci.

Z hlediska práva lze politické procesy rozdělit do čtyř kategorií na procesy, v nichž dochází k využívání nebo zneužívání norem hmotného práva nebo procesního práva nebo vlivu vládnoucí politické reprezentace na justici. Do čtvrté, nejpočetnější kategorie budou patřit procesy kombinující shora uvedené tři způsoby.

V prvním případě půjde např. o politicky motivované využití existujících a dosud všeobecně přijímaných norem trestního práva. Jednání, které by dříve nebylo trestné nebo by bylo postihováno jen mírně, je subsumováno pod skutkovou podstatu trestného činu přísněji trestného. V této souvislosti lze hovořit také o dotváření subjektivní nebo objektivní stránky trestného jednání tak, aby odpovídalo určité skutkové podstatě. Příkladem může být tvrzení, že každý pokus o nelegální přechod státních hranic byl učiněn v úmyslu navázat styk s cizí mocí. To umožňovalo kvalifikovat trestný čin neoprávněného opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu zároveň jako pokus trestného činu velezrady nebo vyzvědačství.⁵ Využívání dosavadních hmotně právních norem je typické pro první fázi politické perzekuce, později jsou

---

⁵ Základem pro takové hodnocení jednání spočívajícího v přechodu státních hranic byla notorieta (tedy obecné poznatky a skutečnosti opírající se o dedukci, které není třeba prokazovat), že pachatel odchází do ciziny vždy s úmyslem poškozovat republiku. Předpokládalo se, že pachatel za hranicemi bude mít možnost spolčit se s cizí mocí, že o této možnosti ví a že za tím účelem překračuje státní hranice. Obdobné byly též notoriety obsahující tvrzení, že buržoazie, Vatikán nebo imperialisté, vesničtí boháčů a další jsou úhlavní nepřátelé socialismu, a proto přirozeně páchají protistátně zaměřenou trestnou činností. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 1950 ohrožuje každé nezákonné opuštění republiky bez dalšího státní zájmy, protože stát každou emigraci ztrácí pracovní sílu, a navíc zahraniční nepřátelské síly takto dostávají argumenty k pomlouvání republiky. (Viz též GEBAUER, F. a kol. *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989. Statistický přehled.* s. 95; GRIVNA, T. *Trestní právo hmotné.* In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu.* s. 574 nebo KÜHN, Z. *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace.* m. č. 132.)

vytvořeny nové předpisy umožňující postih jednání, která nový režim považuje za nebezpečná.

Druhá kategorie případů zahrnuje procesy, v nichž došlo ke zneužití procesních předpisů, tedy norem upravujících postup v trestním řízení a práva a povinnosti jeho účastníků. Do této kategorie lze zařadit případy, kdy nebyly procesní předpisy dodrženy v neprospěch obviněných, čímž byly porušeny základní principy řízení. Jako příklad může sloužit vylučování veřejnosti z jednání soudu nebo neumožnění využití práva obhajoby.

Třetí kategorii tvoří procesy, během nichž dochází k ovlivnění rozhodování jednotlivých aktérů. Zde může jít o politické rozhodnutí důsledně postihovat konkrétní skupiny osob nebo vyšetřovat trestnou činnost určitého druhu. Politické pokyny zde platí stejně pro policejní aparát, prokuraturu i soudy. Takové pokyny pocházejí především od stranických orgánů, často přímo z Ministerstva spravedlnosti.

Čtvrtou kategorii tvoří nejrůznější kombinace zmíněných tří přístupů. Hmotné a procesní právo jsou spolu natolik svázány, že si zneužití pouze jedné skupiny norem lze jen těžko představit. Absence politického vlivu na rozhodování bezpečnostních a justičních orgánů je také jen těžko představitelná. Kombinace všech uvedených prvků je samozřejmě výhodná z hlediska dosažení cíle politického procesu: zpřísnění kvalifikace povede k uložení vyššího trestu, obviněnému nebude umožněno se účinně hájit a o trestu bude rozhodnuto na základě politického klíče.

Politická perzekuce má kromě právní stránky také aspekty filozofické, sociologické a politologické. Zároveň je její hodnocení nevyhnutelně subjektivní z hlediska režimu panujícího v době, kdy posuzování politické perzekuce probíhá, neboť je vázáno na srovnání s tzv. normálními podmínkami, což je veličina proměnlivá. Posuzování politické perzekuce s ohledem na míru zneužití právního řádu poskytuje možnost vytvoření objektivnějšího náhledu.

2.2. Politická situace a politické procesy v Československu

Období po roce 1945 je v Československu charakterizováno přechodem k vládě komunistické strany. Po skončení druhé světové války nebylo možné bez ohledu na následky války a proměnu československého státu a jeho obyvatel plně obnovit

platnost ústavy z roku 1920.⁶ Byly to zřejmě politické i právní deformace ústavního systému založeného na ústavě z roku 1920, které v Československu umožnily konečnou změnu politického režimu po Únoru 1948.⁷ Z pohledu budoucích vládců však byl hlavní náplní politického života před Únorem 1948 zápas o upevnění lidově demokratického státu a moci dělnické třídy. Součástí tohoto boje bylo již za války prosazení zřízení národních výborů, vznik omezeného systému politických stran Národní fronty, a tedy vyloučení skutečné opozice ve vládě a ovládnutí bezpečnostních složek státu. Klement Gottwald toto komentoval již tři dny po vyhlášení Košického vládního programu: „...česká a slovenská buržoasie se dnes nemůže opírat o žádnou z těch právních, ústavních i státních institucí, které si vytvořila do Mnichova. A nemůže ani navazovat na předmnichovskou vládu a předmnichovský parlament. Nemá pevné ústavní instituce, kterou by mohla ovládat a s jejíž pomocí by mohla ve jménu práva, ústavnosti a kontinuity vládnout.“⁸

Z diskuse před volbami 1946 byl dohodou politických stran Národní fronty vyloučen Košický program, prezidentské dekrety i přátelství se Sovětským svazem. V Únoru 1948 se podle oficiálního výkladu budoucích vítězů buržoazie pokusila o rozhodující měření sil. „Pokusila se se souhlasem a za pomoci svých západních kapitalistických spojenců o kontrarevoluční zvrát. Vyvolala vládní krizi, která měla vést komunistickou stranu do izolace a ke znovunastolení kapitalismu.“⁹ Cílevědomá cesta

---

⁶ „Formálně sice platila po květnu 1945 ústava z r. 1920. Košický program a dekrety presidenta republiky však derogovaly její podstatná ustanovení, které z ní činily buržoasní ústavu.“ (BOURA, F. Klement Gottwald – o buržoasní a socialistické zákonnosti. s. 529.)

⁷ „Košický vládní program se stal ústavní chartou nové republiky a politickým základem nové zákonnosti. Dekrety o národních výborech rozbily páteř staré buržoasní republiky – její byrokratickou správu. Znárodnovací dekrety zasáhly rozhodným způsobem zdroj buržoasní politické moci – její vlastnictví. Důležitou roli v tomto revolučním útoku proti kapitalistickému vlastnictví sehrály také retribuční dekrety, které svou vahou dolehly na řadu příslušníků velkoburžoasie a které vyvlastnily v nejširším rozsahu německou fašistickou buržoasii a maďarskou velkoburžoasii. Retribuční dekrety společně se zemědělskými zákony rozdrtily také velkostatek. [...] Boj o moc nebyl květnem 1945 s konečnou platností rozhodnut. Naše buržoasie přestala být sice vůdčí silou ve státě. Její politické a hospodářské posice byly podlomeny. Zachovala si však významné legální politické posice (měla svoje vlastní silné politické strany) a rozsáhlou hospodářskou moc. Zachovala si svoje společenské posice a svůj kulturní vliv. Zachovala si mezinárodní styky a opírala svoje naděje o protiofensivní plány kapitalistického bloku, jimiž chtěl tento jednak upřít Sovětskému svazu plody jeho vítězství nad nacismem a fašismem, jednak pomocí hospodářského tlaky a organisování kontrarevolučních pučů vyrvat moc dělnické třídě v lidově demokratických státech.“ (BOURA, F. Klement Gottwald – o buržoasní a socialistické zákonnosti. s. 529 a 530).

⁸ BOUČEK, M. – KLIMEŠ, M. – VARTÍKOVÁ, M. Program revoluce. s. 278–279.

⁹ BOURA, F. Klement Gottwald – o buržoasní a socialistické zákonnosti. s. 531.

komunistické strany za získáním moci v Československu, která zaznamenala hlavní úspěchy v době války a těsně po ní, dosáhla svého vrcholu.

Příčiny politických procesů jsou mezinárodní i vnitrostátní. Politická situace ve straně, ve státě i ve světě až do roku 1989 nacházela svůj odraz v politických procesech, neboť konflikty, které vyvstaly v době upevňování moci KSČ, řešila strana represemi a perzekucí.¹⁰

2.2.1. Mezinárodní politika a její vliv na politické procesy

Kromě vnitropolitických úspěchů se komunisté mohli opřít také o podporu Sovětského svazu, jehož pozice v mezinárodní politice se po skončení války výrazně proměnila. Díky rozsáhlé zájmové sféře, která vznikla na území Evropy osvobozeném Rudou armádou, se Sovětský svaz stal jedním z nejdůležitějších hráčů na poli mezinárodní politiky. Za zahraničně politické determinanty politických procesů ve státech sovětské sféry lze považovat stabilizaci poválečného rozdělení světa a počínající studenou válku. V této konstelaci dvou mocenských bloků byly na jedné straně západoevropské státy a vůdčí roli hrály Spojené státy americké, a na druhé straně státy upevňujícího se sovětského bloku. Atmosféru očekávání dalšího velkého válečného konfliktu využíval Sovětský svaz k prosazování vlastních velmocenských zájmů. Ve státech východního bloku docházelo k další masivní militarizaci průmyslové výroby a politická reprezentace se pokoušela ukázat, že dokáže eliminovat vnitřní opozici. „Protože otevřený střet s nepřítelem se neodehrával na válečném bojišti, ale na poli diplomatickém, politickém, hospodářském, na půdě mezinárodních institucí či ve zpravodajských centrálních, zesílila orientace na hledání a objevování »domácích« nepřátel – skutečných, potenciálních, vymyšlených a provokacemi vyvolaných.“¹¹ Právě politická perzekuce prohlubovala izolaci od ostatního světa a zesilovala závislost na Sovětském svazu.

Sovětský vliv se uplatňoval v několika rovinách: v hospodářské oblasti především pomocí členství satelitních států v Radě vzájemné hospodářské pomoci, v politické oblasti mělo hlavní slovo Informační byro Komunistické strany. Důležitou roli však

---

¹⁰ KAPLAN, K. *StB o sobě (výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka)*. s. 6.

¹¹ Tamtéž. s. 7.

hrály i přímé pokyny komunistického vedení politickým reprezentacím¹² v jednotlivých státech bloku nebo působení sovětských poradců a velvyslanců.¹³

V zahraniční politice ve státech východního bloku jasné dominovaly zájmy sovětské zahraniční politiky. To vedlo nejen k přejímání základních postulátů a orientace sovětské zahraniční politiky, ale i k izolaci států východního bloku od ostatního světa. Československo, jehož mezinárodní kontakty zejm. v hospodářské oblasti dosud směřovaly k západoevropským státům, bylo nuceno orientovat se na východní státy. Dále Československo vystoupilo z více než 50 mezinárodních organizací a přerušilo diplomatické styky s mnoha státy, neboť jejich zastupitelské úřady byly považovány za centra mezinárodní špionáže. Rušeny byly též zahraniční kulturní instituce a tiskové agentury.¹⁴ Omezen byl také dovoz zahraničního tisku.

Politické procesy v Československu začaly oproti ostatním státům východního bloku později. Sovětské vedení dokonce Československu vyčítalo, že „*rozdrčení reakce nebylo doprovázeno zatčením jejich politických vůdců, jejich odsouzením a odhalením jakožto nepřátel lidově demokratické republiky [...] nebyly provedeny velké politické procesy, které by přispěly k jejich odhalení.*“¹⁵ V ostatních státech se již dříve mezi odsouzenými objevovali představitelé opozičních politických stran, průmysloví vlastníci nebo církevní hodnostáři a posléze i sami komunisté.¹⁶ Z mezinárodního hlediska sehrála v přípravě a zaměření politických procesů s komunistickými představiteli důležitou roli teze o hledání vnitřního nepřítele a tzv. jugoslávská roztržka. Konflikt s Titovou Jugoslávií o míru nezávislosti států východního bloku na Moskvě se plně projevil v červnu roku 1948 a znamenal nejen potvrzení naprosté poslušnosti Moskvě, ale i záminku pro vlnu politických procesů s komunistickými funkcionáři. Obdobné působení měl i konflikt s dříve podporovaným státem Izrael. Když se

---

¹² Např. výtka někdejšího sovětského velvyslance v Československu (1945–1947) a poté náměstka ministra zahraničních věcí Sovětského svazu (1947–1955) Valeriana Alexandroviče Zorina týkající se přílišného liberalismu československých komunistů měla za následek vyhlášení ostrého kurzu a zřizování táborů nucených prací.

¹³ KAPLAN, K. *Československo v letech 1948–1953. 2. část. Zakladatelské období komunistického režimu*. s. 6.

¹⁴ KAPLAN, K. *StB o sobě (výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka)*. s. 8.

¹⁵ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 27.

¹⁶ Mezi vysoké představitele komunistické strany, kteří se stali obětí politických procesů, byl např. albánský ministr vnitra Koči Džodže, László Rajk v Maďarsku, Trajčo Kostov v Bulharsku nebo Lucretiu Patrascanu v Rumunsku. Jedině generální tajemník polské komunistické strany Władysław Gomułka přežil svůj politický pád bez úhony. (VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl I*. s. 202.)

Sovětskému svazu pomocí Izraele nepodařilo získat rozhodující vliv na středním východě, začal se orientovat na spolupráci s arabskými státy. Tuto politiku pak následovaly i státy východního bloku. Navazující vlna antisemitsky zaměřených politických procesů¹⁷ měla nejen odůvodnit změnu zahraniční politiky před veřejností, ale zároveň byla způsobem, jak na svou stranu přivést arabské státy.

Na druhou stranu je třeba přiznat, že to byla opět mezinárodní politická situace, která přispěla k ukončení hlavní vlny politických procesů 50. let. Nesporný mezinárodněpolitický tlak vedl i k tomu, že mechanismus výroby politických procesů se nadále převážně řídil platnými zákony.

2.2.2. Vnitropolitická situace a politické procesy

Prvotní příčinou politické perzekuce byla, jak bylo již naznačeno, změna režimu a uspořádání společnosti, která souvisela s upevnováním mocenského postavení KSČ „v řídicích strukturách a institucích státních i hospodářských, ale také ve všech zájmových a masových organizacích,“¹⁸ včetně sdělovacích prostředků.

Každý nedemokratický režim nutně prochází zakladatelským obdobím, které je charakterizováno snahou ovládnout všechny složky společnosti a život všech jednotlivců podřít vlastní moci, neboť jedině takovým monopolem lze udržet vlastní mocenský monopol. „Ideologická ofenzíva, která měla změnit myšlení dospělých a vštípit mladé generaci jiné vidění světa, nezůstávala jen v oblasti teoretického myšlení.“¹⁹ Během zakladatelského období komunistické vlády v Československu byl na československou společnost neorganicky naroubován společenský systém, který neodpovídal ani československým tradicím a ani stavu společnosti. Tyto společenské změny přineslo **znárodnění** a následně **kolektivizace zemědělství** a zakládání státních podniků. Tím byla ze společnosti vyřazena střední třída, jejíž prosperita již podle Aristotela napomáhá stabilitě vládního systému.

Nelze ovšem pominout skutečnost, že již v době, kdy se komunistická strana připravovala na převzetí moci v Československu, „bylo zřejmé, že komunisté nebudou

---

¹⁷ V Československu mezi největší antisemitsky zaměřené procesy patří Slánský a spol.

¹⁸ KAPLAN, K. *StB o sobě (výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka)*. s. 17.

¹⁹ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 19.

váhat řešit politické záležitosti a spory pomocí administrativně perzekučních metod a trestně soudních zákroků.“²⁰ Prvním vítaným prostředkem k zásahu proti politickým odpůrcům se staly retribuční dekrety. Klement Gottwald je považoval za účinný nástroj, jímž je možné „*podetnout samé kořeny buržoazie, a to ve jménu národa, státu a republiky.*“²¹ Komunistická strana začala retribuční dekrety systematicky využívat ke skandalizaci politických protivníků, které potřebovala vyřadit z politického a veřejného života. Před mimořádnými lidovými soudy v těchto případech svědčili oproti příslibu beztrestnosti nebo nižšího trestu bývalí příslušníci německých ozbrojených složek nebo kolaboranti.²² Ojedinelý byl v tomto ohledu také proces s protektorátní vládou, který se komunisté pokusili ovlivnit prostřednictvím tisku, v němž zahájili diskreditační kampaň proti svědkům stojícím na straně ministrů protektorátní vlády. Do kampaně se zapojil i sovětský tisk a Ministerstvo spravedlnosti bylo zavaleno protesty proti rozsudku od organizací KSČ a závodních rad. I přes demonstrace a požadavky nového procesu tato kampaň neuspěla.

Retribuční dekrety byly využity také před volbami v roce 1946. Podle jeho ustanovení stačilo pouhé obvinění podle tzv. malého retribučního dekretu k vyškrtnutí ze seznamu voličů. Hromadná podání trestních oznámení se před volbami dotkla zhruba 250–300 tisíc voličů.²³

K naplnění politických cílů využívali komunisté i provokace. Pokus o inscenaci politického procesu s generálním tajemníkem národně socialistické strany a jedním z vedoucích představitelů domácího odboje **Vladimírem Krajinou** spadá do doby před volbami v květnu 1946. Krajina byl obviněn ze spolupráce s nacisty, což bylo po roce 1945 poměrně časté; v tomto případě se však opíralo o dodatečně vytvořenou výpověď K. H. Franka. Během vyšetřování ovšem vyšlo najevo, že tato výpověď byla do spisu zařazena později. Ministr spravedlnosti Prokop Drtina sice žádal řádné vyšetření celého případu, ale ustavená vyšetřovací komise nedospěla k žádnému závěru, protože její člen nominovaný za komunistickou stranu trval na svém požadavku pokračovat ve vyšetřování Krajinova případu.

---

²⁰ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 17–18.

²¹ REIMAN, P. a kol. *Dějiny Komunistické strany Československa*. s. 480.

²² HEJL, V. *Zpráva o organizovaném násilí*. s. 23.

²³ Tamtéž. s. 25.

Ve snaze zabránit jeho návratu do československé armády bylo proti **gen. Sergeji Ingrovi** vzneseno obvinění, že v červenci 1940 neoprávněně nařídil mobilizaci československé armády ve Francii. Případ dokonce projednávala vláda a její předsednictvo. Bývalí členové exilové vlády se společně s prezidentem Benešem postavili za gen. Ingra. Poté se gen. Ingr stal velvyslancem v Nizozemsku a opustil Československo.²⁴

Dalším pokusem zdiskreditovat opoziční politické strany byla **tzv. Krčmaňská aféra**. V srpnu 1947 obdrželi Petr Zenkl, náměstek předsedy vlády, a ministři Prokop Drtina a Jan Masaryk poštou balíčky s výbušninou. Nástražný systém byl zneškodněn a bezpečnostní orgány pod vlivem KSČ se snažily dokázat, že celou akci národní socialisté sami inscenovali. Ministr spravedlnosti Prokop Drtina nechal celou záležitost řádně vyšetřit. Vyšetřování vedlo do vesnice Krčmaň u Olomouce, kde byly nalezeny zbraně, a na sekretariát KSČ v Olomouci. Zde měl poslanec Jaroslav Sosnar vložit do balíků výbušný systém pocházející z Krčmaně. Vznikl tak konflikt mezi Ministerstvem vnitra, které se pomocí bezpečnosti snažilo pravé odesílatele balíčků chránit, a Ministerstvem spravedlnosti, které se snažilo je dovést k odpovědnosti. Poslanec Sosnar se nakonec vzdal mandátu a byl zatčen. Po Únoru 1948 bylo vyšetřování skončeno a obvinění propuštěni. Vyšetřovatel Zdeněk Marjanko byl ovšem spolu se svými kolegy zatčen a zemřel ve vyšetřovací vazbě následkem fyzického násilí.

Před definitivním zvratem politické situace vypukla ještě **tzv. mostecká špionážní aféra**. Bývalý armádní důstojník ppor. Pravomil Reichl byl spolu s dalšími obviněn ze špionáže v severních Čechách. Jeho skupina měl připravovat protistátní puč, a to s vědomím funkcionářů národně socialistické strany Petra Zenkla, Prokopa Drtiny a Vladimíra Krajiny. Již tehdy byl plánován velký proces s představiteli národně socialistické strany. Za tímto účelem byly již vazebně stíhané osoby přímo dotazovány na své spojení s národními socialisty. V lednu 1948 věc projednávala vláda a ministr Drtina v této souvislosti předložil zprávu o nezákonných postupech pracovníků bezpečnosti. V květnu 1948 proběhl proces proti Reichlovi a spol., v němž byl Pravomil Reichl odsouzen na doživotí.

---

²⁴ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 11–12.

Také na Slovensku KSC vystupovala proti jediné povolené nekomunistické straně, jejíž vznik původně podporovala. **Demokratická strana** podle komunistických plánů měla získávat příznivce politického katolicismu pro spolupráci s komunisty. K tomu ovšem nedošlo, a když Demokratická strana vyhrála volby, byli její funkcionáři Jozef Kempný, Miloš Bugár a Ján Ursíny obviněni ze styků s pronacistickou luďáckou emigrací a snah o rozbití Československa. Demokratická strana měla podporu ostatních nekomunistických stran i prezidenta Beneše. Přesto se na jaro 1948 chystal soudní proces, který proběhl v dubnu 1948.

Všechny naznačené pokusy o vytvoření politických procesů před rokem 1948 byly usnadněny skutečností, že komunistická strana kontrolovala Ministerstvo vnitra, Sbor národní bezpečnosti i další významné orgány státní správy. Přípravované procesy se většinou podařilo uskutečnit až po Únoru 1948, což ovšem nijak nesnižuje jejich význam pro politickou situaci na přelomu let 1947 a 1948. „*Kromě velkých politických procesů zaměřených proti vedoucím činitelům vládních stran připravovali od konce roku 1947 komunisté ze zpravodajství a bezpečnosti soudy i s nižšími funkcionáři.*“²⁵

Nejednotný postup demokratických stran a jejich ministrů usnadnil potvrzení definitivní změny politického režimu, k níž směřoval poválečný politický vývoj. Po Únoru 1948 byla postupně oklešťována též základní práva zaručená **novou, tzv. Ústavou 9. Května** (více viz dále), především právo shromažďovací, právo na stávkou, ale i ostatní tradiční občanská a politická práva, jejichž uplatňování by mohlo narušit mocenskou hegemonii komunistické strany. Podstatnou změnou bylo též dřívější omezení počtu politických stran a faktické odstranění dělby moci²⁶ a její kontroly, což představovalo základní předpoklad vzniku mechanismu na výrobu politických procesů. Parlament se stal institucí, která schvalovala politická rozhodnutí dříve přijatá stranickými orgány. Přestože si vláda osobovala řadu tradičních pravomocí parlamentu, nebyla již ústředním výkonným orgánem státu. Mnohé otázky, které spadaly do působnosti vlády, rozhodovalo stranické vedení. To se týkalo např. armády, kterou

---

²⁵ Tamtéž. s. 17.

²⁶ Alexej Čepička to vyjádřil v dopise ÚV KSC v říjnu 1968: „*Po dobytí moci je povinností vítězné dělnické třídy vybudovat svůj státní aparát. To vyžaduje především rozbít starý aparát, který sloužil buržoazii. [...] odmítali jsme Montesquieovu doktrínu o dělbě moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní. [...] náš nový lidově demokratický řád neuznával takovou zásadní dělbu moci, neboť zdrojem veškeré moci ve státě je lid, který si nejen zákony dává, nýbrž i sám zákony vykonává. Tomu odpovídá také požadavek, aby soudce byl vázán celým právním řádem a nikoli jen zákony.*“ (Národní archiv, f. ÚV KSC, Politické procesy, Komise III, Informace č. 37).

řídil Klement Gottwald a vojenský komitét ÚV KSČ, a bezpečnosti, která byla svěřena bezpečnostní komisi ÚV KSČ a obdobným orgánům na krajské a okresní úrovni. Funkce prezidenta zůstala jako tradiční zachována; v červnu 1948 byl po abdikaci prezidenta Beneše hlavou státu zvolen Klement Gottwald. Také postavení slovenských národních orgánů bylo pouze formální a pozdější snahy o posílení jejich pozice byly považovány za nacionální úchylku.²⁷

Protože se určujícím faktorem vnitropolitické situace po Únoru 1948 stal vyhrcoující se vztah mezi komunistickou mocí a jejími odpůrci, soustředila se KSČ od počátku na potlačení jakýchkoli projevů opozice. V praxi nového režimu to znamenalo zavedení diktatury proletariátu a zostření třídního boje v době přechodu od kapitalismu k socialismu. Od března 1948 se začaly šířit protirežimní letáky a tiskoviny, jejichž autoři a šířitelé vyjadřovali svůj nesouhlas se zákazem svobodného šíření informací. Komunistické vedení se rozhodlo v létě 1948 jejich šíření zastavit pomocí trestního postihu. Významnými manifestacemi proti komunistické nadvládě se stal na přelomu června a července 1948 XI. Vsesokolský slet a v září pohřeb prezidenta Beneše. Několik desítek účastníků těchto událostí bylo zatčeno a další byli perzekvováni.²⁸ Perzekuce se postupně stávala jednou z oficiálních forem vládnutí. „*Přechod k monopolní moci provázely rozsáhlé politické čistky, různé formy persekucí a represí. Znamenal likvidaci občanských a politických práv a svobod včetně tradičních dělnických práv, likvidaci občanské společnosti a její »transformaci« v systém převodových pák.*“²⁹

Politické procesy se staly nástrojem prosazení mocenskopolitických, ekonomických a kulturních cílů československého komunistického vedení, ale i záměrů Sovětského svazu. Mezi tyto cíle lze zařadit odstranění nebo izolaci skutečných i potenciálních odpůrců režimu zahrnující postižení inteligence a likvidaci středních vrstev.

Kořeny politických procesů spočívaly v mínění hlavních představitelů režimu, že tento není dostatečně pevný. V tomto ohledu nelze než připomenout, že režim, který nemá podporu obyvatelstva, se nachází v neustálém boji o vlastní přežití, který je hlavní motivací pro užití perzekuce, „*vytváření a odhalování nepřátel, vlastizrádců, špiónů,*

²⁷ Důkazem toho je proces se slovenskými buržoazními nacionalisty v roce 1954.

²⁸ KUKLÍK J. et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. s. 146.

²⁹ KAPLAN, K. *StB o sobě (výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka)*. s. 17.

*iniciátorů a organizátorů protistátní činnosti.*³⁰ Jak bylo výše naznačeno, dalším nepominutelným faktorem byla velmocenská politika Sovětského svazu.³¹ Do koncepce jednotlivých politických procesů se promítla roztržka s Jugoslávií i změna mezinárodní orientace sovětské politiky na středním východě. Vlna procesů, která následovala, názorně ukazuje, jaký význam byl politickým procesům přisuzován z hlediska ospravedlnění vlastního počínání a pro získání veřejné podpory. Zároveň příprava na válečný konflikt umožňovala odhalovat *válečné plány imperialistů a jejich domácích pomahačů* a provádět čistky v armádě.

Zakladatelské období komunistického režimu v Československu (1948–1954) představuje periodu, kdy se v největší míře uplatnila trestní perzekuce, která se v různé podobě dotkla až čtvrt milionu lidí, a to ze všech sociálních skupin, nejčastěji dělníků.³² V tomto období lze dále rozlišit několik fází. První fáze započatá v roce 1948 končí s příchodem sovětských poradců v roce 1950; za rozhodující mezník je považován proces s Miladou Horákovou a spol. Pak následuje fáze velkých procesů zakončená procesem s Rudolfem Slánským a spol. Třetí fáze je charakterizována ústupem od velkých veřejných procesů, v této době se konají politicky spíše méně významné procesy. Druhé období politických procesů lze zařadit do let 1957–1969. Toto období je dobou liberalizace, po XX. sjezdu KSSS dochází k revizím politických procesů a diskutuje se i o nutnosti změny vlastního práva. První fáze tohoto období, tj. do roku 1963 je typická především užíváním amnestie a podmíněného propuštění jako formy nápravy nezákonností procesů zakladatelského období. Druhá fáze po roce 1963 je provázena rehabilitacemi. Třetí období spadá do let 1969–1989 a je spojeno s dobou normalizace a s činností opozičních skupin.

Pootevření se západu ve druhé polovině 60. let, a s tím časově shodný generační posun ve společnosti, znamenaly nový impulz a motivy perzekuce uplatněné po roce 1968. Ideové působení západní kultury a životního stylu považovalo stranické vedení za hlavní příčinu úpadku vlastního vlivu a rostoucího nesouhlasu občanů s jeho

---

³⁰ Tamtéž. s. 18.

³¹ Podstatnou roli při přípravě politických procesů sehrála i smlouva se Sovětským svazem na dodávky československého uranu. Smlouva s jáchymovskými doly hovořila o více než 5 000 pracovních, kteří měli do dolů přijít na základě rozhodnutí Ministerstvem spravedlnosti řízených institucí.

³² KAPLAN, K. *StB o sobě (výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka)*. s. 16.

politikou. Od konce šedesátých let řadilo československé vedení boj proti tzv. ideologické diverzi a antikomunismu na přední místo.³³

Lze shrnout, že během čtyřicetiletého trvání komunistického režimu se úloha politických procesů měnila v závislosti jak na vnějších vlivech, tak na vnitropolitických událostech. To se týká jejich počtu, stupně krutosti vyšetřování i rozsudků, motivů, koncepce i technologie jejich výroby.

2.3. Stručná typologie politických procesů

Hlavním smyslem politických procesů je vždy nejen ospravedlnění vlastního konání, demonstrace vlastní moci, ale především potlačení jakékoliv formy odporu. Odpůrci nového režimu, který získal ve společnosti absolutní moc, nejsou žádoucí. Jsou nepřáteli a s nepřáteli je třeba bojovat. Kromě otevřené opozice je třeba se soustředit i na potenciální odpůrce, neboť jejich eliminací lze dosáhnout hned několika účinků: jednak je to skutečná eliminace budoucích protivníků, jednak při vhodném propagandistickém využití i zastrašení zbytku obyvatelstva. Psychologické působení politických procesů na veřejnost, „*vyvolání pocitu bezmoci, pasivity a lhostejnosti k veřejným věcem*“³⁴ spolu s atmosférou strachu a podezřívání se stává prostředkem uchování moci a stabilizace režimu. To ovšem vyžaduje přesné zaměření na předem vybrané skupiny odpůrců, které je dáno především politickými cíli vládnoucího subjektu.

Komunistická strana počala s výběrem nepřátelských skupin velmi brzy. Rada sovětského velvyslanectví, který působil u československé exilové vlády v Londýně, sestavoval již v roce 1943 seznamy nespolehlivých osob.³⁵ Hlavním ideovým motivem se při tomto výběru stala teze o třídním boji, později o zostřujícím se třídním boji. Pro všechny vytipované skupiny je společné, že z hlediska komunistické doktríny je lze označit za skupiny třídních nepřátel. Patřili sem příslušníci buržoazie, velkostatkáři, živnostníci, členové a představení církví, ale i mnozí další.³⁶ Nutno ovšem poznamenat, že pojem **třídní nepřítel** nebyl nikdy přesně definován a byl vždy vykládán v souladu

---

³³ Tamtéž. s. 9–10.

³⁴ KUKLÍK J. et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. s. 169.

³⁵ HEJL, V. *Zpráva o organizovaném násilí*. s. 61.

³⁶ Sociální skladba obviněných v letech 1948–1955 odpovídala struktuře československé společnosti.

s aktuálními politickými potřebami.³⁷ Každý, kdo se v očích panujícího režimu provinil proti třídním zájmům pracujícího lidu, se mohl stát třídním nepřítelem.

Památný je v tomto ohledu Gottwaldův první poslanecký projev z prosince 1929. Tehdy v Národním shromáždění prohlásil: „*V sovětském Rusku se proletáři učí střílet proti kapitalistům, proti vám, tam se staví šibenice na vás, tam se dělají tanky proti vám a kapitalistům, a v tom je ten rozdíl! [...] A my, my jsme stranou československého proletariátu a naším nejvyšším revolučním štábem je skutečně Moskva. A my se chodíme do Moskvy učit, víte co? My se od ruských bolševiků do Moskvy chodíme učit, jak vám zakroutiti krk. A vy víte, že ruští bolševici jsou v tom mistry!*“³⁸

Bedřich Reicin³⁹ začal již za svého působení v Sovětském svazu a pak neprodleně po skončení druhé světové války na území Československa se shromažďováním pokladů a kompromitujících materiálů, na jejichž základě by po uchopení moci mohla KSČ efektivně potlačit opozici. Brzy po Únoru 1948 začala Státní bezpečnost vytvářet samostatnou kartotéku potenciálních nepřátel režimu v centru i v krajích.

Po několika již zmíněných pokusech o využití trestního řízení k politickým cílům před Únorem 1948, byly brzy po definitivním převzetí moci zahájeny nejen rozsáhlé čistky, ale i kroky k prvním politicky motivovaným procesům. Do ustavení Státního soudu na podzim 1948 se ovšem konaly jen procesy s rušiteli květnových parlamentních

---

³⁷ V rámci krátkodobých politických kampaní byli třídní nepřátelé ztotožňováni s trockisty, sionisty, buržoazními nacionalisty, liberály nebo revizionisty. Lze se setkat i s pojmy jako slánština nebo šlingovština. Tato označení vesměs navazovala na sovětské vzory a byla přizpůsobována domácím podmínkám. Proto se mezi třídními nepřáteli objevují zastánci sionistického titoismu nebo buržoazní kosmopolitě.

³⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/007schuz/s007002.htm> (upraveno).

³⁹ Bedřich Reicin od ledna 1945 působil u nově zřízeného oddělení obranného zpravodajství při 1. československém armádním sboru v Sovětském svazu generála Svobody a napomáhal při jeho organizační a kádrové výstavbě. Reicin se v té době těšil důvěře sovětských orgánů i Gottwaldova moskevského vedení KSČ. Po ustavení košické vlády v roce 1945 byl Reicin jmenován do funkce náčelníka hlavní správy obranného zpravodajství (HS OBZ) a stal se také aktivním členem komise Ministerstva národní obrany, která prověřovala důstojníky a generály generálního štábu. Obranné zpravodajství, resp. 5. oddělení hlavního štábu Ministerstva národní obrany sehrálo rozhodující roli při neutralizaci a ovládnutí armády. Od roku 1946 studoval Reicin londýnské archivy, v nichž byly uloženy písemnosti z doby války. Soustředil se přitom především na vojenské záležitosti. Na podzim roku 1948 byl jmenován náměstkem ministra národní obrany pro kádrovou práci a zároveň povýšen do generálské hodnosti. Reicinovi bylo podřízeno 2., 5. a 10. oddělení hlavního štábu. Kádrové záležitosti v armádě řídil Reicin sám, případně po dohodě s generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským. V dubnu 1950 nahradil gen. Svobodu ve funkci ministra národní obrany Alexej Čepička, který ovládl Reicinova oddělení. V té době byl zatčen Otto Šling, kterého Reicin dříve prosazoval do funkce náměstka ministra národní obrany. Ještě před koncem roku 1950 byl Reicin odvolán. Od Čepičky dostal Reicin za úkol sepsat zprávu o svých stycích se Šlingem, na jejímž základě byl v únoru 1951 zatčen. Byl souzen v procesu s Rudolfem Slánským a odsouzen k trestu smrti.

voleb, funkcionáři Sokola a několika osobami, které se účastnily pohřbu prezidenta Beneše.⁴⁰ Další procesy už byly vedeny především **proti politické opozici**, organizované ve stranách Národní fronty. Jejich smyslem bylo potvrzení Února 1948 jako potlačení protistátních snah nekomunistické opozice.⁴¹ Tyto procesy se tak staly odplatou poválečné opozici. Ministr spravedlnosti Alexej Čepička se snažil procesy s politickou opozicí urychlit, dokonce k tomu využíval i svého vlivu ve Státní bezpečnosti.⁴² Snaha vytvořit jeden velký proces, který by bezprostředně po Únoru prokázal správnost počínání KSČ, vyšla naprázdno. Mezi prvními měl být souzen bývalý ministr spravedlnosti za Československou stranu národně socialistickou Prokop Drtina.⁴³ Tento proces však proběhl až v roce 1953 a nepřinesl očekávaný výsledek, stejně jako proces s tzv. Krajínovou výzvědnou kanceláří (viz výše).

Za první politický proces je považováno soudní řízení se skupinou Milan Choc a spol.⁴⁴ První případ, kterým se zabýval Státní soud, se týkal vraždy jednoho z vedoucích činitelů KSČ Augustina Schramma⁴⁵, které se měli dopustit bývalí mladí funkcionáři národně socialistické strany vyslaní ze západního Německa.

K dalším počátečním procesům patřilo např. trestní řízení s vyšetřovateli tzv. krčmaňské aféry a tzv. mostecké špionážní aféry (viz výše). Strana národních socialistů byla stejně jako ostatní politické strany již před Únorem 1948 infiltrována

---

⁴⁰ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 55.

⁴¹ „Politici organizátoři únorového puče byli odhaleni a z obavy před důsledky své protistátní činnosti prchali na západ ke svým chlebovárcům. Strhli zároveň halasný pokřik o »neústavnosti«
února. Obraceli skutečnost naruby. Neboť únor byl spiknutím buržoasních stran proti lidově demokratické ústavě a organisovaným pokusem tuto ústavu zvrátit. A byla-li buržoasie v minulosti vždy nucena odrážet revoluční útoky proti své ústavě použitím brutálního násilí, které se nevážalo žádnými zákony, protože byla menšinou v národě, může se pochlubit lidově demokratická republika, že uhájila svoji ústavu bez nejmenšího porušení ústavy, protože se opírala o většinu lidu.“ (BOURA, F. *Klement Gottwald – o buržoasní a socialistické zákonitosti*. s. 532.)

⁴² Ministři, kteří podali demisi, byli 24 hodin denně sledováni Státní bezpečností, jejich návštěvy byly přísně kontrolovány, což mělo přičině odradit a zároveň zabránit bývalým ministrům v emigraci. Přesto mnoho z nich do zahraničí nakonec odešlo.

⁴³ Prokop Drtina byl po druhé světové válce členem předsednictva Československé strany národně socialistické a poslancem Prozatímního Národního shromáždění a Ústavodárného Národního shromáždění, od listopadu 1945 do února 1948 ministr spravedlnosti. Dne 20. února 1948 spolu s ostatními demokratickými ministry podal demisi a 28. února 1948 se pokusil o sebevraždu skokem z okna. Od března 1948 byl ve vyšetřovací vazbě a v roce 1954 na základě vykonstruovaných obvinění odsouzen k 15 letům odnětí svobody. V roce 1960 byl na základě amnestie propuštěn a v roce 1969 byl plně rehabilitován.

⁴⁴ Tento proces je zároveň považován za největší proces vedený přímo s emigrací, sedm obžalovaných bylo souzeno v nepřítomnosti, z nich pět bylo odsouzeno k trestu smrti.

⁴⁵ Augustin Schramm působil za války v Sovětském svazu a spolupracoval s jeho zpravodajskou službou.

osobami spolupracujícími se Státní bezpečnosti.⁴⁶ Totéž se týkalo sociální demokracie⁴⁷ i slovenské Demokratické strany⁴⁸ nebo Československé strany lidové.⁴⁹ Také členové agrární strany, která nebyla po druhé světové válce obnovena, čelili politické perzekuci. Nejznámějším případem, který směřoval proti národním socialistům, byl proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice se skupinou Dr. Milady Horákové.⁵⁰ V tomto tzv. monstrprocesu byli ze třinácti obžalovaných čtyři odsouzeni k trestu smrti a následně popraveni. Perzekuce se ovšem nevztahovala jen na přední činitele dotčených politických stran; obvinění byli často i krajští a okresní funkcionáři. I diskuse o politických poměrech nebo přátelská setkání byla záminkou k represí, probíraná témata byla hodnocena jako pokus o převrat.

Další vybranou skupinou, která by mohla ohrozit získaný mocenský monopol, byli vojáci, především **důstojníci československé armády**. Nejčastěji to byli právě ti, kteří sloužili za první světové války v legiích, za druhé světové války na západě nebo „byli známi pro své demokratické postoje.“⁵¹ Tito důstojníci se stali překážkou ovládnutí armády, o které se komunisté od roku 1945 pokoušeli. Trestní perzekuce se však nevyhnula ani vojákům, kteří bojovali za druhé světové války na východní frontě, neboť právě oni mohli podat svědectví o skutečných podmínkách panujících v Sovětském svazu. V některých případech se dokonce projevil silný tlak sovětských

---

⁴⁶ Např. Vlastislav Chalupa, alias mjr. Král, který se okrajově objevil i v případě popisovaném ve druhé části této práce. Více např. ve článku Jiřího Málka *JUDr. Vlastislav Chalupa, agent StB*.

⁴⁷ Předseda sociální demokracie Bohumil Laušman v roce 1949 emigroval do Jugoslávie, ale později žil v Rakousku. V roce 1953 jej ze Salcburku unesla StB. Laušman byl následně vystaven velkému, především psychickému tlaku, měl být prvním obžalovaným z velké sociálně demokratické skupiny připravující převrat. V roce 1957 byl Laušman odsouzen k 17 letům odnětí svobody v rámci vlny procesů, které proběhly v souvislosti s maďarským povstáním. V roce 1963 záhadně zemřel v Ruzyňské věznici.

⁴⁸ Již v dubnu 1948 byl k sedmi letům žaláře odsouzen místopředseda vlády a Demokratické strany Ján Ursíny. Místopředseda strany a poslanec Ján Lichner byl odsouzen k 17 letům odnětí svobody v roce 1950.

⁴⁹ Msgr. Jan Šrámek, někdejší předseda londýnské exilové vlády a předseda Československé strany lidové se po Únoru 1948 pokusil společně s tajemníkem lidové strany a bývalým ministrem pošt Františkem Hálou opustit Československo. Jejich odchod z republiky se nepodařil a oba pak dožili svůj život v internaci (např. v Nové Říši, v Brně, ve Valdčicích a nakonec na zámečku v Roželově).

⁵⁰ Příprava největšího monstrprocesu v československých dějinách trvala více než rok. Během této doby se změnil jak seznam obžalovaných, tak politická koncepce i konstrukce procesu. Původně mělo jít o proces namířený proti domácí reakci, ovšem na doporučení bezpečnostní komise ÚV KSČ se zaměřila na zahraniční, především americkou reakci. Podrobně např. KAPLAN, K. *Největší politický proces. „M. Horáková a spol.“* nebo KAPLAN, K. *Druhý proces : Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení : 1968–1990*.

⁵¹ KUKLÍK J. et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. s. 177.

vojenských a politických činitelů na odstranění konkrétních osob.⁵² Sovětští představitelé trvali na tom, že z armády musí být propuštěni důstojníci, kteří neuznávali sovětské vojenské zkušenosti. Svou roli sehrála i nedůvěra k důstojníkům buržoazního původu a zahraničně politické důvody – Sovětský svaz žádal změny ve velení československé armády. „Už v březnu 1948 se rozjela rychlá, organizačně doslova až překotná perzekuce značného množství nekomunisticky smýšlejících důstojníků, v prvopočátku zejména západních letců, byli vyhazováni, zbavováni funkcí, zatýkáni a soustředováni do věznic a táborů nucených prací. Započalo ve velkém stylu tzv. generálské sledování, kdy na veškerý soukromý i služební pohyb mnoha generálů, většinou těch, kteří prošli frontou či odbojem a tvořili tak náš velitelský výkvět, nasazovalo 5. oddělení své stíny a získávalo o nich i kontrolou pošty, odposlechem telefonických rozhovorů a verbováním důvěrníků přímo z jejich okolí nejružnější informace. Jmenovitě se to týkalo generálů Hasala, Palečka, Přikryla, Janouška, Píky, Kutlvašra, Kudláčka, Bočka, Studlara, Květoně, Ferjenčíka, Tichého, Žáka, Klapálka, Vesela, Moravce, Bartíka, Lišky, Hrabovského, Neumanna...“⁵³

Zkušení a dobře vycvičení vojáci by byli schopni se i s minimálním hmotným vybavením pokusit svrhnout nový politický režim, a proto byli komunistickými bezpečnostními složkami vnímáni jako skupina velmi nebezpečná. To dokazují i obvinění vznesená v případě tzv. akce Žatec nebo akce Květa, v nichž byli obžalováni obvinění z přípravy státního převratu. Na Slovensku došlo k procesu s partyzánskými veliteli, v němž byl k trestu smrti odsouzen a popraven Viliam Žingor⁵⁴. Z dalších procesů s příslušníky československé armády jmenujme např. akci Tunely a Boží mlýny vyprovokované obranným zpravodajstvím. Dále šlo o akce Březnové dny (též akce

---

⁵² Zde je třeba zmínit především gen. Kutlvašra, který přijal v Praze kapitulaci německé armády v květnu 1945 dříve, než Prahu mohly osvobodit sovětské jednotky.

⁵³ Výpověď Ludmily Řiřicové-Uhlířové, někdejší sekretářky plk. Richarda Mysíka na 5. oddělení hlavního štábu ministerstva národní obrany (CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů.* s. 42).

⁵⁴ Viliam Žingor založil na jaře roku 1944 jeden z prvních partyzánských oddílů na Slovensku. Za slovenského národního povstání velel 2. Štefánikově brigádě. Ve volbách 1946 byl zvolen do Slovenské národní rady. Z rozhodnutí KSS byl mandátu v SNR zbaven v březnu 1948. V roce 1949 shromáždil okolo sebe skupinu bývalých partyzánů a vrátil se do hor. Tato ozbrojená protistátní skupina byla od počátku infiltrována agenty StB. Konstrukce procesu tvrdila, že skupina připravuje povstání, chce obnovit kapitalismus a Slovensko zapojit do Unie středoevropských států po vzoru Jugoslávie; Žingor se má stát druhým Titem. Žingor byl zatčen a obviněn z velezrady a špionáže. Na základě vynucených přiznání byl odsouzen a popraven. Celkem bylo i s následnými procesy odsouzeno 142 osob.

Žatec⁵⁵), Žamberk – plk. Knop a spol., major Kejda a spol. VTÚ Podmokly, Liberec, pplk. Ferdinand Moravec a spol., Pohořelec, Ulice, Čáslav, pplk. František Skřivan nebo akce Robotka.⁵⁶ Mezinárodní ohlas vzbudil zejména proces s mjr. Jaromírem Nechanským.⁵⁷

Po roce 1951 se začínají objevovat i procesy s členy obranného zpravodajství a důstojníky Státní bezpečnosti. Opět se zde projevíly důsledky zahraniční politiky Sovětského svazu. Kromě Bedřicha Reicina bylo na počátku roku 1951 pozatýkáno skoro celé vedení Státní bezpečnosti, Ministerstva vnitra a Ministerstva národní obrany.⁵⁸ Za nezákonné postupy byli odsouzeni také vyšetřovatelé⁵⁹, z nichž někteří byli i popraveni, a za nedodržování vězeňského řádu i někteří příslušníci Sboru vězeňské stráže. Největší podíl na počtu odsouzených však měli příslušníci armády, mnohem méně odsouzených náleželo k ozbrojeným složkám Ministerstva vnitra a vězeňské stráže.⁶⁰

Vojenské senáty Státního soudu v obvykle tajných řízeních nejčastěji odsuzovali za trestné činy velezrady, vyzvědačství, úkladů o republiku a spolupráce s imperialistickým nepřítelem, tj. zahraniční zpravodajskou službou, případně za spolupráci s gestapem. Perzekuce se dotkla řady československých generálů,⁶¹

---

⁵⁵ V rámci této akce bylo zatčeno 150 důstojníků, kteří měli připravovat státní převrat a pochod žatecké posádky a některých dalších jednotek na Prahu, kde měly obsadit klíčové budovy a ustavit novou vládu.

⁵⁶ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 91.

⁵⁷ Mjr. Jaromír Nechanský, za války parašutista a později účastník pražského povstání, byl zetěm Bohumila Laušmana a po roce 1945 byl přímo napojen na Bedřicha Reicina, kterému podával hlášení o činnosti amerických a britských občanů z diplomatických a vojenských kruhů v Praze. Po Únoru 1948 mu Američané navrhli spolupráci a krátce poté převzal od americké rozvědky vysílačku. Společně s Veleslavem Wahlem, studentem Právnické fakulty Univerzity Karlovy, se pokusil vytvořit zpravodajskou skupinu Holub-Slavík (H-S). Mjr. Nechanský byl v září 1949 zatčen a obviněn z velezrady, vyzvědačství a spolčení proti republice. Mjr. Nechanský a Veleslav Wahl byli odsouzeni k smrti, další obžalovaní k mnohaletým trestům žaláře (z toho jedno doživotí). Proces byl doprovázen propagační kampaní proti americkému velvyslanectví.

⁵⁸ Zárok směřoval proti interbrigadistům. Reicinovo zatčení vyvolalo vyhledávání a vyšetřování jeho spolupracovníků v armádě a snahu vytvořit vojenskou odnož připravovaného procesu Slánský a spol. Jako první byl zatčen Štěpán Plaček, velitel politického zpravodajství, dále byli zatčeni např. Osvald Závodský, velitel Státní bezpečnosti, Miroslav Pich-Tůma, Karel Šváb (jeden ze tří zatčených náměstků ministra), ale i velitelé rozvědky a obranného zpravodajství.

⁵⁹ Pracovníci obranného zpravodajství byli souzeni v případě Souček a spol., dále byl odsouzen gen. Musil, plk. Mysík, Mírovský, Přecechtěl, Pavlíček, Nyč, Prášil nebo Vaš.

⁶⁰ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 85.

⁶¹ K trestu smrti byl odsouzen a popraven gen. Heliodor Píka, někdejší velitel československé vojenské mise v Sovětském svazu. Po válce se stal zástupcem náčelníka generálního štábu, ale v květnu 1948 byl zatčen. Jeho odsouzení bylo i v sovětském zájmu, neboť za války byl Píka obeznámen se způsoby činnosti sovětské zpravodajské služby. Dále byl v červenci 1952 na doživotí odsouzen gen. Bohumil

vojenských letců, zpravodajských důstojníků, vojenských atašé i sportovců armádních klubů či členů vojenské justice. Nevyhnula se ani vojákům vězněným nacisty. Zároveň v armádě probíhaly rozsáhlé čistky živené obavami z blízkého válečného konfliktu, v němž by nekomunističtí důstojníci působili jako pátá kolona nebo by válečné úsilí Sovětského svazu a jeho spojenců narušovali odbojovou činností. Brzy po Únoru 1948 tak došlo k faktickému zničení důstojnického sboru československé armády.⁶² Na místa důstojníků se dostali dělničtí funkcionáři bez patřičných zkušeností, což ohrožovalo naplňování poslání československé armády. Na tuto skutečnost upozorňovala i Moskva a sovětsští poradci v československé armádě. Vlna zatýkání a čistek v armádě proto končí mezi lety 1951 a 1952. Podle statistik byla v roce 1955 v československé armádě jen necelá čtvrtina původního důstojnického sboru.

Trestní perzekuce se nevyhnula ani **církvím a náboženskému životu**, neboť náboženství jako takové se neslučovalo se světovým názorem marxismu-leninismu. Původním záměrem bylo vytvořit jednu národní církev, která by byla řízena státními orgány. Vliv víry a náboženství měl být oslaben a církve měly být podřízeny státní kontrole. Režim se snažil odloučit od sebe věřící a kněží, izolovat církve a zbavit je jejich společenského vlivu i kontaktů na jejich ústřední sídla v západních státech. Politické procesy postihly kněží i příslušníky řádů, laiky, studenty teologie i věřící, a to z církve římskokatolické i z nekatolických církví (na Slovensku především církve řeckokatolické). Z počátku se trestní perzekuce soustředila především na příslušníky Orla, katolického Junáka⁶³ či hnutí Rodina,⁶⁴ což souviselo i s potřebou eliminovat vliv nekomunistických stran, především Československé strany lidové a Demokratické strany. Také oba arcibiskupové a většina biskupů byla internována, byly zakazovány některé náboženské obřady nebo šíření nábožensky zaměřené literatury.

Boček, jehož odsouzení souviselo s obviněním jeho syna ze styků s emigrací, které měl předávat zprávy o československé armádě. Gen. Boček zemřel po třech měsících ve výkonu trestu.

⁶² Celkem bylo k smrti odsouzeno a popraveno 31 důstojníků a generálů, počet dalších odsouzených příslušníků armády se pohybuje kolem 1 700.

⁶³ Junák byl považován za velmi nebezpečnou organizaci, která šířila nepřátelskou ideologii a odvracela mládež od spravedlivého boje proti vykořisťovatelům a navíc mohla v případě válečného konfliktu aktivovat odbojovou činnost.

⁶⁴ Souvisí s tzv. akcí Russicum, nazvanou podle papežského ústavu v Římě, jehož absolventi působili v Československu. Hlavním střediskem špionážní sítě Vatikánu proti Sovětskému svazu měla být organizace Rodina, kterou Státní bezpečnost sestavila z absolventů římského institutu a jejich blízkých a přátel. Přípravovaný monstrproces s téměř stovkou obviněných byl v roce 1954 rozdělen do více samostatných procesů, v nichž byli obžalováni vině především z velezrady a vyzvědačství.

Za nejkřiklavější z případů politické perzekuce církví lze považovat tzv. číhošťský zázrak.⁶⁵

Později, během roku 1950 se církevní komise ÚV KSČ a Státní úřad pro věci církevní zaměřily na některé představitele mužských řádů. V procesu Machalka a spol. byli za velezradu, přípravu protistátního spiknutí, špionáž pro Vatikán a spolupráci s gestapem odsouzeni představitelé mužských řádů.⁶⁶ Původně měl být tento proces prvním z procesů s celou církevní hierarchií, ovšem církevní komise ÚV KSČ shledala, že věřící ještě nejsou na tak rázné řešení připraveni.⁶⁷ Režim tak dával najevo svůj zahraničně politický postoj k Vatikánu jako k agentu amerického imperialismu, který se jen nedlouho předtím projevil při tzv. akci K⁶⁸. V Čechách i na Slovensku proběhly v letech 1950–51 dva velké procesy s biskupy⁶⁹, z nichž ten slovenský byl zároveň prezentován jako proces s pomocníky klerofašistického slovenského státu. Na procesy s biskupy navázaly tzv. okrajové a později i další procesy s biskupy.⁷⁰ V červnu 1953 proběhl také proces s představiteli baptistické církve, kteří byli obviněni z velezrady a vyzvědačství, protože stejně jako v případě katolické církve, Adventistů sedmého dne

---

⁶⁵ Tento vyprovokovaný případ z konce roku 1949 však nepřinesl kýžené výsledky, neboť hlavní obviněný kněz Josef Toufar zemřel ve vyšetřovací vazbě. Přesto stranické vedení trvalo na propagačním využití plánovaného procesu. Jeho smyslem bylo ukázat na Vatikán, především na vedoucího papežské nunciatury de Livu, a biskupy jako původce fingoaného zázraku.

⁶⁶ Dohromady ke 132 letům odnětí svobody byli odsouzeni obžalovaní Augustin Machalka (opat premonstrátského kláštera v Nové Říši), Bohumil Vít Tajovský (opat premonstrátského kláštera v Želivě), PhDr. František Šilhan (provinciál jezuitů), Adolf Kajpr (jezuita a šéfredaktor týdeníku *Katolík*), František Mikulášek (jezuita a šéfredaktor časopisu *Dorost*), ThDr. Silvestr Braitó (dominikán, šéfredaktor revue pro duchovní život *Na hlubinu*), Jan Blesík (redemptorista), ThDr. Ivan Mastiliak (odsouzen na doživotí, redemptorista, náboženský spisovatel, profesor na bohosloveckém učilišti v Obořišti), PhDr. Jan Evangelista Urban (františkán, teolog a spisovatel, zakladatel a ředitel institutu *Studium catholicum*) a Stanislav Barták (kněz-provizor premonstrátského kláštera v Nové Říši).

⁶⁷ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 76.

⁶⁸ Akce K je označení násilné likvidace klášterů a mužských katolických řeholních řádů v dubnu 1950. Během této akce bylo zrušeno 219 řeholních domů a v tzv. internačních klášterech bylo nuceno žít 2 376 řeholníků, řádům byl zabaven movitý i nemovitý majetek. Zároveň probíhala i Akce P zaměřená na zrušení řeckokatolických klášterů. Ženské kláštery byly rušeny také, ovšem pomaleji v rámci Akce R, neboť řádové sestry často pomáhaly ve zdravotnictví a dosud za ně nebyla náhrada.

⁶⁹ Český proces Zela a spol., též nazývaný proces s pomocníky biskupů, měl být zaměřen hlavně proti biskupům jako nepřítelům lidu a Vatikánu jako agentu imperialismu a ochránci kapitalismu. Biskup Stanislav Zela a osm dalších obžalovaných spolupracovníků arcibiskupů Berana a Matochy bylo souzeno na konci roku 1950. Ve slovenském procesu byl hlavním obžalovaným v lednu 1951 biskup Ján Vojtaššák. Ministerstvo spravedlnosti mělo k dispozici dva návrhy trestů, z nichž jeden vycházel z čistě trestněprávního základu a druhý zohledňoval i politickou účelnost ukládaných trestů. Zvolena byla druhá varianta, která znamenala i nižší tresty.

⁷⁰ Např. Oto Mádr a spol., v němž byla odsouzena také prof. Růžena Vacková a generální představená Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského Žofie Langrová. Dále šlo např. o případ Štěpán Trochta a spol. Biskup Trochta složil v roce 1951 slib věrnosti republice, a proto nebylo jeho odsouzení jisté; přesto byl v roce 1954 odsouzen k dvaceti pěti letům odnětí svobody, především za udržování písemného styku s Vatikánem.

nebo svědků Jehovových měla církev své ústředí v zahraničí. Kněží byli často obviňováni také kvůli poslušnosti svým nadřízeným nebo nedodržování světských nařízení. Perzekuce církví byla doplněna internacemi, či umístěním do táborů nucené práce.⁷¹

Na výše zmíněný proces se členy bývalé agrární strany navázal proces s tzv. zelenou internacionálou, v němž byli odsouzeni katoličtí spisovatelé, představitelé literárního ruralismu.⁷² Motivem tohoto procesu byla snaha využít jej v propagandě proti Vatikánu a proti nepřátelům kolektivizace. Trestní perzekuce se však nevyhnula ani Sokolu nebo hokejovým mistrům světa z roku 1947 a 1949. Všechny tyto procesy měly ukázat, že není skupina obyvatel, která by se nemohla stát cílem politické perzekuce.

Další skupinou obyvatel, která byla znevýhodněna politickým programem KSČ, byli zemědělci. **Zemědělské procesy** se odehrávaly na pozadí rozsáhlé kolektivizace venkova. Po přijetí zákona č. 69/1949 Sb., o jednotném zemědělském družstvu, byl dobrovolný vstup do družstva pouze iluzorní. Mnoho zemědělců nebylo schopno plnit neustále navyšované dodávkové povinnosti, což bylo považováno za úmyslné protiprávní jednání. Smyslem politických procesů se zemědělci bylo odstranění nejhlasitějších protestů proti združstevňování a také zastrašení ostatních odpůrců socializace venkova, především živnostníků. Záminkou k perzekuci se stalo odmítání nuceného výkupu zemědělských strojů, rozorávání mezí a scelování polí nebo svoz dobytka do družstev.⁷³ Hospodářské problémy se nevyhnuly zemědělským družstvům ani státním statkům, a proto se právě zde nejčastěji objevovala obvinění ze sabotáže. Za původce problémů při združstevňování a překážku hospodářské prosperity družstev byli označeni tzv. vesničtí boháči, kulaci.⁷⁴ A podle vyjádření funkcionářů státního

---

⁷¹ KUKLÍK J. et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. s. 193–195.

⁷² K vysokým trestům odnětí svobody a na doživotí byli odsouzeni Jan Zahradníček, Otakar Čapek, Václav Renč, Vilém Knebort a Josef Kostohryz; Josef Kepka byl popraven. Blíže DVOŘÁKOVÁ, Z. *Navzdory nenávisti a mstě: Z politických procesů 1952 až 1953*.

⁷³ Více např. KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 147–49 nebo BLAŽEK, P. – KUBÁLEK, M. *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*.

⁷⁴ Autorem tohoto právně neurčitěho termínu má být Klement Gottwald. (BLAŽEK, L. – FRANTALOVÁ, A. *Politické procesy se zemědělci v 50. letech – odraz na Chrudimsku a Hlinecku*. In Kolektiv autorů. *Právní aspekty politických procesů 50. let 20. století*). Slovo *kulak* původně v ruštině znamená *pěst*. Kulak byl obdobně jako třídní nepřítel velmi neurčitý pojem, který byl v různých obdobích vykládán různě. Ačkoliv Ústava 9. května v ustanovení čl. 159 odst. 2 zaručovala soukromé vlastnictví půdy do výměry 50 hektarů, za kulaka či vesnického boháče byli označováni zemědělci vlastníci i méně než 12 hektarů zemědělské půdy, později nebyla výměra půdy vůbec zohledňována. Nejvýstižněji v této

soudu a státní prokuratury z roku 1953 bylo třeba kulaka-velezrádce likvidovat, zatlačit je jako třídu.⁷⁵

Není třeba zdůrazňovat, že největší z těchto procesů proběhly v těch částech republiky, kde byl odpor proti kolektivizaci největší, např. na jižní Moravě. Jižní Morava byla zvolena také proto, že zde měla tradičně silnou voličskou základnu Československá strana lidová. Hlavní vlna zemědělských procesů proběhla v návaznosti na neúspěchy kolektivizace v letech 1950–1952. Kulaci byli perzekvováni nejprve na základě nových právních předpisů stanovujících samostatně hospodařícím zemědělcům nespílitelné dodávkové povinnosti a následně trestáni na základě trestních předpisů za nesplnění dodávek. Dále se objevovala obvinění z úmyslu zničit úrodu⁷⁶, vyvolávání obtíží v zásobování nebo zatajování půdy či její špatně obhospodařování. Taková jednání byla nejčastěji kvalifikována jako trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu nebo dokonce trestný čin sabotáže.⁷⁷ Odmítání vstupu do družstva bývalo kvalifikováno jako velezrada nebo sduřování proti republice. Režim k postihu rolníků využíval i nástroje administrativní. V oboru zemědělském, cenovém a vyživovacím potrestaly národní výbory v roce 1949 přes 50 000 rolníků, část z nich odnětím svobody. O tom, zda bude věc řešena ve správním nebo v soudním řízení, rozhodovaly od roku 1950 okresní bezpečnostní trojky (viz níže). Celkový počet perzekvovaných zemědělců je odhadován na více než 62 000 osob.

Mezi významné případy kulackých procesů patří tzv. Koubalova Lhota. V tomto případě byli za vraždu předsedy okresního národního výboru odsouzeni k trestu smrti tři zemědělci, kteří odmítali vstoupit do jednotného zemědělského družstva.⁷⁸ Obdobné případy byly Kluky, Louny, Hranice nebo Janovice.⁷⁹ Největším z těchto procesů je nesporně případ Babice z července 1951, který byl náležitě propagandisticky využit

---

souvislosti zřejmě působí definice kulaka, kterou navrhol hlavní stranický ideolog Václav Kopecký, že kulakem je ten, kdo vykořisťuje.

⁷⁵ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 150.

⁷⁶ I v zemědělské oblasti se objevují vyprovokované případy. Patří mezi ně např. provokace Státní bezpečnosti, na jejímž základě byli obviněni velcí rolníci z nasazení pilousů do obilí v úmyslu zamořit státní sklady, do nichž mělo být obilí odevzdáno.

⁷⁷ Pokud obvinění zemědělci zároveň zatajili část úrody nebo z toho byli obviněni, byly organizovány i výstavky věcí dokládajících jejich trestnou činnost v průběhu soudního líčení. Vystavovány byly v rámci vyšetřování zajištěné tzv. nakřečkované zásoby obilí, masa i jiných potravin.

⁷⁸ V roce 1965 byli všichni tři zproštěni viny.

⁷⁹ Akce Kluky i Janovice byla vyprovokována Státní bezpečností a za velezradu a vyzvědačství v ní bylo odsouzeno deset rolníků k vysokým trestům odnětí svobody.

a vstoupil do kolektivní paměti. Z případu Babice se na rozdíl od ostatních zemědělských procesů, které měly převážně regionální charakter, stal monstrproces. Tento největší kulacký případ ze strany Státní bezpečnosti zřejmě vyprovokované vraždy tří členů MNV, jehož pachatelé byli odpůrci kolektivizace, začala projednávat pobočka brněnského státního soudu v Jihlavě již deset dní po činu. Sedm ze čtrnácti obžalovaných bylo v červenci 1951 odsouzeno k trestu smrti. Další trest smrti byl vynesena také při následném projednávání případu tzv. pomahačů z Babic. Smyslem těchto procesů bylo zastrašení odpůrců kolektivizace. Jejich koncepce byla založena na tezi, že příslušníci vesnické buržoazie se spojili k protistátní činnosti a provádění teroristických akcí.

Trestní právo bylo využito i v situaci, kdy se novému režimu přestalo ekonomicky dařit. Bylo třeba najít viníka neúspěchů při přechodu k centrálně řízené a plánované ekonomice. Trestní represe **v hospodářské oblasti** byla vedena také snahou ukázat veřejnosti konkrétní osoby, jejichž trestná činnost je přímým důvodem ekonomického propadu. Radikální proměna československého hospodářství záporně ovlivnila schopnost uspokojovat potřeby obyvatel, neboť výroba se orientovala na přípravu vojenského konfliktu. Sovětské zkušenosti zaváděné do hospodářství v roce 1951 tento stav ještě prohloubily. Místo aby se režim pokusil o nalezení příčin nezdaru a řešení nastalé situace, přistoupil k trestní represí. Proto se na začátku první pětiletky začala množit obvinění z trestných činů sabotáže, maření plnění hospodářského plánu nebo poškozování hospodářských styků se Sovětským svazem. Bylo třeba označit viníky hospodářských potíží země. Možností bylo mnoho, neboť politicky využít v trestním řízení bylo možné poruchy v chodu hospodářství i technické poruchy ve výrobě. Kromě toho přibývala i obvinění z tzv. verbálních deliktů, tedy jednání spočívajících v kritice hospodářské politiky. Kritika negativních následků ekonomické přestavby a centrálního řízení hospodářství (např. zhoršená pracovní morálka, poruchy výroby i nedostatky v technickém vybavení) byla považována za trestný čin politické povahy. Nelze opomenout skutečnost, že politické procesy byly v hospodářské oblasti využívány jako nástroj likvidace soukromého vlastnictví. Hospodářské delikty se staly důležitou součástí obžaloby a později rozsudků, přestože často nepředstavovaly hlavní žalované činy. V nejvyšších politických kruzích panovaly obavy, aby hospodářské procesy nenarušily důvěru obyvatel ve správnost pětiletého plánu.

Mezi obžalovanými v těchto případech lze nalézt osoby z různých společenských skupin: kulaky, komunistické představitele (Josef Smrkovský, Eduard Outrata, Josef Goldman), ředitele a úředníky státních podniků (případy Budování, Nafta, Nádraží, ISEC⁸⁰), ale i malé zemědělce a dělníky. Procesy s vedoucími hospodářskými pracovníky měly vždy stejný základ spočívající v obvinění ze sabotáže přestavby průmyslu, podpory lehkého průmyslu a neodůvodněného nákupu surovin v západních státech. V oblasti zahraničního obchodu šlo hlavně o obvinění z pokusu oslabit hospodářské styky se Sovětským svazem. Rozsudky byly odůvodňovány téměř totožně pouze s přihlédnutím ke konkrétnímu oboru. Následkem těchto procesů byly obavy hospodářských pracovníků ze samostatného rozhodování i výměna kádrů na všech úrovních za méně zkušené pracovníky, což znamenalo další prohloubení krize v řízení hospodářství.

Podle sovětského vzoru nakonec došlo i na **hledání nepřítele ve vlastních řadách**. Vlna procesů s vlastními lidmi, osobami odpovědnými za řízení státu byla ve státech východního bloku reakcí na zvýšené mezinárodní napětí. V této době Sovětský svaz žádal upevnění jednoty východního bloku pod vedením Moskvy. Procesy s vlastními funkcionáři však sledovaly i další cíle: jednak měly světu odhalit mezinárodní protisovětské spiknutí, postihnout všechny, kteří by nebyli poslušni sovětských požadavků, a samozřejmě i odstranit osoby, které ztratily v Moskvě oblibu.⁸¹ Na počátku 50. let se pod vlivem maďarského procesu s László Rajkem⁸², maďarským ministrem a stranickým funkcionářem, který byl odsouzen k trestu smrti a popraven, se začal hledat tzv. československý Rajk⁸³. Jako první byl vytipován Otto Šling, vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Brně. Po zásahu sovětských poradců byl nakonec

---

⁸⁰ V akci Budování šlo o sabotáž výstavby uranových dolů, zatímco v akci Nafta o sabotáž rozvoje těžby ropy u Hodonína. Akce Nádraží byla vyprovokována a zaměřila se na pracovníky pražských nádraží, kteří byli odsouzeni za sabotáž na železnici. Naopak případ ISEC vznikl z iniciativy maďarské bezpečnosti. Na základě neprověřených materiálů byli obvinění odsouzeni za hospodářskou špionáž ve prospěch Spojených států.

⁸¹ KAPLAN, K. *StB o sobě (výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka)*. s. 7.

⁸² László Rajk, někdejší účastník španělské občanské války, bývalý maďarský ministr vnitra a zahraničních věcí a tajemník komunistické strany, založil státní bezpečnostní organizaci ÁVH. Po roztržce mezi Sovětským svazem a Jugoslávií byl zatčen. Na přípravě procesu se podíleli sovětské poradci Lichačev a Makarov, kteří později působili také v Československu. László Rajk a sedm dalších osob bylo obviněno z titoismu, zrady, špionáže a pokusu o obnovu kapitalismu v Maďarsku. Proces se konal v září 1949; Rajk vše doznal ve snaze o uložení nižšího trestu. Přesto byl Rajk spolu s dalšími dvěma obviněnými odsouzen k trestu smrti a popraven.

⁸³ V Rajkově procesu jeden z obžalovaných, jugoslávský diplomat, vypověděl, že i v Československu došlo pod vedením jugoslávských diplomatů k vytvoření protistátních, rozvratných a špionážních center.

vybrán generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský. V tomto procesu s *protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského*, který byl vzhledem k aktuální mezinárodní situaci laděn protisionisticky, protiamericky, protibritsky a protijugoslávsky, bylo k trestu smrti odsouzeno a popraveno jedenáct ze čtrnácti obžalovaných, zbylí tři byli odsouzeni k trestu těžkého žaláře na doživotí.⁸⁴ Dalším významným politickým procesem s funkcionáři vlastní strany bylo trestní řízení s Marií Švermovou nebo s tzv. slovenskými buržoazními nacionalisty Gustávem Husákem a Ladislavem Novomeským.⁸⁵ Základem procesů se stranickými funkcionáři byla Stalinova teze o zostřujícím se třídním boji a pronikání nepřátel do funkcí ve straně. Podle statistik bylo na počátku roku uvězněno asi 50 vedoucích stranických funkcionářů. Všichni obvinění v těchto procesech se stali obětí systému, který pomáhali vybudovat.⁸⁶ Přitom se sami často domnívali, že svým přiznáním splní svou stranickou povinnost a straně pomohou. Lze říci, že těmito procesy, které byly dlouho a pečlivě připravovány za pomoci sovětských poradců, dosáhl mechanismus výroby politických procesů svého vrcholu. Obžalováni byli nejčastěji z velezrady, přípravy státního převratu a vyzvědačství nebo zavádění nezákonných metod vyšetřování, případně z hospodářské sabotáže, tedy z trestných činů, jichž se ve velké většině nedopustili. Naopak jejich

---

⁸⁴ Tento proces je považován za poslední monstrproces a největší poválečný proces s komunistickými funkcionáři ve východním bloku. Slánského proces měl mít souvislost s novou vlnou čistek v Sovětském svazu, ale i s vyhrocujícím se konfliktem mezi Stalinem a Berijou – někteří autoři považují Slánského za Berijova člověka v Československu. Často je tento proces kvůli velkému vlivu sovětských poradců charakterizován jako proces sovětský. Obžalováni byli kromě Slánského také ministr zahraničních věcí, náměstci ministrů, dále velitelé Státní bezpečnosti, náčelník generálního štábu a několik dalších generálů, vedoucí straničtí funkcionáři a další. Podrobněji viz např. KAPLAN, K. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*.

⁸⁵ Proces se slovenskými buržoazními nacionalisty měl být obdobou Slánského procesu na Slovensku. Nakonec proběhl v roce 1954, ale nenaplnil původní očekávání – jednak protože již odpadl zájem komunistické strany na velkých procesech, jednak proto, že Gustáv Husák odmítal veškerá obvinění a nebyl na veřejný proces „připraven“. Slovenské politické procesy obecně měly poněkud jiné rysy než v českých zemích. Nevyznačovaly se ani vysokou mírou užití fyzického násilí, ani ukládáním vysokých trestů. Silná vlna politických procesů na Slovensku se objevila až v letech 1956–1958, kdy v českých zemích i okolních lidově demokratických státech procesy téměř vymizely. V roce 1958, slovenském „roku procesov“, se konaly procesy s trockisty nebo představiteli nekomunistických stran. Ještě na začátku 60. let probíhaly na Slovensku procesy s církevními představiteli. (KUKLÍK, J. et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. s. 181, dále např. PEŠEK, J. *Vlna politických procesov na Slovensku koncom 50. rokov*. In: PERNES, J. – FOITZIK, J. (eds.). *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“*. s. 179)

⁸⁶ Např. Gustáv Husák přímo řídil na Slovensku Sbor národní bezpečnosti i Státní bezpečnost. Po Únoru 1948 se stal předsedou sboru pověřenců a pověřencem zemědělství. V roce 1950 byl spolu s dalšími obviněn z velezrady, sabotáže a vyzvědačství a odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody. Perzekuce Husáka a dalších měla své kořeny v rozporech s Viliamem Širokým a dalšími slovenskými představiteli KSČ, kteří se nemohli aktivně zapojit do organizace Slovenského národního povstání v roce 1944.

jednání, která by naplňovala skutkové podstaty některých trestných činů, zůstávala beztrestná.

Významnou skupinu postiženou po Únoru 1948 představovali také **studenti**.⁸⁷ Mnoho z nich bylo ze studia vyloučeno na základě svého politického přesvědčení. Čistky na vysokých školách prováděly nejprve akční výbory, a to hned v únorových dnech. Z jejich rozhodnutí museli vysoké školy opustit někteří profesori, na jaře 1948 pak byli vylučováni studenti angažovaní v nekomunistických politických stranách. Statistické údaje hovoří o 4 500 studentech. Dále byly vysoké školy očištěny od „reakčních“ studentů během tzv. studijních prověrek na počátku roku 1949. Studium bylo na základě rozhodnutí prověřkových komisí ukončeno více než deseti tisícům studentů, univerzity muselo též opustit více než sto vyučujících. Brněnská právnická fakulta byla zrušena úplně.

Bývalí studenti se později často zapojili do protirežimní činnosti v nejrůznějších formách od psaní a roznášení letáků až po organizování tzv. protistátních skupin. Pokud byli za svou činnost posléze souzeni, nešlo o procesy proti studentům, neboť ti byli po vyloučení z vysokých škol nuceni pracovat především v dělnických profesích. Mezi nejvýraznější z těchto procesů patří trestní řízení se členy tzv. skupiny Erekvie nebo Špírek a spol.⁸⁸

Mnoho procesů bylo také motivováno **bojem proti imperialismu** a odráželo aktuální stav studené války. Politické napětí mezi zformovaným východním blokem a západními kapitalistickými zeměmi ovládalo světovou politiku. Účelem procesů se zahraničními novináři⁸⁹ a diplomaty bylo často přerušení diplomatických styků – to se týkalo především Jugoslávie, Vatikánu a Spojených států amerických. Hlavním cílem bylo oslabit pozice Američanů v Evropě. Tyto procesy byly také vítanou záminkou pro ukončení činnosti mnoha cizích kulturních institucí a spolků (např. YMCA nebo YWCA) nebo k faktickému přerušení diplomatických styků (např. s Vatikánem v roce

---

⁸⁷ Za exemplární lze v souvislosti s politickou perzekucí studentů považovat odsouzení dvou studentů Právnické fakulty Univerzity Karlovy Karla Bacílka ml. a Borise Kovaříčka k trestu smrti v procesu s gen. Kutlvašem v roce 1949 (podrobněji viz druhá část této práce).

⁸⁸ V tomto případě měli podle obžaloby obvinění založit organizaci obdobnou SS a plánovat vytvoření skladu zbraní a otrávení funkcionářů strany.

⁸⁹ Za špionáž byl odsouzen k deseti letům odnětí svobody např. americký novinář William N. Oatis – cílem tohoto procesu bylo zrušení pobočky agentury *Associated Press* v Praze. Oatis sháněl pro AP informace, které byly podle Státní bezpečnosti tajné. Více viz např. MICHÁLEK, S. *Československý komunistický režim versus dopisovatel' Associated Press*.

1950). Obvinění většinou nebyli v nejvyšších diplomatických funkcích, přesto mezi nimi byli i nejbližší spolupracovníci velvyslanců. Často šlo i o zaměstnance zastupitelských úřadů s československým občanstvím. V letech 1949–50 proběhlo i přes protesty zastupitelských úřadů několik procesů se státními příslušníky Francie, Nizozemska, Švédska, Velké Británie a Kanady.

Dále byla trestní perzekuce soustředěna na osoby, které se pokusily protiprávně opustit Československo a odejít do **emigrace**. Pokud byl někdo zadržen při pokusu o přechod hranic nebo pokud se vrátil zpět do Československa, byl obviněn z trestného činu velezrady nebo vyzvědačství.⁹⁰ Tato právní kvalifikace vycházela z notoriety, že osoba opouštějící protiprávně území státu bude v zahraničí vyslýchána cizí zpravodajskou službou, která navrátilce pověřovala zvláštními úkoly, mezi něž patřila špionáž, ale i organizace ozbrojených skupin a teroristických útoků⁹¹. Mezi neúspěšnější vyprovokované akce na státních hranicích patřila tzv. akce Kameny, která spočívala v umístění falešných hraničních kamenů v československém vnitrozemí. Za těmito hranicemi čekali příslušníci StB v uniformách amerických důstojníků, kterým emigrující při výslechu svěřili mnoho informací o hospodářském i politickém dění v Československu. Po výslechu byla skupina osob přesvědčených, že již opustily Československo, i s převaděčem propuštěna a náhodou „zabloudila zpět“ na území Československa, kde byla zadržena pohraniční stráží.⁹² Ačkoliv nelegální přechody hranic představovaly snadný způsob odhalování trestné činnosti, z hlediska panujícího režimu bylo také důležité znemožnit činnost tzv. agentům chodcům. Mezi ně patřilo mnoho osob žijících v pohraničí, které znaly nestřežené cesty přes hranice. Agenti chodci převáděli do zahraničí osoby, které legální cestou z Československa nemohly odejít, a zároveň často též pracovali pro některou zahraniční výzvědnou službu a přinášeli zprávy na obě strany hranice.

Politické procesy byly organizovány jak na celostátní úrovni, tak místní úrovni v okresech a krajích. Většinou však nešlo o řízení konané jen se zástupci jedné z výše

---

⁹⁰ Např. spisovatel Karel Pecka byl za pokus o překročení státních hranic obviněn z pokusu zločinu velezrady, ačkoliv byl příslušníky Státní bezpečnosti zadržen v Tachově na nádraží. K odsouzení často stačilo podezření z přípravy odchodu za hranice podpořené výpovědí svědka.

⁹¹ K těmto procesům patří akce Hory Hostýnské, Světлана, Legie svobody – DAAK nebo Bílá legie na Slovensku.

⁹² GRIVNA, T. *Trestní právo hmotné*. BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu*. s. 574–75 nebo KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 119–21.

uvedených skupin, neboť z praktických i propagandistických důvodů byly společně obžalováni většinou zástupci několika z těchto skupin. Tak se na lavici obžalovaných ocitli společně důstojníci i studenti, zemědělci i kněží, často spolu s členy nebo funkcionáři nekomunistických stran. Lze říci, že struktura souzených skupin byla nezřídka vytvářena takřka na míru, podle aktuální politické situace a politických potřeb režimu.

Mimosoudní perzekuce se často následně dotkla i rodinných příslušníků odsouzených. Příbuzným byl často konfiskován majetek, byli nuceni opustit své dosavadní domovy a přestěhovat se na vykázané místo. To se týkalo především procesů s kulaky a komunistickými funkcionáři.

Součástí mimosoudní perzekuce byla i kádrová personální politika, nezřídka ústící v zákaz výkonu některých povolání, ale i ve vyřazení z veřejného života nebo vystěhování z domu nebo z bytu. Součástí mimosoudní perzekuce bylo vytváření byrokratických překážek, nemožnost vycestovat nebo studovat na středních nebo vysokých školách. Kromě toho lze hovořit i o ekonomické perzekuci, která měla podobu např. nuceného výkupu zemědělských strojů nebo nucené výměny půdy, zavedení dvojího trhu pro živnostníky v roce 1949 nebo vyvlastňování.⁹³

Podle stupně politické důležitosti lze rozlišovat procesy místní, krajské a celostátní. V místních procesech byly sledovány především lokální cíle, které se obyvatel konkrétního města nebo vesnice, často i jen jediného závodu. Větší význam měly samozřejmě nejen z politického, ale i z propagandistického hlediska krajské procesy, ovšem největší pozornost byla věnována celostátním procesům, kterých se účastnili jako veřejnost delegace z celého území republiky.

Veřejné procesy se konaly pravidelně až do roku 1953, výjimku představuje zmiňovaný proces s hokejovými reprezentanty, který byl neveřejný. Dobře připravené a propagačně správně využitě veřejné procesy měly podle instruktážního materiálu Ministerstva spravedlnosti napomáhat plnění úkolů lidově demokratické justice, tedy „*přispívat k boji o mír a zejména přesvědčovat a vychovávat masy.*“⁹⁴ Podle tohoto materiálu jsou veřejné procesy „*zvlášť účinným nástrojem přesvědčování a výchovy mas*

⁹³ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 24.

⁹⁴ Instruktážní materiál Ministerstva spravedlnosti o veřejných soudních procesech a jejich organizaci. In VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl I.* s. 224.

a zvyšování bdělosti a ostražitosti,⁹⁵ které mají odhalovat, izolovat a v osobách stíhaných pachatelů potlačovat nepřátele státu a lidově demokratického zřízení.

Účelem veřejných procesů byla izolace vesnických boháčů a odhalení jejich nepřátelské činnosti stejně jako odhalení dalších třídních nepřátel a jejich vykořisťovatelských praktik. Zároveň měly podle citovaného instruktážního materiálu zvyšovat pracovní morálku, bdělost, ostražitost a uvědomělý poměr pracujících k socialistickému vlastnictví. „Případy projednávané před širší veřejností se týkaly především třídních nepřátel, a to vesnických boháčů [...], bývalých podnikatelů, a to obchodníků, živnostníků, továrníků nebo vůbec příslušníků buržoazie [...]. Pokud jde o příslušníky dělnické třídy a pracující vůbec, šlo o zaměstnance národních podniků nebo JZD, částečně o zaměstnance vedoucí, dále šlo o řidiče a o funkcionáře lidosprávy. Tito obvinění se dopouštěli zejména rozkrádání národního majetku, zavinili dopravní nehody s těžkými následky nebo se provinili nedbalostí či lehkomyšlností ve svém povolání, která vedla k ohrožení jednotného hospodářského plánu.“⁹⁶ Instruktážní materiál Ministerstva spravedlnosti kritizoval skutečnost, že do celostátní konference v březnu 1951 si krajsí i okresní prokurátoři všímali výběru věcí k veřejnému procesu jen málo.

Veřejnost přítomná při projednávání určitého případu byla vždy organizována, instruktážní materiál hovoří o širší veřejnosti a veřejnosti kvalifikované, která byla sestavována tak, aby se hlavního líčení účastnily osoby, k jejichž výchově byl proces určen. Z archivních materiálů lze zjistit, že o přidělení lístků žádaly např. národní výbory, odborové organizace, stranické orgány nebo přímo podniky. Často ovšem organizovanou veřejnost tvořili příslušníci StB, justice i stranického aparátu.⁹⁷ Diváci bývali ovšem přítomni jen určité části hlavního líčení a ani neznali souvislosti celého případu, což umožňovalo snazší ideologické využití daného případu.⁹⁸

---

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 44.

⁹⁸ Ministerstvo spravedlnosti ovšem kritizovalo, že propagační využívání procesů se často omezuje jen na organizování veřejnosti a že „propagace procesů na schůzích strany, ROH nebo v závodech se dosud nevěřila a objevuje se jen ojediněle. [...] Ohlas procesu ve veřejnosti zkoumá bezpečnostní pětka prostřednictvím hlášení orgánů bezpečnosti. Někteří krajsí prokurátoři vysílají k procesům pozorovatele a buď sami, nebo prostřednictvím pozorovatelů zkoumají při procesu i po něm odezvu ve veřejnosti.“ (Instruktážní materiál Ministerstva spravedlnosti o veřejných soudních procesech a jejich organizaci. In VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl I.* s. 229).

Samostatnou kategorií politických procesů byly tzv. **monstrprocesy**. Toto označení nesou trestní řízení předem vystavěná jako veřejné drama s celostátním i mezinárodním dopadem. Jejich hlavním cílem bylo otrástit domácím i zahraničním míněním. Tomuto cíli bylo přizpůsobeno ideové zaměření, výběr obviněných i pečlivě rozvržené soudní řízení, včetně vynesení rozsudků. Hlavní líčení bylo veřejné, veřejnost byla pečlivě vybrána. Průběh hlavního líčení byl rozepsán do podrobného scénáře. Na základní proces navazovaly další, tzv. následné procesy na krajské a okresní úrovni.

Politické procesy lze podle Karla Kaplana dále dělit i na **soudní perzekuci politické povahy** (tj. případy, v nichž šlo o politickou činnost bez ohledu na to, zda byla skutečná, vyprovokovaná nebo vykonstruovaná), dále na **procesy politicky motivované** (většinou šlo o hospodářskou trestnou činnost), **trestání politických činů verbálního charakteru** a konečně **politicky motivované rozhodování tajných komisí**, které měly za následek odnětí svobody a přikázání do některého pracovního tábora.⁹⁹

Dále lze rozlišovat politické procesy podle jejich konstrukce jednak na případy odsouzení za skutečnou protistátní činnost, která byla zveličena do té míry, aby založila naplnění skutkové podstaty zločinu, později trestného činu, a jednak na případy protistátní činnosti, které byly záhy odhaleny a pachatelé dále byli pomocí agentů podporováni ve své činnosti, až do chvíle, kdy jejich trestná činnost nabyla vysoké společenské nebezpečnosti. Užití agentů nebo provokací nebylo ničím neobvyklým, agenti sami často zakládali protistátní ilegální skupiny nebo připravovali protistátní tiskoviny.

Jak vyplývá z výše uvedeného, politická perzekuce měla různé motivy, podobu i stupně. Záminkou se často stávaly „*politické názory nebo členství v nekomunistických stranách, náboženská víra, příslušnost k národnostní menšině či jinému národu, příbuzenské nebo přátelské svazky s osobami nepohodlnými režimu, příslušnost k bývalé buržoazii, odpor ke vstupu do zemědělských družstev, dřívější i současná činnost v některých zájmových a náboženských organizacích, jako byl např. Sokol, Junák nebo náboženská společnost svědků Jehovových a různé sekty.*“¹⁰⁰ Nově ustavený režim se soustředil na osoby, které nebyly ztotožněny s vládnoucí ideologií. V souvislosti

⁹⁹ KAPLAN, K. *StB o sobě (výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka)*. s. 21–22.

¹⁰⁰ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 23.

s obnovou a přestavbou ekonomiky a masivní těžbou uranu pro sovětské potřeby nebylo v zájmu režimu pachatele politických deliktů převychovávat nebo přesvědčovat o správnosti marxismu-leninismu. Pachatelé byli vyloučeni ze společnosti a využíváni jako pracovní síla. Základním motivem politické perzekuce byla snaha udržet se u moci a eliminovat své odpůrce. Politická moc a její upevňování a rozšiřování vedly až k vyprovokovaným a vykonstruovaným obviněním, neboť je to společný nepřítel, který vytváří pocit nebezpečí a vyzývá k jednotě. Koncepce každého procesu – výběr sestavy obviněných, žalované trestné činy i uložené tresty – odpovídaly politickým potřebám režimu. Propracovaný režijní systém, který provázal politickou perzekuci od samého počátku, obsahoval i prvky propagandy, která se podle politického významu procesu omezovala na okres nebo kraj, jindy měla dosah celostátní. Smyslem propagandy bylo přesvědčit a utvrdit vlastní stoupence, na ostatní měla mít odstrašující účinek. Každý neúspěch měl svého viníka, nejdůležitější při jeho výběru byly momentální politické potřeby československého nebo sovětského vedení. Hledání vnitřního i vnějšího nepřítele bylo oficiálně spojeno s usnadněním dosažení ideologických cílů, vytvoření beztržní společnosti a vybudování komunismu. Skutečným cílem však bylo zachování moci komunistické strany, resp. úzké skupiny stranických funkcionářů.

2.4. Právní úprava v Československu po roce 1948

Vývoj právní úpravy směřující k politickým procesům v užším slova smyslu lze sledovat již od roku 1945. Jde o postupné zavádění skutkových podstat, na nichž v době přijetí panovala politická shoda, ovšem později byly využity při přípravě politických procesů. Úvodem je ovšem třeba zmínit, že trestní právo po skončení druhé světové války bylo nadále odlišné v českých zemích a na Slovensku a dualita panovala i v oblasti retribučních předpisů. „*Zejména KSČ se však snažila, aby princip continuity byl v oblasti trestního práva doplněn jednak novou interpretací a aplikací předpisů a jednak přípravou jejich rozsáhlejších změn.*“¹⁰¹ Kromě retribučních předpisů byly vydávány též trestněprávní normy k ochraně znárodněných podniků. Na základě dekretu prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a průmyslových podniků byl zaveden zločin pletich proti znárodnění. Dále byla zákonem č. 165/1946 Sb., o trestní

---

¹⁰¹ KUKLÍK J. et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. s. 66.

ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou zavedena zvláštní ochrana těchto podniků před sabotážemi. Přijat byl také zákon č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich, nebo zákon č. 27/1947 Sb., o trestní ochraně dvouletého hospodářského plánu, jimiž byla dále posílena trestněprávní ochrana v hospodářské oblasti. Snahy o unifikaci trestního práva pro celé území Československa nebyly před rokem 1948 úspěšné. Přesto se zákonem č. 182/1947 Sb., o stíhání trestných činů proti státu, podařilo sjednotit užívání trestních předpisů na ochranu republiky [a to v zásadě podle původní úpravy zákona č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky (dále též jen zákon na ochranu republiky)].¹⁰²

V květnu 1948 byla přijata nová ústava, ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky (dále též Ústava 9. května), která formálně zachovávala některé demokratické prvky. Lišila se tak od sovětské ústavy z roku 1936 i od ostatních ústav lidově demokratických států, a proto byla opakovaně měněna a doplňována, v masovém měřítku porušována, obcházena a široce i svévolně interpretována. „*Základním vodítkem pro použitelnost předúnorového práva se stalo ustanovení § 173 odst. 2 Ústavy 9. května, podle kterého všechny zákony odporující ustanovením ústavy a zásadám lidově demokratického zřízení anebo upravující věci odchylně od ústavy ztrácejí platnost.*“¹⁰³ Z hlediska pojednávaného tématu je významné, že přes ústavní záruky docházelo k mimosoudním represím a fakticky byla odstraněna nezávislá justice.¹⁰⁴ Podle čl. XI odst. 3 Ústavy 9. května byli soudci vázáni právním řádem lidové demokracie (tedy i podzákonnými normami) a nikoliv jako dosud jen zákonem. To spolu se zasahováním KSČ do výkonu justice vedlo k degradaci soudní moci na nástroj prosazování politické vůle (více viz kapitola 2.5).

Ústava 9. května zakotvovala základní práva a základní zásady trestního řízení, včetně obecné zásady, že výklad a používání všech ostatních předpisů právního řádu mají být vždy v souladu s ústavou.¹⁰⁵ Hlavním vodítkem při uplatňování právních předpisů se však stala tzv. zásada socialistické zákonnosti. Socialistická **zákonnost** je definována jako metoda „*uskutečňování diktatury dělnické třídy a socialistického*

---

¹⁰² Tamtéž. s. 71.

¹⁰³ GRIVNA, T. *Trestní právo hmotné*. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu*. s. 561.

¹⁰⁴ GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II, 1945–1960*. s. 329.

¹⁰⁵ Čl. 171 odst. 3 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., Ústavy Československé republiky.

budování projevujícího se v zajištění důsledného a bezpodmínečného dodržování zákonů.“¹⁰⁶ V prvním období budování socialismu je vždy otevřeně třídní a má vytvářet ovzduší bezpečnosti a jistoty mezi budovateli socialismu. Později je socialistická zákonost vnímána jako metoda, jíž socialistický stát užívá k uskutečňování svých úkolů a funkcí. Tato metoda spočívá v tvorbě socialistického práva a jeho zachování. „*Socialistický stát upravuje právem takové společenské vztahy a chování, na jejichž zachování má socialistická společnost zvláštní zájem a vzhledem k potřebám rozvoje socialistické společnosti. Těžiště socialistické zákonosti tkví v důsledném dodržování a plnění socialistických zákonů a od nich odvozených právních předpisů státními orgány, společenskými organizacemi, funkcionáři a občany. Socialistická zákonost je ústavním principem socialistické společnosti a nedílným rysem socialistické demokracie.*“¹⁰⁷ Přitom je socialistická zákonost jednotná a stejně závazná pro všechny občany a funkcionáře. Naplňování tohoto principu spočívá mimo jiné v nahrazování neúčelných právních norem normami společensky žádoucími. Od počátku je tedy socialistická zákonost chápána pragmaticky a instrumentálně, je prázdnou formou bez významu pro adresáty právních norem, neboť zákon se aplikoval pouze v případech, kdy to bylo politicky účelné. Aplikace práva se stala flexibilní a možnost odchytil se od socialistické zákonosti byla odůvodněna především Stalinovými výzvami k mimořádným opatřením reflektujícím v souvislosti s uplatněním jeho teze o zostřujícím se třídním boji. Přesto byla socialistická zákonost vyjádřena v garanci, že všechny orgány sovětského státu, jeho orgány a občané striktně a s důvěrou dodržují právo.¹⁰⁸

Koncepce socialistické zákonosti vycházela z Leninových slov, že „*nepatrné porušení sovětských pořádků už znamená průlom, kterého ihned využijí nepřátelé pracujícího lidu.*“¹⁰⁹ Socialistická zákonost tedy „*není jen čistě juristickým pojmem, nýbrž základní politickou směrnicí podmíněnou konkrétní situací třídního boje,*“¹¹⁰ neboť socialistické zákony jsou kvalifikovaným vyjádřením vůle a zájmů dělnické třídy a všech pracujících.

---

¹⁰⁶ BOURA, F. *Klement Gottwald – o buržoasní a socialistické zákonosti.* s. 534.

¹⁰⁷ Autorský kolektiv pod vedením univ. prof. dr. Jiřího Hromady a dr. Zdeňka Madara, CSc. *Právníký slovník.* Heslo *socialistická zákonost*, s. 780 an.

¹⁰⁸ KÜHN, Z. *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace.* m. č. 81.

¹⁰⁹ LENIN, V. I. *Vybrané spisy.* Svazek 2. s. 497.

¹¹⁰ BOURA, F. *Klement Gottwald – o buržoasní a socialistické zákonosti.* s. 535.

Naproti tomu „buržoasní zákonnost je metodou uskutečňování buržoasní diktatury opřenou o buržoasní zákon. Politické, třídní principy buržoasní zákonnosti tvoří jednu stránku buržoasní zákonnosti; metoda jak a proti komu jsou tyto zákony prosazovány, tvoří druhou stránku buržoasní zákonnosti. Jádro buržoasní zákonnosti představuje v první řadě ochrana kapitalistického vlastnictví, o něž opírá buržoasie svoji politickou moc.“¹¹¹ Z výše uvedeného lze tedy dovodit, že socialistická zákonnost se na rozdíl od buržoazní zákonnosti vymezovala jako princip právního státu v užším slova smyslu. Zatímco základem buržoazní zákonnosti byla ochrana kapitalismu, za základ socialistické zákonnosti lze považovat zájem dělnické třídy. Proklamován byl také zásadní rozdíl mezi socialistickou a buržoazní zákonností spočívající v tom, že socialistická zákonnost nejen slouží pracujícímu lidu a zájmům lidově demokratického státu, ale že nové „zákony a ostatní právní předpisy si pro sebe a ve svém vlastním zájmu dává sám pracující lid.“¹¹²

Postoj komunistů k buržoazní zákonnosti jednoznačně umožňoval porušovat zákony ve jménu nastolení vlády dělnické třídy. Klement Gottwald se na půdě Národního shromáždění vyjádřil takto: „My bojujeme a budeme bojovat za stát proletářský, za stát dělníků, za stát rolníků, za sovětské Československo. Říkáte, že porušujeme zákon. Ano, my porušujeme zákon. My porušujeme zákony, podle nichž hladový proletář a zoufalá dělnická matka jsou zavíráni, zatím co vaše společnost jest složena ze živlů, které by podle vašich zákonů patřily do kriminálu.“¹¹³ Jinými slovy buržoazní zákonnost je ve jménu vlastních cílů dovoleno porušovat, zatímco socialistické zákony je třeba důsledně dodržovat. Každé porušení socialistických zákonů znamená ohrožení panství dělnické třídy vedené komunistickou stranou.¹¹⁴ „Porušení jakéhokoli ustanovení trestního zákona či trestního řádu je ve všech případech nejen politicky neúčelné, nýbrž i v pravdě politicky škodlivé“¹¹⁵ a z této zásady neplatí žádné výjimky. Jde o revoluční

---

¹¹¹ Tamtéž. s. 526.

¹¹² Tamtéž. s. 526.

¹¹³ <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/007schuz/s007002.htm>.

¹¹⁴ Srov. např. třetí z 21 podmínek pro přijetí do Komunistické internacionály schválených na II. kongresu Komunistické internacionály (19. 7. – 7. 8. 1920): 3. *Téměř ve všech zemích Evropy a Ameriky vstupuje třídní boj do období občanské války. Za takových podmínek nemohou mít komunisté důvěru k buržoazní zákonnosti. Jsou povinni všude zřizovat paralelní ilegální aparát, který by v rozhodující chvíli pomohl straně splnit její povinnost vůči revoluci. Ve všech zemích, kde komunisté v důsledku stavu obležení nebo výjimečných zákonů nemají možnost provádět veškerou svou práci legálně, je bezpodmínečně nutné spojit legální práci s prací ilegální.*

¹¹⁵ VYBÍRAL, B. *K některým otázkám socialistické zákonnosti v československém trestním právu*. s. 28.

přístup k právu, který umožňuje porušovat právní normy, které nejsou v souladu s propagovanou ideologií. Naopak, jestliže se subjekt hlásající tuto ideologii stane vládnoucím subjektem, nemá nadále na porušování právních předpisů zájem. Mohl-li předtím stoupenec propagované ideologie porušovat zákony, nyní musí nové, ideologii přizpůsobené zákony striktně dodržovat; případné porušování zákonů je přitom tvrdě postihováno.¹¹⁶ Praktická stránka socialistické zákonnosti tkví v bezpodmínečném dodržování zákonů, což dokazuje nejen utilitaristický přístup vládnoucí strany k právu, ale i závislost výkladu často užívaných vágních pojmů na aktuální politické situaci. V zájmu politicky správného užívání zákonů byly právní normy nezřídka vykládány, doplňovány a také nahrazovány politickými směrnicemi a rozhodnutími stranického vedení.

Při dalším porovnání zákonnosti tzv. buržoazní a socialistické vynikne jejich společný rys: obě koncepce jsou založeny na dodržování zákonů. V případě socialistické zákonnosti je toto zdůrazňováno úměrně potřebě stabilizovat a udržet vlastní moc a odstranit protivníky. Oba principy zákonnosti jsou zrcadlově překlopené s tím, že komunistům je otevřeně povoleno porušovat buržoazní zákony na základě ideového přesvědčení, zatímco stoupenec dřívějšího uspořádání nové socialistické zákony porušují na základě vlastního morálního nebo právního citění.¹¹⁷

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že diktatura proletariátu je považována za stát nového typu, jehož právo je právem nového typu. Forma práva je velmi podobná, ale obsah je diametrálně odlišný od buržoazního práva. A toto tzv. sovětské demokratické právo, v teorii ztotožňované především se státním donucením, chrání zájmy každého člena velké většiny pracujícího lidu.¹¹⁸

---

¹¹⁶ V této souvislosti vyniká citát K. Gottwalda: „*Tam, kde reakční protivník prohraje v otevřeném politickém střetnutí, tam se uchyluje do podzemí, do ilegality, uchyluje se k protizákonnosti, k terorismu, ke špionáži a sabotáži, ke všem zbraním odhalené, izolované a poražené reakce,*“ (BOURA, F. *Klement Gottwald – o buržoazní a socialistické zákonnosti*. s. 534).

¹¹⁷ Z hlediska teorie lze hovořit o užití Radbruchovy formule, podle níž sice pozitivní právo, tj. zajištěné ustanovením a mocí, má přednost i tehdy, když se jeví jako obsahově nesprávné a neúčelné, ledaže by rozpor mezi spravedlností a pozitivním zákonem dosáhl tak neúnosné míry, že by musel zákon jako „nesprávné právo“ ustoupit spravedlnosti.

¹¹⁸ KÜHN, Z. *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace*. m. č. 74 a 75.

2.4.1. Trestní právo

Trestní právo se ukázalo jako vhodný prostředek k potlačení hlasů, které nesouhlasily s poučným postupem KSČ,¹¹⁹ a zcela v souladu se Stalinovou tezí o zostřování třídního boje v období přechodu od kapitalismu k socialismu se stalo nástrojem třídního boje. V první fázi bylo ovšem nutné využít existující právní předpisy, tj. dosavadní trestní předpisy, zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, ale také na základě zákona č. 33/1948 Sb., jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení, a zákona č. 34/1948 Sb., o revisi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cti, a opět účinné retribuční dekrety.¹²⁰ S využíváním retribuční k politickým účelům měli komunisté bohaté zkušenosti.¹²¹ Samostatnou kapitolu pak tvořil účelový výklad těchto norem.

Zároveň však bylo nutné zajistit beztrestnost vlastního jednání v době po definitivním uchopení moci. Stalo se tak na základě zákona č. 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů.

Výše zmíněný právní základ však nebyl považován za dostačující, a proto byl v říjnu 1948 přijat **zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky**. Tento zákon měl sloužit ochraně lidově demokratického zřízení. V této proklamaci a celkovém ideovém zaměření tohoto předpisu se projevila politická podstata nového režimu.¹²² Ačkoliv zákon na ochranu lidově demokratické republiky vycházel z dřívějšího zákona na ochranu republiky,¹²³ byly do něj zařazeny i některé

---

¹¹⁹ Trestní právo je již svou podstatou třídní, a proto nejlépe vyhovuje záměru vypořádat se s buržoazií.

¹²⁰ Obnovená účinnost byla stanovena do 31. 12. 1948 a soudy v této lhůtě odsoudili 1 244 osob.

¹²¹ Mimořádné lidové soudy rozhodovaly v pětičlenných senátech složených z předsedy a čtyř laiků, které jmenovala vláda na návrh národních výborů. Vzhledem k tomu, že národní výbory velmi záhy ovládli zástupci KSČ, měla strana na provádění retribuční velký vliv. Již po skončení války tak mohla účinně potírat své odpůrce, případně je alespoň skandalizovat či vyřadit z možnosti uplatnit aktivní volební právo jako např. před parlamentními volbami v roce 1946. I Klement Gottwald považoval retribuční za „*nesmírně ostrou zbraň, kterou můžeme podetnout samé kořeny buržoasie, a to ve jménu národa, státu a republiky [...] zbraň, kterou můžeme buržoasii odsekat tolik výhonků, že z ní zůstane pahýl.*“ (REIMAN, P. a kol. *Dějiny Komunistické strany Československa*. s. 480).

¹²² KUKLÍK J. et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. s. 147.

¹²³ Podle stenoprotokolů ze schůze Národního shromáždění označil zpravodaj dr. Kokeš původní zákon na ochranu republiky jako zákon na ochranu buržoazní republiky a kapitalistického pořádku (Digitální knihovna Poslanecké sněmovny, stenoprotokoly z 13. schůze Národního shromáždění, 6. října 1948, <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/013schuz/s013001.htm>).

upravené skutkové podstaty trestných činů ze zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích (dále též jen trestní zákon 1852).

Do československého práva byl opět zaveden trestný čin velezrady, jehož název podle komentáře k zákonu na ochranu lidově demokratické republiky z roku 1949¹²⁴ lépe odpovídal povaze činu a terminologii běžné v jiných státech. Znovuzavedení velezrady znamenalo trestní postih předčasně dokonaného trestného činu, neboť trestný byl i pouhý pokus o zničení samostatnosti nebo ústavní jednotnosti republiky, zničit nebo rozvrátit lidově demokratické zřízení nebo společenskou a hospodářskou soustavu republiky či násilím znemožnit ústavní činnost některých ústavních činitelů. Ve druhém odstavci byla zároveň zavedena trestnost přípravných jednání, neboť „*vzhledem k nebezpečnosti [...] jednání je spolčení trestné jako velezrada sama.*“¹²⁵ Pokud byly dány přitěžující okolnosti, jejichž demonstrativní výčet (!) byl v odst. 3, bylo možné uložit trest smrti. Podstatnou změnu znamenalo vypuštění kvalifikačního znaku skutkové podstaty spočívající v použití násilí.

Hlava první zákona obsahovala trestné činy proti státu, tj. velezradu, sdružování proti státu, pobuřování proti republice, hanobení republiky. Hlava druhá byla věnována trestným činům proti vnější bezpečnosti státu (např. vyzvědačství, ohrožení obrany republiky) a zahrnovala i skutkové podstaty spočívající v útocích na brannou moc spojenců. Následující hlava třetí upravovala trestné činy proti vnitřní bezpečnosti státu, a to včetně ochrany tělesné integrity a cti ústavních činitelů a ochrany hospodářství proti sabotážím. V této hlavě byly upraveny i trestné činy zneužití úřadu duchovního nebo jiné podobné funkce nebo nedovoleného ozbrojování. Trestné činy uvedené v hlavě čtvrté měly prohloubit a rozšířit ochranu mezinárodních vztahů. Za trestnou byla prohlášena prorada, neoprávněné opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu, poškozování zájmů republiky v cizině, tj. rozšiřování nepravdivých zpráv o politických, bezpečnostních, právních, hospodářských a sociálních poměrech v republice, ale i hanobení spojeneckého státu.

Zákon na ochranu lidově demokratické republiky se na příští dva roky stal základem trestní represe skutečných i domnělých odpůrců nového režimu. V období do roku 1959 bylo na základě jeho ustanovení odsouzeno téměř 26 000 osob. Mezi nejčastěji žalované

---

¹²⁴ Růžek, A. *Ochrana lidově demokratické republiky*. s. 5.

¹²⁵ Tamtéž. s. 6.

trestné činy patřila velezrada, neoprávněné opuštění republiky, pobuřování proti republice a šíření poplašné zprávy.¹²⁶ Skutkové podstaty trestných činů umožňovaly stíhat jak domácí opozici, tak osoby, které se pokusily odejít do zahraničí, a zahrnovaly skutky namířené proti republice, jejímu státnímu (lidově demokratickému) zřízení, hospodářství i branné moci a spojeneckým státům sovětského bloku. Byl tak položen pevný právní základ trestání činů, z nichž některé by dříve trestné nebyly nebo by byly trestány podle správních předpisů. Nový režim tak dal jasné mantinely chování svých občanů a pomocí trestní represe se pokusil potlačit projevy nesouhlasu se svou vnitřní i zahraniční politikou. Nejednoznačné formulace, tzv. kaučuková ustanovení¹²⁷, která pomocí extenzivního výkladu umožňovala zahrnout pod jednotlivé skutkové podstaty celou škálu jednání, která mohla být vnímána jako protistátní, spolu s vysokými trestními sazbami a rozšířením katalogu trestných činů, za něž bylo možné uložit trest smrti, nejen že vedly k přísnému trestání projevů odporu, ale také do jisté míry plnily i funkci zastrašovací.

Na zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, bezprostředně navazoval **zákon č. 232/1948 Sb., o státním soudu.**¹²⁸ S účinností od 24. října 1948 byl zřízen státní soud, který se stal soudním orgánem, před nímž se podle ustanovení § 17 zákona o Státním soudu konala řízení o zločinech podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky¹²⁹, jestliže za ně tento zákon stanovil trest odnětí svobody převyšující deset let nebo trest smrti, popř. pokud to navrhl veřejný žalobce. Šlo tedy o procesní předpis k zákonu na ochranu lidově demokratické republiky. Řízení před státním soudem probíhalo podle dosud platných předpisů, tedy podle zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se uvádí trestní řád (dále též jen trestní řád 1873), s některými odchylkami podle zákona o státním soudu. U Státního soudu byl také posílen laický prvek v rozhodování. V prvním stupni rozhodoval senát složený z předsedy, dvou soudců z povolání a dvou soudců z lidu. O opravných prostředcích rozhodoval Nejvyšší soud, a to v pětičlenném senátu složeném ze soudců z povolání a dvou dalších soudců

---

¹²⁶ GEBAUER, F. a kol. *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989. Statistický přehled.* s. 115–118.

¹²⁷ Pro co nejširší formulace v zákonech plédoval i ministr spravedlnosti Alexej Čepička. Zároveň k tomu dodával, že podrobnosti musí být tlumočeny orgánům, aby je dokázaly využít.

¹²⁸ V návaznosti na tento zákon bylo dne 19. října 1948 vydáno prováděcí vládní nařízení č. 238/1948 Sb., jímž se provádějí některá ustanovení zákona o státním soudu, kterým byla stanovena pravidla výběru soudců z lidu a jejich presenční platy.

¹²⁹ S účinností od 1. srpna 1950 podle hlavy I zákona č. 86/1950 Sb., trestního zákona.

z lidu. Ze soudců Státního soudu byl také jmenován vyšetřující soudce. Veřejnou žalobu zastupovali prokurátoři Státní prokuratury. Obhájcem u Státního soudu mohl být pouze advokát zapsaný na zvláštním seznamu Ministerstva spravedlnosti. Státní soud měl tři oddělení v Praze, Brně a Bratislavě.

Zákon na ochranu lidově demokratické republiky spolu se zákonem o státním soudu se spolu s teorií vázaného výkladu a instrumentálním pojetím práva (viz níže) staly základem pro přeměnu justičních orgánů v orgány vykonávající politickou vůli vládnoucí strany a tedy i nástrojem politické perzekuce.

Již na jaře 1948 se vedení KSČ rozhodlo, že je třeba československé právo přizpůsobit novým společenským, politickým a ekonomickým podmínkám. Na základě usnesení vlády ze dne 7. a 14. července 1948 mělo Ministerstvo spravedlnosti do 1. září 1950 předložit návrhy zákonů spadajících do jeho působnosti. Smyslem radikální změny základních předpisů československého práva nebylo pouze právní zakotvení politických změn, ale také kodifikace a unifikace právních předpisů. Zároveň mělo být vytvořeno právo srozumitelné, jasné a lidové. Tento požadavek nutně vedl ke zjednodušování a přebírání sovětských vzorů. Právo bylo využito „*jako třídně podmíněný »nástroj« prosazení společenských změn.*“¹³⁰ Tento proces, pro nějž se vžilo označení „**právníká dvouletka**“, přinesl i kodifikaci trestního práva. Právní předpisy, které byly přijaty v rámci právníkové dvouletky, otevřeně proklamovaly politické, ideové a třídní zájmy nového režimu.¹³¹

Přípravu trestních předpisů řídilo Ministerstvo spravedlnosti, práce na předpisech o správním trestání řídilo Ministerstvo vnitra. Členem politické komise, která se zabývala jednotlivými návrhy subkomisí, byl i prof. Solnař; dále byli členy komise trestní soudci nebo zástupci dělníků nebo mládežnických organizací. Komise se scházela pravidelně jednou až dvakrát týdně a rozhodovala věcné i legislativně technické záležitosti.¹³²

V oblasti trestního práva byly přijaty předpisy hmotného i procesního práva, které byly schváleny 12. července 1950. Šlo o zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, zákon

¹³⁰ KUKLÍK J. et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. s. 128.

¹³¹ Tamtéž. s. 128.

¹³² Národní archiv, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno), zápisy ze schůzí trestní komise.

č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), které byly doplněny zákony č. 88/1950 Sb., trestním zákonem správním, a č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním (trestní řád správní). Legisvakanční lhůta byla velmi krátká, všechny tyto předpisy nabyly účinnosti 1. srpna 1950. V návaznosti na II. Kongres obránců míru byl přijat též zákon č. 165/1950 Sb., na ochranu míru.

Podle důvodové zprávy¹³³ k zákonu č. 86/1950 Sb., **trestnímu zákonu** (dále též jen trestní zákon 1950), bylo *úkolom nového trestního zákona co neúčinněji přispět k jejímu [tj. reakce] zneškodnění a musí být ostrou zbraní našeho pracujícího lidu proti všem jeho nepřátelům. Neboť trestní zákon chrání revoluční vymoženosti našeho pracujícího lidu nejen proti příslušníkům vykořisťovatelských tříd nyní zbavených politické moci. Bojuje zároveň proti ztištění, ledabylému postoji k práci a občanským povinnostem a pohrdavému poměru ke spoluobčanům jako proti přežitkům kapitalismu v lidském vědomí a poskytuje účinnou ochranu každému jednotlivci, který plní poctivě své povinnosti k celku. Nový zákon je nesen duchem socialistického humanismu. Proto klade důraz na výchovný účel trestu tam, kde lze doufat v nápravu. Ale právě proto stihá s veškerou přísností nenapravitelné nepřátele lidu a národa.*

V trestním zákoně se plně projevil vliv sovětské právní nauky. Přesto lze říci, že „snaha vytvořit trestní zákon po sovětském vzoru narážela na neznalost sovětského práva.“¹³⁴ Příznačné bylo mechanické přejímání sovětské úpravy bez znalosti souvislostí. Stejně jako v ostatních lidově demokratických státech bylo opuštěno dosavadní formální pojetí trestného činu a bylo zavedeno pojetí materiálně formální. Zásadním pro zhodnocení, zda jde o trestné jednání, již nebylo naplnění formálních znaků skutkové podstaty, ale nebezpečnost činu pro společnost. Toto pojetí, uplatňované v tehdejší RSFSR od roku 1919 na základě tzv. Zásadních směrnic trestního práva RSFSR¹³⁵, vede nutně k tomu, že kritérium společenské nebezpečnosti se uplatní dříve než zjištění, zda vůbec jde o skutek postižitelný na základě trestního práva. Původní materiální korektiv se tak stává nejdůležitějším kritériem při hodnocení jednání. Slovy důvodové zprávy *není-li čin pro společnost nebezpečný vůbec, nejde*

¹³³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o zlidovění soudnictví, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, tisk č. 472, dostupná na adrese http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_08.htm.

¹³⁴ GRIVNA, T. *Trestní právo hmotné*. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu*. s. 556.

¹³⁵ Kolektiv autorů Právnické fakulty UK. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. s. 593.

*o trestný čin, i když takové jednání má všechny znaky uvedené v některém ustanovení zvláštní části.*¹³⁶ Směrnice pro toto hodnocení byla dána již účelem trestního zákona, jímž byla ochrana lidově demokratické republiky, její socialistické výstavby, zájmů pracujícího lidu a jednotlivce a výchova k dodržování pravidel socialistického soužití. Diskreční pravomoc rozhodnout o ne/trestnosti činu s ohledem na jeho nebezpečnost pro společnost byla dána prokurátorovi, čímž byla zároveň stanovena výjimka z jinak platného principu legality.¹³⁷ Nebezpečnost činu pro společnost byla třídně a politicky podmíněnou kategorií a orgány činné v trestním řízení se tak v zásadě mohly zabývat i skutky, které by jinak jako trestné činy kvalifikovány nebyly. Jakkoliv může materiální pojetí trestného činu obecně vést ke zmírnění trestního postihu, v kontextu společenských podmínek 50. let vedlo k jeho zpřísnění. Z jiného úhlu pohledu bylo materiální pojetí později kritizováno, neboť svádí zákonodárce k příliš širokému vymezení podmínek trestní odpovědnosti.

Podstatnou roli při zpřísnování trestního postihu hrála i tzv. **subjektivní trestní teorie**.¹³⁸ Její uplatnění vedlo k širokému pojetí pokusu trestného činu: jednání nebezpečné pro společnost, kterého se pachatel dopustil v úmyslu spáchat trestný čin. Jako pokus trestného činu tak byla stíhána i jednání, která by byla jinak kvalifikována jako příprava.

Trestní zákon z roku 1950 nejen že pozitivně stanovil účel trestního práva, ale zároveň stanovil i účel trestu. Tím bylo potrestání pachatele (ustanovení § 17 odst. 1 stanovilo, že účelem trestu je zneškodnění nepřátel pracujícího lidu), jeho převýchova a tedy i zabránění jeho další trestné činnosti, ale i výchovné působení na společnost. Na rozdíl od přísně naplňovaného ustanovení o třídním pojetí účelu trestu bylo ustanovení § 17 odst. 2, tedy že výkonem trestu nesmí být porušena lidská důstojnost, čistě proklamativní.

Trestní zákon opustil kategorizaci rakouského trestního práva. Byla zrušena kategorie přečinů a pojem zločin byl nahrazen trestným činem. Zvláštní část trestního

---

¹³⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o zlidovění soudnictví, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, tisk č. 472, dostupná na adrese http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_09.htm.

¹³⁷ Toto spojení materiálního pojetí trestného činu a diskreční pravomoci prokurátora kritizoval již v roce 1957 prof. Solnař (SOLNAŘ, V. *Nová kodifikace trestního práva a úkoly vědy*, str. 107).

¹³⁸ Tzv. Vyšinského teorie vyjádřená v knize *Teorie soudních důkazů v sovětském soudnictví* považovala za nejdůležitější důkaz v soudním řízení doznání obviněného.

zákonu z roku 1950 byla systematicky rozdělena do deseti hlav, jejichž řazení odpovídalo významu jimi chráněných zájmů; do první hlavy byl promítnut zákon na ochranu lidově demokratické republiky, který chránil stát, jeho ideologii, společenské, hospodářské a sociální uspořádání. Oproti původnímu zákonu na ochranu lidově demokratické republiky došlo pouze k dílčím změnám některých skutkových podstat a sankcí. Teprve poté stanovil trestní zákon ochranu jednotlivce, jeho života, zdraví a majetku. Skutkové podstaty byly často formulovány velmi široce a zákonodárce často užíval pojmů, jejichž možný vklad hraničil s analogií,¹³⁹ což spolu s výše zmíněným materiálním pojetím trestného činu a subjektivní trestní teorií umožňovalo využívání trestního práva při postihování odporu vůči režimu a zpřísnění trestního postihu.¹⁴⁰

Mezi trestné činy proti základům republiky bylo zařazeno též ustanovení o sabotáži. S odůvodněním, že jde o jeden z nejnebezpečnějších útoků zejména na hospodářské základy lidové demokracie, bylo možné za tento trestný čin uložit trest smrti. Trestné činy hospodářské obsažené ve druhé hlavě zákona měly být posuzovány v souvislosti s trestnými činy proti republice, protože *hospodářská soustava tvoří nedílnou součást společenského řádu a že tedy útoky proti hospodářské soustavě se budou začasťe jevit jako útoky proti samotným základům republiky*.¹⁴¹ Mezi novými skutkovými podstatami trestných činů se objevila jednání spočívající v nedovolené výrobě a držení vysílací stanice nebo v nepřátelském jednání proti republice. Zvláště tento trestný čin byl formulován natolik vágně, že umožňoval postih i jinak zcela zákonných jednání, čímž byla porušena jedna ze základních zásad trestního práva *nullum crimen sine lege*.¹⁴²

Trestní zákon z roku 1950 ovšem také v souladu se svou hodnotovou orientací stanovil značné rozdíly v trestních sazbách. Především teorie trestního práva kritizovala

---

¹³⁹ GRÍVNA, T. *Trestní právo hmotné*. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu*. s. 554.

¹⁴⁰ Blíže k zákonu č. 86/1950 Sb., trestnímu zákonu, např. KUKLÍK J. et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. s. 152–158, BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. s. 561–567, FILIPOVSKÝ, J. – TOLAR, J. – DOLENSKÝ, A. *O obecné části trestního zákona* nebo Kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. *Československé trestní právo, svazek I., obecná část*.

¹⁴¹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o zlidovění soudnictví, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, tisk č. 472, dostupná na adrese http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_10.htm.

¹⁴² Tento trestný čin byl zrušen zákonem č. 63/1956 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb.

možnost uložit vyšší trest za majetkový trestný čin než za některé trestné činy proti životu a zdraví.¹⁴³

Sovětský vliv se uplatnil i při tvorbě nového trestního řádu. Účelem zákona **č. 87/1950 Sb., trestního řádu soudního**, byla podle ustanovení § 1 *výchova občanů k ostráživosti vůči nepřátelům pracujícího lidu a jiným rušitelům jeho budovatelského úsilí a k plnění občanských povinností*. Presumpce nevinny již nebyla jednou ze zásad trestního práva procesního, neexistoval ani formální institut sdělení obvinění. K zahájení trestního řízení stačilo pouhé podezření ze spáchání trestného činu.

Předmětem úpravy bylo trestní řízení od přípravného řízení, přes hlavní líčení až po řádné a mimořádné opravené prostředky. Rozhodující úloha v trestním řízení byla podle sovětského vzoru svěřena prokuratuře, zrušeny byly soukromé žaloby. Prokurátor konal společně s orgány národní bezpečnosti přípravné řízení.¹⁴⁴ Zároveň byla zachována jeho příslušnost pro konání přípravného řízení např. o všech trestných činech podle hlavy první trestního zákona, čímž byla v pozměněné formě přejata ustanovení zákona č. 232/1948 Sb., o státním soudu. Prokurátor měl v této fázi řízení velmi silné postavení – shromažďoval důkazy, rozhodoval o vazbě, o domovních prohlídkách i o otevření zásilek určených obviněnému, tj. konal úkony dříve příslušející vyšetřujícímu soudci.¹⁴⁵ Kromě toho prokurátor po skončení trestního řízení rozhodoval i o vlastním výkonu trestu. Hlavní líčení bylo podle trestního řádu 1950 možné konat s vyloučením veřejnosti, rozsudek však musel být vždy vyhlášen veřejně.

Ve skutečnosti došlo k odformalizování trestního řízení do té míry, že trestní řád byl kritizován pro nedostatečné záruky proti porušování socialistické zákonnosti.¹⁴⁶

Změny trestního řádu s sebou přinesly předpisy z roku 1952. Byl to především ústavní zákon č. 64/1952 Sb., o soudech a prokuratuře, a navazující zákony č. 65/1952 Sb., o prokuratuře, a č. 66/1952 Sb., o soudech. Následně byl zákonem

---

¹⁴³ Např. za nedbalostní způsobení škody nikoliv nepatrné na majetku lidového družstva (§ 246) bylo možné uložit trest až na 1 rok, zatímco za úmyslné ublížení na zdraví (§ 219) byl horní hranice trestní sazby 6 měsíců.

¹⁴⁴ Ve skutečnosti se prokurátor na vyšetřování zpravidla nepodílel. Přestože podle ustanovení § 77 trestního řádu z roku 1950 měl prokurátor vést vyšetřování a mohl podle ustanovení § 84 vyšetřovatelům nařídit provést některé úkony, nedělo se tak s poukazem na to, že nemá k dispozici jako v Sovětském svazu vlastní vyšetřovatele.

¹⁴⁵ Institut vyšetřujícího soudce byl *de iure* zrušen.

¹⁴⁶ GRIVNOVÁ, P., GRIVNA, T. *Trestní právo procesní*. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu*. s. 586.

č. 67/1952 Sb., změněn i trestní řád, jehož úplné znění bylo vydáno jako vyhláška ministra spravedlnosti č. 1/1953 Sb.¹⁴⁷

V oblasti správního trestání byly přijaty zákony č. **88/1950 Sb., trestní zákon správní**, a č. **89/1950 Sb., trestní řád správní**. Trestní zákon správní umožňoval postih společensky méně nebezpečných činů než trestní zákon 1950, do značné míry však přebíral strukturu jeho zvláštní části. V obecné části byl definován přestupek a tresty, které za něj bylo možné uložit. Trestní komise národních výborů, jejichž působnost byla vymezena výnosem ministerstva vnitra, mohly ukládat tresty až do 6 měsíců odnětí svobody nebo pokutu až do výše půl milionu korun či veřejné pokárání. Řízení před trestními komisemi národních výborů upravil zmíněný zákon o trestním řízení správním. Podle zákona č. 102/1953 Sb., kterým se mění a doplňují některá ustanovení trestního práva správního, mohly být nejzávažnější přestupky projednávány před soudy,¹⁴⁸ čímž byla narušena linie mezi trestním řízením soudním a správním.¹⁴⁹

Lze shrnout, že mezi charakteristické znaky trestního práva na počátku 50. let patřilo chápání trestního práva jako jedné z nejdůležitějších součástí lidově demokratického práva. Trestní právo jako právo socialistického typu, tj. právo skutečně demokratické, chránící demokratická práva a svobody většiny společnosti, zejm. širokých mas pracujících, se stalo hlavním nástrojem nových vládců v boji o udržení a upevnění vlastní moci. V marxistickém duchu byl proklamován třídní charakter trestního práva jako odvětví, které poskytuje ochranu společenských vztahů vhodných a výhodných pro dělníky a ostatní pracující a které je namířeno proti všem třídním nepřítelům.¹⁵⁰ I obecná kriminalita byla přitom vykládána z třídního hlediska a byla zdůrazňována výchovná role trestního práva.

¹⁴⁷ KUKLÍK J. et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. s. 160.

¹⁴⁸ Má-li orgán národního výboru za to, že se zřetelem na stupeň nebezpečnosti přestupku pro společnost, míru zavinění, osobu pachatele nebo přitěžující okolnosti, je nutné za přestupek uložit trest jiného druhu nebo trest vyšší, než je uvedeno v § 2 odst. 1 nebo 2, postoupí věc příslušnému okresnímu prokurátoru; vrátí-li prokurátor postoupenou věc, orgán národního výboru v řízení pokračuje.

¹⁴⁹ Podmínky přenesení působnosti na prokurátora a soud byly vymezeny tak neurčitě, že vedly k nejednotnému a selektivnímu postupu, což zakládalo nerovnost obviněných před zákonem.

¹⁵⁰ „*Trestní právo Československé lidově demokratické republiky, kodifikované v trestním zákoně ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb., je typem socialistického trestního práva, právem nového a vyššího typu, které se svým třídním obsahem a formou zásadně liší od trestního práva kteréhokoliv buržoazního státu. Socialistické trestní právo je součástí nadstavby nad socialistickou základnou. Aktivní služebnou úlohu nadstavby plní i naše socialistické trestní právo. Záleží v tom, že trestní právo je mohutným nástrojem lidově demokratického státu v boji se všemi činy nebezpečnými pro společnost, mohutným nástrojem k ochraně a upevňování společenských vztahů, výhodných a vhodných pro pracující lid vedený dělnickou*

Dalším typickým znakem trestního práva byla též ochrana zájmů Sovětského svazu a dalších států východního bloku (např. trestný čin vyzvědačství proti spojenci nebo hanobení spojeneckého státu), což však v rámci zahraničně politické orientace státu není v trestním právu neobvyklé.

Další vývoj trestního práva v 50. letech je spojen s výsledky XX. sjezdu KSSS, na němž byl kritizován tzv. kult Stalinovy osobnosti a stalinismus charakteristický teroristickou justicí a mimosoudními represemi.¹⁵¹ Celonárodní konference KSČ, která se sešla v červnu 1956, odsoudila dosavadní porušování socialistické zákonnosti. Vypořádání se s nedostatky a tzv. náprava chyb a deformací se však omezila toliko na dílčí zásahy do činnosti soudů a prokuratury. Byly přijaty novely zákona o prokuratuře (č. 65/1956 Sb.) a zákona o organizaci soudů (č. 66/1956 Sb.) a později také zákon č. 36/1957 Sb., o volbách soudců a soudců z lidu lidových a krajských soudů a úpravě některých jejich poměrů. Odhalení nezákonností vedlo dále ke korekcím trestních předpisů, zákonem č. 63/1956 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb., byl novelizován trestní zákon. Nejvíce nedostatků však bylo nalezeno v oblasti procesního práva, a proto byl přijat zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), kterým byl zrušen dosavadní trestní řád z roku 1950.

Novela trestního zákona přinesla především požadavek vyšší individualizace trestu a změny v oblasti sankcí, tj. posílení výchovné role trestního práva. V návaznosti na poučení z politických procesů bylo umožněno uložit trestu odnětí svobody na 25 let na místo trestu odnětí svobody na doživotí a použití tohoto trestu vedle trestu smrti i v případech, kdy doposud bylo možné uložit pouze trest smrti. Zrušeny byly obligatorní tresty v podobě peněžitého trestu a propadnutí majetku, úplně byl zrušen trest ztráty státního občanství. Zmírněna byla také ustanovení omezující možnost uložení podmíněného trestu. Ve zvláštní části zákona byly sníženy trestní sazby některých skutkových podstat, nově byly formulovány skutkové podstaty trestných činů záškodnictví a sabotáže a nově se v zákoně objevily i trestné činy podvracení republiky, teroru, spekulace, příživnictví, poškozování provozu, výtržnictví, kuplířství nebo poškozování majetku v socialistickém vlastnictví.

---

třídou na cestě k vybudování socialismu v naší vlasti a v boji za světový mír.“ (Kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. *Československé trestní právo, svazek I, obecná část*, s. 5).

¹⁵¹ GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II, 1945–1960*. s. 358.

Novela trestního řádu přinesla do trestního řízení mnoho změn. Hlavní zásadou při přípravě nového trestního řádu bylo upevnění prokurátorského dozoru a doplnění základních zásad trestního řízení jako např. presumpce neviny, právo na obhajobu, nezávislost soudů, objektivní pravda nebo legalita. Zlepšena měla být také výchovná úloha orgánů činných v trestním řízení, včetně zajištění vzájemné prověrky jejich práce a důsledné uplatňování socialistické zákonnosti.¹⁵² „Oproti roku 1950 byl zřízen institut vyšetřovatelů prokuratury a zpřesněny podmínky zahájení trestního řízení a práv obviněného v přípravném řízení.“¹⁵³ Hlavní osobou v přípravném řízení byl i nadále prokurátor, který měl nově k dispozici vyšetřovatele prokuratury.¹⁵⁴ Přípravné řízení bylo nadále nejdůležitějším stadiem trestního řízení. Zavedeno bylo předběžné projednání obžaloby a posíleno stadium řízení před soudem zavedením zásad bezprostřednosti a ústnosti. Doznání nemělo být napříště dostačujícím důkazem, neboť byla posílena zásada objektivní pravdy. Nově rozhodoval soud i ve vykonávacím řízení. Lze říci, že trestní řád z roku 1956 znamenal pozitivní změnu oproti trestnímu řádu z roku 1950, neboť zahrnoval řadu nových institutů (např. vznesení obvinění), které bránily nezákonnostem během trestního řízení.

Novely trestních předpisů z roku 1956 následoval zákon č. 24/1957 Sb., o kárném stíhání rozkrádání a poškozování majetku v socialistickém vlastnictví, podle něhož byly tyto skutky za určitých podmínek projednávány kárným orgánem (např. vedením národního podniku nebo jednotného zemědělského družstva) jako kárné provinění.

Nelze však pominout ani speciální předpisy vydané v roce 1957, a sice zákon č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství, a č. 74/1957 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob, tyto zákony však v rámci politicky motivované trestní represe nebyly využívány.

Předpisy trestního práva byly považovány za jednu z nejdůležitějších součástí lidově demokratického práva. Právní odvětví, jejichž předpisy dopadaly na skupiny obyvatel, které byly nebo se mohly stát aktivními odpůrci nového režimu, byla uzpůsobována tak,

---

¹⁵² GŘIVNOVÁ, P., GŘIVNA, T. *Trestní právo procesní*. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu*. s. 587.

¹⁵³ KUKLÍK J. et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. s. 164.

¹⁵⁴ V praxi se ovšem prosadili jen u vojenské prokuratury.

aby tyto skupiny obyvatel byly pod kontrolou nové moci, nebo byly nastaveny tak, aby je bylo možné s pomocí trestního práva účinně potlačit (příkladem takového přístupu je zemědělská politika KSČ a na ni navazující zemědělské právo). Zároveň trestní právo samo prorůstalo do dalších oblastí práva, některé skutkové podstaty trestných činů byly svou povahou spíše přestupkem nebo porušením norem občanského práva nebo práva sociálního zabezpečení (např. příživnictví).¹⁵⁵ Trestní právo se stalo jedním z hlavních nástrojů prosazování politiky nového režimu, neboť „*socialistické trestní právo, stojící na stráži vymoženosti socialistické revoluce, je svým ostrším zaměřeno k potlačení odporu třídních nepřátel socialismu, pokud svým jednáním porušili trestní zákon.*“¹⁵⁶ I proto byly pro trestní právo charakteristické nepřiměřeně přísné sankce, běžně bez možnosti uložit jiný trest než trest odnětí svobody. Ani nové právní předpisy ovšem nebyly dodržovány, pro procesní právo jsou v této době typické zásahy ze strany politického vedení i bezpečnostních složek (viz kapitola 2.5.2). V přípravném řízení se setkáváme s vynuceným doznáním, neprověřenou obhajobou, s běžným porušováním zásady materiální pravdy. Přes výslovná ustanovení trestního řádu často prokuratura nad prováděním přípravného řízení neměla vůbec žádnou kontrolu. Ve stadiu řízení před soudem pak do jeho průběhu zasahovalo podstatným způsobem i Ministerstvo spravedlnosti.¹⁵⁷ Trestní řízení této doby tak lze považovat za návrat k inkvizičnímu procesu.¹⁵⁸

2.4.2. Další právní předpisy

Součástí trestní represe byly také **tábory nucených prací**. Zákonem č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce, byl formálně vytvořen systém táborů nucených prací, který umožnil zvýšený přísun pracovních sil do těžkého průmyslu

---

¹⁵⁵ GRIVNA, T. *Trestní právo hmotné*. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu*. s. 554.

¹⁵⁶ Kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. *Československé trestní právo, svazek I., obecná část*. s. 9.

¹⁵⁷ Nejen že byly Ministerstvu spravedlnosti předkládány ke schválení navrhované tresty, ale zároveň byly po vynesení rozsudku o těchto podávány ministerstvu zprávy (později se to týkalo pouze případů, kde bylo možné uložit trest smrti. Kromě toho však probíhaly na ministerstvu i tzv. předporady prokurátora a předsedy senátu, jichž se později účastnili i pracovníci StB (tzv. proces v kostce).

¹⁵⁸ GRIVNOVÁ, P., GRIVNA, T. *Trestní právo procesní*. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu*. s. 585 nebo RŮŽIČKA, M. *Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR*. s. 164.

a hornictví.¹⁵⁹ Do těchto táborů byly rozhodnutím tajných komisí krajských národních výborů umístěovány osoby právoplatně odsouzené podle zákona o trestní ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou, zákona o stíhání černého obchodu a podobných pletich, zákona o trestní ochraně dvouletého hospodářského plánu nebo podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky a třídní nepřátelé, osoby ohrožující výstavbu lidově demokratického zřízení, hospodářský život a zvláště veřejné zásobování a osoby práci se vyhýbající. Tyto osoby vyhledávaly orgány Sboru národní bezpečnosti, národní výbory i další organizace, včetně např. Svazu mládeže. Délka pobytu v táboře byla stanovena na tři měsíce až dva roky s možností opakovaného prodloužení. V souvislosti s rozhodnutím o přikázání do tábora byla přijímána i další rozhodnutí např. o povinnosti vyklidit byt nebo o uvalení národní správy na majetek.

Podle ustanovení § 36 trestního zákona 1950¹⁶⁰ mohly být rozhodnutím krajského národního výboru do tábora nucené práce zařazeny též osoby, které si odpykaly trest za trestný čin, jímž projeví nepřátelství k lidově demokratickému řádu, pokud neprokázaly svou práci a chováním polepšení. Totéž stanovil § 12 odst. 3 trestního zákona správního č. 88/1950 Sb.¹⁶¹ v případě, že bylo z přestupku patrné, že jím byl nebo měl být projeven nepřátelský postoj k lidově demokratickému řádu republiky nebo k její socialistické výstavbě; zde však rozhodovala trestní komise krajského národního výboru. Dále byli do táborů nucené práce posíláni politicky nespolehliví důstojníci.¹⁶²

Paralelně s tábory nucených prací existovaly i pracovní útvary, kam byli umístěováni odsouzení na základě ustanovení § 32 odst. 1 trestního zákona 1950. Věta druhá tohoto ustanovení říká, že *užitečná práce má vězni umožnit, aby se po propuštění začlenil do řad pracujících.*

Právní základ trestní represe 50. let ovšem spočíval i na dalších předpisech. Mezi nejdůležitější předpisy, které umožnily ovládnutí soudní moci, patří zákon ze dne

---

¹⁵⁹ Na Slovensku byly zvláštní pracovní útvary zřizovány na základě nařízení Slovenské národní rady č. 7/1948 Sb. n. SNR již od března 1948.

¹⁶⁰ Toto ustanovení bylo zrušeno zákonem č. 63/1956 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb.

¹⁶¹ Ustanovení § 12 cit. zákona bylo změněno zákonem č. 102/1953 Sb., kterým se mění a doplňují některá ustanovení trestního práva správního, a nadále nebylo možné tento trest uložit.

¹⁶² Seznam těchto důstojníků připravilo 5. oddělení generálního štábu Ministerstva národní obrany. Na základě tohoto seznamu bylo na Mírov zařazeno 260 důstojníků, kteří byli v roce 1952 propuštěni s odůvodněním, že do tábora nucené práce byli zařazeni neoprávněně.

22. prosince 1948 č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví. Proklamovaným cílem tohoto předpisu bylo zjednodušení a přizpůsobení soudní soustavy krajskému zřízení, posílení senátního rozhodování a zlidovění soudnictví, ale také odstranění formalismu a zlevnění soudnictví. Obecná část důvodové zprávy¹⁶³ tyto cíle jasně deklaruje už ve svém úvodu: *Pestrá organizační složitost našeho soudnictví a spleť předpisů o příslušnosti soudů a o řízení před nimi byly vítaným prostředkem pro obranu čistě formalistickou. Užívání práva se tu stalo vpravdě jeho zneužíváním; soudní ochrana byla takto mnohdy znemožněna. S tím šla ruku v ruce rafinovaná komplikovanost i hmotněprávních předpisů; tyto se staly lidu těžko srozumitelnými a nepřístupnými. To vše mělo ovšem za následek, že soudní řízení bylo zároveň nesnesitelně nákladné. [...] Už tato stručná zjištění ukazují, jak i civilní soudnictví patřilo k těm nástrojům, jimiž kapitalistická třída utvrzovala svou posici, a jak sloužilo především třídním zájmům vykořisťovatelské menšiny. Dosavadní trestní soudnictví bylo na tom ještě hůř.*

Důvodová zpráva také zdůrazňuje, že *úprava tato je však jen přechodná a má platit až do vydání jednotných československých civilních a trestních řádů. Jejím kladem je, že budou získány cenné praktické zkušenosti s hlediska budoucí, konečné úpravy.*

Tento zákon s účinností od 1. února 1949 naplnil ustanovení čl. 140 odst. 3 Ústavy 9. května a posílil laický prvek v rozhodování soudů. Účast soudců z lidu měla zajistit třídní přístup k posuzování jednotlivých případů. Zatímco soudci z lidu se měli řídit především třídním vědomím spravedlnosti a třídním instinktem, soudci z povolání měli zajišťovat odbornou úroveň soudního řízení. Soudci z lidu přitom měli v senátech převahu, a to i u Nejvyššího soudu (s výjimkou senátů rozhodujících o mimořádných opravných prostředcích).

Zákon také počítal s působením vyšetřujících soudců,¹⁶⁴ kteří rozhodovali o uvalení vazby a zahájení vyšetřování. Přípravné vyšetřování se podle ustanovení § 75 muselo konat pouze v případě, že šlo o zločin, za který zákon stanovil trest smrti nebo trest na svobodě delší pěti let, a v řízení proti nepřítomnému.

---

¹⁶³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o zlidovění soudnictví, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, tisk č. 160, dostupná na adrese http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_01.htm.

¹⁶⁴ Institut vyšetřujícího soudce byl v rozporu se zákonem zrušen instrukcemi Ministerstva spravedlnosti v dubnu 1949.

Kromě dalšího přinesl tento zákon také změny ve věcné příslušnosti soudů: k řízení o všech trestných činech byly podle ustanovení § 65 příslušné okresní soudy, pokud nebyla stanovena příslušnost Státního soudu. Zároveň bylo zrušeno trojinstanční řízení a nahrazeno dvojinstančním. V sídlech okresních a krajských soudů byly jako úřady veřejné žaloby podle ustanovení § 67 zřízeny okresní a krajské prokuratury. Rozsáhle byly změněny i některé části trestního řádu 1873.

Všechny tyto změny vyplývající ze zákona o zlidovění soudnictví lze hodnotit jako velmi účinný prostředek zjednodušení nejen trestního řízení. Posílení laického prvku a tím i politického vlivu na rozhodování soudů vedlo k dalšímu okleštění práv obviněných a dalších osob na řízení zúčastněných. Oficiálně však přinesl skutečnou rovnost stran, zjištění materiální pravdy a odstranění strohého formalismu.

Ještě předtím byl přijat zákon č. 286/1948 Sb., o národní bezpečnosti, jímž byly pravomoci Státní bezpečnosti v rámci aparátu Sboru národní bezpečnosti výrazně posíleny. Dále byly v návaznosti na zákon o zlidovění soudnictví přijaty zákon č. 320/1948 Sb., o územní organizaci krajských a okresních soudů, zákon č. 321/1948 Sb., o Sboru uniformované vězeňské strážce, a zákon č. 322/1948 Sb., o advokacii (advokátní řád). Na základě nového zákona o advokacii byly zrušeny advokátní komory a advokáti byli nadále povinně členy krajských sdružení advokátů.

Hlavní vlna politických procesů proběhla v zakladatelském období nového režimu; právní předpisy, které v následujících obdobích měnily, doplňovaly a nahrazovaly výše uvedené, přinášely postupně opatření, která měla napříště zabránit opakování trestní represe takové intenzity. Z hlediska záruk práv obviněných, včetně práva na spravedlivý proces šlo jistě o nezanedbatelný pokrok především po rekodifikaci trestního práva hmotného i procesního na počátku 60. let. Přesto bylo možné na základě politického zadání pomocí výkladu a aplikace práva nadále uplatňovat kritéria 50. let, např. třídní profil pachatele.

2.4.3. Výklad a aplikace práva

V kontinentálním systému práva se již od 18. století užívá vázané aplikace práva, která souvisí s obecně uznávanou ideou právního pozitivismu a formalismu. Extrémní formalismus je téměř nedosažitelný a vede k mechanické aplikaci práva. Naopak

systemy založené na antiformalismu jsou charakteristické tím, že obecná pravidla zde nehrají „žádnou roli, protože soudce vše rozhoduje s ohledem na nějakou hodnotovou koncepci správného [...] či nesprávného [...]“¹⁶⁵ Klement Gottwald určil, jaký přístup k právu je správný, takto: „soudce musí soudit podle zákona s přihlédnutím k mínění lidu a stanovisku vlády.“¹⁶⁶ Povinností soudce je tedy rozhodovat ideologicky a pokud možno to neskrývat za *neprůhlednou hradbou právního formalismu*.¹⁶⁷ Tím ale nezadržitelně směřuje k odstranění jakékoliv právní jistoty. Stalinistická aplikace práva 50. let se vyznačovala aktivistickým a antiformalistickým přístupem s autoritářskými znaky, který je rovněž charakteristický velkým důrazem na trestní sankce a užití trestního práva při plánované transformaci společnosti, neboť, jak bylo výše naznačeno, trestní postih byl považován za nejúčinnější prostředek potírání skutečných i domnělých nepřátel. Tento přístup byl od poloviny 50. let kritizován pro porušování procesních předpisů, zejména při politických procesech. Tehdy se mezi základními požadavky kladenými na právní řád objevila stabilita a formalismus provázené centralizací normotvorby a legislativním optimismem,¹⁶⁸ což nevyhnutelně vedlo k posílení pozitivismu a formalismu, které v období 70. a 80. let charakterizují formalistickou koncepci reálného socialismu. V této době bylo právo chápáno jako statický fenomén. Dynamiku do právního řádu mohl vnášet pouze zákonodárce, popř. jiný státní orgán nadaný pravomocí vydávat právní předpisy.

Přelom 40. a 50. let přinesl do československé právní praxe **instrumentální pojetí práva** i zárodek extrémního formalismu a zákonného pozitivismu, resp. socialistického normativismu, který ztotožňuje právo se zákonem. Instrumentální pojetí implikuje chápání práva jako nástroje moci a přeměny společnosti nezávislého na obsahu právních předpisů. S tím souvisí i mocenské pojetí práva a posun právní vědy k dogmatickému uvažování o právu, které se často omezovalo na opakování marxistických frází, které nabývaly ornamentální povahy.¹⁶⁹

---

¹⁶⁵ KÜHN, Z. *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace*. m. č. 15.

¹⁶⁶ HEJL, V. *Zpráva o legalizovaném násilí*. s. 25. Srov. též výrok Karla Klose, náměstka ministra spravedlnosti, podle něhož mají mít před naukovými formulkami přednost právní kultura lidu a jeho cit pro spravedlnost.

¹⁶⁷ KUKLÍK, J. et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. s. 675.

¹⁶⁸ KÜHN, Z. *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace*. m. č. 149.

¹⁶⁹ Tamtéž. m. č. 54–56.

Vnímání práva jako prostředku proměny společnosti a jejího myšlení se projevilo v trestní i civilní oblasti. Judikatura opakovaně zdůrazňovala nejen základní politická východiska, ale i nadřazenost kolektivních zájmů nad individuálními. Právě soudní aplikace práva měla zjednodušit společenské změny, a to cestou přizpůsobování starého a někdy i nového práva. Mezi hlavními argumenty se objevuje společenský zájem, pravidla socialistického soužití a právní vědomí pracujícího lidu. Zároveň byla jako univerzální měřítko používána třída nebo třída. Pojem třídnosti byl obdobně jako pojem třídního nepřítele jen dalším vágním ideologickým termínem, díky němuž bylo právo tvárnější, pružnější a otevřenější požadavkům komunistické strany. Z třídního původu obviněných soudy často dovozovaly závěry o jejich zavinění ve vztahu k jednání, které jim bylo kladeno za vinu.¹⁷⁰ Každé rozhodnutí mělo vyjadřovat dialektickou jednotu skutkových okolností případu a třídního profilu obviněných. Později měl správnou třídní interpretaci a aplikaci práva zabezpečit zákonodárce v obecné rovině zákona a zákon neměl být přepisován soudcem v rovině individuálního řešení jednotlivých kauz.¹⁷¹

Součástí instrumentálního pojetí práva bylo také socialistické srovnávací právo, neboť „*soudci si byli vědomi relativity právní interpretace v mnoha kauzách rodícího se politického systému, a považovali proto za nesporné, že by jejich vlastní legislativa měla být interpretována způsobem souladným s právem Sovětského svazu.*“¹⁷² Občas ve svých rozhodnutích citovali i sovětskou doktrínu nebo užívali principy sovětského práva jako obecně platné právní principy.

Také **marxismus** a jeho praktické uplatnění se nutně změnil ve chvíli, kdy se ve středoevropských státech stal oficiální ideologií. Počáteční snahou bylo učinit marxismus součástí všech oblastí lidské činnosti a lidského života. V komunistické beztřídní společnosti má postupně zaniknout stát, jeho aparát, kriminalita i právo, které má být nahrazeno jiným normativním systémem vyznačujícím se znaky manažerské správy.¹⁷³ Soudní i politická moc bude vstřebána společností, lidé si na dosavadní

---

¹⁷⁰ V roce 1953 okresní soud dovedl ze skutečnosti, že obviněný byl vesnický boháč, úmyslné zavinění k trestnému činu sabotáže a tento jeho závěr potvrdil i odvolací krajský soud.

¹⁷¹ KÜHN, Z. *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace*. m. č. 156.

¹⁷² Tamtéž. m. č. 142.

¹⁷³ Sovětské pojetí práva bývá někdy označováno jako buržoazní právo bez buržoazie, neboť vyjdeme-li z předpokladu, že buržoazní právo v třídní společnosti chrání buržoazii, pozbude v beztřídní společnosti své opodstatnění.

právní pravidla zvyknou a nebude již třeba jejich dodržování vynucovat pomocí mocenského aparátu. Tyto ideje se však na konci 20. let ukázaly jako neuskutečnitelné. Andrej Vyšinskij uplatnil teorii odumření státu a práva až v době komunismu, neboť zatím chrání socialistickou společnost před vnějšími i vnitřními nepřáteli.

Zákonný pozitivismus a ideologie vázané aplikace práva byly oficiálně odmítnuty jako buržoazní, neboť se nehodily pro novou společnost, v níž je vládnoucí třídou pracující lid, resp. komunistická strana jako jeho bojový předvoj. V praxi se po personálních čistkách a posílení výuky marxismu-leninismu prosadil u soudů všech stupňů **aktivistický přístup tzv. volné aplikace práva**, který přetrval až do roku 1953. Tento antiformalistický a antidogmatický přístup preferoval (politicky) správné řešení případu a přepokládaný účel zákona kladl nad logiku zákonného textu.¹⁷⁴ Aktivismus a volná aplikace práva se typicky projevíly při rozhodování soudů v trestních věcech. Subsumpce některých jednání pod jednotlivé skutkové podstaty trestných činů často neúměrně rozšiřovala pojetí některých trestných činů.¹⁷⁵ „*Politická účelnost byla někdy povyšována nad zákonnost a ve jménu politické účelnosti byly zákony porušovány. Dělo se tak zejména na úseku souzení případů trestné činnosti třídních nepřátel, kde u některých pracovníků z praxe panovalo mínění, že při postupu proti třídnímu nepříteli netřeba se příliš ohlížet na zákon. [...] zprostit viny třídního nepřítele mohlo znamenat i vystavit se šablonovité výtce politicky nesprávného postupu.*“¹⁷⁶

Ačkoliv se obecně hovoří o soudcovském aktivismu, šlo spíše o aktivismus prokuratury, založený na materiálech připravených bezpečnostními složkami na základě politických pokynů a směrnic (více viz kapitola 2.5) a rozhodnutí, která neprováděla a nerozváděla stranickou politiku, byla často kritizována. Velký interpretační význam měly dokumenty čistě politické povahy, jejichž hlavním smyslem bylo vyjádřit podstatu a cíle lidově demokratické moci. Zpětně se lze setkat s hodnocením, že někteří soudci, zejména ti, kteří vystudovali až po Únoru 1948, věřili v socialismus a téměř slepě následovali stranické pokyny. Proto lze hovořit o kvazi-religiózní povaze

¹⁷⁴ KÜHN, Z. *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace*. m. č. 86.

¹⁷⁵ Příkladem nepřiměřeného rozšíření skutkové podstaty trestného činu velezrady byl případ, kdy byla z velezrady obžalována prostitutka, která za lepším výdělkem odešla do Rakouska, nebo matka, která neoznámila, že u ní přespal muž, který jí z Rakouska donesl dopis od syna. (GRÍVNA, T. *Trestní právo hmotné*. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu*. s. 560).

¹⁷⁶ VYBÍRAL, B. *K některým otázkám socialistické zákonnosti v československém trestním právu*. s. 28.

socialistického práva,¹⁷⁷ při jehož naplňování vystupují soudci jako misionáři socialismu, kteří šíří osvětu a vzdělávají nejširší masy pracujícího lidu. Poslání soudců je zjevně politické, jsou to oni, kdo „*mají jasně artikulovat marxistickou politiku a její principy ve svých rozhodnutích.*“¹⁷⁸ I proto jsou mnohá rozhodnutí plná marxistických frází a neustále srovnávají spravedlivý socialistický právní řád s vykořisťovatelským řádem kapitalistickým. Soudce tedy nenalézá právo na základě výkladu normativního textu, správnost jeho rozhodnutí je dána především schopností porozumět a aplikovat smysl zákona a marx-leninskou doktrínu, protože ta představuje vědecký náhled na svět a je schopna obsáhnout materiálně správné odpovědi na všechny otázky. V této souvislosti je třeba mít stále na zřeteli, že „*správné a spravedlivé je to, co slouží a prospívá pracujícímu lidu, lidové demokracii, táboru míru.*“¹⁷⁹

Úkolem socialistického práva je především odstranit vykořisťování, eliminovat zbytky kapitalismu v lidském vědomí, a spolupracovat na vytváření beztřídní komunistické společnosti.¹⁸⁰ Tyto úkoly jsou rovněž považovány za základní požadavky socialistické morálky. Právní normy tak současně ovlivňují její obsah, jinými slovy, protiprávní jednání je vždy nemorální, nikoliv však nutně naopak. Právo a morálka mají splynout až v komunistické společnosti.¹⁸¹

2.4.4. Systém legalizované nezákonnosti

Jako systém legalizované nezákonnosti bývá označován soubor zákonných i podzákonných předpisů, které hrubě porušovaly principy zakotvené v první hlavě Ústavy 9. května. Patrně by v této souvislosti bylo lepší hovořit o systému legalizované neústavnosti. Z teoretického hlediska bylo právo považováno za „*souhrn pravidel chování (norem), vytvořených nebo sankcionovaných státní mocí, vyjadřující vůli vládnoucí třídy, pravidel chování, jejichž dodržování je zabezpečeno donucovací mocí*

---

¹⁷⁷ Jiří Příbáň ve svém článku *Legitimacy and Legality after the Velvet Revolution* hovoří o kvazi-přírozenoprávní povaze socialistického práva (PŘIBÁŇ, J., YOUNG, J. (eds.) *The Rule of Law in Central Europe*).

¹⁷⁸ KÜHN, Z. *Ideologie aplikace práva v době reálného socialismu*. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu*. s. 69.

¹⁷⁹ KÜHN, Z. *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace*. m. č. 128.

¹⁸⁰ Tamtéž. m. č. 121.

¹⁸¹ „*Jednou z nejdůležitějších zvláštností sovětské zákonitosti je to, že právní normy v naší zemi vyjadřují zároveň též zásady socialistické morálky.*“ (Ruděnko, R. *Přísně zachovávat socialistickou zákonitost*. Socialistická zákonitost, 1955, sv. 3, s. 4 a násl.).

státu za účelem ochrany, upevnění a rozvoje společenských vztahů a pořádku, které jsou vhodné a výhodné pro vládnoucí třídu.“¹⁸² Nelze ovšem zapomínat na skutečnost, že mnohé právní předpisy byly suplovány politickými pokyny a směrnicemi, které mnohdy nerespektovaly ani zákonné předpisy. Klement Gottwald to již v červenci 1945 vyjádřil jasně: „Když vám zákon překáží v revolučním opatření, tak jej prostě porušte!“¹⁸³ Obdobně se nechal slyšet i pozdější ministr spravedlnosti Alexej Čepička v době, kdy se stal předsedou národního výboru v Kroměříži: „Ano, přiznávám, že poruším zákon tolikrát, kolikrát to bude politicky prospěšné.“¹⁸⁴ Čepička zároveň prohlásil, že národní výbory mají veškerou moc zákonodárnou, výkonnou i soudní a zastavil činnost okresního soudu.

Vzhledem k výše řečenému o tvorbě nového práva a o jeho aplikaci lze hovořit o degradaci veřejného práva jako systému regulace vztahů mezi státem a jednotlivcem. Jednotlivec se stával nikoliv subjektem, ale objektem norem, jejichž systém se vzdaloval klasické hierarchii právních předpisů, v níž na pomyslném vrcholu stojí ústavní předpisy. Zmizely záruky právního státu a nejdůležitějšími předpisy se staly stranická rozhodnutí a instrukce stranických orgánů. Ty pak ovlivňovaly tvorbu, aplikaci i výklad právních norem. Odkazy na zákony a jejich jednotlivá ustanovení v konkrétních aktech aplikace práva sloužily jen jako právnícké ornamenty mocensko-politických rozhodnutí. Základ nezákonností a perzekuce spočíval především v oficiální politice, tj. v usneseních ÚV KSČ a vlády, ve vnitřních, často důvěrných směrnících komunistických orgánů a jejich pomocného aparátu a někdy i v zákonech.¹⁸⁵

---

¹⁸² ARŽANOV, M. A. – KAČEKJAN, S. F. – MAŇKOVSKIJ, B. S. – STROGOVIČ, M. S. *Theorie státu a práva*. s. 109.

¹⁸³ HEJL, V. *Zpráva o organizovaném násilí*. s. 15. Srov. sovětskou učebnici teorie státu a práva: *Při používání a výkladu zákona v SSSR se rozhodně vylučuje stavět proti sobě zákonnost a účelnost a nepřipouští se ani v nejmenší míře porušování zákonnosti pod záminkou neúčelnosti přesného a přísného používání zákona. Sovětské zákony jsou účelné svou podstatou, protože jsou nástrojem, pákou socialistické výstavby, prostředkem ochrany a rozvoje socialistických společenských vztahů. V SSSR nemůže být porušení zákona účelným, právě tak jako přísné a neúchylné používání sovětských zákonů nemůže být neúčelné. Proto v sovětském socialistickém státě může být výklad sovětského zákona při jeho používání jen takový, který odhaluje opravdový, přesný smysl zákona a zajišťuje jeho nejpřísnější zachovávání.* (VYBÍRAL, B. *K některým otázkám socialistické zákonnosti v československém trestním právu*. s. 28.)

¹⁸⁴ HEJL, V. *Zpráva o organizovaném násilí*. s. 14.

¹⁸⁵ KAPLAN, K. *StB o sobě (výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka)*. s. 24 a 25. Srov. „Hlavní vinu na porušování socialistické zákonnosti neměly nedokonalé zákony, nýbrž nesprávný výklad trestních zákonů v soudní praxi nebo dokonce jich hrubé nedbání a porušování. Jak známo, nejhrubší nezákonné metody byly vneseny do práce orgánů našeho trestního soudnictví nepřáteli našeho lidově demokratického státu. Uvedme jako výrazné příklady třeba hrubé porušování ustanovení § 94 odst. 1

Naznačená nezákonnost, která výrazně narušovala právní jistotu obyvatel Československa, postihla všechny oblasti života společnosti a v různé míře se stala i součástí samotných mocenských a řídicích struktur. Soustava právních předpisů – zákonů, vládních nařízení a dalších směrnic – měla především zajistit mocenský monopol komunistické strany. Faktická likvidace občanských a politických práv zakotvených v ústavě byla *conditio sine qua non*, která umožnila nadřazení strany státu i povýšení stranických rozhodnutí nad zákony. Normativní systém založený na stranických rozhodnutích a pokynech byl plně podřízen politickým potřebám a záměrům vládnoucí strany.

Z teoretického hlediska lze hovořit o pomyslné pyramidě znázorňující hierarchii právních předpisů, na jejímž vrcholu stojí ústavní předpisy a pod nimi zákonné a podzákonné předpisy. Vnitřní politické směrnice a instrukce leží kdesi pod základnou této pyramidy. Na přelomu 40. a 50. let byla tato pyramida převrácena. Tento zvrát souvisí s tím, že nejdůležitějšími orgány ve státě nebyly orgány ústavní, ale stranické. Většina ústavně zakotvených práv občanů byla pouze proklamativní. Tuto situaci by na převrácené pyramidě bylo možné znázornit odstraněním špičky, na níž pyramida spočívala, čímž by pyramida získala vyšší stabilitu. Politická rozhodnutí začleněná do normativního systému by se na této převrácené pyramidě stala novým, byť velmi širokým vrcholem, neboť jejich obsah byl určující nejen pro obsah, ale i pro výklad a aplikaci zákonných i podzákonných norem. Jinými slovy, platné právo a jeho praktická aplikace tvoří dvě různé oblasti, přičemž obě dvě je možné politicky ovlivňovat. Poznání normativní úpravy nevypovídá o reálném naplňování právních norem. Mimoprávní elementy mají na tvorbu a aplikaci práva často větší vliv než jejich smysl a účel nebo záměr zákonodárce. Skutečné *ratio* právní úpravy může být skryto za metodami, jejichž jediným cílem je prosadit politickou vůli vládnoucího subjektu.

---

tr. ř., podle něhož k výpovědi nebo k doznání nesmí být obviněný žádným způsobem donucován, hrubé případy porušení ustanovení § 78 písm. a) tr. ř., podle něhož prokurátor sbírá důkazy o skutečnostech důležitých pro rozhodnutí soudu, ať již svědčí v neprospěch obviněného či v jeho prospěch atd. Není snad třeba vysvětlovat, že nespravedlivé rozsudky vnesené nad obviněnými za hrubého porušení zmíněných ustanovení trest. řádu nikterak nelze odůvodnit nedostatky v zákonné úpravě. Třeba zdůraznit, že velký negativní vliv vykonávaly na soudní praxi všemožné levičácké názory na výklad trestního zákona a trestního řádu, projevy neúcty k zákonu a právního nihilismu, které nacházely živnou půdu v prostředí vytvořeném uplatňováním chybné Stalínovy koncepce o mechanickém zostřování třídního boje.“ (VYBÍRAL, B. K některým otázkám socialistické zákonnosti v československém trestním právu. s. 27).

Prosazení odpovídající právní úpravy, ale i jejího ideologicky správného užití, faktické nahrazení ústavních orgánů orgány stranickými a nastolení faktického monopolu moci umožňovalo efektivně potlačit jakékoliv formy odporu proti novému režimu. Na druhou stranu by se tento režim nemohl plně uplatnit, pokud by jeho odpůrci nebyli od počátku odstraňováni, protože právě pocit vlastního ohrožení do jisté míry zajišťoval stabilitu režimu. I proto byl vytvořen systém přípravy politických procesů, který nejen odstraňoval politické odpůrce, ale ve skutečnosti je i sám vytvářel. Právní úprava v tomto systému nehrála podstatnější roli. Snad jen v závěrečné fázi soudního procesu lze hovořit o snaze dostat formálním požadavkům zákona. Faktická politická moc, která je v právním státě svázána pevnými pravidly fungování státu, tak ovládla pravidla lidského soužití, která neváhala měnit v závislosti na vlastních, případně sovětských politických potřebách.

2.5. Mechanismus výroby politických procesů

Jak bylo již několikrát zmíněno, hlavní motivací politických procesů je moc. K jejich realizaci a zabezpečení vlastní moci je nutné disponovat silným ideologickým a institucionálním zázemím, aby bylo možné určit okruh politických odpůrců, dále pravidly, která umožní jejich zneškodnění, ale především mocenským aparátem, který toto vše zabezpečí. Tzv. mechanismus výroby politických procesů zahrnoval tyto všechny složky. Hlavní úlohu plnily stranické orgány (např. politický sekretariát, sekretariát ÚV KSČ nebo Komise stranické kontroly), které pomocí oficiální politiky určovaly hlavní linii politických procesů. Dále byly zapojeny složky bezpečnosti, které podle politického zadání vyhledávaly obviněné a důkazní materiál, a nakonec také instituce moci soudní, včetně prokuratury.

Fungování mechanismu přípravy politických procesů popsal v roce 1963 i někdejší náměstek ministra spravedlnosti Karel Klos a lze jej shrnout takto: na základě trestního oznámení a dalších materiálů dodaných bezpečnostními orgány vypracovala Státní prokuratura zprávu, ve které vymezila skutkovou podstatu, včetně právní kvalifikace skutku a navrhla trest. Následně zprávu předložila náměstkovi ministra spravedlnosti. Zpráva byla případně ještě doplněna stanoviskem Generální prokuratury a předsedy Státního soudu a předložena ministru spravedlnosti. Ministr spravedlnosti zprávu

předložil k projednání politickému orgánu, jehož usnesení orgánu bylo následně prostřednictvím Ministerstva spravedlnosti sdělováno justičním orgánům jako stanovisko ministra spravedlnosti.¹⁸⁶

2.5.1. Politické orgány

Přední místo v propracovaném mechanismu výroby politických procesů zastávaly politické orgány. Vztahy v komunistické straně lze označit za centralistické, neboť skutečná moc náležela pouze úzkému okruhu stranických funkcionářů, který tvořili vybraní členové předsednictva a sekretariátu Ústředního výboru KSČ. Právě ÚV KSČ spíše plnil funkci schvalovacího orgánu, faktickou moc a konečné rozhodnutí o zásadních společenských a politických otázkách měli v rukou členové sekretariátu. Předsednictvo ÚV KSČ v zakladatelském období ustanovovalo také komise a orgány, kterým byly svěřeny rozsáhlé pravomoci v konkrétních oblastech.

Byli to především členové nejvyššího vedení strany, členové politického sekretariátu a organizačního sekretariátu ÚV KSČ, kteří schvalovali konání jednotlivých procesů i jejich politickou koncepci.¹⁸⁷ Příprava velkých politických procesů s komunistickými představiteli, včetně výběru obviněných, náležela zcela stranickému vedení a komisím, které ustanovilo.¹⁸⁸

O mnoha záležitostech týkajících se politických procesů rozhodoval sám Klement Gottwald, případně se rozhodovalo na základě informací ministra národní bezpečnosti nebo jeho sovětského poradce na schůzích politického sekretariátu ÚV KSČ. Politický sekretariát ÚV KSČ byl ustaven na konci ledna roku 1951 a zrušen v polovině roku 1954. Z jeho jednání se nedochovalo mnoho písemných zpráv, ovšem lze považovat za jisté, že rozhodoval na základě informací a návrhů jednotlivých ministrů nebo zástupců soudců a prokuratur. Politický sekretariát schvaloval tresty smrti, rozhodoval o výši trestů, o podmíněném propuštění nebo o žádostech o milost. Dále rozhodoval i o účasti veřejnosti na přelíčení a televizním a rozhlasovém přenosu ze soudní síně nebo o místě konání přelíčení. V několika případech politický sekretariát rozhodl

---

¹⁸⁶ VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl II.* s. 72–73.

¹⁸⁷ Podrobněji viz KAPLAN, K., PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu.* s. 167.

¹⁸⁸ KAPLAN, K. *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948–1956.* s. 110–111.

i o způsobu vedení trestního řízení. Kromě toho projednával také směrnice k provedení akcí postihujících tzv. protistátní a protistranické živly.¹⁸⁹ Z archivních dokumentů je rovněž patrné, že politický sekretariát byl informován o nezákonnostech praktikovaných Státní bezpečností nejpozději od roku 1953 ze zpráv ministra národní bezpečnosti Karola Bacílka.

Na všech úrovních stranické organizace vznikaly instituce, jejichž posláním bylo zabezpečit správný průběh a výsledek politických procesů. Takovou institucí byly zpočátku např. akční výbory Národní fronty, později pak Komise stranické kontroly ÚV KSČ (v okresech a krajích kádrové a bezpečnostní oddělení), Státní úřad pro věci církevní a Církevní komise ÚV KSČ, dále ústřední a krajské bezpečnostní komise ÚV KSČ, trestní komise ONV, krajské komise pro přikazování osob do táborů nucené práce apod. Většina těchto institucí získávala rozsáhlé pravomoci od politických orgánů nebo přímo od ministrů. Bezpečnostní komise ÚV KSČ, jejímiž členy byli ministr spravedlnosti, národní bezpečnosti, velitel StB, náměstek ministra obrany, vedoucí bezpečnostního oddělení a evidenčního odboru ÚV KSČ, podléhala přímo generálnímu tajemníkovi KSČ a zabývala se hlavně procesy celostátního rozměru, procesy s politickou koncepcí nebo těmi, v nichž obviněným hrozil trest smrti. Do doby zřízení těchto bezpečnostních komisí rozhodoval o významných politických procesech zvláštní útvar Ministerstva spravedlnosti. Krajské bezpečnostní pětky byly zřízeny usnesením ÚV KSČ ze dne 2. února 1949 a jejich členy byli krajský politický tajemník KSČ, bezpečnostní referent KNV, krajský velitel StB a krajský bezpečnostní tajemník KSČ, a okresní trojky složené z okresního politického tajemníka, velitele StB a bezpečnostního referenta ONV ovlivňovaly činnost prokuratury v jednotlivých krajích a okresech. Krajské pětky se věnovaly procesům krajského významu a okresní trojky projednávaly především kulacké procesy. Dále byly ustavovány i příležitostné komise, které zajišťovaly v rámci přípravy procesu konkrétní úkoly (např. úpravu žaloby nebo organizaci veřejnosti). Bezpečnostní komise zanikly v roce 1951 a jejich funkci převzalo stranické vedení a aparát, významnější procesy projednával politický sekretariát ÚV KSČ, popř. předsednictvo krajského výboru KSČ nebo politické byro ÚV KSČ. Počátkem března 1952 došlo na základě tajných pokynů politického sekretariátu ÚV KSČ ke zrušení bezpečnostních trojek a pětiek a nadále se na nižší

---

¹⁸⁹ VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl I.* s. 326–332.

úrovni konaly porady, na nichž se scházeli politický tajemník KSČ, prokurátor, soudce i velitel StB.¹⁹⁰

Funkcí těchto orgánů a komisí byla původně kontrola práce bezpečnosti, později se hlavní náplní činnosti stalo rozhodování o průběhu procesů, vině a trestu obžalovaných či o politickém využití procesů. Rozhodnutí politických orgánů a komisí byla pro prokuraturu i soudy závazná.

2.5.2. Bezpečnostní složky

Při tvorbě Košického vládního programu, který obsahoval i hlavní zásady výstavby nového bezpečnostního aparátu, se zástupcům komunistické strany podařilo prosadit vznik jednotné policejní organizace a postupné zrušení četnictva.¹⁹¹ Ustanovení Košického programu o kompetencích národních výborů ve věcech bezpečnosti byla natolik vágní, že umožnila aplikovat sovětské heslo *Všechnu moc sovětům!* již v roce 1945. Bezpečnostními referenty ONV se většinou stali komunisté.¹⁹² Živelně vznikající Revoluční gardy a jim obdobné jednotky komplikovaly vytvoření jednotné bezpečnostní služby. Nakonec byly všechny ozbrojené útvary mimo Sbor národní bezpečnosti a armády rozpuštěny v červnu 1945.

Sbor národní bezpečnosti fungoval od roku 1945, oficiálně však vznikl na základě zákona č. 286/1948 Sb., o národní bezpečnosti. Když se ministrem vnitra stal Václav Nosek za KSČ, začal s budováním nového bezpečnostního sboru. Komunistická strana ovládla již během roku 1945 kromě Ministerstva vnitra také zpravodajské a politické složky bezpečnosti, což bylo spolu se sovětskou podporou jedním ze základních předpokladů rychlé likvidace opozice a převzetí moci ve státě obdobně jako v dalších státech východního bloku.

Nejprve vznikla Komise pro vnitřní národní bezpečnost, jejíž základ tvořili členové vojensko-politické komise České národní rady. Komise byla doplněna o členy různých odbojových a revolučních organizací. Hlavním úkolem komise byl výkon vnitřní

---

¹⁹⁰ Blíže KAPALN, K., PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 167.

¹⁹¹ Četnictvo a policie neměly být rozpuštěny, ale očištěny a jejich příslušníci ponecháni ve výkonu služby, dokud je nebude možné nahradit novými vycvičenými orgány; dále měla být podchycena ozbrojená masa občanstva a mladí a vhodní lidé urychleně zařazeni do bezpečnostní služby.

¹⁹² HEJL, V. *Zpráva o organizovaném násilí*. s. 30.

národní bezpečnosti, tedy budování Sboru národní bezpečnosti, ale i řízení očisty bezpečnostních státních orgánů. Za tímto účelem měla mít komise své zástupce u všech dosavadních i nových bezpečnostních sborů. Již ke konci července však byla komise zrušena, neboť komunistické vedení došlo k názoru, že v komisi mají převahu pravicově smýšlející členové.

Noskovy představy našly normativní vyjádření v nařízení vlády č. 4/1945 Sb. II., o volbě a pravomoci národních výborů.¹⁹³ „*Péče o vnitřní národní bezpečnost byla svěřena výkonnému orgánu správy národní bezpečnosti, tj. Sboru národní bezpečnosti, okresních a zemských národních výborů.*“¹⁹⁴ Zásady organizace Sboru národní bezpečnosti stanovilo Ministerstvo vnitra svým výnosem č. j. 3700-26/6-1945-V/4. Na základě těchto zásad pak pod Sbor národní bezpečnosti sjednotilo všechny existující bezpečnostní sbory.¹⁹⁵

Sbor národní bezpečnosti zahrnoval jednak složky Veřejné bezpečnosti, jednak Státní bezpečnosti. Státní bezpečnost byla podřízena Ministerstvu vnitra a od roku 1950 nově zřízenému Ministerstvu národní bezpečnosti¹⁹⁶ v čele s Ladislavem Kopřivou. Po zániku Ministerstva národní bezpečnosti k 11. září 1953 opět organizačně spadala pod Ministerstvo vnitra v čele s Rudolfem Barákem. Velitelstvím StB byl tzv. odbor BA, který se skládal z jedenácti sektorů a nebyl organizační složkou ministerstva, které vykonávalo pouze správní agendu. Po vzniku Ministerstva národní bezpečnosti byl odbor BA rozdělen na Velitelství StB a další samostatné složky Ministerstva národní bezpečnosti. Později se velitelství StB přejmenovalo na Hlavní správu státní bezpečnosti.¹⁹⁷

Brzy po válce získala Státní bezpečnost naprosto výjimečné postavení. Vykonávala jak zpravodajskou, tak státně bezpečnostní službu, která byla po roce 1948 chápána jako

---

¹⁹³ Jinou formu právního předpisu nebylo možné využít, protože příslušný dekret prezidenta republiky ještě nebyl vydán.

¹⁹⁴ DVORÁKOVÁ, J. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. s. 17.

¹⁹⁵ Sboru národní bezpečnosti byly nadále podřízeny státní policie, četnictvo a obecní výkonná policie. Toto sjednocení bezpečnostních služeb mělo v budoucích letech pro komunistické vedení zásadní význam. Bezpečnost nadále tvořily: pořádková služba, státní bezpečnost, zemský odbor bezpečnosti při zemském národním výboru, kriminální služba a pohotovostní pluk NB 1.

¹⁹⁶ Vznik Ministerstva národní bezpečnosti je spjat s příchodem sovětských poradců, ministerstvo bylo zřízeno podle sovětského vzoru.

¹⁹⁷ Blíže např. DVORÁKOVÁ, J. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. s. 14–15 nebo KAPLAN, K. *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948–1956*. s. 16.

služba zajišťující Československou republiku proti útokům na svrchovanost, samostatnost, celistvost a demokraticko-republikánskou formu státního uspořádání, bezpečnost a ochranu. Těžiště činnosti Státní bezpečnosti mělo být podle přednosti vnitřního zpravodajství dr. Štěpána Plačka v politickém, obranném a hospodářském zpravodajství.¹⁹⁸ „Od roku 1948 se [Státní bezpečnost] formovala jako samostatná mocenskopolitická síla, která v důsledku svých utajovaných nezákonných pracovních metod stanula při ovlivňování některých oblastí života společnosti na stejné úrovni jako komunistické vedení.“¹⁹⁹ Např. v personálních otázkách mohla předkládat svá státně bezpečnostní stanoviska, což limitovalo stranické orgány při rozhodování o obsazení některých funkcí – měla tak být zárukou čistoty strany. Dále Státní bezpečnost různými způsoby získávala tzv. závadové poznatky na funkcionáře, s nimiž podle vlastní úvahy seznamovala politické orgány. Lze tedy říci, že Státní bezpečnost se řídila obecnými principy politiky strany, ovšem zároveň se i aktivně podílela na její tvorbě. Součástí této strategie byly i politické procesy, jejichž prostřednictvím bylo možné ovlivňovat rozhodování vedoucích politických orgánů.²⁰⁰ Zároveň se StB stala pro stranické vedení nepostradatelnou, neboť bez jejího aparátu by vláda komunistické strany nebyla udržitelná.²⁰¹

Počet příslušníků Státní bezpečnosti od roku 1948 neustále stoupal²⁰² a její organizace se měnila podle aktuální politické situace. I ve Státní bezpečnosti ovšem docházelo k boji o moc, pozice a funkce. Ani výsadní postavení velitelů StB ovšem nezabránilo čistkám a zatýkání, k nimž došlo v roce 1951 v souvislosti se změnami v Sovětském svazu a personálními čistkami ve stranickém aparátu KSČ.

Pokud jde o činnost Státní bezpečnosti, jejím úkolem bylo vyhledávání a odhalování nepřátel režimu, čímž zároveň vytvářela důvod vlastní existence. „*Velitelé a pracovníci Státní bezpečnosti považovali za svůj úkol realizaci usnesení své strany a pokynů jejich funkcionářů, a to bez zábran, bez ohledu na zákony; za oprávněné pokládali hrubé*

---

¹⁹⁸ DVOŘÁKOVÁ, J. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. s. 14.

¹⁹⁹ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 172.

²⁰⁰ KAPLAN, K. *StB o sobě. (výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka)*. s. 25.

²⁰¹ Nelze ovšem pominout skutečnost, že v polovině 50. let už bylo počínání StB kvalifikováno jako nadřazování se nad stranu. Stranické vedení se proto pokusilo činnost StB podřídit vlastní kontrole.

²⁰² Mnozí noví pracovníci StB byli dělníci se stranickou funkcí nebo čerství absolventi, kteří o práci bezpečnosti mnoho nevěděli, neznali zákony, řídili se skutečně hlavně politickými instrukcemi a třídním instinktem.

*násilí i psychický teror. Konstruování protistátní činnosti a koncepce politických procesů ovládala politická účelnost.*²⁰³ Základní okruh nepřátel byl dán politickými směnicemi, ovšem konkrétní okruh osob určovala Státní bezpečnost, která sledovala velké množství občanů, současné i bývalé, skutečné i předpokládané či vykonstruované odpůrce nového režimu. Sledování tzv. podezřelých živelů, bývalých lidí a nepřátelských osob se týkalo především bývalých podnikatelů, vysokých úředníků, důstojníků, funkcionářů nekomunistických stran, církevních hodnostářů, tedy předem daných skupin osob potenciálně pro režim nebezpečných. Vznikly tak rozsáhlé kartotéky podezřelých osob, které v případě potřeby mohly být využity jako zdroj obviněných pro politické procesy. Časem Státní bezpečnost dospěla až ke sledování členů komunistické strany a jejího vedení, k ministrům a dalším funkcionářům. Ti byli odposloucháváni, případně na ně byli nasazeni informátoři z jejich nejbližšího okolí (často i členové ochranky nebo řidiči).

Státní bezpečnost spojovala zpravodajské, policejní a vyšetřovatelské funkce. K dispozici měla rozsáhlou síť agentů a informátorů (např. uliční výbory, domovní důvěrníci), ale i technické prostředky (odposlechy telefonních hovorů) a další operativní metody (sledování, kontrola korespondence). Státní bezpečnost využívala i výpovědi již uvězněných osob. Kromě toho však využívala i provokací, verbování nových spolupracovníků, agentů provokatérů. Z archivních materiálů je přitom zřejmé, že soudci a prokurátoři si často byli vědomi skutečnosti, že činnost ilegální skupiny byla vyprovokována nebo řízena agentem Státní bezpečnosti.

Významnou roli v práci Státní bezpečnosti sehráli také **sovětští poradci**, kteří do Československa přišli v říjnu 1949. Již od roku 1945 měly sovětské bezpečnostní a zpravodajské orgány svou vlastní agenturní síť ve Sboru národní bezpečnosti řízenou důstojníky ze sovětského velvyslanectví v Praze. Hlavním úkolem sovětských poradců bylo odhalení „československého Rajka“ a organizace velkého procesu s komunistickými funkcionáři.²⁰⁴ Přítomnost sovětských poradců byla zpočátku tajná a nevěděl o ní ani ministr vnitra Nosek. Od jara 1950 působilo asi 50 poradců na Ministerstvu národní bezpečnosti a na krajských správách bezpečnosti.

---

²⁰³ KAPLAN, K. *StB o sobě. (výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka)*. s. 13.

²⁰⁴ První poradci Lichačev a Makarov tento úkol nespĺnili, ovšem podíleli se na organizaci procesu s Miladou Horákovou a spol. Další poradci ve Státní bezpečnosti již vytvořili organizovanou skupinu v čele s hlavním poradcem, který působil přímo u ministra.

Na Ministerstvu národní obrany dosáhl počet poradců v téže době 264.²⁰⁵ Hlavním poradcem byl Vladimír Bojarskij a později Alexej Bezčasnov. U příslušníků bezpečnosti požívali velké autority a jejich rady a názory byly považovány za závazné. Sovětští poradci přinesli mnoho nových prvků, jako byly tvrdý psychický nátlak, dlouhodobé a nepřetržité výslechy, systém otázkových protokolů a metoda jejich vypracování,²⁰⁶ organizovanou konfrontaci a konstrukci monstrprocesů.²⁰⁷ Sovětští poradci také prosazovali názor, že vyšetřovaného je potřeba přivést do stavu naprostého fyzického a psychického vyčerpání, protože jen tehdy přizná celou pravdu. Poradci se sice soustředili především na velké procesy, jejich průběh pak řídili od počátku, kdy byli vytipováni obvinění, přes vyšetřování až po vynesení rozsudku a výkon trestu. Pomáhali při tvorbě koncepce procesu, obžalovacích spisů i scénářů hlavního líčení. Přítomnost, postavení i pravomoci sovětských poradců postrádaly právní základ a skutečnost, že jejich názory a metody v praxi Státní bezpečnosti převládly, je důkazem sovětského vlivu na vnitřní záležitosti Československa.

Kromě Státní bezpečnosti působilo při výrobě politických procesů i **obrné zpravodajství**,²⁰⁸ které vzniklo na přímý příkaz velení sovětské armády, až do svého zrušení plně podléhalo vedení KSČ a od počátku mělo pravomoci zpravodajské služby i bezpečnostních orgánů. Již počátkem roku 1946 získalo obranné zpravodajství výsadní postavení, ostatní bezpečnostní složky byly povinny mu předávat získané informace. Bedřich Reicin, který stál v čele obranného zpravodajství od roku 1945, zároveň

---

²⁰⁵ BLAŽEK, L. *Sovětští poradci v ČSR při Ministerstvu národní bezpečnosti a Ministerstvu vnitra*. In BABKA, L. – VEBER, V. (eds.) *Za svobodu a demokracii III.: Třetí (protikomunistický) odboj*. s. 191.

²⁰⁶ Vyšetřovatel měl předem připraven otázky i odpovědi a jeho úkolem bylo přimět vyšetřovaného k tomu, aby na obsah takovýchto protokolů přistoupil. Protokoly trpěly šablonovitostí, použité výrazy a slovní obraty neodpovídaly slovníku vyšetřovaného, nepravděpodobně působila i přiznání a sebeobviňování. Dle instrukce pro vyšetřovatele z roku 1949 nazvané *Jak postupovat při výslechu zatčené osoby?* je výhodou otázkového protokolu možnost pracovat na něm v nepřítomnosti vyšetřovaného. Úkolem vyšetřovatele je učit vyšetřovaného používat takové formulace, které přesně a správně vystihují jeho trestnou činnost, např. naše podvratná organizace, můj nepřátelský vztah, a proto se do protokolu mají zapisovat jen věci, které jsou zločinné, a ne ty, které podezřelý dělal dobře (In: VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl I.* s. 83).

²⁰⁷ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 174.

²⁰⁸ Od dubna 1945 hlavní správa obranného zpravodajství, od roku 1946 5. oddělení hlavního štábu Ministerstva národní obrany a od srpna 1950 Hlavní informační služba. Na konci března 1951 bylo zřízeno Velitelství vojenské zpravodajské služby podřízené Ministerstvu národní bezpečnosti. Od roku 1953 fungovalo pod označením VI. správa Ministerstva vnitra.

informoval stranické vedení o poměrech v armádě, čímž obranné zpravodajství rozhodujícím způsobem přispělo i k ovládnutí armády komunistickou stranou.²⁰⁹

Úkolem obranného zpravodajství bylo získávání a prověřování informací o určitých osobách i skupinách, včetně armády, a politických stranách. Činnost hlavní správy obranného zpravodajství, především jeho faktická nezávislost na vojenských velitelích, byla kritizována ze strany nekomunistických poslanců. Náčelník hlavního štábu generál Boček proto dne 1. dubna 1946 vydal výnos, podle něhož byly jednotlivé složky obranného zpravodajství nadále zařazeny jako 5. oddělení štábu Ministerstva národní obrany. Ve vojenských oblastech vznikly správy obranného zpravodajství a u sborů a divizí jeho oddělení.²¹⁰ Obranné zpravodajství, resp. 5. oddělení hlavního štábu mělo dvě organizační složky, řídicí a výkonnou; tato struktura odpovídala konceptu NKVD. Obranné zpravodajství mělo pět oddělení. První bylo operativní, druhé studijní se zabývalo vyhodnocováním, třetí se věnovalo prověrkám důstojnického sboru, kontrolou a defenzivou. Čtvrté oddělení mělo na starosti personální záležitosti důstojníků a zaměstnanců obranného zpravodajství a páté oddělení obranu proti průmyslové špionáži, zejména ve zbrojním průmyslu. Dále zde existovalo hospodářské oddělení, které např. opatřovalo pro agenty cizí měnu, nebo bezpečnostní oddíl, který se účastnil zatýkání, prováděl domovní prohlídky a převážel zatčené.²¹¹

Kromě vojenské kontrarozvědné činnosti se obranné zpravodajství věnovalo stíhání válečných zločinců a prověřování osob, které žádaly o vstup do nově vznikající československé armády. Obranné zpravodajství sledovalo armádní činitele, kterým nedůvěřovalo vedení strany nebo sovětské orgány, a zamezovalo povyšování nekomunistických důstojníků.²¹²

Po Únoru 1948 zůstalo obranné zpravodajství v původní podobě, až v září 1948 se Bedřich Reicin stal náměstkem ministra národní obrany pro věci kádrové a v čele

---

²⁰⁹ Více viz např. BROŽ, J. *Zloduch jménem Reicin* nebo HANZLÍK, F. *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*.

²¹⁰ DVOŘÁKOVÁ, J. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. s. 208.

²¹¹ HEJL, V. *Zpráva o organizovaném násilí*. s. 39–40.

²¹² „[...] v rámci pátrací složky, se začalo odehrávat to podstatné, nejpodstatnější, připravovaly se tu vyprovokované, násilím získané, zfalšované či prostě jen všelijak zkompilevané a nadhodnocené podklady k jednotlivým soudním žalobám, uměle se tu vytvářely volavčí protistátní skupiny, do jejichž sítí pak byli zatahováni předem vytipovaní jedinci.“ Výpověď Ludmily Řičicové-Uhlířové, někdejší sekretářky plk. Richarda Mysíka na 5. oddělení hlavního štábu Ministerstva národní obrany. (CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů*. s. 42).

obrného zpravodajství, které mu zůstalo podřízeno, jej vystřídal gen. Josef Musil.²¹³ I poté si obranné zpravodajství až do vzniku Velitelství vojenské zpravodajské služby v roce 1951 uchovalo svoji organizační strukturu, která se stala tak říkajíc vzorem pro Státní bezpečnost.

„*To, co dosud [tj. před Únorem 1948] udržovalo přece jen skrývanou podobu, dostalo najednou oficiální punc. Padly veškeré zábrany a Reicin i jeho podřízení měli najednou naprosto volné ruce. Doslova s úděsem jsem sledovala, co vše bylo připraveno a v jak horečném tempu se začaly ty plány v armádě realizovat.*“²¹⁴ Již před Únorem 1948 dodalo 5. oddělení obviněné důstojníky do připravovaného případu mostecké špionážní skupiny. Později se podílelo na perzekucích důstojnického sboru, zejména generality československé armády; na základě podkladů obranného zpravodajství byli souzeni gen. Heliodor Píka, gen. Karel Janoušek, gen. Bohumil Boček, gen. Josef Bartík nebo gen. Karel Kutlvašr. K tomuto účelu mělo obranné zpravodajství interní pomůcku nazvanou *Stíhání vojenských osob a součinnost orgánů obranného zpravodajství*,²¹⁵ která se zabývala jednak povahou trestných činů, jednak vojenským soudním řízením a jednak obsahovala i návod, jak postupovat při spolupráci s orgány justice. Podle tohoto dokumentu je činnost obranného zpravodajství zaměřena na odvrácení výzvědné činnosti proti republice. Protože je prokurátor v případech zpravodajského charakteru odkázán na podklady obranného zpravodajství, musejí být veškeré materiály kompletovány ještě před podáním trestního oznámení. Pomůcka zároveň upozorňuje, že často zpravodajský zájem převažuje nad veřejným zájmem na potrestání viníka. Tím byly myšleny situace, kdy jeden objasněný případ souvisel s jiným, závažnějším případem, pokud měl být svědkem důvěrník obranného zpravodajství nebo pokud by další řízení mohlo ohrozit utajované dokumenty apod.²¹⁶

Hned v počátku si obranné zpravodajství vytvořilo rozsáhlou důvěrnickou síť. Hlavní metodou činnosti obranného zpravodajství byly provokace a nasazování agentů, tzv. zpravodajské hry, ale nezdráhala se užívat ani další nezákonné vyšetřovací metody

²¹³ Bedřich Reicin i Josef Musil byli později popraveni.

²¹⁴ Výpověď Ludmily Řičicové-Uhlířové. (CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů.* s. 42).

²¹⁵ Archiv ministerstva vnitra, sign. 302-539-1; Státní bezpečnost ani justiční orgány obdobný návod pro své pracovníky neměly. Více viz DVORÁKOVÁ, J. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek).* s. 208 nebo FABŠIČOVÁ, M. – VALIŠ, Z. *Zákon č. 231/1948 Sb. a obranné zpravodajství Čs. armády.*

²¹⁶ Více viz FABŠIČOVÁ, M. – VALIŠ, Z. *Zákon č. 231/1948 Sb. a obranné zpravodajství Čs. armády.*

(fyzický a psychický nátlak).²¹⁷ Agenti byli nasazováni proto, aby vytvořili podmínky pro následnou perzekuci. Jejich úkolem bylo zkonstruovat protistátní spiknutí, vytvořit nepřítele. „*Orgánové OBZ od r. 1948–1951 provedli pomocí agentů-provokatérů celou řadu provokací na vojenské i civilní osoby v ČSR. Osoby vyprovokované agenty provokatéry k nepřátelské činnosti byly zatýkány a souzeny. Provokace nebyla nikým zakazována a ve svých důsledcích byla trpěna i prokurátory a soudy, které ne dost důsledně zkoumaly materiály dávané jim jako poklad k soudnímu řízení.*“²¹⁸ Tyto provokace směřovaly i vůči důstojníkům, kteří byli jinak pro nový režim spolehliví. Pokud tito důstojníci provokaci v podobě např. dopisu ze zahraničí ohlásili, vyhnuli se postihu, v opačném případě jim hrozil i trest odnětí svobody. Bedřich Reicin dostával zprávy o jednotlivých případech a určoval, zda bude věc přenechána ke kázeňskému potrestání nebo zda bude podáno trestní oznámení. Uvádí se, že na základě činnosti obranného zpravodajství muselo do konce roku 1948 armádu opustit více než šedesát generálů, dvě stě plukovníků a více než dva a půl tisíce dalších důstojníků.

Provokace obranného zpravodajství ovšem směřovaly také vůči civilním osobám. Šlo o zpravodajské hry, jejichž aktéry se především v letech 1948–1951 stávali českoslovenští občané a jejichž cílem bylo „*zjistit nepřátelskou agenturu na našem území, odhalit ilegální organizace a kádrové rozvědky pracující na našem území a jejich agenturní síť.*“²¹⁹ Obranné zpravodajství nebo Státní bezpečnost tímto způsobem zakládaly protistátní skupiny, jejichž činnost pak do značné míry podporovaly, aby tyto skupiny mohly být včas odhaleny a jejich členové zatčeni. Mezi provokace lze zařadit nejen akci *Boží mlýny*, ale i akci vůči skupině *Pravda zvítězí* (viz druhá část této práce). Používání provokací nebylo později tak snadné, neboť dřívější široké využívání agentů provokatérů mělo za následek nárůst nedůvěry mezi politickými odpůrci.

---

²¹⁷ „*Skupina pátracího oddělení vytvořila tzv. mordpartu, popravčí četou, »která se sama tímto názvem označila. Tato skupina obcházela výslechové místnosti a opatřena obuškou a holemi nabízela své služby vyslychajícím orgánům. Často i bez dotazu u vyslychajícího a bez znalosti průběhu vyšetřování sadistickým způsobem mučila vyšetřovance. [...]« [...]» (KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 190).*

²¹⁸ Závěrečná zpráva o výsledku činnosti komise přešetřující nezákonné metody práce na úseku vojenské zpravodajské služby v období let 1949–1954 (HS OBZ – HIS – 1945–1951), Národní archiv, f. ÚV KSČ, komise I. sv. 12, a. j. 201 s. 10–11.

²¹⁹ HANZLÍK, F. *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*. s. 226.

Vyšetřovací metody, které bezpečnostní složky při odhalování, vytváření a usvědčování nepřátel režimu používaly, byly popsány nejen ve svědectvích, ale i v dobových zprávách a pozdějších publikacích. Za používání nezákonných vyšetřovacích metod byli později odsouzeni někteří příslušníci Státní bezpečnosti i obranného zpravodajství.²²⁰ Zde zmiňme pouze skutečnost, že obhájce ani prokurátor neměli k obviněnému přístup, že vazba byla často uvalena bez vědomí prokurátora, případně nebylo o vazbě formálně vůbec rozhodnuto. K dalším zjevným porušením tehdy platných právních předpisů patřilo tzv. tajné zatýkání nebo užívání fyzického a psychického násilí ve snaze získat svědectví nebo doznání vyšetřovaných. Užití těchto metod záviselo na orientaci vyšetřování: měl-li být obviněný odsouzen za trestné jednání a prokázána jeho vina, pak měl být obviněný donucen k doznání, v případě chystaného veřejného procesu měl být připraven jako aktivní účastník soudního jednání, v ostatních případech se měl stát alespoň jeho pasivním a neodporujícím účastníkem. V politických procesech bylo doznání často jediným důkazem proti obviněnému. Trestní řád neznal zásadu, která se uplatňuje dnes, tedy že doznání obviněného nezabavuje vyšetřující orgány povinnosti zjistit skutečný stav věci. Jakkoliv bylo užití násilí v rozporu s právními předpisy, nabádal k němu např. rozkaz ministra národní bezpečnosti, který stanovil, že vyšetřovatel je povinen *vést neumdlévající boj za úplné odhalení a objasnění trestných činů a zjištění spoluviníků*. Kromě toho bylo možné výjimečně požádat ministra o souhlas s užitím fyzického násilí; takových žádostí vyšetřovatelů bylo velmi málo a vždy byly vyřízeny kladně.²²¹ V této souvislosti je třeba podotknout, že v přípravném řízení měl do roku 1950 provádět výslech vyšetřující soudce, po nabytí účinnosti trestního řádu z roku 1950 prokurátor. Podle obou trestně procesních předpisů nesměl být obviněný k doznání nucen.

2.5.3. Justice

Třetím důležitým aktérem mechanismu výroby politických procesů byly justiční orgány, tj. prokuratura a soudy.²²² Z právního hlediska lze říci, že jejich činnost byla

---

²²⁰ Např. Štěpán Plaček, Miroslav Pich-Tůma, Bohumil Doubek nebo Vladimír Kohoutek.

²²¹ KAPLAN, K. *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948–1956*. s. 141.

²²² Podle Karla Klose, náměstka ministra spravedlnosti, se totiž právo mohlo stát účinným nástrojem k budování socialismu jen v rukou takového soudce, který si je vědom souvislostí mezi právem a hospodářským životem.

nejvíce regulována právními normami, což znamenalo, že ostatní složky mechanismu, nejvíce však ty bezpečnostní, musely vynaložit značné úsilí, aby závěrečná a nejdůležitější fáze celého procesu měla žádaný výsledek a účinek na veřejnost. „*Je-li soudce dobrý marxista, zkušený praktik, kulturní a vzdělaný člověk, lze říci, že devětadevadesát procent jeho rozsudků má politický význam a je nejlepší formou popularizace sovětských zákonů a popularizace usnesení strany.*“²²³ Tato skutečnost ovšem nijak nesnižuje důležitost role, kterou justice v celém mechanismu hrála. Státní bezpečnost v jednotlivých případech předávala justičním orgánům trestní oznámení a veškeré získané důkazy a další podklady, kterými dokladovala trestnou činnost konkrétních osob. Následně byla vypracována a podána obžaloba, nařízeno hlavní přelíčení a vyneseno rozsudek. Rozsudek a jeho případná publikace znamenaly završení celého procesu, a proto se část justice domnívala, že právě soudy by měly v tomto procesu hrát mnohem důležitější roli, než jaká jim byla přisouzena. Jak bylo výše naznačeno, schválení politických orgánů podléhaly nejen politické směrnice týkající se politických procesů obecně, ale i další, často dílčí rozhodnutí během procesu: zaměření obžaloby, otázka, zda bude proces veřejný nebo ne, zda bude publikován, jaká bude výše trestů, příp. kolik bude vyneseno trestů nejvyšších apod. Justice měla pouze tlumočit rozhodnutí politických orgánů, která prosazovalo zvláštní oddělení Ministerstva spravedlnosti. Soudy tak měly především dodávat předešlým fázím přípravy politických procesů zdání legality a stát se nástrojem výchovy k dodržování socialistické zákonnosti. Oproti proklamaci v Ústavě 9. května byla fakticky zrušena soudcovská nezávislost.

Aby justice mohla plnit svoji roli nástroje strany v boji o uchování vlastní moci, bylo nutné nahradit tzv. staré odborníky vlastními lidmi, především předúnorovými členy KSČ. Za tímto účelem vznikla též právnická škola pracujících, jejíž absolventi v roce 1952 obsadili více než tři čtvrtiny vedoucích funkcí v justičním aparátu.²²⁴ Větší podíl na rozhodování soudu měli soudci z lidu, kteří měli rovnoprávné postavení

---

²²³ FIERLINGER, Z. *Úloha našich soudů a prokuratur v upevňování socialistického vlastnictví a pracovní kázně*. Právník, 1952. sv. 91. s. 427.

²²⁴ Podle zprávy o školení dělnických kádrů v justici z 5. září 1950 např. ke konci roku 1949 ukončilo právnickou školu pracujících 72 dělnických prokurátorů, kteří absolvovali jednoletý kurz, z něhož jedna třetina výuky byla věnována marxismu-leninismu a zbylé dvě třetiny trestnímu právu. Celkem však do justice přišly z dělnických profesí až 3 000 osob (VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl II.*, s. 110–120 nebo KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 196.)

s předsedou senátu a ve většině případů tvořili v soudních senátech většinu. Nejdůležitějším požadavkem při výběru soudců z lidu byl jejich třídní původ (více viz kapitola 2.4.2).

K obměně na základě politického klíče došlo i v řadách obhájců.²²⁵ Na základě stížností na obhájce, kteří narušovali politický účinek procesů a znevažovali tak práci Státní bezpečnosti, se zaměřila prověrka. Obhájci, kteří se pokoušeli své klienty hájit, byli kritizováni pro nepochopení své role v socialistickém zřízení a jejich činnosti byla považována za buržoazní přežitky. Následně byl schválen seznam obhájců, kteří jako jediní mohli působit v roli obhájců v politických procesech.

I přes tyto rozsáhlé personální změny se stávalo, že prokurátoři nebo soudci nebyli s výsledky práce Státní bezpečnosti ztotožnění.²²⁶ Často věděli o metodách, jakými byly získány výpovědi a další důkazy, někteří dokonce o tom podávali zprávy svým nadřízeným. Tyto stížnosti, které se většinou týkaly nesplněných žádostí o došetření, nesprávné kvalifikace trestného jednání nebo špatně vypracovaných trestních oznámení, pak projednávali „*velitel Státní bezpečnosti s představiteli státního soudu a prokuratury, náměstkové ministrů a sami ministři spravedlnosti a národní bezpečnosti.*“²²⁷ Pokud jde o vztah prokuratury a Státní bezpečnosti obecně, vystihuje jej prohlášení státního prokurátora Bohumila Zieglera z roku 1951: „*Máme zájem na tom, abychom pracovali pod kontrolou StB. Chtěli bychom vědět, a to i v menších případech, zdali jsme naši práci provedli dobře. Je nutné, aby StB, která dnes postupuje podle socialistických metod, měla ten nejčistší štít, a proto musíme vyprovokované případy omezit na minimum.*“²²⁸

---

²²⁵ Více např. POSPÍŠIL, J. *Likvidace advokacie po vítězství KSČ v únoru 1948*. In BABKA, L. – VEBER, V. (eds.) *Za svobodu a demokracii III.: Třetí (protikomunistický) odboj*. s. 154 a n.

²²⁶ Některé pozdější výpovědi prokurátorů a soudců svědčí o skutečnosti, že zpočátku předkládaným materiálům skutečně věřili. Později však začalo být nápadné procento obviněných, kteří svoji protistátní i jinou trestnou činnost doznávali. Někteří pracovníci justice hovořili i o tom, že Státní prokuraturu ve skutečnosti řídil náměstek ministra spravedlnosti Karel Klos, který rovněž dával souhlas s vynesáním rozsudků. Docházelo ovšem i k opačné situaci, kdy prokurátoři navrhovali vyšší a tvrdší tresty, a byly to právě bezpečnostní komise, které musely politicky rozhodnout a jejich návrhy zmírnit.

²²⁷ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 204.

²²⁸ Tamtéž. 197.

Prokuratura měla v systému trestní justice daleko silnější postavení než soudy, přičemž činnost prokuratury byla fakticky podřízena Ministerstvu spravedlnosti.²²⁹ Např. Státní prokuratura měla povinnost Ministerstvo spravedlnosti zpravovat o všech případech, na něž se vztahoval zákon na ochranu lidově demokratické republiky a které jí byly přiděleny, pokud šlo o rozhodnutí ve věci a předpokládanou výši trestu, a její zástupci se také společně se zástupci Státního soudu povinně účastnili porad na Ministerstvu spravedlnosti. Dle organizačního řádu Ministerstva spravedlnosti ze dne 7. února 1948 vykonával dozor nad trestním soudnictvím ve věcech politické povahy a věcmi spadajícími do pravomocí Státního soudu odbor III/3, který kromě dohledu nad činností prokuratury a nad trestním řízením postupně získal vůči prokuratuře i nařizovací pravomoc.²³⁰ V jeho čele stál náměstek ministra spravedlnosti Karel Klos. Na základě rozhodnutí přijatého dne 9. května 1949 se každé dva týdny konaly porady Státní prokuratury a Státního soudu a jednou za dva měsíce se konaly konference *v zájmu jednotného žalování a judikování*.²³¹ Pravděpodobně z podnětu Karla Klose došlo v říjnu roku 1950 k vytvoření tří komisí či úseků, prezentovaných jako pomocné útvary ministerstva. Třetí komise byla určena pro styk se Státním soudem a Státní prokuraturou.²³² Tak mohlo ministerstvo, resp. Karel Klos, ovlivňovat i navazující činnost soudu. Stávalo se, že politická rozhodnutí nepřijímali soudci z lidu; v takovém případě zvláštní útvar Ministerstva spravedlnosti žádal, aby prokuratura prosadila svůj původní návrh.²³³ Prokurátor se v rozporu s procesními pravidly účastnil i porady senátu, kde i nadále prosazoval již dříve schválené politické rozhodnutí o vině a trestu. Prokuratura obecně ve vlivu Ministerstva spravedlnosti na trestní řízení spatřovala především nástroj k uplatnění politického hlediska.²³⁴

---

²²⁹ Bohumil Ziegler nabádal své spolupracovníky, aby ve vážných případech vyžadovali stanovisko trestního oddělení Ministerstva spravedlnosti a aby pokyny ministerstva v každém případě uposlechli. Opačný postup vedl k výtkám ze strany ministerstva.

²³⁰ Ke dni 22. února 1950 se tato pravomoc přesunula na Generální prokuraturu, Ministerstvu spravedlnosti zůstala pouze v případech, kdy mohl být uložen trest smrti.

²³¹ VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. *Československá justice v letech 1948 – 1953. Díl I.*, str. 87.

²³² KAPLAN, K. *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948–1956*. s. 108–109.

²³³ Podle pokynu předsedy Státního soudu z ledna 1950 byly návrhy prokuratury pro senát závazné. Jestliže senát zamýšlel odchýlit se od návrhů prokuratury, bylo nutné věc předem předložit poradě prezidia soudu.

²³⁴ Juraj Vieska, to v roce 1949 komentoval slovy: „*Ministerstvo spravedlnosti má a musí mít ingerenci v trestních věcech, má mít konečné slovo např. tam, kde soud dospěl k názoru, že chce vynést u čtyř obžalovaných rozsudek smrti a z hlediska politického to není únosné. Ministerstvo má říci, kolik trestů smrti je únosných.*“ (KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 199).

Nezávislost soudů byla omezována také tzv. **předporadami**, na nichž předseda senátu a prokurátor projednávali konkrétní případy. U velkých procesů se předporady, tzv. procesu v kostce, účastnili vyšetřovatel StB, prokurátor, celý senát i zástupce strany a národního výboru. Zde se vytvářel v podstatě scénář hlavního přelíčení. Jestliže se na předporadě hlasovalo, přítomní příslušníci Státní bezpečnosti sledovali, kdo a jak hlasoval. Výsledek předporady byl pro soud závazný. To bylo dáno i tím, že úroveň procesu závisela podle předsedy Státního soudu Hugo Richtera na nejužším styku předsedy senátu s prokurátorem.²³⁵ Další předporada se konala obvykle po skončení důkazního řízení a závěrečných řečech. Během vyhlášené přestávky se soudci, někdy také prokurátor dostavili na Ministerstvo spravedlnosti k náměstkovi Klosovi, který jim sdělil další instrukce. V obdobném duchu se nesl i instruktážní materiál Ministerstva spravedlnosti o veřejných soudních procesech a jejich organizaci ze dne 29. srpna 1951,²³⁶ podle něhož byla *politická linie procesu a její promítnutí do průběhu procesu výsledkem spolupráce krajského a okresního prokurátora s politickými činiteli*. Krajský prokurátor měl po projednání věci s politickými a veřejnými činiteli dohodnout s předsedou krajského soudu volbu nejvhodnějšího předsedy senátu, která měla ovšem respektovat rozvrh práce. Instrukce rovněž vyzdvihuje význam předporad prokurátora se členy senátu, výjimečné konané i za účasti politických činitelů. V části věnované hlavnímu líčení rozlišuje instrukce dva druhy procesu: předsednický vedený předsedou senátu a smíšený, na jehož vedení se podílejí předseda senátu a prokurátor. V části týkající se činnosti odvolacího soudu podtrhuje politickou zodpovědnost za účinek procesu, který nemá být snižován zmírňováním trestů v opravném řízení.

Nejen vyšetřovatelé Státní bezpečnosti, ale i prokurátoři přistoupili na **otázkové protokoly**, které zavedli sovětští poradci. Tyto protokoly byly u velkých procesů základem tzv. **režijní knihy**, která obsahovala otázkové protokoly připravené pro hlavní přelíčení. Otázky a odpovědi prokurátorů, členů senátu, obžalovaných i svědků připravovala Státní bezpečnost; prokurátoři byli káráni za jakoukoliv změnu ve formulaci otázek. Výše zmíněná instrukce Ministerstva spravedlnosti poukazuje na některé nedostatky v soudních rozhodnutích, z nichž byla patrná jejich připravenost,

²³⁵ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 202.

²³⁶ Instruktážní materiál Ministerstva spravedlnosti o veřejných soudních procesech a jejich organizaci z 29. srpna 1951. In VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl II*. s. 224–230.

a výrok rozsudku neodpovídal průběhu procesu. Pokud nebyly připravené protokoly ke hlavnímu líčení nebo režijní knihy, rozhodovaly soudy při změně výpovědi obžalovaných podle administrativních protokolů z vyšetřování. Jestliže se obžalovaní pokoušeli upozornit na skutečnost, že jejich výpovědi nebo doznání byly vynuceny za použití násilí, byla obžaloba rozšiřována o trestný čin křivého obvinění veřejného činitele.

Vzhledem k výše uvedenému lze hovořit o **tzv. kabinetní justici**, jíž se obvykle rozumí právo vládců zasahovat do výkonu soudnictví, resp. závislost soudního rozhodování na pokynech mimosoudních orgánů. *„O konání, průběhu, koncepci politických procesů, o výběru obviněných, soudců, prokurátorů a trestech rozhodovala stranická grémia, nikoliv justiční orgány. Několik let dokonce vynášely »tresty na svobodě« (např. zákazy k vystěhování z bytů, z obce apod.) anonymní komise, jejichž »rozsudky bez soudu« (bez žaloby a trestního soudního řízení) přikazovaly občany do koncentračních táborů různého druhu.“*²³⁷ Tento systém se uplatňoval především v době, kdy funkci ministra spravedlnosti zastávali Alexej Čepička a Štefan Rais. Tehdy také Ministerstvo spravedlnosti tlačilo *„na příslušné instituce, aby zvýšily pracovní tempo a vynášely dostatečně vysoký počet rozsudků dodávajících pracovní síly – vězně do uranových dolů.“*²³⁸ Závěrečná zpráva Barákovy komise (viz níže) popisuje tento systém následovně: *„v konkrétní trestní věci na základě zprávy zpracované Státní prokuraturou rozhodl ministr spravedlnosti s. Čepička nebo jeho náměstek Klos přímo o výši trestu. Toto rozhodnutí bylo konečné a Státní soud pak musel vynést rozsudek podle tohoto rozhodnutí. Tento systém, který zavedl s. Čepička, nezpůsobil sice větších škod, pokud jde o výsledky soudního řízení, tj. trestu u dokumentované trestné činnosti třídních nepřátel a skutečných prokázaných ilegalistů, měl však velmi záporný vliv na charakter pracovníků Státní prokuratury a Státního soudu. Pracovníci těchto orgánů nepovažovali se totiž vůbec za soudce, a ani ve skutečnosti soudci nebyli. Stali se pouhými administrativními orgány ministra spravedlnosti a jeho náměstka. Tento systém způsobil, že obžalovaní byli automaticky odsouzeni i ke stanovené výši trestu, ať byl průběh soudního líčení jakýkoliv a ať se odsouzené osoby hájily, jak chtěly. Záporný vliv na myšlení a práci soudců měl tento systém ještě dlouho po jeho*

---

²³⁷ KAPLAN, K. *StB o sobě (výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka)*. s. 14.

²³⁸ Tamtéž. s. 17.

odstranění, neboť odnaučil prokurátory a soudce vůbec samostatně věci posuzovat a hodnotit. Vezme-li se dále v úvahu, že v té době byli ministrem spravedlnosti Čepičkou zrušeni také vyšetřující soudci (bez jakéhokoliv zákonného podkladu) a současně nebyl zaveden prokurátorský dozor ve vyšetřování, nedá se v té době vůbec mluvit o socialistické justici. Byla faktickou cestou vytvořena kabinetní justice, která se udržela až do konce roku 1951.²³⁹ Také závěrečná zpráva Kolderovy rehabilitační komise konstatovala, že největší díl odpovědnosti za vznik systému kabinetní justice nesl ministr Alexej Čepička. Tento systém se udržel až do zrušení státního soudu v roce 1952 a částečně ještě přetrvával i v následujících letech.

Role soudu v politických procesech byla důsledně omezena na předem připravené hlavní přelíčení, v jehož závěru byl vynesena předem schválený rozsudek. Odvolací soudy ve většině případů takto vnesené rozsudky potvrzovaly, případně zvyšovaly uložené tresty. Ukládání trestů řídilo se především principem **tzv. třídní justice**, který je v rozporu s principem rovnosti před zákonem. Třídní hledisko se při soudním řízení uplatňovalo dvakrát. Za prvé nové právní předpisy byly prodchnuty třídním pojetím, neboť byly výsledkem vůle vládnoucí třídy a jejich smyslem bylo, jak bylo výše zmíněno, potlačení odporu nepřátelských tříd. Tato vědomá účelovost trestního postihu popírala požadavky zákonnosti, a přispěla tak k deformacím trestního soudnictví, které spočívaly v uplatňování třídního přístupu při výkonu práva. Za druhé i žaloby a rozsudky podrobně popisovaly třídní profil pachatele a jeho sociální původ a třídní hledisko bylo důležitým faktorem při rozhodování o výši trestů. Antonín Zápotocký odůvodnil vnitřní rozpor třídní justice tím, že „když v kritických případech dělník přejde na druhou stranu barikády, tj. projeví svůj nesouhlas s opatřeními komunistické strany, stává se nepřítelem, a tak se s ním také jedná.“²⁴⁰ Alexej Čepička dal stran ukládání trestů instrukci, aby „u hlavního pachatele bylo vycházeno od horní hranice trestní sazby, tresty ostatních obžalovaných aby byly podle toho odstupňovány a k vyměření trestu pod zákonnou sazbu aby docházelo jen v případech výjimečných. Odsouzení podmíněčné dlužno u Státního soudu zcela vyloučit.“²⁴¹

²³⁹ VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl I.*, s. 167–8.

²⁴⁰ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu.* s. 163.

²⁴¹ Projev Alexeje Čepičky z roku 1949 (KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu.* s. 202).

Politické procesy měly přesnou politickou linii, byly technicky i právě připravené a provázela je propagační kampaň.²⁴² Celý mechanismus výroby politických procesů potřeboval nejméně rok na to, aby začal spolehlivě fungovat a aby se vyjasnily vztahy mezi jeho jednotlivými složkami. Tento mechanismus existoval mimo ústavní orgány. Vláda ani parlament o něm neměly téměř žádné informace. Až do roku 1954 nebyl tento systém z vnějšku nijak kontrolován, později se stranické vedení snažilo kontrolovat alespoň jednotlivé složky tohoto mechanismu. Výše popsané a téměř nekontrolovatelné postavení Státní bezpečnosti, posilované vazbou na sovětské orgány, bylo podstatou nezákonností a trestní perzekuce přelomu 40. a 50. let. Důkazy získané pomocí násilí i dalšími nezákonnými metodami předznamenávaly nezákonnost navazujícího trestního řízení. Trestní oznámení, obžaloba, průběh soudního řízení, rozsudek, ale i výsledek opravného řízení byly projevem vůle politických a bezpečnostních orgánů, s nimiž musely prokuratura i soudy spolupracovat. Nelze pominout, že soudci a prokurátoři, kteří se zavedenému systému vzepřeli, byli nuceni opustit svá místa. Mechanismus výroby politických procesů byl dokonale fungujícím systémem, v němž každá jednotlivá složka plnila určené funkce, a potvrzovala tak výsledky činnosti složek v řetězci předcházejících a vytvářela zároveň základ pro činnost složek následujících. Při vyhodnocování výsledků politických procesů byl vždy zásadní politický účel odpovídající okamžitým potřebám strany, resp. držitele moci ve státě, a nikoliv právo, spravedlnost nebo potrestání skutečných pachatelů. Instrukce komunistické strany a Státní bezpečnost kontrolovaly celý postup při výrobě politických procesů. Justice byla tím, kdo měl jejich počínání legitimizovat, vytvořit zdání legality celého procesu. Soudy tak plnily úlohu výchovnou, měly přesvědčovat masy, že co se děje, děje se po právu. Kdyby toho neměla moc zapotřebí, jistě by justici z celého mechanismu vyloučila. Ovšem propaganda, příspěvek *k vytváření morálně politické jednoty našeho pracujícího lidu, k jeho spravedlivé nenávisti vůči třídním nepřátelům*,²⁴³ které se pojily

---

²⁴² K bezproblémovému průběhu přispívaly různé instruktážní směrnice, dle nichž postupovali ti, kdo se na procesech podíleli. Tak např. dne 28. 11. 1948 se na Ministerstvu spravedlnosti konala porada o novém způsobu zveřejňování a komentování soudních procesů, kde náměstek ministra Karel Klos vysvětloval přítomným novinářům, jak referovat o procesech.

²⁴³ Zpráva o činnosti státního soudu za rok 1951 (KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 203).

zejména s veřejnými procesy, byly pro tehdejší vládců velice cenným nástrojem udržení vlastní moci.²⁴⁴

2.6. Rehabilitace

Revize a rehabilitace pravomocně ukončených soudních řízení, která byla politicky motivována, je jedním z charakteristických znaků provázejících trestní perzekuci 50. let. Jak již bylo uvedeno výše, účel těchto trestních řízení byl politický, konkrétní motiv vždy odrážel aktuální politické potřeby režimu. V době, kdy první vlna politických procesů díky mezinárodně politickým i vnitropolitickým okolnostem opadla, tytéž okolnosti s sebou přinesly i první pokusy o revizi těchto procesů. Příčiny byly opět politické, neboť stabilizovanému režimu by další perzekuce nemohla prospět a v Sovětském svazu bylo spolu s kultem osobnosti kritizováno i mechanické uplatňování zásady o zostřeném třídním boji. Nutno ovšem zdůraznit, že v této době si už ani špičky vládnoucí strany nemohly být jisty, zda se nestanou dalším z obviněných v některém z politických procesů. V zájmu panujícího režimu a jeho představitelů bylo nejen represí zmírnit, ale i uznat některá pochybení a posílit tak své postavení. Proto měly být dosavadní politické procesy revidovány a na základě výsledků revize někteří odsouzení i rehabilitováni.

Právo rozhodovat o rozsahu rehabilitace si vyhradila strana, která u velkých procesů dokonce rozhodovala i o výsledku rehabilitace. Nejen že rehabilitační řízení probíhala podle politických usnesení a směrnic, ale mezi členy komisí a pracovních skupin působili i ti, kteří se účastnili na přípravě a realizaci politických procesů 50. let.

K revizím i rehabilitacím docházelo postupně v několika etapách, rozsah i způsob provádění se v řadě případů podstatně odlišoval – to bylo dáno především politickým zadáním a aktuální politickou situací. **Revize** lze pojímat jako zkoumání správnosti či přezkoumávání, jehož účelem je změna, oprava či zlepšení. V právním slova smyslu je revize chápána jako jeden ze základních principů opravného řízení. V oblasti trestního práva je přitom revizní princip označením pro takový rozsah přezkoumávání, který je

---

²⁴⁴ Veřejné procesy byly provázeny rozsáhlými a propracovanými kampaněmi, byly vydávány knihy popisující zločiny obviněných a charakterizující činnost subjektů, které stály za jejich zločinnou činností. Masové mediální kampaně byly doprovázeny také rezolucemi pracujících adresovanými soudům, které žádaly co nejpřísnější potrestání obviněných.

širší než rozsah přezkoumávání, který navrhuje strana podávající opravný prostředek.²⁴⁵

Rehabilitace je obecně chápána jako navrácení, obnovení cti, bezúhonnosti, ospravedlnění. Z právního hlediska je chápána především jako rehabilitace soudní, která znamená zhlazení odsouzení.²⁴⁶ Revize politických procesů, které proběhly v Československu především v 50. a 60. letech, ovšem výše uvedené znaky nenaplňovaly. Revize prováděly politické komise, jejichž závěry měly odpovídat politickým potřebám režimu, především zakrýt nezákonnosti, k nimž po roce 1948 v trestních řízeních docházelo. Cílem revizí byla náprava nezákonností trestního řízení, nikoliv odškodnění a návrat do běžného života dříve odsouzených, nalezení viníků nezákonností ani zamezení jejich opakování; způsob provádění revizí v podstatě neumožňoval, aby tohoto cíle bylo dosaženo. Také individuální pokusy o obnovu řízení byly většinou neúspěšné.

Revize politických procesů se odehrály ve třech etapách v letech 1955–1957, dále v letech 1963–1967 a poslední v letech 1968–1975. První revize v Československu přišly o dva roky později než v ostatních zemích východního bloku. V době prvních revizí v Československu stále ještě probíhaly dříve připravené procesy. Revize nebyly až do roku 1989 ukončeny; prolínaly se celou dobou existence režimu jako reakce na nezákonné postupy odvislé od momentálních politických potřeb režimu.

Charakteristická pro československou revizi je též skutečnost, že byla zaměřena na členy komunistické strany, později s politickým uvolněním v 60. letech byly zahájeny též revize procesů s nekomunisty.

Kromě revizí se ovšem uplatňovaly i rozsáhlé amnestie v podobě agraciace, na jejichž základě byly tresty odsouzeným v politických procesech promíjeny a tito byli propouštěni z výkonu trestu. Například v roce 1957 byly na základě ustanovení čl. I rozhodnutí prezidenta a vlády Republiky československé ze dne 1. prosince 1957 č. 117/1957 Ú. l. prominuty peněžité tresty a pokuty, nápravná opatření, podmíněně odložené tresty odnětí svobody a z trestů odnětí svobody tři roky. Zároveň byly prominuty i nevykonané zbytky trestů odnětí svobody za trestné činy uvedené

---

²⁴⁵ MADAR, Z. et al. *Slovník českého práva, díl II.* s. 1241.

²⁴⁶ Tamtéž. s. 1233.

v čl. IV,²⁴⁷ jestliže nepřevyšovaly 6 měsíců a tresty do šesti měsíců. Mnohem rozsáhlejší byla amnestie z roku 1960, která umožnila propuštění většiny z téměř 9 000 politických vězňů. Na základě rozhodnutí presidenta a vlády Republiky československé ze dne 9. května 1960 č. 54/1960 Sb., o amnestii, byly propuštěny osoby odsouzené za spáchání trestných činů proti republice, a to s podmínkou, že se po dobu deseti let nedopustí úmyslného trestného činu a pokud nešlo zároveň o osoby uvedené v článku čl. II, např. přímé agenty imperialistických rozvědek, teroristy, sabotéry, záškodníky či organizátory nebezpečných protistátních skupin. Seznam amnestovaných, který obsahoval 5 319 jmen, schválilo politické byro ÚV KSČ. Další odsouzení byli propuštěni později na základě rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 9. května 1962 č. 46/1962 Sb., o amnestii, případně rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 9. května 1965 č. 43/1965 Sb., o amnestii. Amnestie ovšem nebyla formou rehabilitace, takže na všechny propuštěné se i nadále hledělo jako na odsouzené pachatele, což jim ztěžovalo začlenění do společnosti. Nelze ovšem přehlédnout ani skutečnost, že i v případě amnestie rozhodovaly soudy o účasti konkrétních odsouzených na amnestii a často dospěly k závěru, že odsouzený amnestie účasten není.

2.6.1. První revize – Barákova komise

V lednu 1955 zřídilo politické byro KSČ na základě návrhu Antonína Novotného první komisi *pro přezkoumání některých soudních případů u odsouzených pro protistátní činnost*,²⁴⁸ a to z hlediska výše trestů. Jejím předsedou se stal Rudolf Barák, od roku 1953 ministr vnitra. Úkolem komise bylo projednat pouze případy s vedoucími představiteli KSČ mimo procesu s Rudolfem Slánským²⁴⁹ a některých dalších. Vlastní vyšetřování komise neprováděla, rozhodovala o návrzích, které jim předkládaly čtyři pracovní skupiny složené ze zástupců sekretariátu ÚV KSČ,

---

²⁴⁷ Čl. IV. stanovil výjimku pro trestné činy proti základům republiky, vyzvědačství, vniknutí na území republiky a obdobných činů trestných podle zákonů dříve platných, pro činy trestné podle retribučních předpisů, trestný čin podle zákona na ochranu míru a trestné činy rozkrádání a úmyslného poškozování majetku v socialistickém vlastnictví, úmyslného porušení povinnosti veřejného činitele a těmto činům obdobných trestných činů vojenských, vraždy, zbavení osobní svobody, loupeže, znásilnění a pohlavního zneužití.

²⁴⁸ VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl I.* s. 167.

²⁴⁹ Tzv. komise „C“, která měla prošetřovat případ skupiny Rudolfa Slánského, byla ustavena v dubnu 1956 po XX. sjezdu KSSS. Její zřízení navrhl opět Antonín Novotný a předsedou se stal Rudolf Barák. Výsledkem práce komise „C“ byla změna kvalifikace trestného jednání odsouzených za současného potvrzení uložených trestů (s výjimkou J. Franka).

prokurátorů a zástupců Ministerstva vnitra. V této souvislosti je třeba zmínit, že „všichni pracovníci Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti byli v první polovině 50. let činni jako vyšetřovatelé a prokurátoři.“²⁵⁰ Také ve vedení strany byli stále tytéž osoby jako v únoru 1948 – Antonín Zápotocký, Antonín Novotný, Viliam Široký a další, kteří neměli zájem na úplné a důsledné revizi politických procesů.

Na podzim roku 1957 připravila tzv. **Barákova komise** závěrečnou zprávu, která však zcela odpovídala době svého vzniku, zabývala se pouze výší trestu jednotlivých odsouzených a další nezákonnosti již neprověřovala. Komise prověřila rozsudky nad vysokými představiteli KSČ a ve většině případů potvrdila jejich správnost. Naplnila tedy politické zadání, podle něhož odsouzení byli odsouzeni právem, a za případné porušení právních norem odpovídá Státní bezpečnost, která v době, kdy byl jejím řízením pověřen Rudolf Slánský, předkládala prokuratuře na základě vynucených výpovědí nepravdivé materiály. Celkem se komise zabývala 6 978 případy. Žádost o přezkoumání byla podána v 6 678 případech, ovšem pouze v 263 případech byla navržena obnova řízení.²⁵¹ U 50 osob byly původní rozsudky seznány neodůvodněnými a zrušeny, ve 213 případech soudy potvrdily vinu, ale vysoké tresty snížily. Následně bylo do roku 1962 stranicky rehabilitováno 57 osob. Tato první definitivní tečka za politickými procesy samozřejmě souvisela i s maďarskými a polskými událostmi roku 1956. Jednou z příčin těchto nepokojů byla i pravda o politických procesech, a to bylo dalším důvodem, proč se československé stranické vedení rozhodlo skutečnou revizi ještě oddálit.

2.6.2. Revize 60. let

Revize pokračovaly až do roku 1962 ve stejném duchu, tj. řešily se pomocí amnestie, případně snížením trestu nebo podmíněným propuštěním. Skutečná rehabilitace byla přípuštěna pouze u několika členů KSČ (např. prokurátor Juraj Vieska). První impuls k zahájení revizí 60. let přišel z XXII. sjezdu KSSS, na němž byly opět kritizovány zločiny stalinismu. Vnitropoliticky byla potřeba zřízení další komise k revizi politických procesů 50. let odůvodněna jednak žádostmi osob

---

²⁵⁰ VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl I.* s. 167.

²⁵¹ KAPLAN, K. *Druhý proces : Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení: 1968–1990.* s. 40.

odsouzených v letech 1948–1954 o rehabilitaci a také zatčením Rudolfa Baráka.²⁵² V srpnu 1962 byl schválen návrh na ustavení komise, která měla *přešetřit nejdůležitější politické procesy proti osobám, které zastávaly významné politické funkce*. Kromě procesů s komunistickými představiteli se komise věnovala i procesu s Miladou Horákovou nebo s tzv. zelenou internacionálou.

Tzv. **Kolderova komise** zahájila činnost v září 1962. Jejím předsedou byl Drahomír Kolder, tajemník ÚV KSČ a člen vedení KSČ.²⁵³ Komise měla především upravit výsledky dosavadních revizí. Jednotliví členové komise byli odpovědní za konkrétní skupiny případů: tzv. hlavní, která se zabývala procesy s Rudolfem Slánským, Marií Švermovou a dalšími, dále skupina pro procesy národohospodářské, skupina pro procesy vojenské, pro procesy se členy jiných politických stran, funkcionáři komunistické strany Slovenska a skupina pro procesy s tzv. kádry Ministerstva zahraničí.²⁵⁴ Na činnosti komise se podílelo i Ministerstvo vnitra a orgány justice. Úkolem kolegií Generální prokuratury a prezidií Nejvyššího soudu bylo z právního hlediska přezkoumat zákonnost procesů a posoudit správnost rozsudků. Výsledky vyšetřování mělo posoudit a zhodnotit kolegium Generální prokuratury a prezidium Nejvyššího soudu. Mnozí jejich členové se ovšem na politických procesech osobně podíleli, což dokazuje skutečnost, že jednu z hlavních úloh při přešetřování nezákonnosti politických procesů sehrál někdejší prokurátor státního soudu Josef Urválek,²⁵⁵ který se často zúčastňoval jednání komise.

Dne 3. a 4. dubna 1963 schvaloval závěrečnou zprávu Kolderovy komise ÚV KSČ. Zpráva vycházela ze základního postulátu, že politické procesy byly účinným nástrojem v boji proti třídnímu nepříteli, ovšem vysoké tresty byly porušením socialistické zákonnosti. Již v úvodu hájí komise činnost Státního soudu a Státní prokuratury.²⁵⁶

---

²⁵² Rudolf Barák byl obviněn z toho, že se snažil chránit viníky nezákonností 50. let a zmařil tak revizní úsilí. Slovy A. Novotného, která pronesl na sjezdu KSČ v prosinci 1962: „ač [Rudolf Barák] znal řadu závažných signálů a skutečností, neprovedl šetření důsledně a neobjasnil politickému byru a ústřednímu výboru významné okolnosti, které vrhaly jiné světlo na hodnocení některých politických procesů a na jednotlivá obvinění. Rudolf Barák tak činil především proto, aby chráněním určitých provinilců upevnil své postavení na ministerstvu vnitra. Spekuloval s tím, že těchto znalostí využije ve svůj osobní prospěch.“ (XII. Sjezd KSČ. Praha 1963. s. 92). Rudolf Barák byl následně odsouzen k 15 letům vězení za sabotáž (zpronevěra 200 000 Kčs). Rozsudek byl zrušen v roce 1968.

²⁵³ Dalšími členy komise byli Alexander Dubček, P. Hron, Jozef Lenárt, Pavol Majling, Václav Prchlik, Lubomír Štrougal, Bohuslav Laštovička, Helena Leflerová, Václav Škoda a Miroslav Mamula.

²⁵⁴ KAPLAN, K. *Druhý proces : Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení: 1968–1990*. s. 52.

²⁵⁵ V této době však už předseda Nejvyššího soudu.

²⁵⁶ „Ustavení Státního soudu a Státní prokuratury bylo správné a plně odpovídalo tehdejší situaci, linii strany a směřovalo k důsledné ochraně vítězství pracujícího lidu.“ Zpráva o činnosti justičních orgánů

Za hlavní viníky politizace rozhodování těchto institucí označuje zpráva tehdejší ministry spravedlnosti Alexeje Čepičku a Štefana Raise a jejich náměstka Karla Klose, a další představitele bezpečnosti a justice; pouze v minimální míře též politické představitele KSČ. Zpráva je také cenným zdrojem informací o fungování soudnictví přelomu 40. a 50. let. Ačkoliv se závěry komise nesou v duchu politického zadání, nelze přehlédnout některá pozitiva, která činnost komise přinesla. Na rozdíl od Barákovy komise, která trvala na tom, že zveřejnění informací o politických procesech stranu poškodí, někteří členové Kolderovy komise byli toho názoru, že přiznání nezákonnosti procesů straně může pomoci.

Zpráva Kolderovy komise se stala impulsem k soudní rehabilitaci dříve odsouzených vysokých stranických funkcionářů. Mnohým z nich ale zůstaly tzv. stranické tresty. Závěrečná zpráva měla silnou odezvu u členů KSČ, diskutována byla mj. otázka osobní odpovědnosti řady funkcionářů KSČ, včetně tehdejšího prezidenta a prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného. Řada vedoucích pracovníků byla nucena odejít z vedoucích míst v justici a bezpečnosti.²⁵⁷

Následně bylo v květnu 1963 schváleno závěrečné doporučení komise, na jehož základě byly stranickým i státním institucím uloženy úkoly, mezi nimiž nechybělo vyřešení členství ve straně a sociálního zabezpečení, zajištění náhrad za věznění, ale i zavedení stranického řízení (sic!) s pracovníky bezpečnosti a justice, kteří užívali nezákonných metod.

O rehabilitaci, jejím rozsahu a způsobu provedení rozhodovalo vedení strany, jehož směnicemi se řídily jednotlivé justiční orgány. Generální prokuratura se zabývala pouze případy, u nichž byla podána stížnost pro porušení zákona nebo návrh na obnovu řízení. Výsledkem bylo nakonec téměř 450 soudně rehabilitovaných osob, stranicky bylo rehabilitováno 427 osob. Ministerstvo vnitra propustilo 58 příslušníků bezpečnosti.²⁵⁸

V červnu 1963 zřídilo na základě požadavků slovenských tzv. buržoazních nacionalistů²⁵⁹ předsednictvo ÚV KSČ zvláštní komisi, jejímž úkolem bylo *objektivně*

---

v období politických procesů (kabinetní justice). In VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl I.* s. 174.

²⁵⁷ VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl I.* s. 168.

²⁵⁸ KAPLAN, K. *Druhý proces : Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení: 1968–1990.* s. 70.

²⁵⁹ Gustáv Husák v květnu napsal ÚV KSČ stostránkový dopis, v němž sice projevil souhlas se závěry Kolderovy komise, rozhodně ovšem nesouhlasil se skutečností, že obvinění z buržoazního nacionalismu

politicky a ideově zhodnotit oprávněnost kritiky buržoazního nacionalismu, která byla vynesena na IX. sjezdu KSS a po něm. Předsedou komise, tzv. barnabitské,²⁶⁰ se stal Jozef Lenárt. V pracovních skupinách komise působili historici, právníci i ekonomové, kteří v rozporu s původním politickým zadáním potvrdili oprávněnost požadavku odvolání kritiky buržoazního nacionalismu a že obvinění byla vytvořena na základě smyšlených výpovědí.²⁶¹

Další pokus o rehabilitaci odsouzených v politických procesech 50. let proběhl v době velkého politického uvolnění roku 1968. V Akčním programu KSČ z dubna 1968 byla kritizována nedostatečnost dosavadních rehabilitačních snah a ÚV KSČ podpořil návrh, aby otázka revizí byla vyřešena pomocí zvláštního zákona.²⁶² Po zrušení rozsudků vynesných v trestních řízeních se stranickými funkcionáři se zvýšil také počet návrhů na povolení obnovy řízení a podnětů k podání stížnosti pro porušení zákona a prokuratura začala s revizemi některých případů. Na základě tohoto přezkumu byly zrušeny 103 rozsudky.

Dne 26. června 1968 byl přijat **zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci**,²⁶³ ovšem v okleštěné podobě oproti požadavkům některých organizací sdružujících bývalé politické vězně (např. Klub 231²⁶⁴), které prosazovaly ještě rozsáhlejší, všeobecnou

---

zůstalo nedotčeno a žádal jeho zrušení. Podstatná část slovenských komunistů považovala zrušení obvinění z buržoazního nacionalismu za rehabilitaci postavení Slovenska ve státě a v KSČ.

²⁶⁰ Název komise byl odvozen od místa zasedání v bývalém klášteře bosých karmelitek (též barnabitek) na pražských Hradčanech.

²⁶¹ Barnabitská komise se sice nevyslovila pro maďarskou rehabilitaci, která zajišťovala rehabilitovaným návrat do stranických funkcí, které zastávali v době svého zatčení, ovšem umožnila slovenským nacionálním politikům návrat do politického života zejména poté, kdy ÚV KSČ zrušil svá usnesení týkající se buržoazních nacionalistů z let 1950–1951.

²⁶² Akční program KSČ ze dne 5. dubna 1968: „*Strana si je vědoma, že nevinně odsouzeným a pronásledovaným lidem nikdo nevrátí ztracená léta jejich života; bude však prosazovat, aby zmizely jakékoli stíny nedůvěry a ponižování, důsledky, které nezákonné zásahy měly často pro rodinu a příbuzné postižených, a bude důsledně dbát na to, aby všichni takto pronásledovaní lidé měli plnou možnost uplatnit se v práci, ve veřejném životě i v politické činnosti. Je samozřejmé, že ani při plné rehabilitaci osob nemůžeme měnit důsledky revolučních opatření, jež byla v minulých letech provedena v souladu se smyslem třídního zákonodárství, které směřovalo proti buržoazii, jejím majetkovým, ekonomickým a společenským oporám. Celý problém nápravy nezákonných represí v minulých letech je nutno řešit s plnou odpovědností příslušných státních orgánů, na základě právní úpravy; ÚV KSČ podporuje návrh, aby postup v těchto otázkách i problémy právních důsledků byly upraveny zvláštním zákonem.*“

²⁶³ Zákon nabyl účinnosti dne 1. srpna 1968. Otázky zákonem o soudní rehabilitaci neupravené se řídily příslušnými ustanoveními trestního řádu, který plnil funkci *lex generalis*. Kromě zákona o soudní rehabilitaci byl připravován i zákon o mimosoudní rehabilitaci, který by se vztahoval na větší okruh postižených osob. Tento zákon však nebyl přijat.

²⁶⁴ Klub 231 byl organizace, která sdružovala politické vězně, oficiálně však vystupovala jako organizace zájmová. Byla založena 31. března 1968 v Praze, k členství se brzy přihlásilo na 80 tisíc lidí. Po srpnu 1968 byla organizace zakázána jako *jedno z center kontrarevoluce* a rozpuštěna. Po roce 1990 na Klub 231 navázala Konfederace politických vězňů Československa a posléze Konfederace politických vězňů

rehabilitaci a navrhovaly, aby všechny rozsudky vynesené v politických procesech z let 1948–1968 byly zrušeny přímo ze zákona, aby všichni odsouzení byli odškodněni a aby toto období bylo prohlášeno za období nezákonnosti. Někteří poslanci navrhovali dokonce ustanovení, na jehož základě by všichni soudci, kteří rozhodovali v politických procesech, byli zbaveni funkcí. Žádný z těchto návrhů ovšem nebyl přijat.²⁶⁵ Naopak byla zvolena zásada individuálního přezkumu, která měla podle důvodové zprávy zabezpečit, „že budou rehabilitováni jen občané, jimž bylo opravdu odsuzujícím rozsudkem ukřivděno a nikoliv ti, kteří byli právem odsouzeni za trestnou činnost nepřátelskou republiky a jejímu socialistickému zřízení.“²⁶⁶

Podstatný rozdíl rehabilitace podle tohoto zákona oproti dosavadním revizním snahám spočíval v tom, že se rehabilitace neomezovala pouze na bývalé komunistické funkcionáře a že nepodléhala vlivu politických revizních komisí, neboť byly zřízeny zvláštní rehabilitační útvary prokuratury a rehabilitační senáty krajských soudů a Nejvyššího soudu. V rehabilitačních útvarech nesměly působit osoby, které se přezkoumávaných řízení účastnily.

Těžištěm zákona byla procesní a částečně i hmotněprávní úprava přezkumného řízení.²⁶⁷ To podle ustanovení § 3 a 4 zákona o soudní rehabilitaci probíhalo v prvním stupni před tříčlennými zvláštními senáty krajských soudů a ve druhém stupni před pětičlennými zvláštními senáty Nejvyššího soudu. Rozhodujícím hlediskem pro přezkum bylo, který soud v původním řízení rozhodoval v prvním stupni. Přezkoumávány byly odsuzující rozsudky, v nichž v původním řízení o trestných činech podle hlavy první zvláštní části trestního zákona, popřípadě o obdobných trestných činech rozhodoval v prvním stupni Nejvyšší soud, bývalý Státní soud nebo krajský soud nebo vyšší vojenský soud. Přezkum se vztahoval na případy rozhodnuté do 31. července

---

České republiky. Jméno Klub 231 (resp. jeho zkratka) je odvozeno od zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.

²⁶⁵ KAPLAN, K. *Druhý proces : Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení: 1968–1990*. s. 81.

²⁶⁶ JESTŘÁB, M. – HLADIL, V. *Soudní rehabilitace. Komentář k zákonu č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci*. s. 25.

²⁶⁷ Kromě přezkumného řízení upravoval zákon i další významné otázky: stanovil povinnost generálního prokurátora podat u Nejvyššího soudu stížnost pro porušení zákona v případech odsouzení za trestné činy v zákoně uvedené, na něž se nevztahovala možnost přezkumného řízení. Dále zakotvil zrušení v zákoně uvedených rozhodnutí přímo ze zákona, zde šlo především o rozhodnutí o přikázání osoby do tábora nucené práce. Ze zákona došlo také k zahazení odsouzení za trestný čin zneužití vlastnického práva podle § 133 a ohrožení jednotného hospodářského plánu dle § 135 a § 136 trestního zákona 1950. Zároveň byl vymezen nárok rehabilitovaných osob na odškodnění a odpovědnost osob podílejících se na politických procesech. O výpovědi ze zaměstnání či odvolání z funkce rozhodovala zvláštní prověřková komise, v případě soudců rozhodoval zvláštní kárný senát.

1965, tj. do doby nabytí účinnosti novely trestního řádu č. 57/1965 Sb., což znamenalo rozšíření možnosti obhajoby zasahovat do přípravného řízení.²⁶⁸

Návrh na zahájení řízení mohl podat prokurátor (např. pokud odsouzený již zemřel), odsouzený či v zákoně vymezení příbuzní; odsouzený musel být zastoupen obhájcem. Okruh organizací oprávněných vyslat tzv. společenského obhájce byl v ustanovení § 11 rozšířen o organizaci Svazu protifašistických bojovníků. V § 13 byla zakotvena povinnost státních orgánů, společenských a hospodářských organizací předložit na žádost soudu potřebný písemný materiál, jakož i vyhovět jiným dožádáním. V případě výslechu svědka neplatilo ustanovení trestního řádu o zákazu výslechu osoby ohledně informací dotýkajících se státního tajemství. Pokud se tyto informace vztahovaly k přípravnému řízení, svědek mohl být podle ustanovení § 14 vyslechnut.

Podle ustanovení § 15 odst. 1 zákona o soudní rehabilitaci byl rozsudek vadný, jestliže bylo zjištěno, že rozsudek byl vydán na základě nesprávných zjištění, tj. opíral se o uměle zkonstruovaná obvinění, o podvržené nebo zfalšované důkazy, dále jestliže byly porušeny procesní předpisy, zejména odsouzený byl ke svému přiznání donucen násilím, nebo jestliže činnost tvořící podklad odsouzení byla vyprovokována organizována nebo řízena bezpečnostními orgány, ale také v případě, že skutek byl uznán trestným v rozporu s trestním zákonem. Pokud soud dospěl k závěru, že vynesení rozsudek je ze zákonem stanovených důvodů vadný, tento rozsudek zrušil a ve věci sám rozhodl.

Soudní rehabilitace probíhala i po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy. K září 1969 bylo evidováno 23 306 návrhů na přezkumné řízení (tvůrci zákona předpokládali až 70 000 podání) a Generální prokuratura obdržela kolem 7 000 podnětů k podání stížnosti pro porušení zákona.²⁶⁹ Přestože z počátku neměli Sověti proti probíhajícím revizím námitek, v průběhu roku 1968 a 1969 se situace začala pozvolna měnit. Zrušen byl Klub 231 a postupně následovaly i personální změny na Generální prokuratuře, u Nejvyššího soudu, ale i na Ministerstvu vnitra nebo Ministerstvu spravedlnosti. Na uvolněná místa byli dosazováni lidé poplatní normalizačnímu režimu, kteří začali rehabilitaci v její tehdejší formě odmítat a kritizovali ji jako prosazování liberalismu v československých podmínkách. Útvary

---

²⁶⁸ JESTŘÁB, M. – HLADIL, V. *Soudní rehabilitace. Komentář k zákonu č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci.* s. 25.

²⁶⁹ KAPLAN, K. *Druhý proces : Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení: 1968–1990.* s. 101.

Ministerstva vnitra postupně přestávaly poskytovat prokuratuře spisy týkající se jednotlivých politických procesů, opatřování svědeckví tehdejších vyšetřovatelů bylo stále těžší. Také soudy začaly kritizovat dosavadní výklad rehabilitace a prokurátoři začali využívat možnosti podat proti rozhodnutí zvláštního senátu odvolání. Ze zprávy Generální prokuratury a Nejvyššího soudu z června 1970 k průběhu soudní rehabilitace vyplývá, že dosavadní rehabilitace byla zneužívána antisocialistickými silami a *požadavek rehabilitace se stal jedním z nosných pilířů negování celého vývoje socialistické společnosti v uplynulých dvaceti letech.*²⁷⁰ Jakékoli porušení zákona v původním řízení vedlo k automatickému zrušení rozsudku, aniž by se zkoumala skutečná podstata protistátní trestné činnosti odsouzených. Vrcholem nastíněného vývoje se stalo přijetí zákona č. 70/1970 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci. Tento zákon zrušil příslušnost zvláštních senátů krajských soudů a Nejvyššího soudu, Svaz protifašistických bojovníků již nemohl být společenským obhájcem a podstatně bylo omezeno i právo soudu žádat jiné orgány o součinnost. Zrušeno bylo i ustanovení § 14 týkající se výslechu svědka ohledně informací z přípravného řízení. Také důvody zrušení vadného rozsudku byly změněny, nadále ke zrušení rozsudku nepostačovalo, že šlo o uměle zkonstruovaná obvinění, rozsudek byl vyneseno na základě podvržených nebo zfalšovaných důkazů, ani že doznání bylo vynuceno na obviněném násilím nebo jinými nedovolenými způsoby, nebo že trestná činnost byla vyprovokována, organizována nebo řízena bezpečnostními orgány. Nově bylo stanoveno, že jestliže soud návrh na zrušení rozsudku zamítl, byl návrhovátelem povinen uhradit náklady řízení. V důsledku těchto změn rehabilitace svůj hlavní účel, tedy nápravu nezákonností padesátých let, nenaplnila.

Dle zákona č. 82/1968 Sb. se rehabilitace domohlo celkem 2 900 osob, z nichž 182 bylo odsouzeno k mírnějšímu trestu, zbytek byl rehabilitován v plné výši. V důsledku normalizačních revizí zrušily soudy na základě stížností Generální prokuratury rehabilitační rozsudky u 1 714 osob.²⁷¹

Zároveň s rehabilitacemi podle zákona č. 82/1968 Sb. fungovala také v pořadí čtvrtá rehabilitační komise, zřízená na základě rozhodnutí ÚV KSČ z dubna 1968. Jejím předsedou byl jmenován Jan Piller, tajemník středočeského krajského výboru KSČ. Tzv. **Pillerova komise** získávala podklady a informace od pracovní skupiny složené

²⁷⁰ KAPLAN, K. *Druhý proces : Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení: 1968–1990.* s. 99–100.

²⁷¹ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu.* s. 220.

z odborníků v oblasti historie, ekonomie, práva a politologie. Komise se původně měla zabývat pouze stranickou a soudní rehabilitací funkcionářů KSČ odsouzených v osmi konkrétních procesech v letech 1952–1954, ti však byli často už dříve rehabilitováni a většina z nich již zemřela. Komise brzy došla k závěru, že vymezený okruh působnosti je příliš úzký, a proto *„její členové schválili rozšíření jejich kompetencí o analýzu příčin nezákonností, o určení politické odpovědnosti za nezákonné procesy, o zkoumání dosavadní historie rehabilitace a o návrhy opatření, jež by znemožnily opakování podobných nezákonností.“*²⁷²

Pracovní skupina začala zpracovávat do té doby tajné archivní fondy obsahující informace o represích přelomu 40. a 50. let, které byly následně zveřejňovány s velkým ohlasem u československé i zahraniční veřejnosti. Vzniklo téměř 40 samostatných studií k jednotlivým otázkám, z nichž většinu z nich komise využila jako podklady pro svou další činnost. Na závěrečné zprávě začala komise pracovat počátkem srpna 1968. Většina členů komise žádala zveřejnění všech informací tak, aby žádná další komise nemohla jejich závěry zpochybnit. Po změně politické situace po srpnu 1968 členové komise postupně měnili názor.²⁷³ Když komise v únoru 1969 projednávala první variantu závěrečné zprávy, většina členů komise ji odmítla podepsat, někteří v diskusi vyslovili názor, že zpráva není pojata třídě a že je zaměřena proti Sovětskému svazu a socialistickým zemím, tj. je antisovětská a antisocialistická, a že sedm poúnorových let líčí příliš černě. *„Věci měly tehdy a mají i nyní třídní charakter [...] soudruzi soustředili spoustu faktů proti zemím socialistického tábora [...] zpráva je příznivější pro kapitalistický tábor než pro tábor socialistický [...] ve zprávě je to proti SSSR nabitě [...] jako by od roku 1948 nic jiného nebylo než procesy.“*²⁷⁴ Ani předseda komise nechtěl všechny informace zveřejnit a již v létě 1968 *„informoval předsednictvo ÚV KSČ o skutečnosti, že zpráva obsahuje natolik otřesné skutečnosti, že v případě zveřejnění mohou působit přímo explozivně a velice vážně otrávit autoritou KSČ i některých jejích vedoucích funkcionářů.“*²⁷⁵ Předložení zprávy proto bylo odloženo

---

²⁷² VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl I.* s. 170.

²⁷³ V lednu 1969 se část komise vyslovila v tom smyslu, že ne všechny materiály, zprávy a studie lze zveřejnit. Někteří členové se rovněž obávali přílišné kritiky strany, která by mohla v očích široké veřejnosti zdiskreditovat její čelní funkcionáře a vedoucí úlohu KSČ ve společnosti a uvrhnout historii této strany do „špatného světla“.

²⁷⁴ KAPLAN, K. *K politickým procesům v Československu 1948–1954: dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968.* s. 11.

²⁷⁵ VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953. Díl I.* s. 170–1.

a zpráva měla být upravena, a to především v částech, které se týkaly politiky Sovětského svazu a působení sovětských poradců. Přepracovanou zprávu odmítlo předsednictvo ÚV KSČ v květnu 1969, kterému v té době již předsedal Gustáv Husák. Práce komise byla ukončena a pracovní skupina rozpuštěna.²⁷⁶

Další komise, které byly ustaveny po rozpuštění Pillerovy komise, měly za úkol především najít řešení, jak otázku rehabilitací odstranit z obecného povědomí. Poslední komise, **tzv. Kempného komise** byla ustavena v dubnu 1971. Její složení odpovídalo době nastupující normalizace (kromě Josefa Kempného byli jejími členy Drahomír Kolder, Oldřich Švestka a Viliam Šalgovič). Závěry komise se shodovaly se závěry Kolderovy komise z roku 1963.

Závěrem je třeba uvést skutečnost, že rehabilitace probíhaly i nadále též po stranické linii, které většinou navazovaly na rehabilitace soudní. Počátkem 70. let byla rozhodnutí o stranické rehabilitaci v některých případech zrušena a byly obnoveny udělené stranické tresty.

Výsledky rehabilitačních snah konce 60. let odpovídaly nové politické linii normalizačního vedení, jež jasně určovala pohled na revize politických procesů 50. let. Důsledné vyrovnání s minulostí bylo odloženo *ad acta*, autoři zpráv a opatření, která měla zabránit opakování politických procesů, byli označeni za nepřátele strany a režimu. Návrat k hodnocení v duchu zprávy Kolderovy komise z roku 1963 sice nebyl úplný, byl ovšem prohlášen za poslední tečku za revizemi a rehabilitacemi.

2.6.3. Revize let devadesátých

Další vlna rehabilitací přišla až po změně režimu v roce 1989. Dne 23. dubna 1990 schválilo Federální shromáždění ČSRF zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. Na ustanovení tohoto zákona navázalo ustanovení § 6 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu. Zákon o soudní rehabilitaci se vztahuje na odsouzení za trestněprávní delikty taxativně vymezené v ustanoveních § 2 a § 4 zákona a na základě ustanovení § 30 odst. 2 i na odsouzení v zákoně nevymezená, jestliže k porušení zákona došlo z důvodů uvedených v § 1

---

²⁷⁶ Členové Pillerovy komise i pracovní skupiny nadále neměli přístup k dokumentům, museli odevzdat všechny své poznámky a byli zavázáni k mlčenlivosti. Část členů komise, včetně jejího předsedy, se od zprávy distancovala. Plénu ÚV KSČ zpráva nikdy předložena nebyla, ale podařilo se ji vydat v zahraničí, kde byla přeložena do několika jazyků.

(viz níže). Ustanovení tohoto zákona se dotýkají pouze rozhodnutí vynesených v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, jestliže ke spáchání skutku došlo v období od 5. května 1945.

Na základě ustanovení § 2 zákona dochází ke zrušení soudních rozhodnutí přímo ze zákona. V těchto případech jde o trestné činy uvedené v konkrétních trestněprávních předpisech (např. zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky), vesměs o protistátní trestné činy. Toto řešení bylo zvoleno s ohledem na snahu o rychlou rehabilitaci, pokud byli odsouzení stíháni z důvodu příslušnosti k určité politické, sociální, náboženské či jiné skupině. Jestliže byl uložen souhrnný či úhrnný trest, rehabilitační soud zrušil tu část výroku o vině za delikt, na nějž se vztahovalo ustanovení § 2 odst. 1, a za trestný čin rehabilitací nedotčený uložil přiměřený trest nebo od ustanovení přiměřeného trestu upustil (§ 2 odst. 2). Problematika tzv. zbytkových trestů souvisí se skutečností, že odsouzení za některé činy nebylo možné na základě tohoto zákona rehabilitovat, protože nebyly uvedeny v taxativním výčtu § 2. Zároveň je třeba připomenout, že protistátní činnost obviněných byla v politických procesech často doplňována o obvinění ze závažných kriminálních činů, aby byla zvýšena společenská nebezpečnost jednání obviněných i účinek procesů na veřejnost.

Z údajů platných k 1. říjnu 1992 vyplývá, že na základě § 2 zákona o soudní rehabilitaci bylo v Československu rehabilitováno celkem 255 399 osob odsouzených v letech 1948–1989, z nichž 89 096 bylo odsouzeno v letech 1948–1954.²⁷⁷

V ustanovení § 4 bylo taxativně vymezeno, ve kterých případech je třeba konat přezkumné řízení. Návrh na zahájení řízení mohla oprávněná osoba podat do 1. července 1992. Nebylo ovšem možné vymezit všechny trestné činy, u nichž došlo k odsouzení z politických důvodů, a proto bylo do zákona zapracováno ustanovení § 30 odst. 2, podle něhož je generální prokurátor povinen podat stížnost pro porušení zákona, jestliže při přezkoumávání případu zjistí, že došlo k porušení zákona z důvodů uvedených v § 1 zákona o soudní rehabilitaci, tj. jestliže šlo o činy, které směřovaly k uplatnění práv a svobod občanů zaručených ústavou a vyhlášených ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v navazujících mezinárodních paktech o občanských

---

²⁷⁷ GEBAUER, F. a kol. *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989. Statistický přehled.* s. 60.

a politických právech, byly československými trestními zákony prohlášeny za trestné v rozporu s mezinárodním právem a mezinárodnímu právu odporovalo také jejich trestní stíhání a trestání.

V roce 1993 došlo přijetím zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu, k rozšíření rehabilitace na rozsudky za trestné činy, na něž se nevztahuje zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, prokáže-li se během řízení, že jednání odsouzeného směřovalo k ochraně základních lidských a občanských práv a svobod ne zjevně nepřiměřenými prostředky. Pro účely tohoto řízení a následného odškodnění se přiměřeně použijí ustanovení § 4 a násl. zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci.

Posledním právním předpisem týkajícím se problematiky politických procesů 50. let je zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, jímž došlo k vymezení a uznání tzv. třetího odboje. Podstatným z hlediska rehabilitace je především ustanovení § 11, podle něhož soud na návrh zruší trest uložený za trestný čin, na který se nevztahuje rehabilitace podle zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, anebo podle § 6 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, prokáže-li se během řízení, že jednání odsouzeného bylo vedeno úmyslem oslabit či narušit anebo jinak poškodit komunistickou totalitní moc v Československu anebo k tomu vytvořit prostředky. Návrh lze podat nejpozději do pěti let ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona. Lze říci, že byly zpřesněny a doplněny předchozí rehabilitační předpisy.

2.6.4. Závěrem k revizím a rehabilitacím

Komunistický režim přistoupil k revizím politických procesů z příčin vnitropolitických i mezinárodně politických. Revize umožnila propuštění řady osob z výkonu trestu, ovšem plné rehabilitace se dostalo jen nemnohým. Většina revizí se soustředila na odsouzené členy KSČ a jejich rehabilitaci stranickou. Ani v podmínkách nastolených po změně režimu v roce 1989 neprobíhaly rehabilitace zcela bezproblémově. Nedostatky v rehabilitačních předpisech, zejména v souvislosti s rehabilitací osob, které vedly proti režimu odboj s využitím násilných prostředků, byly postupně odstraněny novelizací zákona o soudní rehabilitaci, kterou bylo upuštěno od požadavku nenásilného odporu proti režimu.

Přestože se při přijímání rehabilitačních předpisů projevují politické zájmy, lze říci, že rehabilitace již nejsou závislé na aktuálních politických potřebách. Dnes se zdá takřka nemyslitelné, aby na základě politického rozhodnutí bylo *ad hoc* zřízeným nesoudním orgánem přezkoumáváno některé trestní řízení například z počátku 90. let. Je-li moc rozdělena, je pouze na soudních orgánech, zda shledají opodstatněnou žádost o další přezkum trestního řízení. Naopak v systému jednoty moci, kterou drží v rukou čistě politický subjekt, závisí přezkum řízení na politické vůli tohoto subjektu, resp. na politické situaci ve státě i ve světě. Pokud by se režim pokračující represí necítil sám ohrožen, jistě by od ní neustupoval a ani by neinicioval její revizi, byť v omezeném rozsahu. Revize politicky motivovaných soudních řízení tedy není závislá jen na revolučním zvratu, na změně režimu, ale především na stranické, vnitropolitické a mezinárodně politické situaci. Tato závislost byla také důvodem, proč nebyly do roku 1989 revize politických procesů dokončeny.

2.7. Závěrem k politickým procesům

Politické procesy se po Únoru 1948 staly součástí systému vládnutí v Československu. Jejich opodstatnění z hlediska panujícího režimu můžeme nalézt v hlubokých společenských změnách, které měly v Československu s budováním socialismu a komunismu přijít. V přechodné fázi diktatury proletariátu se ovšem z podstaty věci nelze vyhnout represí odpůrců opuštění kapitalistického konceptu organizace společnosti. Z tohoto úhlu je jasné, že nový režim se musel vypořádat s garniturou dosavadního režimu, která nebyla nakloněna změnám, k nimž mělo dojít. Zásadní ovšem je, že předvoj dělnické třídy, tedy komunistická strana neměla tendenci opustit mocenské postavení, které získala v době revolučního zvratu. Toto monopolní mocenské postavení mělo svůj vzor v postavení Komunistické strany Sovětského svazu, stejně jako politická perzekuce, k níž komunistické vedení velmi rychle přikročilo. Z počátku šlo o snahu odstranit politické odpůrce a osoby, které nesouhlasily s komunistickým programem přestavby společnosti, tomu odpovídala také naznačená typologie politických procesů v kapitole 2.3.

Později však stranické vedení využívalo politickou perzekuci jako mocenský nástroj, který měl buď navodit pocit ohrožení a posílit jednotu společnosti nebo naopak

vytvořit zdání stabilizovaných poměrů. Neúspěchy při zavádění sovětských praktik a zkušeností, změny v uspořádání společnosti, struktura hospodářství i v kulturní oblasti se projeví zesílením trestní represe politického charakteru. Každý významnější politický krok nebo rozhodnutí bylo doprovázeno politickými procesy, které měly sloužit buď jako odůvodnění těchto kroků nebo ukázat na viníky nezdaru. Aby politické procesy splnily tuto svoji roli, bylo zejména v zakladatelském období třeba mít pro případné využití připraveny určité typy procesů. Nejen v těchto případech šlo především o „činnost vyprovokovanou, podněcovanou nebo kontrolovanou StB. Pracovníci StB pronikali do ilegálních odbojových skupin, nebo prostřednictvím svých agentů činnost skupin ovlivňovali, kontrolovali a nabádali k aktivitě a některé přímo organizovali a řídili.“²⁷⁸

Zatímco v první fázi jsou z politických důvodů využívány hlavně veřejné procesy, které mají sloužit jako škola ostražitosti a bdělosti a slouží odhalení činnosti nepřátel režimu a škůdců hospodářství, po roce 1953 je většina procesů neveřejných. Procesy s vyloučením veřejnosti se konaly především proto, že v poslední fázi se dotkly i samotného vedení strany. Veřejné procesy by se v této souvislosti mohly i přes důslednou informační kampaň jevit jako přiznání vlastní slabosti. Svou úlohu sehrálo i přesvědčení, že režim je dostatečně stabilní a pevný a další velké politické procesy by jej mohly na rozdíl od zakladatelské fáze spíše destabilizovat. Nelze ovšem zapomínat ani na vliv sovětské politiky, která se projevila v celém východním bloku: po odhalení kultu osobnosti a nezákonností doby stalinismu přistoupily i jednotlivé státy k revizím politických procesů a propouštění politických vězňů i bez rehabilitace.

Komunistický režim v zakladatelském období vytvořil fungující mechanismus výroby politických procesů, v němž byly zapojeny politické orgány, bezpečnostní složky i justice. Na počátku každého politického procesu stál politický motiv, záměr nebo potřeba, která se v rámci mechanismu výroby dále upravovala. Od počátku však měla jasné rysy, které následně předurčovaly konkrétní konstrukci procesu. Politické zájmy se přitom promítaly do výběru obviněných i do volby jejich trestné činnosti a uložených trestů.

---

²⁷⁸ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 44.

Bezpečnostní složky v systému výroby politických procesů vystupovaly do značné míry nezávisle, byť i ony byly vázány politickými směrnicemi komunistického vedení. Politické pokyny, které se týkaly konkrétního postupu justičních orgánů, ovšem často zůstaly utajeny, neboť jejich zaznamenávání vedlo k podezření, že se soudce nebo prokurátor tzv. kryjí. Toto podezření vznikalo v případě, že si soudce nebo prokurátor nechával stanovisko strany či politických činitelů písemně potvrdit nebo v případě, že si činil záznamy v deníku. Takový soudce nebo prokurátor nemohl svoji funkci řádně a zodpovědně zastávat.²⁷⁹

Komunistické straně se podařilo ovládnout všechny základní složky československého státu, mezi něž patřila i justice. Záruka řádného výkonu soudnictví spočívající v nezávislém a nestranném rozhodování soudů, byla v padesátých letech zcela odstraněna. V politických otázkách se téměř po dvou staletích objevila opět tzv. kabinetní justice, charakteristická tím, že o vině a trestu rozhodují mimosoudní orgány. V československém prostředí šlo o bezpečnostní složky a bezpečnostní komise KSČ, v případě velkých procesů předsednictvo či sekretariát ÚV KSČ.

Rozsáhlé změny ve výkonu spravedlnosti přinesly nejen nové právní předpisy přijímané v období tzv. právníkové dvouletky, ale např. i přijetí zákona na ochranu lidově demokratické republiky nebo zákona o zlidovění soudnictví. Zatímco zákon na ochranu lidově demokratické republiky přinesl vágní skutkové podstaty, které byly snadno využitelné při postihování skutků, v nichž nový režim spatřoval delikty politické povahy, zákon o zlidovění soudnictví umožnil v nebyvalém rozsahu účast laiků v soudním rozhodování. Tzv. soudci z lidu disponovali stejným hlasem jako soudci z povolání, které ve tříčlenných i pětičlenných senátech početně převyšovali. Princip zlidovění soudnictví zakotvila Ústava 9. května. Další podstatnou změnou byla nová právní úprava postavení prokurátora, který se stal nejdůležitější postavou trestního řízení. Jeho činnost byla podřízena výsledkům práce bezpečnostních složek, které mu předávaly nashromážděný důkazní materiál, i rozhodnutím politických orgánů. Prokurátorovy návrhy byly pro soudce v podstatě závazné. Také postavení obhájců v trestním řízení prošlo zásadní proměnou a nadále neumožňovalo řádné uplatnění práva na obhajobu. Dosavadní standardy obhajoby byly minimalizovány a obhajoba se stala toliko formálním institutem.

---

²⁷⁹ Srov. HEJL, V. *Zpráva o organizovaném násilí*. s. 196.

Přes některé výtky politických orgánů lze říci, že mechanismus výroby politických procesů fungoval tak, jak bylo zamýšleno. Po roce 1953, kdy se objevily výzvy k obnově socialistické zákonnosti, došlo ke změnám v trestních předpisech, které měly zabránit nezákonným excesům. Došlo také ke změnám v postavení soudních orgánů a Státní bezpečnosti a proběhly pokusy o nápravu těch nejkřiklavějších případů z minulosti. Přesto komunistický režim nedokázal překonat prvotní fázi své existence a oprostít se od politického využívání práva jako nástroje vládnoucí moci, ani od zneužívání platného práva ve jménu politických cílů.

Především na pokusech o rehabilitaci odsouzených v politických procesech se ukazuje, že tyto procesy jsou natolik politické, že jejich výsledky nezávisí jen na naprosté změně režimu, ale i na aktuální politické situaci uvnitř toho režimu. Jinak by nebylo možné v době trvání komunistického režimu napřed rehabilitovat jejich strůjce a pak přistoupit k rehabilitacím obětí. Ačkoliv již v 50. letech byli odsouzení někteří političtí činitelé i vyšetřovatelé, kteří se na politických procesech podíleli, byli to právě oni, kdo byli jako první propuštěni z výkonu trestu nebo rehabilitováni.

Názorným příkladem politického vlivu na posuzování politických procesů je i záznam z diskuse o tzv. Pillerově zprávě z poloviny února 1968. J. Uher podle zápisu uvedl: „*Ve zprávě je rozsáhlá faktografie, není tam nic záměrně zkresleno, ale není tam vyhmátnuta psychóza, která tehdy byla. V roce 1948 se jednalo o uchopení moci, její udržení. Bylo to období diktatury proletariátu. Působil vliv mezinárodních událostí... To zostřovalo třídní pohled. Nyní vzniká otázka, jak tyto věci dnes posuzovat. Ze zprávy mám dojem, jako by od roku 1948 nic jiného nebylo než procesy. Zpráva je tomu poplatná. [...] Nelze sepsat celou revoluci, jako by to byl celý řetěz chyb. Když historicky, tak objektivně.*“²⁸⁰ S těmito závěry lze do značné míry souhlasit, neboť skutečně zpětně nelze vystihnout atmosféru 50. let a skutečně nebyly jen procesy. Zůstává však otázka, jak politické procesy chápat *dnes*. Objektivní poznání historie je nemožné stejně jako pochopení všech motivací a událostí, které historii utvářely. Tato práce má být částečně i pokusem o překonání kliše, že dějiny píše vítězové, pokusem pochopení dobových souvislostí.

---

²⁸⁰ KAPLAN, K. *Druhý proces : Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení: 1968–1990*. s. 114.

Tato práce si neklade za cíl objasnit a osvětlit všechny aspekty politické perzekuce v Československu po roce 1948. Vyčerpávající obraz této problematiky poskytuje snad jen mozaika nejen níže uvedených použitých publikací, ale i mnoho dalších, které vyšly u nás i v zahraničí. Tato práce se zabývá především podmíněností politických procesů politickými potřebami držitelů moci s důrazem na platné právní předpisy a uspořádání státního aparátu. V této souvislosti ovšem nebylo možné nevěnovat alespoň část práce též vnitropolitickým a mezinárodně politickým souvislostem a typologii politických procesů neboť oboje s danou problematikou úzce souvisí. Zájmy politické moci se však projevovaly nejen v tvorbě, ale i při aplikaci právních předpisů, a proto bude v další části věnována patřičná pozornost také rozdílům mezi platným a aplikovaným právem.

Všechny dílčí kapitoly této části práce měly přispět do celkového náčrtu vztahu moci k politické perzekuci v Československu. Zároveň byla v jednotlivých částech zdůrazněna problematika, která je klíčová pro pochopení případu popisovaného v následující části této práce. V tomto ohledu vystupuje do popředí především otázka činnosti 5. oddělení hlavního štábu Ministerstva národní obrany a rehabilitací 60. let.

3. PŘÍPADOVÁ STUDIE – GENERÁL KAREL KUTLVAŠR A SPOL.

Soudní proces se skupinou *Pravda zvítězí* patří k významným a rozsáhlým případům, nesčetněkrát popsáným především s ohledem na osud generála Kutlvašra, který byl určen za hlavního velitele celé skupiny. Často se hovoří i o třech popravených Karlu Bacílkovi ml., Borisi Kovaříčkovi a Josefu Hruškovi. V řízení s tzv. hlavním štábem skupiny *Pravda zvítězí* však bylo souzeno dalších devět osob. V následných procesech bylo odsouzeno dalších několik desítek osob, včetně otce Karla Bacílka ml. nebo Petra Pujmana, syna spisovatelky Marie Pujmanové. Tak jako v ostatních velkých procesech i zde byli mezi obviněnými zastoupeny nejružnější skupiny možných odpůrců nového režimu: studenti, důstojníci, ale i úředníci, učitelé, řemeslníci nebo ženy v domácnosti. I proto je třeba každý případ posuzovat jako samostatný celek a neztotožňovat jej s osudem jedné, byť výrazné osobnosti, jakou generál Kutlvašr²⁸¹ bezpochyby byl.

---

²⁸¹ **Karel Kutlvašr** (27. 1. 1895 – 2. 10. 1961) se jako nejmladší ze šesti dětí narodil v Michalovicích u Německého Brodu, kde později vystudoval obchodní školu. Následně pracoval u firmy *Jenč* v Humpolci a v dubnu 1913 odjel do Kyjeva, kde pracoval ve firmě *Vielwert a Dědina*, která vyráběla hospodářské stroje. V roce 1914 se jako jeden z prvních přihlásil do České družiny, absolvoval vojenský výcvik a stal se rozvědčíkem. Karel Kutlvašr společně s mnoha dalšími československými dobrovolníky přijal Masarykův program samostatného Československa. Karel Kutlvašr byl záhy povýšen, bojoval u Zborova i později během přesunu československých jednotek po transsibiřské magistrále na východ do Vladivostoku. Během této služby v Rusku se oženil a do Československa se vrátil v únoru 1920 jako podplukovník a velitel 1. Československého střeleckého pluku Mistra Jana Husi. Poté Karel Kutlvašr pokračoval ve vojenské kariéře, doplnil si vzdělání na vojenských školách v Československu i ve Francii. Následně se stal velitelem všech ruských legionářů a velitelem levého břehu Vltavy. Od října 1920 byl velitelem 1. pěšího pluku Mistra Jana Husi v Českých Budějovicích a koncem roku 1923 byl jmenován velitelem 2. pěší brigády v Chomutově. V prosinci 1931 se stal velitelem Pěchotního učiliště v Milovicích. V hodnosti brigádního generála převzal o necelý rok později velení 4. divize v Hradci Králové, s níž se podílel na budování opevnění a během květnové a zářijové mobilizace v roce 1938 velel úseku od Náchoda po moravskou hranici. V hodnocení jeho nadřízených se pravidelně opakovalo, že Karel Kutlvašr je náročný, pečlivý a zodpovědný. V roce 1939 byl odvolán z funkce velitele 4. divize a od listopadu pracoval jako rada vyšší správní služby v Masarykových domovech v Krči. Již v březnu 1939 se aktivně zapojil do odbojové činnosti organizace Obrana národa. Generál Eliáš jej pověřil, aby se v případě ústupu německých jednotek zapojil do obrany Prahy a aby připravil povstání v týlu německých jednotek, které by usnadnilo postup spojeneckých armád. V květnu 1945 se generál Kutlvašr stal vojenským velitelem Pražského povstání a dne 8. května 1945 přijal kapitulaci německých branných sil. Stalo se tak dříve, než do Prahy přijely první sovětské tanky. Proto brzy po skončení války Sověti požadovali, aby Karel Kutlvašr a jiné osoby, které znevážily válečné vítězství Sovětského svazu, odešly z vyšších funkcí. Přesto se gen. Kutlvašr vrátil do služeb československé armády: v květnu 1945 se stal prozatímním velitelem V. sboru v Brně. Následně byl odeslán na dvouměsíční dovolenou, která začala v srpnu 1945 a skončila až na začátku roku 1946. Během této doby bylo rozhodnuto o jeho dalším osudu, z armády zatím odejít nemusel. Od února 1946 velel III. sboru v Plzni, od října 1947 byl zástupcem velitele 3. vojenské oblasti v Brně. Ještě před Únorem 1948 byl povýšen do hodnosti divizního generála, na jaře 1948 byl z armády propuštěn. (Více viz SLANINA, J. – VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr* nebo STEHLÍK, E. – ČERNÝ, K. – CHRÁST, R. *Legionáři s lipovou ratolestí I. Tváře československé armády – 16 generálů-legionářů*).

Případ Karel Kutlvašr a spol. je specifický tím, že při sestavování skupiny obviněných byl za hlavu této skupiny označen generál Kutlvašr, který se skupinou navázal kontakt teprve dva dny před svým zatčením. Díky pozornosti, kterou případu věnoval tisk, se generál Kutlvašr zapsal do paměti mnoha Čechoslováků nejen jako legionář a voják, který se zasloužil o vznik Československé republiky a armády, jako aktivní účastník odboje proti německé okupaci, ale také jako vůdčí člen ilegální protistátní skupiny. Trestní řízení se skupinou *Šerík a Pravda zvítězí*, nazývaný též Karel Kutlvašr a spol., byl jedním z prvních velkých politických procesů, v jejichž čele stál armádní generál.²⁸² Na základě provokace obranného zpravodajství, resp. 5. oddělení hlavního štábu Ministerstva národní obrany (viz výše kapitola 2.5.2), došlo k propojení již dříve vzniklých ilegálních skupin a k vytvoření tzv. štábu ilegální skupiny *Pravda zvítězí*, který byl následně zlikvidován na základě pokynu Bedřicha Reicina.²⁸³

3.1. Studentská skupina *Pravda zvítězí*

Byť lze z mnoha úhlů pohledu považovat Únor 1948 za mezník především symbolický, události, které jsou s ním spojeny, s sebou přinesly řadu změn, které zásadním způsobem ovlivnily život československých občanů. Tyto změny v politickém uspořádání společnosti se brzy dotkly i tisíců studentů vysokých škol a poznamenaly další vývoj vysokého školství. Odpůrci nového režimu byli také studenti Karlovy univerzity, proto se čistky akčních výborů soustředily i na vysoké školy, a to hned v únorových dnech. Z jejich rozhodnutí museli vysoké školy opustit někteří profesori, na jaře 1948 byli vylučováni studenti angažovaní v nekomunistických politických stranách (např. i Karel Bacílek ml.) Dále byly vysoké školy očištěny od „reakčních“ studentů během tzv. studijních prověrek na počátku roku 1949. Studium bylo na základě rozhodnutí prověřkových komisí ukončeno více než deseti tisícům studentů.

Karel Bacílek ml.²⁸⁴ a Boris Kovaříček²⁸⁵ se seznámili díky spolužákovi Radimu Kuthanovi (později též odsouzen k 15 letům těžkého žaláře v následném procesu se

---

²⁸² KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 90.

²⁸³ Národní archiv, f. ÚV KSČ, Komise I., svazek 12, a. j. 201, s. 15.

²⁸⁴ **Karel Bacílek ml.** (25. 3. 1920 – 24. 5. 1949) pocházel ze Zdic u Prahy. Od roku 1936 žila rodina Bacílkových na pražském Žižkově, kde měl jeho otec, Karel Bacílek st., pronajatou restauraci U zlaté

skupinou Šeřík) v dubnu 1948 v Československém veslařském klubu. V téže době se Karel Bacílek st. v pražské restauraci Václava Tichého v Benediktské ulici seznámil s pplk. v. v. Josefem Hruškou²⁸⁶, spolupracovníkem 5. oddělení hlavního štábu MNO (obránné zpravodajství), který měl za úkol proniknout do vznikajících ilegálních skupin a spojit se s československou emigrací.²⁸⁷ Karel Bacílek st. záhy představil Josefa Hrušku svému synovi. Karel Bacílek ml. byl jako vyloučený student ideálním objektem Hruškových snah o vytvoření protistátní skupiny. Hruška se podle svědectví oběma mužům prezentoval jako člověk odhodlaný ilegálně pracovat proti novému režimu, povzbuzoval je v této činnosti a vyptával se jich, zda nevědí o dalších protistátních skupinách. Otec i syn byli zpočátku přesvědčeni, že Josef Hruška je potřebuje

---

Prahy. Karel Bacílek ml. složil maturitní zkoušku v roce 1941 na gymnáziu v Praze a poté se vyučil číšníkem. V době heydrichiády, v červnu 1942, byl spolu se svou sestrou zatčen, po několika dnech byl však propuštěn. Po osvobození se na podzim roku 1945 zapsal na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. V té době se rozhodl vstoupit do Československé strany národně socialistické, v níž setrval i po Únoru 1948. Již tehdy se vnitřně neztotožňoval s komunistickou politikou a opouštěním masarykovské tradice demokratického Československa.

²⁸⁵ **Boris Kovaříček** (21. 5. 1927 – 24. 5. 1949) se začal politicky angažovat po osvobození a stejně jako jeho otec vstoupil do Československé strany národně socialistické. Živě se zajímal o dění v zahraničí, stal se i členem Evropského literárního klubu, Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a Svazu přátel USA. Po maturitě na Masarykově státním reálném gymnáziu v Křemencově ulici (1946) se zapsal na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy, kde před svým zatčením ještě složil první státní zkoušku. Po Únoru 1948 vytvořil ilegální studentskou skupinu, kterou pojmenoval **Šeřík**. Činnost této skupiny se zaměřovala především na zapojování dalších podobně smýšlejících lidí a občasně distribuování protikomunistických letáků.

²⁸⁶ **Josef Hruška** (13. 4. 1883 – 24. 5. 1949) po maturitě také nastoupil na Právnickou fakultu, kde však setrval jen čtyři semestry. Na počátku první světové války byl mobilizován, bojoval na ruské a později i na italské frontě. Do vlasti se vrátil 2. listopadu 1918 jako poručík obnoveného 28. pěšího pluku a o několik dní později se přihlásil do nově se formující československé armády. Vzhledem ke svému věku, který byl překážkou řadové služby, se stal konceptním důstojníkem s různým zařazením a postupně byl povýšen až do hodnosti podplukovníka. Rodinu Hruškových během 20. a 30. let tísnily dluhy, manželka byla nemocná a Josef Hruška musel vyživovat pět dětí a podporovat své rodiče. 1. ledna 1939 Josefa Hrušku přeložili do výslužby. Někdy v roce 1947 jej oslovilo komunisty ovládané Vojenské obranné zpravodajství, aby se stal jeho spolupracovníkem. Hruška tuto nabídku, finančně i materiálně honorovanou (podle případu dostával 2 000 – 3 000 Kčs, ale i poukázky na benzín, na potraviny, na cigarety nebo ošacení), přijal. Jeho řídicí orgán, kterým byl vedoucí zpravodajský důstojník plk. Richard Mysík a jeho nadřízený, gen. Josef Musil, po něm požadovali politické informace zejména z tábora národních socialistů. Proto vstoupil do Československé strany národně socialistické a aktivně se účastnil jejích schůzí, z nichž pak pravidelně podával svým představeným zprávy. Po Únoru 1948 dostal pplk. Hruška za úkol proniknout do vznikajících ilegálních skupin, skrze ně se napojit na zahraniční emigraci, a vytvořit tak volavčí síť s přesahem do zahraničí. Zároveň měl na ilegální skupiny napojit i aktivní důstojníky československé armády, aby organizace získala i vojenský charakter. Josef Hruška se tedy stal agentem-provokátérem, kterému se skutečně podařilo velmi brzy vzbudit důvěru. Jeho osobní charakteristika, kterou uvádí Ludmila Řičicová-Uhlířová, říká, že byl velmi ješitný a toužil po vyznamenáních a slávě. A po generálské hodnosti.

²⁸⁷ Josef Hruška přinášel dle informací Ludmily Řičicové-Uhlířové 5. oddělení skutečně i provokačně uzpůsobené zprávy z činnosti branné komise národních socialistů již před Únorem 1948. Když byli na základě Hruškových informací odsouzeni dva kapitáni z 5. pluku T. G. Masaryka v Kladně, nabídl Hruškovi Bedřich Reicin trvalou spolupráci. (CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů*. s. 43 nebo SLANINA, J. – VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr*. s. 76).

k vyhledávání a zneškodnění ilegálních skupin. Jejich obavy z protistátní činnosti Hruška rozptýlil ubezpečením, že je prostřednictvím svého zpravodajského orgánu může chránit.²⁸⁸ Na Hruškův popud začali oba Bacílkové získávat kontakty ve svém okolí na podobně smýšlející lidi a shromažďovat zpravodajské informace. Karel Bacílek ml. oslovoval zejména studenty či známé z Československého veslařského klubu, jehož byl členem od roku 1946.

Kromě obou Bacílků se na Hrušku napojil i Boris Kovaříček se svou skupinou Šeřík²⁸⁹ a mnoho dalších osob, z nichž některé oslovil Josef Hruška sám. Tak vznikla pod vedením Josefa Hrušky ilegální protistátní skupina, která nesla název *Pravda zvíťezí*. Tento název odkazující na masarykovské heslo vymyslel plk. Mysík²⁹⁰, podle svědectví Ludmily Řičicové-Uhlířové měl plk. Mysík navrhnout i symbolické datum plánovaného převratu a vést Josefa Hrušku k tomu, aby do skupiny zapojil co největší počet vojenských osob (smyslem bylo, aby výsledky akce jednoho z oddělení hlavního štábu Ministerstva národní obrany nemusely být předány Státní bezpečnosti). 5. oddělení mělo k dispozici i podrobný náčrt organizační struktury celé skupiny. Jak ovšem podotýká Josef Slanina, mnozí ze zapojených se osobně neznali a ani nevěděli o zapojení dalších osob. Hruška jako faktický vedoucí skupiny vydával příkazy

---

²⁸⁸ Zejména vojenské osoby ve skupině měly vědět, že Hruška zároveň spolupracuje s obranným zpravodajstvím, neboť tuto skutečnost nebylo možné zatajit. Toto jeho působení mělo oficiálně umožnit efektivnější působení celé skupiny. V konceptu návrhu na obnovu řízení s Josefem Hruškou se tvrdí, že Hruška „naivním způsobem klamal členy ileg. organizace, aby uvěřili jeho tvrzení, že klame 5. odd. Hl. št. MNO. [...] Hruška se na schůzkách ilegální skupiny vyjadřoval, že Mysík »tahá za nos«, tedy že za jeho zády provádí skutečnou protistátní činnost. Je otázkou, zda by za těchto okolností mohl jako důvěrník Mysíka dále pracovat na uloženém úkolu a podávat mu zprávy. Jedině tato kamufláž mu umožňovala udržet dočasně důvěru členů skupiny PZ.“ (Národní archiv, f. Generální prokuratura, sp. zn. T 6/49. Návrh na obnovu trestního řízení ve prospěch Josefa Hrušky.)

²⁸⁹ Podle závěrečné zprávy o likvidaci ilegálních protistátních skupin PZ a Šeřík „vznikla [skupina Šeřík] již v údobí voleb v roce 1948 a zabývala se převážně činností vyzvědačskou. Hlavními vyzvědačskými objekty ilegální organizace Šeřík byly železniční a telekomunikační spoje ČSR a okolnosti týkající se početních stavů a výzbroje závodních milic, jakož i ostatní státní tajemství, zejména z oboru hospodářského. K získávání potřebných zpráv byly používány i bezohledné brutální metody, dokonce i jed skopolamin, který byl podáván osobám těšícím se vyzvědačskému zájmu organizace Šeřík, aby právě požitím uvedeného jedu byly přivedeny do stavu sdílnosti.“ (AMV, a. č. V 5604 MV, podsv. č. 1, l. 10–18). Obžaloba tuto skutečnost neuvádí a užití skopolaminu tak nebylo ani předmětem dokazování. Josef Demeter se k jeho užití přiznal během hlavního přelíčení. Prokuratura proto rozšířila obžalobu Josefa Demetera bez odůvodnění a navrhla vyloučení věci k samostatnému projednávání, čemuž soud vyhověl.

²⁹⁰ Plk. Richard Mysík, vedoucí pátrací složky 5. oddělení, byl přímým nadřízeným (řídícím orgánem) pplk. Hrušky. Ludmila Řičicová-Uhlířová jej charakterizuje jako člověka, který působil dojmem, že by nikomu neublížil. Jeho pracovní metodou byly provokace a intriky. „[...] byl bystrý a pracovitý, [...] dokázal vždy mistrně sestavit jednotlivé agenturní poznatky, tak, aby práci svých agentů vedl k jedinému cíli – k vytvoření případu.“ Jakmile své lidi nepotřeboval, vždy se jich zbavil. V roce 1951 byl sám zatčen a v cele se oběsil. (CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů*. s. 66).

a pokyny, formuloval program skupiny a stanovil i její hlavní cíl – ozbrojený převrat, který naplánoval na první výročí Vítězného února. Skupina měla být zaměřena tak, „aby zjistila zbytky roztržité reakce a stmelila je v organizaci početnější a schopnou akce, namířené proti státu.“²⁹¹ Nereálnost celého podniku zastínila Hruškova vojenská odbornost a živil ji samozřejmě také mladický zápal velké části protagonistů. Je třeba zdůraznit, že Hruška se vždy stavěl proti vyzbrojování a poukazoval na to, že zbraně včas obstará sám, což mohlo být ostatním podezřelé.²⁹² Provokační hra trvala několik měsíců, během nichž do ní byly vtahovány další a další osoby a napojovány další skupiny (např. pardubická skupina *Lípa*²⁹³).²⁹⁴

Se skupinou spolupracoval také Josef Slanina, který v Semilech vydával časopis *V nový život*. Josef Hruška se na něj napojil, protože měl jako pomocný učitel přístup k cyklostylu. Josef Slanina dostával koncepty článků i papír k jejich tištění a rozmnožil dvě čísla časopisu, celkově šlo asi o 2 000 výtisků, které pak byly distribuovány v Praze. Podle vzpomínek Josefa Slaniny byly dodávané texty tak nízké úrovně, neinteligentní a hrubého až urážlivého tónu, že se rozhodl je upravit. Josef Hruška se proti Slaninovým zásahům do textu ohrazoval i během hlavního líčení. Josef Slanina tehdy netušil, že Josef Hruška uskladní všechny výtisky na Ministerstvu národní obrany jako důkazní materiál a nikdo nebude mít možnost se s jejich textem seznámit. Podle

---

²⁹¹ VHA, MNO, IV. odbor, 1948 sign. 21/2/215/4.

²⁹² Josef Slanina vzpomíná, že pplk. Hruška chtěl do semilského krematoria dopravit dvě rakve se zbraněmi, což Josef Slanina odmítl, čímž překazil plány 5. oddělení. Dokumentární cyklus České televize *Neznámí hrdinové – pohnuté osudy. Josef Slanina*.

²⁹³ Dle závěrečné zprávy o likvidaci ilegálních protistátních skupin PZ a Šeřík „tato organizace početně nepříliš silná měla již vypracovánu řadu teroristických plánů a úkolů, mezi nimiž nejzávažnější byl plán na vyhození do vzduchu továrny na třaskaviny v Semtíně Explosia a na vypálení rafinerie minerálních olejů v Pardubicích Ramo. Mezi vedoucí této organizace patřil kromě ing. Žemly, jemuž se podařilo uprchnouti do zahraničí, mjr. v. v. František Aubrecht, František Vosoška a Lubomír Žaloudek. Tato organizace byla opatřena značným počtem zbraní a střeliva, jakož i třaskavinami a zápalnými šňůrami, sloužícími k uskutečňování plánovaných teroristických aktů.“ (AMV, a. č. V 5604 MV, podsv. č. 1, l. 10–18).

²⁹⁴ Obžaloba Hruškovu činnost shrnuje takto: „V dubnu 1948 v Praze pojal pplk. Hruška plán stmelit v ČSR všechny anebo pokud možno nejvíce ilegálních protistátních skupin v jeden celek a po náležité organizační, personální a technické přípravě provést převrat s konečným cílem povalit lidově demokratické zřízení a nastolit režim protilidový, kapitalistický. Obviněnému Hruškovi se plně podařilo spojit v Praze organizačně ilegální skupiny Pravda zvítězí a Šeřík, jakož i napojit na tyto ilegální skupinu Lípa, vedenou ing. Žemlou v Pardubicích. Hruškovi se podařilo nalézt vhodnou osobu pro funkci vedoucího této rozvětvené ilegální organizace, a sice v gen. K. Kutlvašrovi, jehož popularita a autorita, která v reakčních podzemních kruzích byla veliká, dopomohla vytvořit organicky pevně a odborně vybudované ilegální středisko tvořící štáb plánovaného puče. Postupem času tento štáb, jehož faktickým náčelníkem byl obviněný Hruška, nashromáždil větší množství technických prostředků, nezbytně nutných k vyvíjení plánované činnosti a k provedení puče.“ (AMV, a. č. V 5604 MV, I. díl, l. 125–134).

některých zpráv měly být letáky přímo na Ministerstvu národní obrany i tištěny. Josef Slanina tak nevědomky překazil část plánu plk. Mysíka a pplk. Hrušky.²⁹⁵

Josef Hruška se také opakovaně neúspěšně pokoušel proniknout i do blízkosti významných představitelů zahraniční emigrace, a to i pomocí rádiového vysílání. Podle informací Ludmily Řiřicové-Uhlířové se měl Josef Hruška v listopadu 1948 sejít na veřejných záchodcích u Palackého mostu s agentem-chodcem, který byl do Československa poslán, aby se spojil se skupinou *Pravda zvíťezí*. Hruška o jeho příchodu věděl díky zahraničním spolupracovníkům StB a OBZ. Agent-chodec byl na veřejných záchodcích zastřelen, jeho tělo zmizelo.²⁹⁶

S Hruškovým vědomím podnikl Karel Bacílek ml. v prosinci 1948 s největší pravděpodobností cestu za hranice do americké okupační zóny Německa; není však úplně jasné, s kým vlastně jednal a nešlo-li také o provokaci. Karel Bacílek ml. měl mít s sebou plán převratu, který napsal Josef Hruška, mapy a zprávy o náladách československého obyvatelstva. Později byla tato akce hodnocena tak, že *„ilegální pučistická organizace udržovala těsné styky s americkou okupační armádou v Německu, zejména s jejími zpravodajskými orgány, od nichž dostávala nejen politickou, ale i materiální podporu a konečně i instrukce pro svoji další velezrádnou činnost. Jako kompensandum za tuto podporu dodávala pak tato organizace výzvědným orgánům americké CIC zprávy o důležitých vojenských, hospodářských a politických opatřeních v ČSR. Z tohoto jest patrné, že vedoucí a členové zlikvidované protistátní organizace ve své slepé nenávisti k lidově demokratickému zřízení našeho státu byli ochotni při všech příležitostech a za všech okolností zrazovati svou vlast v zájmu dosažení svých osobních a třídních zájmů a neváhali se ani spojit s výzvědnými orgány cizí moci, o niž jim bylo známo, že se zřekla svých demokratických zásad a protifašistických závazků, které na sebe vzala na konferencích svobodymilovných národů za druhé světové války na Jaltě a po této válce v Postupimi a která nyní místo plnění převzetých závazků poskytuje všemožnou a účinnou pomoc Německu při rekonstrukci jeho válečné kapacity a která svými imperialistickými kruhy se snaží rozpoutati novou světovou válku. I zde*

---

²⁹⁵ Blíže viz CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů*. s. 104–106 nebo dokumentární cyklus České televize *Neznámí hrdinové – pohnuté osudy. Josef Slanina*.

²⁹⁶ CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů*. s. 44. Tuto informaci se nepodařilo ověřit.

odhalila čsl. reakce svou pravou tvář v tom smyslu, že pouze naděje na novou válku jí dává možnost splnění tužeb po restauraci její bývalé hospodářské a politické moci v ČSR.²⁹⁷ Nutno dodat, že informace o setkání Karla Bacílka ml. s gen. Clayem není zatím nijak podložena, ani pravidelný styk skupiny *Pravda zvítězí* s americkou armádou se nepodařilo prokázat. Jako důkaz spojení členů skupiny *Pravda zvítězí* s cizí mocí bylo toto tvrzení pro prokuraturu i soud dostačující.

Hruškovým největším úspěchem ovšem bylo, když se v polovině prosince 1948 do bytu jednoho ze získaných odbojářů dostavil na Hruškovy urgence generál Karel Kutlvašr, který byl již dlouho objektem zájmu Vojenského obranného zpravodajství. Generál Kutlvašr se k možnosti úspěchu akce „namířené proti platnému právnímu řádu“²⁹⁸ stavěl kriticky. Podle archivních materiálů se zajímal o možnosti zapojení do protistátní činnosti již na podzim 1948, kdy přijal nabídku, aby převzal velení připravované akce. Schůzky konané dne 27. listopadu 1948 u Bacílků doma v Trojické ulici č. 2 v Praze se účastnil např. škpt. Novotný a pplk. Hruška. Zde byly dohodnuty podmínky spojení skupiny *Pravda zvítězí* a později obžalovaných vojáků. Další schůzky se měl účastnit i gen. Kutlvašr, členům skupiny *Pravda zvítězí* však jeho jméno zatím známo nebylo. Další schůzka se měla uskutečnit 11. prosince 1948 v bytě škpt. Novotného. Z této schůzky se gen. Kutlvašr omluvil, neboť chtěl napřed znát podrobnosti a výhledy plánované akce. Jako pozorovatele místo sebe vyslal pplk. Nedbálka, který se ovšem pro nemoc nedostavil. V pořadí třetí schůzka byla smluvena na 16. prosince 1948. Tehdy již gen. Kutlvašr přišel osobně, vyslechl Hruškovu zprávu o cílech a zaměření skupiny *Pravda zvítězí*. Gen. Kutlvašr vznesl několik praktických připomínek z hlediska provedení akce a jejího politického zajištění. Žádal politické pověření, nic konkrétního nepřislíbil (přepis protokolu ze dne 18. prosince 1948 obsahujícího výpověď gen. Kutlvašra k této schůzce viz příloha č. 1).²⁹⁹ Podle obžaloby však „projevil [...] plný souhlas a dobrovolně převzal na sebe jemu nabídnutou funkci vedoucího vojenských operací v době provádění tohoto násilného puče a v těchto intencích potom vyvíjel značnou činnost.“³⁰⁰ Převrat se měl odehrát v noci z 24. na 25. února 1949 a podle plánů 5. oddělení, které dalším osobám

²⁹⁷ AMV, a. č. V 5604 MV, podsv. č. 1, l. 10–18. Závěrečná zpráva o likvidaci ilegálních protistátních skupin PZ a Šeřík.

²⁹⁸ VHA, MNO, IV. odbor, 1948 sign. 21/2/215/4.

²⁹⁹ Blíže viz tamtéž nebo SLANINA, J. – VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr*. s. 78–80.

³⁰⁰ AMV, a. č. V 5604 MV, I. díl, l. 125–134. Obžaloba Státní prokuratury ze dne 7. února 1949.

tlumočil Josef Hruška, měl vyústit v rozpuštění parlamentu a vlády a vytvoření nové vlády složené z úředníků a odborníků.

Podrobný popis převratu podle představ 5. oddělení lze najít v závěrečné zprávě o vyšetřování protistátních skupin *Pravda zvíťazí a Šerík* i v obžalobě: „*Ustavená ilegální organizace chtěla [...] odstraniti ústavní činitele našeho státu, prezidenta, vládu, parlament a lidové orgány, tyto likvidovati a cestou neústavní dosaditi násilím na místo prezidenta ČSR zrádce slovenského lidu dr. Jozefa Lettricha, plánovala rozpuštění parlamentu, na místo něhož hodlala dosaditi státní radu v čele se zrádcem Peroutkou, a konečně i rozpuštění vlády dosavadní a dosazení vlády nové v čele s uprchlíkem dr. Hřebíkem. Tato vláda se měla skládati z osvědčených odborníků, zejména z vysokých úředníků uprchlých po únoru 1948 do zahraničí. [...]*

Takto zřízená úřednická vláda měla pak odstraniti všechny revoluční vymoženosti přivedené k životu od května 1945, a okleštiti tak práva čsl. pracujícího lidu a zaručená nynější platnou naší ústavou, zejména na poli sociálním, hospodářském, politickém a kulturním. Takto plánový puč měl býti proveden násilně, pomocí ozbrojených teroristických úderů, o čemž zejména svědčí množství nalezených a zabavených zbraní a střeliva a vypracovaný již plán na zmocnění se zbraní dalších přepadením některých pražských kasáren. Exponovaní státníci, vysocí funkcionáři politických stran a vyšší důstojníci měli býti zajištěni tak zv. pořádkovými a bezpečnostními orgány pučistů. Puč měl býti proveden ve třech etapách. V období první etapy mělo býti pučisty násilně obsazeno 18 nejdůležitějších objektů v Praze, zejména Hlavní štáb, Ministerstvo vnitra, rozhlas, ústřední sekretariáty politických stran, poštovní úřady, redakce denních listů apod.

Vedoucí osoby byly ve styku se zrádcovskou emigrací za hranicemi státu, zejména s dr. Lettrichem, dr. Hřebíkem, F. Peroutkou, dr. Krajinou, B. Vilímem, Ducháčkem a jinými. S těmito zrádci udržovali spojení prostřednictvím dopisů odesílaných kurýry a podřídili politickou linii své vlastizrádné činnosti politické linii zrádců a dobrodruhů v zahraničí. Právě toto podřízení odhaluje pravé úmysly a cíle chystaného a plánovaného puče, poněvadž čsl. reakce prostřednictvím právě zneškodněných pučistů dává zřetelně najevo, že souhlasí s návratem Němců do ČSR, vyslovuje se pro opětné rozbití ČSR, neboť shora uvedení zrádci a uprchlíci pracují v zahraničí v úzké

*součinnosti s W. Jakschem a odsunutými sudetskými Němci, kterým slibují nejen další tuto spolupráci proti své vlasti, ale i návrat odsunutých Němců na naše území, zejména do pohraničí, se všemi důsledky s tím spojenými. Zrádcovská čsl. emigrace pod záštitou západních mocností prohlašuje za neplatné nejen všechny naše pokrokové a socialistické zákony vydané po roce 1945, ale i naše spojenecké smlouvy uzavřené se státy lidově demokratickými v čele se SSSR.*³⁰¹

Před Vánoci 1948 byla spuštěna velká vlna zatýkání, mj. proto že na schůzku v bytě škpt. Novotného přišel gen. Kutlvašr. Hlavní příčinou tzv. realizace případu *Pravda zvítězí* však byla skutečnost, že škpt. Ervín Novotný pozval svého přítele kpt. Jaroslava Pecháčka na ilegální schůzku skupiny *Pravda zvítězí*. Kpt. Jaroslav Pecháček byl zpravodajský důstojník a zúčastnil se tří schůzek v prosinci 1948, včetně poslední schůzky dne 16. prosince 1948. O všech schůzkách informoval Bedřicha Reicina a gen. Musila. Ve své zprávě uvedl nejen informaci o existenci skupiny *Pravda zvítězí*, ale i totožnost členů skupiny, kteří se jednotlivých schůzek účastnili – především pplk. Josefa Hrušku a gen. Kutlvašra a jeho pobočníka škpt. Ervína Novotného označil za vedoucí vojenských složek. Gen. Musil a plk. Mysík na základě této informace rozhodli o uzavření akce *Pravda zvítězí* a zahájili zatýkání, během něhož byly zatčeny nebo zajištěny celkem 152 osoby, trestní oznámení bylo podáno na 171 osobu, a to celkem ve čtyřech různých skupinách. Mezi zatčenými bylo devět vojenských osob a pět mladistvých. Závěrečná zpráva o likvidaci ilegálních protistátních skupin *Pravda zvítězí* a *Šeřík* uvádí, že politické rozvrstvení zúčastněných osob bylo následující: „*Pravda zvítězí sestávala se převážně z příslušníků býv. nár. soc. strany a jedna skupinka, představovaná studentem Janem Moravou, byla skupinkou lidoveckou. Organizace Šeřík sestávala převážně taktéž z býv. mladých nár. socialistů, mezi nimiž bylo taktéž několik příslušníků strany lidové a soc. dem., a dokonce i několik příslušníků KSČ. Organizace Lípa byla pak organizací převážně lidoveckou.*“³⁰² Tento případ tak potvrzuje to, co již bylo zmíněno v obecné části této práce, a sice, že jednotlivé případy vždy kombinovaly různé skupiny obžalovaných podle vlastních potřeb. V tomto případě šlo o studenty a vojáky, příslušníky politických stran, které již před Únorem 1949 čelily nejruznějším diskreditačním akcím ze strany KSČ. Přestože se většina obviněných

³⁰¹ AMV, a. č. V 5604 MV, podsv. č. 1, l. 10–18. Závěrečná zpráva o likvidaci ilegálních protistátních skupin PZ a Šeřík.

³⁰² Tamtéž.

ocitla ve vyšetřovací vazbě krátce po svém zatčení, usnesení o uvalení vyšetřovací vazby na všechny obviněné z případu Kutlvašr a spol. je datováno až 9. února 1949.

Karla Bacílka ml. zadržely orgány StB 17. prosince 1948 ve 22.15 hodin a podrobily ho brutálním výslechům, při nichž byl donucen se přiznat k protistátní činnosti. Boris Kovaříček byl zadržen 18. prosince 1948 ve čtyři hodiny ráno. Následně byl vzat do vazby StB, kde byl stejně jako Karel Bacílek ml. pomocí fyzického násilí donucen učinit přiznání a vypovídat i o činnosti ostatních.³⁰³

Josef Hruška byl zatčen 17. prosince 1949 při služební cestě do Tábora. Gen. Musil a plk. Mysík se takto chtěli zbavit důkazů o provedené provokaci.³⁰⁴ Josef Hruška byl vyslýchán přímo v Mysíkově kanceláři, kde proti němu bylo užito fyzického násilí. „*Výslechu se zúčastnil Mysík, který na Hruškovy námitky, že vše konal podle jeho přání a direktiv, nechtěl o tom ani slyšet, rozčiloval se a dal pokyn přítomným [...], aby Hrušku bili. Jmenovanými byl pak Hruška velmi surově inzultován rukama, kopanci, jezdeckým bičíkem a obuškem tak, že mu byl přetnut dohodový řemen. Přitom mu byla neustále utahována železná pouta v zápěstí, která měl rozedrána a od krve. Aby nebylo slyšet jeho náрек, byl hlasitě laděn rozhlasový přijímač [...]* Protože Hruška stále tvrdil, že žádnou trestnou činnost nekonal a vykonával jen to, co mu Mysík určil, byl neustále tak zpracováván, až k půlnoci téhož dne ve fyzickém vyčerpání prohlásil, že napíše

---

³⁰³ Ze vzpomínek Alžběty Kovaříčkové: „*Mého syna, studenta práv Borise Kovaříčka, člena napůl vymyšlené a přehnaně zveličené odbojové skupiny, kterou měl údajně vést generál Karel Kutlvašr, při vyšetřování tak zbili na chodidlech, že se ani nemohl zúčastňovat povinných procházek na dvoře kriminálu. A tak ho tam prý položili na zem, ostatní spoluvězni chodili kolem něho v kruhu a on jen volal: »Namláčeno – podepsáno!« Druhý mladík z této skupiny, rovněž student-právník Karel Bacílek, měl obličej opuchlý od ran a vyražené zuby, takže pořádně ani nemohl mluvit. Takhle se připravovala žaloba. V první její verzi uváděli mého syna až jako jedenáctého, potom však postoupil na čtvrté místo a to už bylo zlé.“ (CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů.* s. 91–2). Boris Kovaříček „*nechtěl uvěřit, že přiznání je polehčující okolnost, a na některé lidi a události se nemohl upamatovat. Lidé ze Státní bezpečnosti zase nechtěli uvěřit, že tak mladý a vzdělaný člověk má tak špatnou paměť, a dotklo se jich, že nepřijal jejich nabídku na polehčující okolnost. Výsledkem této názorové neshody byla výrazná změna fyziognomie vyšetřovaného a konfrontace s jiným členem skupiny, ke které ho dva svalovci Státní bezpečnosti přinesli »na andělička«.* Protože nemohl ani sedět, ani stát, opřeli ho do rohu místnosti [...].“ (SLANINA, J. – VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr.* s. 90.) Také Vladimír Mareš ve svých výpovědích z 60. let uváděl, že Boris Kovaříček před konfrontací s ním musel dostat „povzbuzující“ injekci. Ze spisového materiálu rovněž vyplývá, že ostatní obvinění byli zastrašováni obdobnými výslechy, jaké byly uplatňovány u Borise Kovaříčka.*

³⁰⁴ Podle svědecké výpovědi Ludmily Řičicové-Uhlířové si plk. Mysík od ní obvykle nechával poznatky z Hruškova ústního hlášení přepisovat na papír a pravidelně je zakládal do svazku agenturních zpráv. Při své poslední schůzce s Hruškou, která probíhala ještě před jeho zatčením, předstíral zranění na pravé ruce, aby Hruška hlášení tentokrát napsal sám. Tak vznikl podklad pro zatčení Hrušky a důkaz jeho působení v ilegilitě.

na sebe to, co si budou vyšetřovatelé přát.³⁰⁵ Později byl internován ve vojenské věznici na Hradčanech, kde byl podroben nelidským výslechům, o nichž plk. Mysík doufal, že je Hruška nepřežije.³⁰⁶ Po těchto výsleších byl Hruška donucen podepsat protokol, v němž přiznává, že hrál s 5. oddělením dvojí hru. V závěrečné zprávě o vyšetřování protistátních skupin *Pravda zvíťezí a Šeřík* z 10. března 1949 i v obžalobě je Josef Hruška vykreslen takto: „získal k protistátní a vyzvědačské činnosti vysokou kvalifikaci jako aktivní spolupracovník tzv. Krajinovy vyzvědačské kanceláře, zřízené v býv. ústředním sekretariátu býv. nár. soc. strany v Praze. Pplk. Josef Hruška dodával této kanceláři během únorových událostí v roce 1948 zprávy o branné kapacitě ČSR, zejména o početních stavech a výzbroji závodních milicí pražských velkých průmyslových závodů a zúčastnil se tak vlastně již příprav puče čsl. reakce v únoru 1948, který však z vůle lidu a lidem samým byl úplně znemožněn.“³⁰⁷ Podle vzpomínek tehdejšího prokurátora JUDr. Vaňka byl Josef Hruška „nepatrný mužíček, oči mu létaly ze strany na stranu, připomínal myšku v kleci.“³⁰⁸ Podle rozmluvy s příslušníkem 5. oddělení prý měl Hruška na plk. Mysíka u prvního výslechu vytáhnout pistoli. Toto sdělení lze však považovat za snahu ovlivnit prokurátora při přípravě procesu.

Josef Hruška splnil svůj úkol: sloučil několik protistátních skupin v jednu, zajistil styky se zahraničím, navázal tam spojení a zajistil i vydávání ilegálního časopisu. Získával přitom pouze osoby, které potřeboval k dalšímu pronikání do skupin; ostatní osoby byly získány dalšími členy skupiny. A proto musel být spolu s ostatními zatčen.³⁰⁹

Generál Karel Kutlvašr byl zatčen v sobotu 18. prosince 1949 v jedenáct hodin dopoledne. Jeho zatčení bylo do značné míry jen otázkou času, neboť obdobně jako mnoho dalších generálů československé armády byl pečlivě sledován. „Každý z nich [generálů] měl založeny osobní desky a v nich záznamy o tom, co kdy dělal a s kým se sešel – ať už třeba v 08.15 ráno nebo ve 23.10 večer. Denně docházelo

---

³⁰⁵ Národní archiv, f. Generální prokuratura, sp. zn. T 6/49. Návrh na obnovu trestního řízení ve prospěch Josefa Hrušky.

³⁰⁶ Tato skutečnost vyplývá mj. z výpovědi Ludmily Řičicové-Uhlířové, učiněných v rámci obnoveného řízení v roce 1965. (Národní archiv, f. Generální prokuratura, sp. zn. T 6/49)

³⁰⁷ AMV, a. č. V 5604 MV, I. díl, l. 125–134. Obžaloba Státní prokuratury ze dne 7. února 1949.

³⁰⁸ CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů.* s. 95–96.

³⁰⁹ Ze spisů vedených proti gen. Musilovi a plk. Mysíkovi je patrné, že obdobnou metodu zahlazení vlastních stop používali i v jiných případech.

k zpravodajskému vyhodnocování údajů a do těchto přehledů se v konkrétních částkách zanášely i odměny informátorům za jednotlivé zprávy.“³¹⁰ Kontrolovány byly i telefonní hovory a pošta, 5. oddělení získávalo důvěrníky mezi osobami z okolí generálů, později se začali objevovat i placení agenti provokatéři. Krycí jméno agenta, který gen. Kutlvašra sledoval, bylo Školník. Podle výpovědi někdejší služebné gen. Kutlvašra Františky Frydrychové gen. Kutlvašr zřejmě tušil, že je sledován. Totéž vyplývá i ze svědectví Ludmily Řičicové-Uhlířové, která také uvedla, že gen. Kutlvašr se Josefa Hrušky cestou na schůzku ptal, zda nejedou autem 5. oddělení, což měl Hruška popřít.³¹¹

Již nucený odchod gen. Kutlvašra z armády byl důsledkem sovětských požadavků a 5. oddělení mělo jednoznačný zájem na jeho napojení na některou protistátní skupinu. I proto je v závěrečné zprávě o likvidaci ilegálních protistátních skupin PZ a Šeřík vykreslen následovně: „*gen. Kutlvašr měl velkou popularitu v zahraničí a zejména i mezi reakčními kruhy v ČSR a mezi kruhy zrádných, za hranice státu uprchlých emigrantů. Tato jeho popularita prýštila jednak z jeho bývalé legionářské tradice a i z té okolnosti, že Pražské povstání v květnu 1945 nezaměřil v duchu bezkompromisního boje proti fašismu a nacismu v duchu již tehdy v Praze velmi dobře známého Košického vládního programu. Gen. Kutlvašr jako velitel Pražského povstání se snažil usměrnit Pražské povstání tak, aby podíl Rudé armády na osvobození Prahy a ČSR se jevil jako co možno nejmenší. Jak vyplývá z provedeného šetření a i z notoricky známých skutečností, bylo Pražské povstání v květnu 1945 spontánní, široce založenou lidové akcí a gen. Kutlvašer se v pravém slova smyslu tomuto povstání vnutil jako samozvaný velitel, a to v době, kdy již Rudá armáda prováděla svůj gigantický tankový nápor od Berlína na Prahu. Ještě v této pro Němce tak beznadějně době znesvětil gen. Kutlvašr pověst Pražského povstání zbabělým a čsl. vysokého důstojníka nehodným vyjednáváním s Wehrmachtem, SD a gestapem, jimž dovolil v době úplného jejich obklíčení volný odchod z Prahy, a ještě k tomu i s lehkými zbraněmi. Přirozeně, že Němci takto vysvobození z obklíčení nastoupili svůj známý ústup na Západ k Američanům, aby v jejich řadách dále pokračovali v boji proti SSSR,*

---

³¹⁰ Výpověď Ludmily Řičicové-Uhlířové, někdejší sekretářky plk. Richarda Mysíka na 5. oddělení hlavního štábu ministerstva národní obrany (CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů.* s. 42).

³¹¹ SLANINA, J. – VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr.* s. 116.

což nejlépe potvrzuje soudobý vývoj. V téže době vyjednával gen. Kutlvašr i se zrádci všeho Slovanstva a zběhy z řad Rudé armády, s vlasovci, kteří v řadách německé armády po celou dobu války bojovali proti RA, terorizovali a vraždili slovanské obyvatelstvo v Hitlerem okupované Evropě a zoufalým gestem po prohrané válce chtěli zachrániti aspoň holé životy ve strachu a hrůze před spravedlivou odplatou.

Toto jsou skutečnosti, které sloužily gen. Kutlvašrovi za morální a politickou legitimaci před čsl. reakcí doma i v zahraničí a před západními imperialisty a konečně i před Němci, jimž vlastně v květnu 1945 umožnil odchod k americkým jednotkám. V očích reakce se gen. Kutlvašr nikdy »neposkvrnil« jakoukoliv ani vzdálenou spoluprací na utvoření a upevnění lidově demokratického zřízení v ČSR.

Gen. Kutlvašr byl pro tento svůj krajně reakční a protilidový postoj po únoru 1948 odstraněn z čsl. armády, a jest proto jisté, že i osobní momenty, uražená ješitnost a touha po opětném nabytí moci přivedly gen. Kutlvašra až tam, že byl ochoten vésti krvavý puč proti vlastnímu národu a lidu v zájmu cizích imperialistů a i samotných Němců.³¹²

Na základě výše uvedeného lze soudit, že vznik, působení a cíle skupiny *Pravda zvítězí* byly do značné míry důsledkem činnosti pplk. Josefa Hrušky a byly ovlivněny záměry 5. oddělení MNO. Tím však není snížena snaha aktérů tohoto případu, kteří se do činnosti skupiny *Pravda zvítězí* zapojili dobrovolně a z vlastního přesvědčení. Metoda provokace byla v této době často využívána při aktivním vyhledávání nepřátel nového režimu. Provokace směřující proti ilegálním skupinám byly velmi zálučné. Tyto skupiny byly tzv. podstatovány – Státní bezpečnost ale i jiné bezpečnostní složky do nich pronikaly, případně samy zakládaly nové ilegální skupiny. Na počátku této praxe stálo vytváření tzv. kontrolních sítí. „*V myšlence používat kontrolní sítě šlo v podstatě o navázání na zkušenosti německé kontrarozvědky (SO a gestapo)... Základní myšlenka kontrolních sítí bylo podstavení spolupracovníků Státní bezpečnosti, případně i samotných orgánů StB do nepřátelského prostředí v roli ilegalistů nebo agentů kapitalistických rozvědek. Tímto postupem byl sledován cíl dostat postupně ilegální*

---

³¹² AMV, a. č. V 5604 MV, podsv. č. 1, l. 10–18. Závěrečná zpráva o likvidaci ilegálních protistátních skupin PZ a Šeřík.

organizace pod kontrolu Státní bezpečnosti... Myšlenka kontrolních sítí se však v praxi v krátkém čase zvrhla v komplex provokací.³¹³ Ve vytváření velkého počtu ilegálních skupin „hrála roli i ta okolnost, že bylo snadnější likvidovat ilegalitu vytvořenou na základě provokace než odhalit ilegalitu skutečnou.“³¹³ V ojedinělých případech byli nakonec provokatéři ve službách Státní bezpečnosti nebo jiných bezpečnostních složek odsouzeni, ovšem nikoliv za vyprovokování, resp. navádění k trestné činnosti, nýbrž jako pachatelé této trestné činnosti.

Účinek, který mělo zatčení členů a osob napojených na skupinu Pravda zvítězí na situaci v Československu, byl velký. Zprávy hovořily o 130 až 200 zatčených důstojnících, kteří měli být zastřeleni spolu s gen. Kutlvašem, jiné zprávy hovořily o nevyhnutelnosti vojenského konfliktu Sovětského svazu se západními státy kvůli odhaleným plánům Kutlvašovy akce.³¹⁴

3.2. Právní kvalifikace

Právní kvalifikace činnosti skupiny *Pravda zvítězí* nebyla složitá ani překvapivá. Na základě výpovědí zatčených osob bylo sestaveno trestní oznámení, které dne 7. ledna 1949 zaslal přednosta 5. oddělení hlavního štábu gen. Musil Státnímu soudu.³¹⁵ Na jeho základě byl vypracován koncept obžaloby, která je datována 7. února 1949.³¹⁶ Gen. JUDr. Jan Vaněk, který byl prokurátorem v popisovaném případě, k obžalobě uvedl: „*Záležitost generála Kutlvašra a jeho společníků jsme dostali jako spis z hlavního štábu ministerstva národní obrany. Pracovalo na tom ve spolupráci se Státní bezpečností Reicinovo 5. oddělení. Za předsedu senátu byl určen dr. Jan Metlička. Prostudoval jsem materiály. Výslechové protokoly, doznání, přílohy, znalecké posudky, všechno vyhlíželo naprosto důvěryhodně. Podle klasifikace z těch časů tu byly*

---

³¹³ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. s. 178. Citace zprávy ministerstva vnitra z roku 1963.

³¹⁴ Podrobněji viz SLANINA, J. – VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr*. s. 84–85.

³¹⁵ Šlo o trestní oznámení Ministerstva národní obrany – Hl. štábu čj. 80038 /Taj.E/ 1949, čj. 80063/Taj.1949 a trestní oznámení Krajského velitelství StB v Praze čj. 85234/48 a jejich přílohy. Dne 12. února 1949 dodalo Krajské velitelství Státní bezpečnosti dodatek trestního oznámení, podle něhož byl u dalšího zatčeného zajištěn písemný materiál dokazující, že příslušníci skupiny *Pravda zvítězí* se připravovali na spolupráci s německy organizovanou brannou mocí, neboť dokument obsahoval bojové rozkazy s německými překlady.

³¹⁶ Podle zprávy o vyšetřování protistátních skupin *Pravda zvítězí* a *Šeřík* byla poslední část trestního oznámení Státní prokuratury doručena až 23. února 1949.

jasné náležitosti nebezpečné protistátní skupiny. Hodně jsem uvažoval nad Kutlvašrem. Proboha, vždyť je to starý voják, legionář, hrdina revoluce, do čeho se to zamotal. Obsáhlá přiznání všech aktérů měla však logický podklad...“³¹⁷

Podle JUDr. Karla Vaše, který se mj. nechal slyšet, že *od toho je právník, aby udělal paragraf*, ovšem „vojenské oddělení státní prokuratury vypracovalo obžalobu na generála Karla Kutlvašra »již deset dní po obdržení trestního oznámení, ač skutkový děj byl velmi rozsáhlý a rozmanitý« a to jedině proto, že vojenské oddělení státní prokuratury se řídilo »zásadou soudruha dr. Alexeje Čepičky o spolupráci státních zástupců s bezpečnostními orgány ještě před podáním trestních oznámení. V daném případě orgány Státní bezpečnosti upravily trestní oznámení podle předem tlumočeného návrhu úseku státní prokuratury.« [...]“³¹⁸ Karel Vaš referoval o stavu věci 14. dubna 1949 takto: „Na podskupiny této organizace [Pravda zvítězí] ‚Šeřík‘ a ‚Ing. Žemly v Pardubicích‘ ještě dodnes nejsou podány obžaloby, ač skutkový děj je mnohem jednodušší, trestní věc těchto dvou podskupin je buď u vyšetřujícího soudce ve stadiu přípravného vyšetřování, nebo dokonce ještě ve stadiu schválení zamýšleného pouhého zavedení na trestním oddělení ministerstva spravedlnosti.“³¹⁹ Tato slova přímo potvrzují v obecné části této práce naznačenou praxi mechanismu výroby politických procesů. Rychlost jejich přípravy určoval politický zájem, i zahájení trestního stíhání schvalovalo Ministerstvo spravedlnosti.

Údajně již v březnu 1949 vytýkal náměstek ministra spravedlnosti Karel Klos vedoucím Státní prokuratury a Státního soudu, že mnoho velkých trestních věcí politického charakteru nebylo na ministerstvu předem projednáno. Výslovně zdůraznil, že případy jako např. Kutlvašr a spol. nemohou být projednávány, aniž by předtím byl informován ministr.³²⁰ I v případě *Pravda zvítězí* se konala předporada na Ministerstvu spravedlnosti, během níž byl určen předseda senátu i prokurátor, stanoven průběh procesu včetně uložených trestů – mělo jít o tři tresty smrti, ostatní vyjma jednoho obžalovaného měli být odsouzeni na doživotí. Ani to však nebyl poslední zásah

³¹⁷ CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů.* s. 94).

³¹⁸ FABŠIČOVÁ, M. – VALIŠ, Z. *Zákon č. 231/1948 Sb. a obranné zpravodajství Čs. armády odkazují na dokument Vojenského historického ústavu, Ministerstvo národní obrany, Hlavní správa soudů 1952, sign. 21/9.*

³¹⁹ VHA, MNO, HSS, 1952, sign. 21/9.

³²⁰ HEJL, V. *Zpráva o organizovaném násilí.* s. 112.

exekutivy do soudního řízení. Kromě níže popsaných zásahů během hlavního přelíčení došlo k zásadnímu zásahu do obžaloby ještě den po vynesení rozsudku. Na poradě u náměstka ministra spravedlnosti Karla Kloše bylo 17. května 1949 s. Alešovi uloženo přepracovat obžalovací spisy v politické části odůvodnění obžaloby.

Obžaloba vinila obviněné, že „v době od konce února do druhé poloviny prosince 1948 v Praze, na jiných místech ČSR a v Bavorsku se spojili vzájemně i s jinými osobami a vešli v přímý styk s cizí mocí a cizími činiteli za tím účelem, aby zničili samostatnost a ústavní jednotnost republiky, odtrhli od republiky část jejího území, zničili lidově demokratické zřízení a společenskou a hospodářskou soustavu republiky, zaručené ústavou, násilím znemožnili ústavní činnost prezidenta republiky, zákonodárského sboru a vlády, a za těmito účely byly sbírány a organizovány pomocné síly a hromaděny zbraně a střelivo, přičemž čin byl spáchán za zvláště přitěžujících okolností.“³²¹ Zároveň se spojili vzájemně i s jinými osobami a vešli v přímý i nepřímý styk s cizí mocí a cizími činiteli za účelem vyzvidání státního tajemství v úmyslu vyraziti je cizí moci a státní tajemství cizí moci přímo i nepřímo skutečně vyrazili, přičemž se dopustili takového činu jako členové organizace, jejímž účelem je vyzvidati státní tajemství, po delší dobu, ve značném rozsahu, způsobem zvláště nebezpečným a za jiných zvláště přitěžujících okolností [...].“³²² Toto jednání bylo jednoznačně kvalifikováno jako **zločin velezrady** podle ustanovení § 1 odst. 2, odst. 3 zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky a dále **zločin vyzvědačství** podle ustanovení § 5 odst. 1 a 2 téhož zákona.

Jak bylo výše uvedeno, pojetí trestného činu velezrady vycházelo z pojetí zákona na č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, s tím rozdílem, že již nebylo vyžadováno násilné jednání. Základní skutková podstata trestného činu velezrady postihovala v § 1 odst. 1 jednání spočívající v pokusu zničit samostatnost nebo ústavní jednotnost republiky, odtrhnout od republiky část jejího území, zničit nebo rozvrátit lidově demokratické zřízení nebo společenskou nebo hospodářskou soustavu republiky, zaručené ústavou, nebo násilím znemožnit ústavní činnost prezidenta republiky nebo jeho náměstka, zákonodárského sboru nebo vlády (sboru pověřenců). Ustanovení § 1 odst. 2 zákona na ochranu lidově demokratické republiky stanovilo trestnost

---

³²¹ AMV, a. č. V 5604 MV, I. díl, l. 125–134. Obžaloba Státní prokuratury ze dne 7. února 1949.

³²² Tamtéž.

přípravných jednání ve formě spolčení nebo navázání styku s cizí mocí nebo s cizími činiteli³²³ k trestnému činu podle odstavce 1. Spolčení bylo považováno za nejnebezpečnější formu přípravného jednání. Podle komentáře se spolčením „*míni komplot, t.j. spojení alespoň s jednou osobou k velezrádnému podniku individuálně určenému.*“³²⁴ Odůvodnění obžaloby však hovoří o ilegální organizaci, která je definována jako skupina namířená „*proti platnému právnímu řádu, vyvíjející konkrétní činnost vyčerpávající skutkovou podstatu dalších §§ zákona na ochranu lidově demokratické republiky čís. 231/1948 Sb.*“³²⁵ Obžaloba zmiňuje také některé charakteristické znaky velezrádné organizace, mezi něž se řadí „*vlastnosti vedoucích osob, protidemokratické a protilidové cíle, kterých mělo být dosaženo, teroristické a násilnické metody, jichž mělo být použito, styky se zrádcovskou čs. emigrací na Západě, spolupráce s vojenskými a zpravodajskými orgány americké armády v Německu a konečně jejich poměr k Němcům.*“³²⁶ Takové protistátně zaměřené skupiny byly považovány za krajní ohrožení společnosti.

Podle obžaloby byly zároveň dány i zvláště přitěžující okolnosti podle § 1 odst. 3 zákona na ochranu lidově demokratické republiky. Mezi přitěžující okolnosti se řadila skutečnost, že k činu došlo za branné pohotovosti státu nebo v době ozbrojeného napadení republiky; dále že činem byly zvláštní měrou ohroženy samostatnost, ústavní jednotnost nebo územní celistvost republiky, její lidově demokratické zřízení, společenská nebo hospodářská soustava nebo její národní povaha, zaručené ústavou, nebo byla-li znemožněna ústavní činnost prezidenta republiky nebo jeho náměstka, zákonodárského sboru nebo vlády; že bylo k činu užito branné moci nebo ozbrojeného sboru nebo k činu byly sbírány nebo organizovány branné nebo pomocné síly nebo hromaděny zbraně neb střelivo; že byl při takovém činu kladen násilný odpor branné moci nebo ozbrojenému sboru nebo jestliže je dána jiná zvláště přitěžující okolnost. Tento demonstrativní výčet i díky poslednímu ustanovení umožňoval zahrnout mezi přitěžující okolnosti i další skutečnosti na základě volné úvahy.

---

³²³ Za cizí činitele byli považováni rovněž českoslovenští „*politictí emigranti a jejich organizace, opírající se ve své existenci a činnosti o cizí mocnosti.*“ (VIESKA, J. *Ochrana lidově demokratické republiky*. s. 37).

³²⁴ RŮŽEK, A. *Ochrana lidově demokratické republiky*. s. 5.

³²⁵ FABŠIČOVÁ, M. – VALIŠ, Z. *Zákon č. 231/1948 Sb. a obranné zpravodajství Čs. armády*.

³²⁶ AMV, a. č. V 5604 MV, I. díl, I. 125–134. Obžaloba Státní prokuratury ze dne 7. února 1949.

Zločin vyzvědačství byl zařazen mezi trestné činy proti vnější bezpečnosti státu a postihoval jednání spočívající ve vyzvídání státního tajemství v úmyslu vyrazit je cizí moci nebo vyrazení státního tajemství cizí moci. Zároveň však tato skutková podstata dopadala i na přípravné jednání v podobě spolčení nebo navázání styku s cizí mocí, cizími činiteli nebo výzvědnou organizací, jejíž snahy měl pachatel v úmyslu podporovat. Za takové jednání bylo možné uložit trest od deseti do pětadvaceti let nebo doživotí. Ke spáchání tohoto trestného činu stačilo pouhé jednání, jehož výsledkem mělo být zjištění státního tajemství, pokud byl pachatel veden úmyslem vyrazit jej cizí moci. Jde tedy o předčasně dokonáný čin, u něhož je již příprava povýšena na dokonáný trestný čin. Smyslem tohoto ustanovení nebylo postihnout jen přímé vyzvědače, ale také osoby, které se „o zdar takového vyzvědačské činnosti vědomě přičiňují na jeho zevním okraji jako ubytovatelé, přechovávači, stravovatelé vyzvědačů, jako jejich průvodci přes hranice, jako zpravodajské schránky [...]. Dále postihuje tento paragraf i ostatní pomocníky, na př. dodavatele zpravodajsky nezávadného materiálu jako na př. novin, jízdních řádů, telefonních seznamů atd., pokud jednají ve vědomí, že jde o umožnění či usnadnění vyzvědačské činnosti jiných.“³²⁷ Šlo tedy o velmi širokou paletu jednání, která bylo možné kvalifikovat jako naplnění skutkové podstaty trestného činu vyzvědačství.

Pokud jde o spolčení k tomuto trestnému činu, mohlo mít formu jak slibu budoucí spolupráce, tak příspěví ke konkrétní činnosti. Protože šlo o přípravné jednání, postačovala dokonce dohoda dvou osob, přičemž nemuselo být dohodnuto konkrétní jednání, ani stanoveno, které informace budou získány nebo které organizaci budou sděleny.³²⁸

Výkladové ustanovení § 5 odst. 3 upřesňovalo, co bylo třeba rozumět pod pojmem státní tajemství. Šlo o skutečnost, opatření nebo předmět, jež vláda tají v důležitém zájmu republiky, zejména v zájmu politickém, vojenském nebo hospodářském, nebo jež v takovém zájmu mají zůstatí utajeny před cizí mocí nebo cizími činiteli. Podle důvodové zprávy bylo možné podpůrně použít i zákon č. 71/1935 Sb., o hospodářském vyzvědačství.

---

³²⁷ VIESKA, J. *Ochrana lidově demokratické republiky*. s. 149–150.

³²⁸ Tamtéž. s. 152.

Mezi přitěžující okolnosti, které podmiňovaly možnost uložení trestu smrti a na které odkazuje obžaloba, patřilo spáchání činu za branné pohotovosti nebo v době ozbrojeného napadení republiky, dále skutečnost, že osoba, se činu dopustila, ačkoliv jí byla výslovně uložena povinnost státní tajemství uchovávat, dále pokud byl pachatel členem výzvědné organizace, šlo-li o státní tajemství zvláště důležité nebo byl-li čin páchan výdělečně nebo po delší dobu, ve značném rozsahu nebo způsobem zvláště nebezpečným. Zároveň však bylo obdobně jako u trestného činu velezrady stanoveno, že v úvahu přicházejí i další zvláště přitěžující okolnosti.

Odůvodnění obžaloby je uvedeno obvyklými odkazy na neustálé ohrožení nastolené cesty k socialismu kontrarevoluční reakcí, kterou se ani po Únoru 1948 nepodařilo zlikvidovat. „*Obvinění nedlouho po porážce reakce v únoru 1948 začali s jinými osobami budovat ilegální organizaci, jejímž cílem bylo stmelit a sjednotit všechno anebo alespoň větší část ilegálního reakčního podzemí v ČSR a ve spojení se zrádčovskou čs. emigrací v zahraničí a za podpory amerických okupačních vojenských orgánů v Německu, zejména pak zpravodajských, povalením lidově demokratického státního zřízení v ČSR odčinit porážku reakce z února 1948.*“³²⁹ Následně byly vykresleny dřívější činy gen. Kutlvašra i pplk. Hrušky i podrobný plán ozbrojeného převratu, který měli připravovat spolu s československou politickou emigrací. S pomocí Karla Bacílka ml. a Borise Kovaříčka a dalších osob na ně napojených měl Josef Hruška opatřovat tajné informace pro CIC, americké zpravodajské službě. Obžaloba podrobně líčí formy spolupráce obžalovaných s CIC. Detailně byly také popsány další aktivity a organizace skupiny, ale i zamýšlená organizace správy státu po úspěšném převratu a nalezené zbraně. Veškerá činnost pplk. Hrušky je popisována jako záškodnická, jeho spolupráce s bezpečnostními orgány je charakterizována jako manévr, jímž měla být zakryta jeho skutečná protistátní činnost.

3.3. Průběh trestního řízení

Státní bezpečnost ve spolupráci s vojenskými orgány celý případ náležitě připravila a předala soudu, který postupoval zcela v intencích politických instrukcí. Termín konání hlavního přelíčení s hlavním štábem ilegální odbojové organizace *Pravda zvítězí* byl

---

³²⁹ AMV, a. č. V 5604 MV, I. díl, l. 125–134. Obžaloba Státní prokuratury ze dne 7. února 1949.

původně stanoven na 17. února 1949, tak aby první výročí Vítězného února bylo oslaveno popravou odsouzených. Protože se obžaloba dostala do zahraničního tisku,³³⁰ a protože se bezpečnostní složky obávaly možného pokusu o osvobození některých obviněných, byl proces na žádost Ministerstva spravedlnosti odložen na květen 1949. Obžalovaným byly odebrány obžaloby a šířila se spekulace, že odklad zapříčinil soudce, který odmítl vynést rozsudek, který byl po něm žádán. Odložení procesu bylo více než logické, neboť původní harmonogram, podle něhož mělo soudní řízení trvat od 17. do 25. února, nemohl být splněn. V těchto devíti dnech se mělo uskutečnit řízení u Státního soudu, následně odvolací řízení u Nejvyššího soudu a na závěr měly být uložené absolutní tresty vykonány. Usnesením Státního soudu ze dne 16. února 1949 bylo hlavní přelíčení odročeno na neurčito. Nucený odklad procesu poskytl také dostatečný časový prostor jednak pro úpravy sestavy obviněných, kteří měli být souzeni v hlavním procesu, jednak samotné obžaloby podle přání Státní prokuratury. Celý proces včetně výkonu trestů smrti měl být skončen do 25. května 1949, kdy měl být slavnostně zahájen IX. sjezd Komunistické strany Československa. Nový termín konání procesu byl obžalovaným sdělen až 7. května 1949.

Kvůli vysokému počtu zatčených nebylo v silách vyšetřovatelů ani soudců zabývat se jimi najednou, a proto byli rozděleni do několika skupin, které byly žalovány a souzeny samostatně (hlavou jedné z nich se stal Karel Bacílek st., viz níže).

Zařazení několika i vysoce postavených vojenských osob umožnilo přidělení věci smíšenému senátu Státního soudu, neboť soudní procesy s příslušníky ozbrojených sil spadaly do pravomoci vojenské justice, která ukládala mnohem vyšší tresty než soudy civilní. Ve vojenských věcech byly útvar vojenské prokuratury u Státní prokuratury i vojenská kolegia Státního a Nejvyššího soudu podřízeny jak Ministerstvu spravedlnosti, tak Ministerstvu národní obrany.

Generál Karel Kutlvašr, Karel Bacílek ml., Boris Kovaříček a pplk. Josef Hruška byli zařazení do třináctičlenné skupiny, kterou obžaloba charakterizovala jako štáb ilegální odbojové organizace *Pravda zvítězí*. Z třinácti souzených bylo pět studentů

---

³³⁰ Josef Slanina vzpomíná, že vynést obžalobu z věznice se podařilo Karlu Bacílkovi ml. Skupina, která Karlu Bacílkovi pomáhala, byla odhalena a pět jejích členů popraveno. Ještě předtím však stihla předat obžalobu britskému vojenskému atašé Wildaschovi a jeho prostřednictvím i zahraničním médiím, mj. rozhlasové stanici BBC. (SLANINA, J. – VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr*. s. 85 nebo CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů*. s. 107).

(Karel Bacílek ml., Ladislav Strejc, Jan Morava, Boris Kovaříček, Miroslav Gregar), čtyři vojáci ve výslužbě (Karel Kutlvašr, Josef Hruška, Ervín Novotný, Jaroslav Nedbálek), učitel základní odborné školy (Josef Slanina), pekařský mistr (Zdeněk Loch), žena v domácnosti organizující přechody do zahraničí (Josefa Straširybková) a slovenský úředník Josef Demeter.

Dále byli obžalováni pplk. Jaroslav Picka, škpt. František Brejcha, vojenský akademik Václav Hoyer, vojín Josef Brkl a vojín František Hlinovský. Jejich věc byla záhy po zahájení hlavního přelíčení vyloučena k samostatnému projednávání.

Již před hlavním přelíčením byly Státnímu soudu adresovány rezoluce z továren požadující nejpřísnější tresty a na hlavní přelíčení se dostavily delegace dělníků a vojáků.

Hlavní přelíčení proběhlo před senátem Státního soudu v Praze na Pankráci za předsednictví plk. justiční služby JUDr. Jana Metličky ve dnech 12. – 16. května 1949. Přisedícími byli JUDr. Jaroslav Novák a JUDr. Václav Michal, soudci z lidu plk. pěchoty Vojtěch Kohout a paní Anna Součková. Státní prokuratura zastoupená gen. justiční služby JUDr. Janem Vaňkem žalovala všechny obviněné ze zločinu velezrady podle § 1 zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, a čtyři z nich i ze zločinu vyzvědačství podle § 5 téhož zákona. Hlavní přelíčení probíhalo od počátku s vyloučením veřejnosti, v auditoriu se objevovali pouze příslušníci StB, znalci z oboru vojenství a politické zpravodajství a lékaři psychiatři. Podle vzpomínek Josefa Slaniny obhájci obžalovaných namítali, že hlavní přelíčení je veřejné, dokud není vydáno usnesení o vyloučení veřejnosti (viz též níže citovaná tzv. Píseckého zpráva). Protokol o hlavním přelíčení toto usnesení uvádí až za zjištění totožnosti obžalovaných a povolání znalců do soudní síně. Podle dochovaných zpráv bylo hlavní přelíčení také často přerušováno za účelem porad na Ministerstvu spravedlnosti. Prokurátor byl před vyhlášením rozsudku odvolán k Bedřichu Reicinovi na konzultaci.

Jako důkazy byly v řízení použity seznamy zabavených zbraní, střeliva³³¹, písemností a jiných předmětů, prostor k vyjádření byl poskytnut i všem obžalovaným. Pplk. Hruška se

---

³³¹ Podle rozsudku bylo zjištěno a zajištěno celkem 6 vysílaček, 7 těžkých kulometů, 1 lehký kulomet, 1 automat, 19 pistolí, 2 pušky, 1 granátomet s větším množstvím nábojů, zásobníků a jiných výzbrojních součástí.

hájl tím, že veškerá jeho činnost byla pod kontrolou zpravodajského důstojníka, jehož navrhl obhájce vyslechnout. Soud mu přes odpor prokurátora vyhověl, ovšem tento důstojník nebyl v dosahu, a proto byla později čtena jen jeho zpráva ze dne 13. května 1949 (viz níže). Hruška také tvrdil, že zbraně ve skutečnosti nesbíral ani se o ně nestaral, ale že musel *štáb* informovat o vývoji v této oblasti. Závěrem zmínil, že „*žádný puč jsem nechtěl připravovati a ani jsem jej nechtěl provést, ježto jsem byl přesvědčen, že něco podobného není možné, dokud nedojde ke spojení všech ilegálních skupin v jednu, co nebylo vůbec proveditelné. Puč jsem nechtěl připravovati též proto, že by vedl k občanské válce, čehož jsem nepřítelem.*“³³² Gen. Kutlvašr ve své výpovědi uvedl, že na schůzku konanou dne 16. prosince 1948 šel především proto, že pplk. Nedbálek nepřišel na původní schůzku o pět dní dříve. Gen. Kutlvašrovi byla tato situace trapná a šel na další schůzku především proto, aby o něm neříkali, že je *baba* a že se bojí.³³³ Dále gen. Kutlvašr přiznal, že mu Hruška říkal, že provádí zpravodajskou činnost pro československé zpravodajské orgány, tuto však pouze předstírá, „*aby tak kryl svoji ilegální činnost a mohl lépe a bezpečněji pracovat.*“³³⁴ Karel Bacílek ml. odkázal na své dřívější výpovědi a upřesnil některé podrobnosti ohledně své cesty do Německa. Plán puče, který vzal s sebou do Německa, měl vypracovat Hruška sám. Boris Kovaříček ve svém prohlášení uvedl: „*Necítím se vinen, morálně jsem zcela nevinný. [...] Ježto po únorových dnech 1948 nebylo možno pracovati v koncepci Masarykově, vstoupil jsem proto vědomě do illegality. Neuznávám tento soud, ale vím, že je platný, ježto má moc.*“³³⁵ Boris Kovaříček také několikrát během hlavního přelíčení žádal, aby svědci potvrdili, že žádal, aby nebyly sbírány zbraně a že tvrdil, že puč bude nekrvavý. První den hlavního přelíčení skončilo projednávání ve 21.30 hodin.

Proti Miroslavu Gregarovi byla na základě jeho vlastního prohlášení v průběhu hlavního přelíčení rozšířena obžaloba o obvinění ze zločinu krádeže a pokusu násilného smilstva. Na základě vyjádření obžalovaných došlo ke změně obžaloby u Josefa Brkla, jehož trestná činnost nebyla dále kvalifikována podle ustanovení § 50 zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, ale podle ustanovení § 12 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. V obou případech šlo o nepřekažení a neoznámení trestného činu. U špkt. Františka Brejchy vzala prokuratura zpět obvinění

---

³³² Národní archiv, f. Státní soud, sp. zn. Or I 72/49.

³³³ Tamtéž.

³³⁴ Tamtéž.

³³⁵ Tamtéž.

z vojenské zrady dle ustanovení § 6 odst. 3 zákona na ochranu republiky, ovšem trvala na obvinění z nepřekážení a neoznámení trestného činu podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky. Dále prokuratura vzala zpět obžalobu ohledně pplk. Jaromíra Picky pro zločin zneužití moci úřední a přečin proti kázi a pořádku podle ustanovení § 101 a § 269 trestního zákona 1852. Také činnost Václava Hoyera byla překvalifikována ze zločinu velezrady na zločin nedovoleného ozbrojování. Ohledně ostatních trestných činů obžalovaných navrhl prokurátor vyloučení a postoupení příslušnému vojenskému soudu.

Soud se po poradě usnesl, že řízení proti pplk. Jaroslavu Pickovi, škpt. Františku Brejchovi, vojenskému akademikovi Václavu Hoyerovi a vojínu Josefu Brklovi se vylučuje k samostatnému projednávání u Vrchního vojenského soudu v Praze a dále se proti nim zastavuje trestní stíhání v rozsahu, v němž prokuratura vzala obžalobu zpět.³³⁶ Také řízení proti Miroslavu Gregarovi pro trestné činy násilného smilstva a krádeže bylo vyloučeno k samostatnému projednávání.

Dále byly čteny výpovědi svědků Karla Bacílka st., Libuše Kovařovicové, div. gen. v. v. Františka Slunečka, div. gen. v. v. Františka Hrabčíka, mjr. Jaromíra Nechanského aj., znalecké posudky znalců z oboru lékařství a zpravodajství. Gen. Kutlvašr žádal vyslechnout 37 svědků, jejich svědectví však nebylo připuštěno jako zbytečné a nerozhodné. Ze stejných důvodů byly odmítnuty i žádosti o zkoumání duševního stavu pplk. Hrušky a gen. Kutlvašra a o slyšení osob, které doprovázely obžalovaného pplk. Hrušku v autě při jeho zatčení. Pplk. Hruška požadoval na svou obhajobu vyslechnout také plk. Mysíka, který se však k hlavnímu přelíčení nedostavil a pokusil se JUDr. Metličku přesvědčit o Hruškově vině na schůzce u předsedy Státního soudu JUDr. Richtera. Dne 13. května 1949 plk. Mysík v poradní síni soudu nadiktoval přípis, který popírá Hruškovu práci pro 5. oddělení (viz příloha č. 2).

Hruška se při hlavním přelíčení hájil, že zbraně ani střelivo nikdy opatřovat nechtěl a ostatní ujišťoval, že se převrat odbude několika políčky. Dále se hájil tím, že měl

---

³³⁶ Usnesení o vyloučení věci obžalovaných pplk. Picka, škpt. Brejchy, Václava Hoyera, Josefa Brkla a Františka Hlinovského bylo původně vydáno již 5. února 1949 a obžaloba ve věci Picka a spol. byla připravena již 23. února 1949.

podle pokynu vytvořit organizaci čítající na 3 000 osob, ale že se mu podařilo sehnat pouze desetinu tohoto počtu.³³⁷

Před skončení důkazního řízení vzala prokuratura zpět obžalobu pro zločin vyzvědačství podle § 5 zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky u obžalovaných gen. Kutlvašra, škpt. Novotného, pplk. Nedbálka, Josefa Slaniny, Jana Moravy, Zdeňka Locha a Josefa Demetera. Soud po poradě tomuto návrhu prokuratury vyhověl a trestní stíhání obžalovaných pro tento zločin zastavil.

Následně byly předneseny posudky z oboru politického a vojenského zpravodajství. Oba znalci dospěli k totožnému závěru a výslovně uvedli, že „pplk. Hruška byl po celou dobu jeho činnosti až do zatčení sledován našimi zpravodajskými orgány.“³³⁸ Tím také skončilo hlavní líčení dne 13. května 1949, a to v 00.30 hodin.

Následující den, v sobotu 14. května 1949 bylo ukončeno důkazní řízení a státní prokurátor odůvodnil své návrhy, přičemž navrhl potrestání všech obžalovaných podle obžaloby s výjimkou vojína Františka Hlinovského a Josefy Straširybkové, u nichž nechal posouzení viny u zločinu vyzvědačství na soudu. Obhájci žádali zproštění obžaloby u pplk. Nedbálka a Františka Hlinovského, u ostatních mírné potrestání. Miroslav Gregar svých činů litoval.

Protokol o hlavním přelíčení bohužel neobsahuje dotazy ani komentáře soudců a prokurátorů. Pouze ze vzpomínek Josefa Slaniny je patrné, jak se tito k obžalovaným chovali. Např. Josefa Straširybková byla konfrontována otázkou, koho má na světě nejraději. Obžalovaná uvedla svoji vnučku, načež byla osočena, že přípravou puče a války vlastně chystala její vraždu.³³⁹

Unikátním dokumentem o průběhu hlavního přelíčení je tzv. Píseckého zpráva.³⁴⁰ Tuto zprávu sepsal dr. Václav Písecký, který byl vyslán k projednávání případů u Státního soudu jako pozorovatel Ministerstva vnitra. Po předložení své zprávy adresoval Jindřich Veselý, přednosta odboru BA MV, dopis Karlu Klosovi, náměstkovi

---

³³⁷ SLANINA, J. – VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr.* s. 77.

³³⁸ Národní archiv, f. Státní soud, sp. zn. Or I 72/49.

³³⁹ Vzpomínka Josefa Slaniny (SLANINA, J. – VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr.* s. 96 nebo CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů.* s. 109–110).

³⁴⁰ AMV, 310-86-37. Zpráva o průběhu hlavního přelíčení proti Kutlvašrovi a spol. ze dne 22. května 1949.

ministra spravedlnosti, dopis, v němž mu oznamuje, že dr. Písecký již nebude Ministerstvo vnitra u Státního soudu zastupovat.³⁴¹

Z Píseckého zprávy: „*Obžaloba byla zřejmě úmyslně zveličena u obžalovaných pplk. Jaroslava Picky, škpt. Františka Brejchy a voj. akademika Václava Hojera. Toto však bylo úmyslným taktickým tahem, aby mezi obžalovanými byly i osoby vojenské v aktivní službě, a bylo tak odůvodněno smíšené složení senátu, to jest z osob vojenských a civilních, za předsednictví vojenského soudce z povolání. Toto zveličení obžaloby bylo pak redukováno během přeličení, hned po ukončení výsledků obžalovaných tím, že trestní věc proti pplk. J. Pickovi, škpt. Fr. Brejchovi a voj. akad. Václavu Hojerovi bylo vyloučeno k samostatnému projednávání a postoupeno vrchnímu vojenskému prokurátorovi v Praze. Toto přehnutí obžaloby bylo tedy taktickým tahem, s nímž nutno souhlasiti.*

Obžaloba byla však přehnána i na jiném místě, a sice tím, že ze zločinu dle § 5 zák. č. 231/48 Sb., to jest z vyzvědačství, byly obžalovány i osoby, kterým se tento zločin nikterak nemohl prokázati, a sice gen. v. v. Karel Kutlvašr, škpt. Ervín Novotný, pplk. Jaroslav Nedbálek, Josef Slanina, Jan Morava, Zdeněk Loch, Josef Demeter i s pplk. J. Pickou, škpt. Fr. Brejchou a voj. akad. Václavem Hojerem. Toto zveličení žaloby nejevilo se nikterak taktickým a nebylo pro něho žádných důvodů kromě zveličování zločinné činnosti obžalovaných. Tento nedostatek byl odstraněn tím, že státní prokuratura ohledně jmenovaných (kromě již dříve vyloučených tří, tj. pplk. Picky, škpt. Brejchy a voj. akad. Hojera) vzala obžalobu pro uvedený zločin zpět, ještě během přeličení.

Přeličení bylo prohlášeno za tajné, ale již před podáním návrhu na prohlášení tajného líčení, v době, kdy byly zjišťovány osobní poměry obžalovaných, nebyla veřejnost do jednací síně připuštěna, což bylo opatření zcela protizákonné a protiústavní a jako takové bylo též jednak mezi advokáty, jednak mezi obžalovanými a publikem na chodbách komentováno. Toto opatření bylo krajně netaktické a zjistil jsem, že bylo učiněno na příkaz Ministerstva spravedlnosti. Vzhledem k pověstem, které

---

³⁴¹ Písecký měl v případě Šeřík navrhnout nízké tresty a v případě Pravda zvítězí měl před soudci z lidu prohlásit, že „*že tato skupina byla spíše sehnaná /jak řekl «vyškrábnutá poslední lžící»/ neboť prý vnitro nemělo tenkrát větší skupinu a chtělo jak ze skupiny »Šeřík«, tak ze skupiny »Pravda zvítězí« vůbec politicky žít.*“ Kromě toho, že dr. Písecký se nadále přeličení u Státního soudu neúčastnil, byly vůči němu vyvozeny i další důsledky, v dopise nespecifikované.

byly šířeny o osobě gen. Kutlvašra po Praze během jeho zajištění, bylo právě velmi taktické k zahájení přelíčení připustiti veřejnost a tuto vyloučiti až zákonným způsobem, po přezkoušení osobních dat obžalovaných, aby totiž veřejnost mohla sama zjistiti, že gen. Kutlvašr jest zcela zdrav. Dlužno ještě zdůrazniti, že tělesný stav Kutlvašrův byl velmi dobrý a taktéž jeho vzhled vůbec nesvědčil o jakémkoliv trýznění neb útrapách.

Průběh přelíčení byl zcela hladký a toto bylo přímo vzorně vedeno předsedou plk. just. služby dr. Janem Metličkou a taktéž žaloba, zastupovaná gen. just. služby Janem Vaňkem, byla obsazena bezvadně. Zejména velmi objektivním dojmem působily návrhy obžaloby na vyloučení přelíčení proti obžalovaným pplk. Pickovi, škpt. Brejchovi a voj. akad. Hojerovi, jakož i zpětvzetí obžaloby ze zločinu vyzvědačství u obžalovaných gen. Kutlvašra, škpt. Novotného, pplk. Nedbálka, Josefa Slaniny, Jana Moravy, Zdeňka Locha a Josefa Demetera.

Nutno ještě uvést, že orgány Státní bezpečnosti v Praze, jimiž byl případ zpracován, byl zpracován velmi dobře, jelikož žádný z obžalovaných neodvolával své výpovědi a celkem na těchto trval i před soudem.

Velkým kazem procesu byla však osoba pplk. Josefa Hrušky, jehož případ jest případem zcela výjimečným a vojenské zpravodajské orgány si v tomto nepočínaly objektivně. K tomuto případu považují za svoji povinnost uvést následovně:

Pplk. Hruška byl po dobu téměř dvou roků používán jako agent 5. odděl. Hlavního štábu MNO. Při přelíčení hájil se pak pplk. Hruška tím, že i celou ilegální práci v souzeném případě konal na příkaz zpravodajského důstojníka MNO, z jehož příkazu a s jeho vědomím počal slučovati domácí ilegální organizace, o nichž zvěděl. Účel tohoto slučování, dle tvrzení Hruškova, měl spočívat v tom, že tyto ilegální organizace navážou na zahraniční reakci, od které zvedí ilegální síť, které zde byly vybudovány. S tímto plánem prý pplk. Hruška souhlasil, připojil se k němu a všechny výsledky své práce, jakož i všechny schůzky hlásil onomu zpravodajskému důstojníkovi. Za tohoto stavu věci navrhla obhajoba, aby o tvrzení Hruškově byl vyslechnut onen zpravodajský orgán.

Soud tento důkaz připustil s tím, že onen orgán bude obeslán prostřednictvím MNO. Odpoledne dne 13. 5. 1949 dostavil se též onen orgán MNO (pplk. Mysík) do soudní budovy a v poradní síni nadiktoval přípis MNO asi tohoto znění:

MNO 5. odděl. Hl. štábu sděluje Státnímu soudu, že zpravodajský důstojník jsoucí ve styku s obžalovaným Hruškou jest služebně mimo Prahu a ze záznamů se zjišťuje, že obžalovaný pplk. Josef Hruška tomuto orgánu sděloval sice malé a bezvýznamné okolnosti, ale zamlčel okolnosti podstatné, a sice to, že se chystá násilný převrat a že jedné ze schůzek se účastnil obžalovaný gen. Kutlvašr.

Tento nepravdivý přípis MNO Hl. št. 5. odděl., datovaný dnem 13. 5. 1949 a podepsaný neexistující osobou, jakýmsi pplk. Suchomelem, neb aspoň osobou, která o věci vůbec ničeho neví a přípis nestylizovala, byl hlavním a jediným důkazem proti obžalovanému pplk. Josefu Hruškovi, na základě něhož byl pak tento odsouzen k trestu smrti.³⁴²

Jest přirozené, že ačkoliv mi jest známo, že tento přípis neodpovídá pravdě, nemohl jsem při hlavním přelíčení toto uvést ve svém znaleckém posudku, ale musel jsem právě tento znalecký posudek v této otázce opráti o jediný důkaz, to jest právě o onen nepravdivý přípis MNO. Byl jsem si totiž vědom politické důležitosti procesu a nemohl jsem prohlášením nepravd v přípisu MNO před soudem tento proces zvrátiti. Proto však tím více považuji za svou povinnost upozorniti na tuto skutečnost.

Nepravdy uvedeného přípisu spočívají v těchto tvrzeních.

Není správné, že zpravodajský důstojník MNO udržující styk s pplk. Josefem Hruškou (plk. Mysík) byl v té době mimo Prahu, ale jest pravdou, že tento seděl v poradní síni Státního soudu, kde uvedený přípis právě diktoval.

Není pravdou, že pplk. Josef Hruška hlásil tomuto důstojníkovi jen bezvýznamné věci, ale pravdou jest, že pplk. Josef Hruška byl právě za své zprávy placen velmi vysoko (2500 Kčs měsíčně a několik dní před zatčením dostal ještě zvláštní odměnu ve výši několika tisíc Kčs) a že hlásil i skutečnosti velmi významné. Tak konkrétně vím,

---

³⁴² Popisovaný průběh událostí potvrzuje i JUDr. Hloušek, který měl v 60. letech k dispozici výpověď plk. JUDr. Metličky od inspekčního oddělení Ministerstva vnitra. „Místo něho [Mysíka] přišel podplukovník Suchomel, oznámil, že Mysík je služebně mimo Prahu a několika dokumenty dokazoval Hruškovu nespornou vinu. O něco později Metličku uprostřed jednání povolali do pracovny prezidenta Státního soudu dr. Richtera. Tady se Metlička ke svému překvapení sešel s Mysíkem, který kategoricky prohlásil, že Hruškovi nemá soud věřit ani slovo – že je to dabler, který sice občas pracoval pro 5. oddělení, ale současně se ze zjištěných a osobních důvodů dopouštěl rozsáhlé protistátní činnosti a všelijakých dalších zločinů. Jasně z toho vyplynulo, že se z operativních i jaksi politických důvodů požaduje trest smrti.“ (CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů.* s. 113). Josef Slanina tvrdí shodně s tzv. Píseckého zprávou, že onen přípis v poradní síni soudu sepsal sám plk. Mysík, který se dne 13. května 1949 hlavního přelíčení osobně účastnil (SLANINA, J. – VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr.* s. 97).

že pplk. Hruška hlásil plk. Mysíkovi příchod agenta CIC na naše území a že tento agent dle informací dodaných Hruškou byl zajištěn a Hruška též odevzdal onomu zprav. důstojníkovi písemné příkazy k špionáži, které si tento agent jménem Rudolf Hušák (PLUSKAL) přivezl s sebou. Taktéž dle údajů pplk. Josefa Hrušky byli odhaleni jakýsi Maleček a Žaloudek, kteří chtěli ilegálně uprchnouti za hranice našeho státu.

Konečně pak není pravdivé tvrzení přípisu, že obž. pplk. Hruška nehlásil, že se má ilegální schůzky účastniti gen. K. Kutlvašr. Jest mi známo, že pplk. Josef Hruška několik dní před schůzkou s gen. K. Kutlvašem hlásil onomu zprav. důstojníkovi, že jeho ilegální organizace má na další schůzku pozvaného jakéhosi bratra generála. Zde jest pak více než pravděpodobné, že pplk. Hruška v době tohoto hlášení nevěděl, který generál na schůzku přijde, a že toto zjistil až na samotné schůzce dne 16. 12. 1948 a byl pak dne 17. 12. 1948 zajištěn.

Tyto skutečnosti, prokazující nepravdivost přípisu MNO ze dne 13. 5. 1949, jsou mi z vlastní zkušenosti známy a vzhledem k těmto mně konkrétně známým nepravdám nutno hodnotit věrohodnost celého přípisu.

Další stinnou stránkou procesu bylo zasahování Ministerstva spravedlnosti do průběhu procesu a přímo okaté řízení tohoto. Tak během přelíčení dne 13. 5. 1949 byl předseda senátu plk. dr. Metlička dvakrát odvolán z jednací síně během přelíčení na Ministerstvo spravedlnosti na porady. Jest sice pravda, že přelíčení bylo neveřejné, ale přesto toto odvolání pozorovali všichni obžalovaní, jejich obhájci, soudci z lidu a povolání, jakož i přítomní dozorcí a členové SNB, a konečně pak i příbuzní obžalovaných, kteří se po celou dobu procesu zdržovali na chodbách okolo porotní síně.

Jest správné, že Ministerstvo spravedlnosti věnuje procesům státně důležitým zvýšenou péči, ale tato péče nesmí býti očividná i během procesu, neboť tím prestiž Státního soudu neobyčejně trpí. Tyto zásahy během přelíčení byly velmi odsuzovány jak členy soudního senátu, zejména pak soudci z lidu, tak i obhájci. Ministerstvo spravedlnosti si musí býti vědomo, že ústavou zaručená nezávislost soudců vylučuje takovéto zřejmě a nevhodně prováděné zákroky.

Třetí závažnou vadou bylo samo vyhlášení rozsudku. Po skončení průvodního řízení a závěrečných řečech obhajoby bylo řízení v sobotu dne 14. 5. 1949 asi o 14. hod. přerušeno s tím, že rozsudek bude vyhlášen v pondělí dne 16. 5. 1949 o 11. hod. dop.

V uvedenou dobu se shromáždilo v porotní síni dosti obecnstva, dále všichni obhájci, znalci a osoby mající k přelíčení přístup, jako soudní zaměstnanci, příslušníci SNB a vězeňské stráže, ale k vyhlášení rozsudku nedošlo, nýbrž toto vyhlášení bylo přeloženo na týž dne o 14. hod. O 14. hod., kdy byl opět již porotní sál naplněn, bylo prohlášení rozsudku odloženo na 18. hod. Toto dvojí nepochopitelné odložení rozsudku, když již tento byl v poradě soudu usnesen, taktéž bylo velmi nepříznivě kritizováno, a dokonce mezi publikem byly šířeny zprávy, že Státní soud se bojí rozsudek vyhlásiti. Toto dvojí odložení rozsudku stalo se taktéž na příkaz Ministerstva spravedlnosti a jest nepochybné, že i tímto opět prestiž Státního soudu velmi utrpěla. I toto zasahování Ministerstva spravedlnosti do procesu bylo velmi nevlídně kritizováno jak členy soudu, tak obhájci.

Jeví se proto nutným učiniti vhodné opatření, aby nebyla takto porušována autorita a prestiž Státního soudu, která až dosud byla velmi dobrá. Takovéto násilné a viditelné zásahy do procesu poškozují nejen dobré jméno soudu, ale i celého státu a jeho lidově demokratického zřízení, neboť ústřední úřady, konkrétně Ministerstvo spravedlnosti, zde ukazují, že se necítí býti vázány ani ústavou z 9. května 1949, která zaručuje nezávislost soudců, a to jak soudců z povolání, tak i soudců z lidu. Tím ovšem nechci tvrditi, že kontrola přelíčení a jeho průběhu ze strany Ministerstva spravedlnosti není žádoucí. Naopak, tato kontrola jest nutná, ale musí býti prováděna takticky a s citem pro ústavní předpisy.“

Jak bylo uvedeno výše v tzv. Píseckého zprávě, vyhlášení rozsudku bylo naplánováno na pondělí 16. května 1949 na 11 hodin dopoledne a bylo několikrát odloženo.³⁴³ Poradní protokol senátu byl dle spisu usnesen v 17.45 hodin. Vyhlášení rozsudku se směla zúčastnit veřejnost, což podle vzpomínek Josefa Slaniny přivedlo do rozpaků předsedu senátu JUDr. Metličku, který účast veřejnosti neočekával, a odůvodnění rozsudku neměl pro přednesení v síni připravené. Vyhlášení rozsudku započalo v 18.00 hodin a trvalo pouhých 30 minut. Josef Slanina také tvrdí, že přes výslovné žádosti o písemné vyhotovení rozsudku toto obžalování nikdy nedostali.

---

³⁴³ Příčinou těchto odkladů byly obavy z vojenského převratu, který byl plánován na noc z 16. na 17. května 1949. Do prozrazeného plánu převratu byli zapojeni i sokolové a skauti. Jedním z cílů této akce bylo osvobození gen. Kutlvašra, který se měl postavit do čela československé armády.

Uložené tresty byly velmi přísné a plně odpovídaly dobovému pojetí třídní spravedlnosti a snahám o tvrdé potlačení vnitřní reakce.

Karel Bacílek ml., Boris Kovaříček a pplk. Josef Hruška byli odsouzeni za zločin velezrady a vyzvědačství k trestu smrti, dále ke ztrátě čestných práv občanských a ke konfiskaci celého jmění. Ostatní tresty byly následující:

gen. Karel Kutlvašr	doživotí,
škpt. Ervín Novotný	15 let,
Ladislav Strejc	20 let,
Josef Slanina	15 let,
Jan Morava	12 let,
Zdeněk Loch	10 let,
Josefa Straširybková	20 let,
Miroslav Gregar	25 let,
Josef Demeter	25 let,
pplk. Jaroslav Nedbálek	2 roky,
Celkem, kromě trestu doživotí, 144 let těžkého žaláře.	

Také u všech odsouzených k trestu na svobodě byla vyslovena ztráta čestných práv občanských na dobu 10 let (kromě pplk. v. v. Jaroslava Nedbálka, u něhož byla tato doba poloviční) a konfiskace poloviny majetku. U všech vojenských osob byla vyslovena také kasace z jejich hodností důstojníků československé armády, a to vedle ztráty všech jejich vyznamenání, řádů a čestných odznaků. Pplk. Josef Hruška byl z československé armády vyloučen. Nad to bylo všem obžalovaným uloženo podle ustanovení § 389 trestního řádu 1873 nahradit náklady trestního řízení rukou společnou a nerozdílnou a každému pak zvláště výlohy výkonu svého trestu.

Pplk. Jaroslav Nedbálek byl uznán vinným pouze zločinem neoznámení trestných činů podle § 35 zákona na ochranu lidově demokratické republiky, neboť nebylo prokázáno, že se spolčil s jinými, aby zničil samostatnost a ústavní jednotnost republiky, jak bylo tvrzeno v obžalobě. Prokuratuře se nepodařilo vyvrátit jeho obhajobu, že odepřel jakoukoliv účast a činnost na dalším jednání, jakmile se o chystaném plánu dozvěděl.

Miroslav Gregar byl podle § 259 odst. 2 trestního řádu 1873 zproštěn obžaloby ze zločinu vyzvědačství podle § 5 odst. 1, 2 zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Také vojín František Hlinovský byl zproštěn obžaloby ze zločinu příprav úkladů o republiku podle § 2 odst. 1 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. U obou bylo toto rozhodnutí odůvodněno nedostatkem důkazů.

Podle odůvodnění rozsudku se pplk. v. v. Josef Hruška již v únorových dnech jasně postavil na stranu reakce, kterou se rozhodl podpořit tím, že by spojil její zahraniční a domácí část. Dohodl se s Karlem Bacílkem st. i Karlem Bacílkem ml. a vytvořili ilegální skupinu zaměřenou zpočátku na zjištění zbytků roztříštěné reakce a vytvoření početnější organizace. Na obžalovaného pplk. v. v. Hrušku a oba Bacílky byl napojen obžalovaný Boris Kovaříček, který organizoval skupinu Šeřík. *„Týž Kovaříček byl po Bacílkovi nejhorlivější a nejhouževnatější člen skupiny Hruškovy,“*³⁴⁴ měl se snažit zorganizovat co největší počet osob a zajistit školení v zacházení se všemi druhy zbraní a bojových prostředků. Boris Kovaříček, Karel Bacílek ml. a Josef Hruška byli označeni za strůjce všech záměrů, včetně puče, který měl být přesně naplánován s podrobně vypracovaným plánem postupu akce, a spolu s Miroslavem Gregarem založili štáb organizace. Josef Hruška, Karel Bacílek a Boris Kovaříček se dopustili *„zločinů velezrady i vyzvědačství za zvláště přitěžujících okolností, a to, že k účelům velezrádným sbírali a organizovali pomocné síly, hromadili zbraně a střelivo, přičemž jejich zločinné jednání bylo vzhledem k okolnostem páchané velezrady a vyzvědačství zvláště nebezpečné. Pokud jde o zločiny vyzvědačství, dopustili se právě uvedení obžalování tohoto zločinu jako členové organizace, jejímž účelem bylo vyzvídati státní tajemství, přičemž jejich činnost vztahovala se na tajemství zvláště důležitá. Pokud jde o pplk. v. v. Josefa Hrušku, dopustil se pak zločinu vyzvědačství, přestože povinnost uchovávat mu státní tajemství jako důstojníku byla výslovně uložena.“*³⁴⁵

Josef Hruška se i přes své doznání bránil tvrzením, že předmětného trestného jednání se dopustil jen proto, aby splnil úkoly dané mu jeho služebním místem, za účelem toho, aby předmětnou ilegální protistátní činnost skupiny *Pravda zvítězí*, jejímž byl zdánlivým účastníkem, zjistil a odhalil. *„Leč tato obrana obžalovaného*

---

³⁴⁴ Národní archiv, f. Generální prokuratura, sp. zn. T 6/49. Rozsudek Státního soudu v Praze ze dne 16. května 1949.

³⁴⁵ Tamtéž.

*nemůže obstát. Obžalovaný Hruška uvádí na svou obranu, že úkolem jeho zjišťování protistátní činnosti organizace Pravda zvítězí bylo výlučně zjistiti, zda a jaké spoje existují mezi zdejší podzemní reakcí s reakcí v zahraničí, případně s představiteli některé zahraniční moci. Přitom však obžalovaný Hruška vyvíjel rozsáhlou činnost ilegální v docela jiných směrech, než mu přikázáno. Tak zejména organizoval v širokém rozsahu jím vedenou organizaci, vybavoval tuto prostředky, především pak vysílačkami a zbraněmi, vcházel a vešel ve styk nejen s uprchlou reakcí, ale i s cizími činiteli, a zjistiv spojení do zahraničí, vysílal po této cestě spojky a kurýry, jakož i přijímal tyto sám. Přitom obžalovaný Hruška předstíraje plnění daného mu příkazu informoval své služební místo o méně významných okolnostech, zatajuje před tímto nejdůležitější momenty jím zjištěné protistátní činnosti skupiny Pravda zvítězí, přičemž utajil u svého služebního místa jako nejdůležitější fakta smlouvaný a určený termín puče, plán tohoto puče, jakož i účast obžalovaného div. gen. v. v. Kutlvašra na tomto jako vojenského velitele.*³⁴⁶

Také Miroslav Gregar byl označen za nebezpečného pachatele, neboť se živil černými obchody, získával pro skupinu především nezletilce a opatřil plány některých komunikačních zařízení, průmyslových podniků, míst obývaných význačnými vládními činiteli. Soud u Miroslava Gregara shledal polehčující okolnost v podobě mdlého rozumu, což neodpovídalo tomu, že se Miroslav Gregar měl již dříve účastnit protistátní činnosti. Josefa Straširýbková byla shledána vinnou zločinem vyzvědačství za organizaci převodů přes hranice. Ladislav Strejc dal skupině k dispozici svou vysílačku a byl pověřen vedením technické sekce skupiny, která měla zajistit československé vysílače během plánovaného puče. Výsledek práce Josefa Slaniny při vydávání časopisu *V nový život* zhodnotil soud jako „*vyhroceně protistátní tendence a rozvratnický štvavý*“.³⁴⁷ Jan Morava, vedoucí lidovecké mládeže, napojoval na skupinu další osoby, ale také opatřoval zbraně i s náboji. Josef Demeter vedle důležitých hospodářských dat předal Karlu Bacílkovi ml. 400 anglických liber k úhradě nákladů ilegální činnosti. Gen. Kutlvašr byl shledán vinným, neboť se dostavil na schůzku, kde byl přesně a v celém rozsahu informován o povaze, struktuře, cílech

---

³⁴⁶ Tamtéž.

³⁴⁷ Tamtéž.

a politickém zaměření skupiny, dále o prostředcích a o možnostech, které měla přislíbeny zejm. od amerických orgánů.

„Hruškova skupina ve snaze zajistiti uskutečnění a úspěšný výsledek chystaného puče, navázala spojení s představiteli okupační americké armády v Německu, a to především pro dosažení dostatečného množství potřebných zbraní [...] Hruškova skupina [...] činila provedení puče závislým výhradně na spolupráci s uprchlou emigrací a s jejími protektory, reprezentovanými okupačními orgány v Německu.“³⁴⁸

Plán puče je v rozsudku popisován obdobně jako v obžalobě – po obsazení osmnácti hlavních mocenských bodů měla být ustavena úřednická vláda a prezidentem se měl stát dr. Lettrich.

V odůvodnění rozsudku je rovněž uvedeno, že se všichni obžalovaní ke svým činům doznali (trestní právo v této době neobsahovalo zásadu, že i přes doznání obviněného jsou vyšetřující orgány povinny zjistit skutečný stav věci). U všech odsouzených byla naopak shledána přitěžující okolnost, spočívající ve skutečnosti, *„že se dopustili trestného jednání po zralé úvaze a že s jejich jednáním bylo spojeno velké nebezpečí. Pokud jde o obžalované div. gen. v. v. Kutlvašra, pplk. v. v. Hrušku, špkt. v. v. Novotného a pplk. v. v. Nedbálka, přitěžovalo i to, že svým jednáním porušili důležité povinnosti vzhledem ke svým vysokým důstojnickým hodnostem.“³⁴⁹*

V den vyhlášení rozsudku se na Ministerstvu spravedlnosti u Karla Klose konala ještě jedna porada. Týkala se zveřejnění úřední zprávy o případu Kutlvašr. *„Ještě před publikací v rozhlase a odevzdání československé tiskové kanceláři byla úřední zpráva projednána se soudruhem Pokorným a Kročkem. Ještě večer byl zastížen soudruh Metlička a dán mu pokyn, aby rozsudek ve věci Hruška a spol. byl vypracován ještě dnes.“³⁵⁰* Ve 20.30 hodin také vznikl protokol o usnesení senátu Státního soudu, podle něhož se nedoporučuje Karlu Bacílkovi ml., Borisi Kovaříčkovi a Josefu Hruškovi udělit milost. Druhý den vyšel v Rudém právu článek nazvaný *Spravedlivý rozsudek nad velezrádci* (viz příloha č. 3).

I přes vynesené tresty málokdo věřil, že u dvou mladých studentů budou popravy skutečně vykonány. Sám Josef Hruška byl přesvědčen o tom, že nejenže trest nebude

---

³⁴⁸ Tamtéž.

³⁴⁹ Tamtéž.

³⁵⁰ VHA, A. Čepička, arch. j. 120.

vykonán, ale že on sám bude za dobré služby povýšen. Všichni odsouzení, kromě Miroslava Gregara, podali v zákonné lhůtě odvolání. Podle ustanovení § 466 trestního řádu 1873 nutné podat do tří dnů od vyhlášení rozsudku, tedy do 19. května 1949. Nikdo z odsouzených nemohl tušit, že trestní řízení má přesně stanovený harmonogram, který končí 24. května 1949.

Karel Bacílek ml. se odvolal do výroku o trestu, přičemž argumentoval, že *„trestní ustanovení zákona na ochranu republiky pokud zní na trest smrti, nejsou automaty, poněvadž by potom nemusel souditi věc soud. [...] Proto právě v našem právním řádě je ustanovení § 1 zák. č. 91/34 Sb. podle kterého soud tam, kde jsou tak závažné polehčující okolnosti, že by trest smrti byl nepřiměřeně přísný, má být uložen trest těžkého žaláře. Tomuto zákonnému ustanovení nedereguje ani ustanovení § 46 z. č. 231/48, které zakazuje přeměnovati sestupovati pod dolní zákonnou hranici, jen trest na svobodě a to i v době branné pohotovosti státu, nebo v době ozbrojeného napadení republiky nebo v době, kdy se konají zvýšená bezpečnostní opatření pro obranu státu. Je tedy zřejmé, že náš zákonodárce uvažoval o tom, že i v situacích pro obranu státu daleko kritičtějších než je situace dnešní, nelze z trestu smrti učiniti nějakou automatiku, že trest smrti je ustanovení výjimečné a za všech okolností lze trest smrti přeměňovati na trest mírnější. [...] V daném případě půjde tedy o to především posouditi, zda jsem nenapravitelným zločincem, kterého se musí společnosti za všech okolností zbavit oběšením. [...] Na trest smrti v různých dobách dívali se lidé různě, ale je nutno si uvědomit, že tento trest není trestem. V tom okamžiku, kdy se civilisace snaží o své vyšší vývoje, vždycky je tento trest kritisován a je tento trest postupně rušen.“*³⁵¹

Boris Kovaříček podal odvolání do viny a trestu postavené na tvrzení, že zatímco Josef Hruška vedl organizaci *Pravda zvítězí*, on působil ve skupině *Šeřík*. Ve svém odvolání se ohrazuje proti označení své osoby jako vedoucího teroristické organizace, neboť jeho skupina zastávala program socialistický se zachováním všech dělnických výhod, jehož cílem bylo odstranění rozštěpení politických stran, a to cestou nekrvavou. Proto skupina *Šeřík* neshromažďovala zbraně. Sám sebe Boris Kovaříček označil jako spojku mezi Hruškou a dalšími osobami.

---

³⁵¹ Národní archiv, f. Státní soud, sp. zn. Or I 72/49.

Josef Hruška směřoval své odvolání jednak do výroku o vině, jednak do výroku o trestu a zároveň namítal i porušení procesních předpisů. Tvrdil, že jeho obhajoba, že neměl velezrádné úmysly, nebyla vyvrácena. Odvolával se na prokázanou skutečnost, že spolupracoval se státními orgány a že znalci potvrdili, že jeho činnost byla sledována. Stran uloženého trestu namítal, že je nepřiměřeně přísný, a jako polehčující okolnosti, které měl soud zohlednit, uvedl soudní bezúhonnost, doznání a dále svůj věk i to, že jeho syn byl za okupace vězněn v koncentračním táboře. Pokud jde o vady řízení, namítal Josef Hruška, že nalézací soud neprovedl výslech plk. Mysíka, ale spokojil se se zprávou Ministerstva národní obrany, a zamítl i svědectví osob, které Hrušku doprovázely v době zatčení.

Gen. Kutlvašr se odvolal proti výroku o vině i o trestu a zároveň proti porušení ustanovení o řízení, které mohlo mít na tyto výroky vliv. Poukázal na to, že pokus trestných činů, za něž byl odsouzen, je trestný až od chvíle, kdy pachatel předsevzal čin, který vede ke skutečnému vykonání dle teorie objektivní. Dále upozorňoval na skutečnosti, že veškerá činnost obžalovaných byla od počátku sledována, což potvrdili i znalci, a že tedy pokus trestného činu byl absolutně nezpůsobilý. Dále zpochybnil výsledek dokazování, když namítl, že zjištění soudu, že byl přesně a v celém rozsahu informován o povaze, struktuře a síle skupiny Hruškovy nebo že věděl o termínu plánovaného puče, o jeho eventualitách apod., není v souladu se spisovým materiálem ani s výsledky hlavního přelíčení. Dále plně v souladu se svým dřívějším prohlášením z hlavního přelíčení, a sice, že by si nemohl obléct Hruškův kabát právě tak jako by nemohl akceptovat jeho plán puče, upozornil na stáří kancelářského důstojníka Hrušky i na to, že nalezené zbraně byly především staré zrezivělé součástky. Závěrem namítl rovněž to, že v jeho věku se trest doživotního žaláře prakticky rovná trestu smrti.³⁵²

Odvolání odsouzených zamítl Nejvyšší soud již 23. května 1949. Do Brna byly dopraveny pouze spisy, osobní účast obžalovaných nebyla z technických důvodů možná. Všechna odvolání byla shledána bezdůvodnými, často s odkazem na odůvodnění přezkoumávaného rozsudku Státního soudu, ale i na dříve pořádané administrativní protokoly. „*Pokud jednotliví obžalovaní ve svých odvoláních napadají*

---

³⁵² Podle některých autorů nebyl gen. Kutlvašrovi uložen trest smrti kvůli negativnímu mezinárodnímu ohlasu na uložení trestu smrti gen. Heliodoru Píkovi.

výrok o trestu, resp. o jeho výši a způsobu, nutno ke všem těmto odvoláním ještě zdůraznit, že trestný jejich čin byl spáchán v době mimořádně nebezpečného mezinárodního napětí, kdy každý vnitřní otřes neb i jen zakolísání vnitřní pevnosti kteréhokoliv státu, tím více ovšem státu významu Československé republiky, by se projevil ihned svými účinky v mezinárodní celkové politice a v mezistátních vztazích; že obžalovaní vyvíjeli svoji trestnou činnost právě za tím účelem, aby organizovali a zapojili odvetné snahy roztržité domácí reakce, uchýlivši se z politického kolbiště do podzemí, na reakci v zahraničí, nenávistně zaměřenou proti státům, v nichž vládní moc přešla plně do rukou pracujícího lidu, činili tak cílevědomě v souhře s ní, s mocenskými a vojenskými jejími činiteli a záměrně takto pracovali ke zrušení samostatnosti a ústavní jednotnosti státu, především ke zničení lidově demokratického zřízení a společenské a hospodářské soustavy republiky, přičemž někteří z obžalovaných též současně vyzvídali pro cizí moc a prozrazovali jí státní tajemství za okolností zvláště nebezpečných a přitěžujících. Okolnosti tyto plně odůvodňují přísné posouzení trestnosti prokázaných skutků a vyměřené tresty odpovídají plně stupni viny jednotlivých obžalovaných. Uznal-li Státní soud u obžalovaných Josefa Hrušky, Karla Bacílka a Borise Kovaříčka na trest smrti podle § 1 odst. 3 zák. č. 231/1948 Sb., správně odůvodňuje i tento trest poukazem na skutečnost, že se jmenovaní dopustili velezrady a vyzvědačství za zvlášť přitěžujících okolností, a to tím, že k účelům velezrádným organizovali a sbírali pomocné síly, hromadili zbraně a střelivo, přičemž jejich zločinné jednání bylo vzhledem k okolnostem páchané velezrady a vyzvědačství zvláště nebezpečné, a že se zločinu vyzvědačství dopustili jako členové organizace, jejíž účelem bylo vyzvídat státní tajemství, přičemž ona činnost se vztahovala na tajemství zvláště důležitá. V poměru k těmto okolnostem přitěžujícím každá případná polehčující okolnost ustupuje podstatně do pozadí, stejně i jakkoli motivované námitky proti trestu smrti vůbec.³⁵³

Zároveň se zamítnutím odvolání připravil Nejvyšší soud i zprávu pro Ministerstvo spravedlnosti, v níž odsouzené Josefa Hrušku, Karla Bacílka ml. a Borise Kovaříčka

---

³⁵³ Národní archiv, f. Generální prokuratura, sp. zn. T 6/49. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. května 1949. Toto rozhodnutí bylo později kritizováno např. v návrhu na obnovu řízení s Josefem Hruškou z důvodu, že Nejvyšší soud nemohl věc dostatečně zvládnout, neboť se jednalo o obsáhlý spisový materiál, a jeho rozhodnutí tudíž bylo pouze formální. Podle Generální prokuratury neexistoval žádný logický důvod pro takový spěch; tímto postupem došlo podle Generální prokuratury k porušení základních procesních práv odsouzených.

nedoporučuje milosti prezidenta republiky, protože „*páchali trestné činy zvlášť nebezpečným způsobem po dlouhou dobu a po zralé úvaze za zvlášť přitěžujících a všeobecně přitěžujících okolností, nehledě k veřejnému zájmu, [...] že trestnými činy obžalovaných byla způsobena státu značná škoda a že jimi mohlo být způsobeno krveprolití.*“³⁵⁴ Nejvyšší soud ve svém posudku dále uvedl, že „*trestná činnost odsouzených plně odůvodňující trest státním soudem jim uložený, nečiní je ani hodnými milosti prezidenta republiky, neboť v době zvýšeného mezinárodního napětí a úsilí politických ztroskotanců o násilný zvrát dějinného vývoje může být jen skutečný výkon trestu smrti spravedlivým vyrovnáním viny odsouzených a též výstrahou těm, kteří by jakkoli chtěli napodobit jejich trestnou činnost a spolupracovat s vnitřními či zahraničními nepřáteli státu.*“³⁵⁵

V době vynesení rozsudku bylo Borisi Kovaříčkovi ještě dvacet jedna let. Podle § 52 trestního zákona 1852 měl být pachatel, který se trestné činnosti dopustil před dvacátým rokem věku, uložen místo trestu smrti trest těžkého žaláře mezi deseti a dvaceti roky. Na tuto skutečnost poukázali i dva ze soudců Nejvyššího soudu, přesto udělení milosti nebylo doporučeno. V případě Karla Bacílka byl jeden ze soudců pro doporučení milosti, v případě Josefa Hrušky byli všichni soudci jednomyslně proti.

Karel Bacílek ml. podal ještě 23. května 1949 žádost o milost, kterou zamítl Státní soud v Praze (!) s tím, že žadatel neuvedl důvody natolik závažné, aby jeho žádost mohla být předložena prezidentu republiky.

Obhájce Borise Kovaříčka ujišťoval jeho rodiče, že před výkonem trestu musí uběhnout zákonná lhůta a že 24. května 1949 podá úřední cestou žádost o milost. Místo toho večer 23. května 1949 obdrželi zprávu, že mohou svého syna před výkonem trestu navštívit. Boris Kovaříček jim měl říci, že smrt pro něj bude lehčí než mučení, kterému byl po celé týdny vystaven. Boris Kovaříček napsal také dopis na rozloučenou, který nebyl jeho rodině doručen s odůvodněním, že jej směli před popravou navštívit.³⁵⁶ Dopisy na rozloučenou napsal i Karel Bacílek ml. (viz příloha č. 4).

---

³⁵⁴ Národní archiv, f. Generální prokuratura, sp. zn. T 6/49. Zpráva Nejvyššího soudu obsahující též posudek odsouzených vzhledem k udělení milosti prezidenta republiky ze dne 23. května 1949.

³⁵⁵ Tamtéž.

³⁵⁶ Ze vzpomínek Alžběty Kovaříčkové (CÍLEK, R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů.* s. 92–3).

Žádosti o milost, kterou podala rodina Josefa Hrušky, také nebylo vyhověno. Svědčí o tom i přípis náměstka Klose, v němž žádá o běžný průběh řízení ve věci odsouzeného Josefa Hrušky.

Poprava odsouzených proběhla v ranních hodinách 24. května 1949 ve chvílích, kdy se v novinových stáncích začalo prodávat vydání Rudého práva se zprávou o jejich popravě. Boris Kovaříček byl popraven jako první, přesně v 5.00. Karel Bacílek ml. byl popraven o 25 minut později. Jako poslední byl podle zápisu o popravě popraven pplk. Josef Hruška (viz příloha č. 5). Jejich smrt měla především zastrašit jejich kolegy. Následující den, 25. května, byl zahájen IX. sjezd Komunistické strany Československa.

Ostatní odsouzení nastoupili výkon trestu. V nařízení, aby byl trest vykonán, je u gen. Kutlvašra připsáno *Upozornění: držeti odděleně, zaměstnávat jen v ústavě – nebezpečí útěku*. Generál Kutlvašr byl ve výkonu trestu od srpna 1949 na Mírově, o dva roky později byl převezen do vojenské trestnice v Opavě. Od května 1952 byl 13 měsíců ve vyšetřovací vazbě krajského soudu v Ostravě. Poté byl až do května 1959 ve věznicí v Leopoldově.³⁵⁷ Ze zpráv z doby výkonu trestu vyplývá, že mezi odsouzenými, především důstojníky, měl gen. Kutlvašr velkou autoritu a společně s dalšími se zabýval možnostmi zvratu politické situace v Československu. Propuštěn byl na základě amnestie prezidenta republiky z 10. května 1960. O pět měsíců později gen. Kutlvašr zemřel.

V roce 1954 byl podmíněně propuštěn Zdeněk Loch a Ervínu Novotnému byla zamítnuta žádost o prominutí zbytku trestu. Josefa Straširybková byla podmíněně propuštěna v roce 1956, Josef Slanina o rok později. Matka Ladislava Strejce se v roce 1956 neúspěšně domáhala přešetření trestního řízení s odůvodněním, že její syn byl odsouzen v době, kdy nedovolenými metodami výslechu byly porušovány zásady socialistické zákonnosti. Miroslavu Gregarovi byla v roce 1957 zamítnuta žádost o milost a Ervínu Novotnému účast na amnestii prezidenta republiky. Ladislav Strejce, Ervín Novotný a Miroslav Gregar byli propuštěni na základě amnestie prezidenta republiky ze dne 10. května 1960. Josef Demeter nebyl amnestie z roku 1960 účasten, což bylo potvrzeno i Krajským soudem v Praze na základě jeho žádosti o přezkum. Nakonec byl propuštěn na základě amnestie prezidenta republiky ze dne 9. května 1962.

---

³⁵⁷ Blíže k výkonu trestu gen. Kutlvašra viz SLANINA, J. – VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr*. s. 106–119.

Jan Morava podle dostupných informací z výkonu trestu uprchl. Na počátku 60. let byl některým odsouzeným prominut trest ztráty čestných práv občanských.

Protože u odsouzených byla vyslovena také konfiskace majetku, zachovaly se ve spise i záznamy o výkonu tohoto trestu. Ohledně Borise Kovaříčka je k dispozici tento záznam z roku 1954: „*Po skončeném řízení sdělujeme, že jako majetek odsouzeného byly z přihlášky majetku Aloise Kovaříčka, otce syna Borise, zjištěny 3 vázané vklady u býv. Městské spořitelny na Král. Vinohradech, č. 390994, 307435 a 53171 se stavem k 30. 9. 1946 Kč 11.789.--. Jelikož vázaná měna pozbyla podle zákona o měnové reformě platnosti, bylo od realizace výše uvedených vkladů upuštěno. Podle čestného prohlášení Alžběty Kovaříčkové její syn vlastnil jen zcela malé množství osobních svršků, které donosil ve věznici.*“³⁵⁸ Naopak v případě Karla Bacílka ml. byl finanční prokuraturou v Praze realizován „*vklad u Pražské městské spořitelny se zůstatkem Kč 233.200.- váz.[ané] měny. Zdejšímu ONV byl ze skladiště věci doličných státní prokuratury v Praze předán kus hnědé vlněné látky, který byl prodán za Kčs 1.500.- dř[ívější] m[ěny].*“³⁵⁹ Manželka Ervína Novotného žádala o povolení, aby mohla odkoupit manželovy konfiskované svršky. Z finančních důvodů však požádala, aby mohla částku zaplatit ve dvanácti měsíčních splátkách. Také Jelizaveta Kutlvašrová musela vyplatit polovinu majetku, který měla s manželem v společném vlastnictví a který byl k její žádosti vyloučen z dražby.

Důsledky procesu nesli i další lidé. Zmíňme např. JUDr. Jiřího Maška, který ex officio obhajoval gen. Kutlvašra a proti němuž bylo zahájeno kárné řízení.

3.4. Následné případy

Trestní řízení ve věci Kutlvašr a spol. následovaly trestní řízení ve věci Hájek a spol. a Bacílek st. a spol. Obžaloby, připravované od zimy 1949, byly podány den, resp. dva dny po vynesení rozsudku v hlavním procesu. Dále je k těmto procesům třeba zařadit i proces s pplk. Jaromírem Pickou, skpt. Františkem Břejchou, voj. Václavem Hoyerem a voj. Josefem Brklem (viz výše).

---

³⁵⁸ Národní archiv, f. Státní soud, sp. zn. Or I 72/49.

³⁵⁹ Tamtéž.

V případě Hájek a spol. bylo obžalováno celkem 66 osob, z nichž 44 bylo odsouzeno k trestům těžkého žaláře v trvání od čtyř měsíců do 25 let. Někteří odsouzení byli dosud mladiství a jejich jednání bylo hodnoceno podle zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. Rozsudek ze dne 7. června 1949 čítá 192 stran. Mnozí z odsouzených byli spolužáci Karla Bacílka ml. a Borise Kovaříčka z právnické fakulty. K 15 rokům těžkého žaláře byl odsouzen také Petr Pujman, syn spisovatelky Marie Pujmanové.³⁶⁰ Odvolací řízení v případě Hájek a spol. se konalo až v létě roku 1951. Odvoláním odsouzených i Státní prokuratury bylo částečně vyhověno, některým odsouzeným byly tresty sníženy, jiným zvýšeny.

Obžaloba ve věci Bacílek st. a spol. ze dne 17. května 1949 viní 52 obžalovaných ze zločinu velezrady a vyzvědačství podle zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, dále ze zločinu přípravy úkladů o republiku a vojenské zrady podle zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. Většina obžalovaných byla odsouzena rozsudkem Státního soudu ze dne 21. června 1949, někteří však byli obžaloby zproštěni. Karel Bacílek st. byl odsouzen za zločin velezrady k 25 rokům těžkého žaláře. Na rozdíl od Josefa Hrušky soud použil zmírňovací ustanovení § 113 zákona č. 319/1948 Sb., podle něhož na místo trestu smrti uvedeného v zákoně, uloží soud trest těžkého žaláře (káznice) doživotního nebo dočasného od patnácti do třiceti let, jsou-li polehčující okolnosti tak závažné, že by trest smrti byl nepřiměřeně přísný. Josef Hruška se ve svém odvolání tohoto ustanovení výslovně dovolával mj. s ohledem na svůj vysoký věk (byl o 11 let starší než Karel Bacílek st.). Karel Bacílek st. byl zproštěn obžaloby rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 16. října 1968.

---

³⁶⁰ Petr Pujman v době zatčení studoval práva. Byl obžalován ze zločinu velezrady a vyzvědačství podle ustanovení § 1 a § 5 zákona na ochranu lidově demokratické republiky, odsouzen byl pouze za zločin velezrady. Jeho rodiče napsali rozsáhlý dopis, v němž žádají zastavení trestního stíhání a zrušení trestu. Manželé Pujmanovi popisují nejen špatný zdravotní stav, z něhož usuzují na zmenšenou přičetnost svého syna, ale také své povinnosti, které zapříčinily, že sešel ze správné cesty. „*Proces a rozsudek měly na našeho syna trvalý a blahodárný vliv. Pochopil, kam až vedly nepředloženosti, k nimž se nechal strhnout, ve své pubertální dobrodružnosti, a kaje se z nich upřímně.*“ Podle vzpomínek Vladimíra Mareše byl Petr Pujman odvezen spolu s ostatními odsouzenými do pracovního tábora a následně odvezen zpět do Prahy. (Národní archiv, f. Generální prokuratura, sp. zn. T 6/49 a BUBENÍČKOVÁ-KUTHANOVÁ, M. *Vybledlá fotografie*. s. 47).

3.5. Obnova řízení ve prospěch Josefa Hrušky (1966)

Již v roce 1955 se na Ministerstvo spravedlnosti obrátil ÚV KSČ s dotazem na odsouzeného Hrušku. Ministerstvo spravedlnosti tehdy obratem vyžádalo předmětné spisy u Krajského soudu v Praze. Tehdy šlo o věc Ladislava Strejce.

V roce 1956 navštívil gen. Kutlvašra v Leopoldově JUDr. Jan Hloušek, ale shodli se, že nemají žádné nové skutečnosti, jimiž by bylo možné podpořit návrh na obnovu řízení. Gen. Kutlvašr podle něj „s otevřeností, která mu byla asi vlastní, uznával skutečnost neoznámení trestného činu, tedy to, že se na schůzce s údajnou protistátní skupinou Pravda zvítězí, k níž došlo 16. prosince 1948, dozvěděl od podplukovníka Josefa Hrušky o plánované trestné činnosti a neoznámil to.“³⁶¹ Podaná žádost o revizi ohledně Karla Kutlvašra, Ervína Novotného, Jaroslava Nedbálka, Ladislava Strejce, Josefa Slaniny, Josefa Demetera a Miroslava Gregara byla zamítnuta pro nedostatek důvodů podle ustanovení § 300 odst. 2 zákona č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Syn Josefa Hrušky Alois se s žádostí o revizi procesu obrátil v roce 1956 na komisi ÚV KSČ, ovšem bezvýsledně. V roce 1962 se obrátil na komisi stranické kontroly ÚV KSČ, na jejímž základě došlo k přezkumu řízení u Generální prokuratury v Praze. Ve svém dopise Alois Hruška uvedl: „Po zatčení otce jsem se s ním setkal v průběhu vazby ještě před odsouzením asi v březnu nebo dubnu 1949. Tehdy mi otec říkal, že je nevinen, že vše dělal podle pokynů zpravodajského orgánu Mysíka a že se stal obětí podvodu. Žádal, abych mu nějak umožnil spojení s nadřízenými orgány zpravodajce Mysíka, kterým by to snad vysvětlil.“³⁶²

Ve zprávě Generální prokuratury, která vznikla na základě přešetření trestního stíhání Josefa Hrušky, se uvádí: „V létě 1948 dozvěděl se Hruška, že se vytvořila ilegální skupina v Praze pod názvem Pravda zvítězí [...] Hruška o tom informoval Mysíka a po poradě v jeho kanceláři dostal příkaz, aby do této organizace vstoupil. Hruška pak podával pravidelně písemné zprávy o činnosti této ilegální skupiny, kterou řídil a usměrňoval, až do 18. 12. 1948, kdy byl zatčen z příkazu Mysíka orgány Hl. štábu a vyslýchán na 5. odd. MNO. Jako důvod jeho zatčení bylo uváděno, že Hruška

---

³⁶¹ SLANINA, J. – VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr*. s. 117.

³⁶² Tamtéž.

*předstíral agenturní práci, ve skutečnosti však závažné skutečnosti i ilegální práci nehlásil a vyvíjel protistátní činnost. [...] Soud došel k závěru, že Hruška vyvíjel rozsáhlou ilegální činnost v docela jiných směrech, než mu bylo přikázáno. Zejména organizoval činnost v rozsáhlém měřítku, vybavoval organizaci vysílačkami a zbraněmi, vešel ve styk s uprchlou reakcí a představiteli cizí moci. Po zjištění cesty do zahraničí posílal tam spojky a kurýry a přijímal zde špiony. Přitom, předstíraje plnění daného mu příkazu, informoval své služební místo jen o méně významných okolnostech, přičemž zatajil nejdůležitější poznatky o protistátní činnosti skupiny PZ, zejména přesný termín puče a účast na něm div. gen. v. v. Karla Kutlvašra. [...] V tomto revizním řízení si mimo syna ods. Hrušky nepodal stížnost žádný z dalších odsouzených osob. U těchto osob, na rozdíl od Hrušky, bylo však prokázáno, že mnozí vyvíjeli protistátní činnost ještě před zapojením do ilegální organizace PZ buď individuálně, nebo ve skupinách, jež byly později sloučeny v jednu. I po sloučení vyvíjeli protistátní trestnou činnost s vědomím, že se aktivně podílejí na podvratné činnosti. Z tohoto hlediska byla naplněna subjektivní stránka jejich trestné činnosti, za niž byli odsouzeni a potrestáni. Avšak s přihlédnutím na to, že Hruška jako spolupracovník 5. odd. Hl. štábu MNO vtiskl této činnosti provokativní charakter, jeví se uložené jim tresty značně přísné.*³⁶³

Generální prokuratura rovněž poukázala na skutečnost, že porovnáním výpovědi Karla Bacílka ml. s obsahem Hruškových informací je zřejmé, že Hruška všechno, co se dověděl, okamžitě Mysíkovi ohlásil. Obsah těchto informací byl natolik dostatečný, že tato skupina mohla být kdykoliv zlikvidována. Rozsah činnosti byl hlášen v mnohem větším měřítku, než ve skutečnosti existoval. Generální prokuratura došla k názoru, že Hruška „řídil činnost ilegální skupiny tak, aby našemu státu nevznikla větší škoda [...] zejména zabraňováním ozbrojení skupiny ponechal ji co nejméně nebezpečnou,“³⁶⁴ a že není pravda, že byl sledován bezpečnostními orgány.

Zpráva Generální prokuratury se zabývala také protokoly o výsleších Josefa Hrušky. V protokolech podle této zprávy nelze zjistit snahu obhajobu obviněného zkoumat a přešetřit; z koncepce protokolů je patrné, že směřovaly k dokumentaci trestního jednání za každou cenu a nikoliv ke zjištění materiální pravdy. „Výslechy a formulace

---

³⁶³ Národní archiv, f. Generální prokuratura, sp. zn. T 6/49. Návrh na obnovu řízení ve prospěch Josefa Hrušky.

³⁶⁴ Tamtéž.

dotazů vyšetřovatele směřují výhradně k utvrzení obvinění. Zejména v protokolu ze dne 22. 12. 1948, pořizném ve vojenské věznici na Hradčanech, se objevují ve výpovědi Hrušky sebeobviňující výroky, spontánní doznání, která jsou v příkrém kontrastu s jeho výpovědí u hlavního líčení, kde na svoji obranu uváděl logicky navazující argumentaci.³⁶⁵ Použití fyzického násilí proti Josefu Hruškovi potvrdily Dagmar Králová i Ludmila Řičicová-Uhlířová, někdejší zaměstnankyně Ministerstva národní obrany.

Podle Generální prokuratury vyvrací přípis plk. Suchomela ze dne 13. května 1949 obsah agenturních svazků, což samo o sobě představuje novou skutečnost, která nebyla soudu v době rozhodování známá a která může podle ustanovení § 278 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., zákona o trestním řízení soudním (trestního řádu, dále jen trestní řád 1961) odůvodnit jiné rozhodnutí soudu o vině. Zároveň na základě provedené revize spisového materiálu Generální prokuratura považuje za potvrzenou pravdivost obhajoby Josefa Hrušky z hlavního líčení, tj. že úkoly ve skupině *Pravda zvítězí* plnil za vědomí a z pokynu plk. Mysíka, že o této činnosti podával úplné zprávy závažného charakteru, které potvrzují, že Josef Hruška pracoval jako pomocník 5. oddělení, a nikoliv jako velezrádce a špion.

Návrh na obnovu řízení byl podán prostřednictvím krajského prokurátora ke Krajskému soudu v Praze. V konceptech návrhu na obnovu řízení i ve zprávách krajské prokuratury se lze setkat s předpokladem, že obnovené řízení se bude týkat rovněž Karla Kutlvašra, Ervína Novotného, Jaroslava Nedbálka, Ledislava Strejce, Josefa Slaniny a Josefa Demetera. Obnovené řízení se týkalo jen Josefa Hrušky, neboť podle sdělení Krajského soudu v Praze z roku 1963 nebylo řízení o návrhu na obnovu řízení z roku 1957 ještě skončeno³⁶⁶ a u ostatních odsouzených byla závažná trestná činnost prokázána v době, než se do jejich činnosti zapojil Josef Hruška. Dne 17. prosince 1965 povolil Městský soud v Praze obnovu řízení ve prospěch Josefa Hrušky a zrušil v celém rozsahu rozsudek Státního soudu i usnesení Nejvyššího soudu, kterým byl potvrzen.

---

³⁶⁵ Tatměž.

³⁶⁶ Podle přípisu krajské prokuratury tato skutečnost vyplývá z toho, že soud v roce 1963 vyžadoval k předmětnému řízení spisy. Ve spise je uloženo i rozhodnutí, kterým se dřívější řízení o povolení obnovy řízení zamítá.

Městský soud v Praze na základě hlavního líčení zprostil dne 4. dubna 1966 Josefa Hrušku obžaloby podle ustanovení § 226 písm. b) trestního řádu 1961. V odůvodnění k výsledkům Josefa Hrušky uvedl: „Když se Hruška na něho [plk. Mysíka] při svém výslechu odvolával, že vše dělal podle jeho pokynů, že mu vše oznamoval, bylo proti němu použito nezákonných vyšetřovacích metod, kterými byl obžalovaný Hruška nucen o těchto skutečnostech pomlčet a doznat se k vlastní aktivní protistátní činnosti.“³⁶⁷ Dále soud shledal, že „znaky [zločinu velezrady a vyzvědačství] splněny nejsou, zejména pokud jde o subjektivní stránku trest. činnosti. **Formálně** Josef Hruška vstoupil do zmíněné ilegální skupiny podle pokynů zpravodajských orgánů, zúčastňoval se jednotlivých schůzek a práce skupiny, nikoliv však v úmyslu pracovat proti republice a jejímu společenskému zřízení za účelem jeho likvidace, nýbrž za účelem odhalení protistátní činnosti a jejího oznámení příslušným státním orgánům. [...] Nedošlo by bez přispění obžalovaného Hrušky k tak rozsáhlým zjištěním protistátní činnosti ilegální skupiny, která se nazývala Pravda vítězí, a zatčení dvou agentů CIC, kteří byli na území Československé republiky vysláni s instrukcemi pro činnosti ilegálního hnutí. [...] v jednání obžalovaného nelze spatřovat trest. čin, respektive zločin ve smyslu zák. č. 231/48 Sb., a v souladu s ustanovením § 226 b tr. ř. bylo nutno obžalovaného Josefa Hrušku zprostit obžaloby, jak konečně navrhl i zástupce krajské prokuratury. **Obžalovaného Josefa Hrušku totiž nelze považovat ani za takzvaného provokatéra, který by jiné osoby nabádal ke spáchání trestní činnosti, kterou spoluobžalovaní Josefa Hrušky z vlastní iniciativy vyvíjeli, jak z obsahu trestních spisů vyplývá, a to z velké části ještě dříve, než obžalovaný Hruška do ilegální skupiny vstoupil. Jednotliví spoluobžalovaní Josefa Hrušky také sami iniciativně řídili a organizovali protistátní činnost řady dalších osob.**“³⁶⁸

Josef Hruška byl tedy jako první zproštěn obvinění, a to s argumentací, že jeho činnost byla prospěšná a že zabránila rozsáhlé protistátní činnosti. Zároveň se rozhodnutí soudu opírá o skutečnost, že Josef Hruška byl vystaven fyzickému násilí během výslechů. Na základě zprávy Generální prokuratury, která měla k dispozici i agenturní svazky z Ministerstva vnitra a Ministerstva národní obrany byla vyvrácena některá tvrzení, která vzal Státní soud v roce 1949 za prokázaná na základě důkazů

³⁶⁷ Národní archiv, f. Generální prokuratura, sp. zn. T 6/49. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 4. dubna 1966.

³⁶⁸ Tamtéž. Upraveno zvýrazněním textu.

předložených plk. Mysíkem. Podstatné však je, že Městský soud v Praze na základě těchto nových zjištění neshledal, že činnost Josefa Hrušky byla činností provokatéra, což by odůvodňovalo přezkum trestního řízení i ohledně ostatních odsouzených.

3.6. Obnova řízení ve prospěch ostatních odsouzených (1967–68)

V roce 1967 požádala Jelizaveta Kutlvašrová, vdova po gen. Kutlvašrovi, o pomoc JUDr. Hlouška. Návrh na obnovu řízení ve prospěch **Karla Kutlvašra**, který podal JUDr. Hloušek, projednával Městský soud v Praze společně s návrhy **Ervína Novotného, Jaroslava Nedbálka, Ladislava Strejce a Josefa Slaniny** v dubnu a říjnu 1967. Tehdy byl návrh podle JUDr. Hlouška zamítnut z politicky pochopitelných důvodů. Podle soudu Josef Hruška „*protistátní činnost i těch odsouzených [...] sledoval a někdy usměrňoval. Z uvedeného vyplývá, že tato okolnost nemůže odůvodnit jiné rozhodnutí o vině odsouzených [...]*“.³⁶⁹ Soud dále konstatoval, že podmínkou obnovy řízení podle ustanovení § 278 odst. 1 trestního řádu 1961, jsou nejen skutečnosti nebo důkazy soudu dříve neznámé, které by mohly samy o sobě nebo ve spojení se skutečnostmi a důkazy známými už dříve odůvodnit jiné rozhodnutí o vině nebo [...] vzhledem k nimž by původně uložený trest byl ve zřejmém nepoměru ke stupni nebezpečnosti činu pro společnost nebo k poměrům pachatele nebo uložený druh trestu by byl ve zřejmém rozporu s účelem trestu. Tyto podmínky obnovy řízení jsou přísnější než podmínky stanovené v trestním řádu 1950, neboť ten nevyžadoval, aby původně uložený trest byl ve zřejmém nepoměru ke stupni nebezpečnosti činu pro společnost. Protože však trestní řízení vždy probíhá podle právě účinného procesního předpisu, nebylo možné k podmínkám stanoveným trestním řádem z roku 1950 přihlížet. Dle soudu bylo rozhodující, „*že u odsouzených šlo o protistátní činnost po únoru 1948, tedy o velmi nebezpečnou trestnou činnost. Stačí si tuto trestnou činnost promítnout na říjnové události 1956 v Maďarsku. Pak ovšem skutečnost sledování nemůže mít takový význam, aby mohla být povolena obnova řízení, i pokud jde o výroky o trestech. Pokud jde o námitku, že trestná činnost obviněných mohla být kdykoliv postižena*

---

³⁶⁹ SLANINA, J. – VALIŠ, Z. Generál Karel Kutlvašr. s. 117. Citováno podle dokumentů Josefa Slaniny.

*a zneškodněna, je třeba uvést, že nemohla být postižena, pokud nebyla odhalena a dokud nebyli odhaleni pachatelé, kteří tuto trestnou činnost páchali.*³⁷⁰

Odsouzení však uspěli v prosinci 1967 se stížností u Nejvyššího soudu. Podle Nejvyššího soudu přehlédl Městský soud v Praze, „že pokud jde o zapojování jednotlivých obviněných do protistátní činnosti, vyplývá z obsahu vyšetřovacích svazků, že vlastně iniciátorem zapojení Karla Kutlvašra, Ladislava Strejce i Ervína Novotného byl Josef Hruška.“³⁷¹ Za chybu Městského soudu v Praze zároveň označil skutečnost, že obnova ve věci Josefa Hrušky byla projednávána samostatně.

Městský soud v Praze usnesením ze dne 30. dubna 1968 povolil podle ustanovení § 278 odst. 1 trestního řádu 1961 obnovu trestního řízení ve prospěch Karla Kutlvašra, Ervína Novotného, Josefa Slaniny, Ladislava Strejce a Jaroslava Nedbálka. Zároveň podle ustanovení § 284 odst. 1 trestního řádu 1961 zrušil rozsudek Státního soudu v Praze ze dne 16. května 1949 ohledně výše uvedených odsouzených včetně dalších rozhodnutí obsahově navazujících na tento rozsudek, pokud vzhledem ke změně, k níž zrušením došlo, pozbyla podkladu. Na základě usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. prosince 1967, kterým bylo zrušeno usnesení Městského soudu v Praze ze dne 13. října 1967, provedl Městský soud v Praze dokazování, v němž vyšly najevo skutečnosti a důkazy bývalému Státnímu soudu v době jeho rozhodování neznámé. Mezi tyto skutečnosti lze zařadit zproštění Josefa Hrušky obžaloby, dále výpovědi svědkyň Ludmily Řičicové-Uhlířové a Dagmar Králové, které uvedly okolnosti, z nichž lze usuzovat, že Josef Hruška vyprovokoval činnost Karla Kutlvašra i činnost s letáky a vysílačkami. Dále z dokazování vyplynulo, že při výsleších obviněných bylo používáno násilí (s výjimkou gen. Kutlvašra, vůči němuž byly použity výhrůžky a urážky) a během vazby byli obvinění vystaveni různým způsobům týrání. Jejich doznání byla vynucena a neodpovídala skutečnosti.

Městský soud dospěl k názoru, že mezi nejpodstatnější skutečnosti, které vyplynuly z doplněného dokazování, patří „okolnosti ukazující na vyprovokování činnosti Karla Kutlvašra, Ervína Novotného, Josefa Slaniny a Ladislava Strejce. Přitom není nutné se zabývat otázkou, jak došlo k vytvoření tzv. ilegální skupiny PZ a z popudu koho byla

---

³⁷⁰ Tamtéž. s. 118. Citováno podle dokumentů Josefa Slaniny.

³⁷¹ Národní archiv, f. Generální prokuratura, sp. zn. T 6/49. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. prosince 1967.

vytvořena. [...] Okolnosti, že činnost byla Josefem Hruškou vyprovokována a Richardem Mysíkem z 5. odd. MNO sledována, případně řízena, jsou okolnostmi, které mohou odůvodnit jiné rozhodnutí o vině u obviněných Karla Kutlvašra, Ervína Novotného, Josefa Slaniny a Ladislava Strejce. S tím souvisí otázka, do jaké míry mohla být taková činnost nebezpečná pro společnost. Pak ovšem i u obviněného Jaroslava Nedbálka přichází v úvahu jiné rozhodnutí o vině, ježto by pak nemusilo jít o neoznámení trestného činu, i kdyby se nepřihlédlo k jeho nynější obhajobě, že se nedopustil vůbec ničeho a že se jednalo jen o rozhovor ohledně místa zaměstnání.³⁷²

Hlavní líčení obnoveného řízení se konalo ve dnech 15. a 16. května 1968. Ve své závěrečné řeči prohlásil prokurátor, že ustupuje od původní obžaloby státního prokurátora.

Všichni žijící obvinění dostali možnost se k původnímu řízení vyjádřit a uvést na pravou míru své výpovědi z vyšetřovací vazby. Podle odůvodnění se soud „opíral o důkazy vzájemně prověřené a prověřené novými důkazy, jejichž věrohodnost si ověřoval srovnáním důkazů. To se týkalo zejména výpovědí Karla Kutlvašra, Josefa Hrušky a Karla Bacílka ml., v době nového hlavního líčení již mrtvých. [...] Věřohodnost výpovědí svědkyň Ludmily Uhlířové, Dagmar Králové a Danuše Sokolovské [sestry Karla Bacílka ml.] si soud prověřil vzájemným jejich srovnáním a porovnáním se zprávami pod A 18/98. Přitom soud vzal zřetel na výsledky obnoveného řízení pod I T 18/65 tohoto soudu, kde bylo prokázáno, že Josef Hruška pracoval pro 5. odd. MNO a že jeho činnost nebyla tou trestnou činností, kterou mu kladla za vinu obžaloba státního prokurátora nebo pro kterou byl odsouzen rozsudkem bývalého Státního soudu v Praze [...] při nynějším hlavním líčení [bylo] prokázáno, že Hruška vyprovokoval činnost obžalovaných Karla Kutlvašra, pokud se u něho dá hovořit o činnosti zúčastněným se na schůzce 16. prosince 1948, Ervína Novotného, Ladislava Strejce a Josefa Slaniny.“³⁷³

Městský soud v Praze vzal za prokázané, „že od pplk. Richarda Mysíka vyšel návrh, aby do čela skupiny PZ byla postavena vojenská osoba, a spolu s Hruškou přišli na to, že by to měl být legionář, a sice generál Kutlvašr. [...] je patrné, že Karel Kutlvašr se

³⁷² Tamtéž. Usnesení o povolení obnovy trestního řízení ze dne 30. dubna 1968.

³⁷³ Tamtéž. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 16. května 1968. Upraveno zvýrazněním textu.

nemohl rozhodnout k účasti na činnosti skupiny PZ [...] Z pouhého faktu jedné schůzky, na kterou musil být Kutlvašr přivezen, byla vyvozována nekonkrétně protistátní činnost Karla Kutlvašra. Je tedy patrné, že u Kutlvašra o žádnou protistátní činnost nešlo. [...] U Novotného kromě dání bytu k dispozici pro schůzky a kromě účasti na schůzce u Bacílků nebylo nic jiného o jeho činnosti zjištěno. Obžaloba také nic jiného obžalovanému Ervínu Novotnému za vinu neklade. [...] Městský soud nezjistil žádné okolnosti, proč byl Nedbálek pro tak závažné činy stavěn před soud. V tom směru je skoupá i obžaloba státního prokurátora. Obžalovaný Karel Kutlvašr při hlavním líčení u Státního soudu v Praze uvedl, že poslal Nedbálka na schůzku k Novotnému, [aby zjistil,] o co vlastně jde. Nedbálek prý s tím projevil nesouhlas. Z důkazů je patrné, že na schůzce u Novotného vůbec nebyl. Avšak i kdyby se dalo z uvedeného usuzovat, že Kutlvašr poslal Nedbálka jako pozorovatele na schůzku k Novotnému, nebylo by neoznámení toho trestným činem, jak k tomu dospěl Státní soud, neboť bylo nyní zjištěno, že šlo o vyprovokovanou činnost Josefem Hruškou, agentem 5. odd. MNO. [...] Pokud jde o obžalované Ladislava Strejce a Josefa Slaninu, mohly by okolnosti, které obžalovaní sami uvádějí, být posuzovány jako trestný čin velezrady podle § 1 odst. 2 zákona č. 231 Sb. z roku 1948 nebo trestný čin vlastizrady podle § 91, případně rozvracení republiky podle § 92 odst. 1 b, 2 a nyní platného tr. zákona, kdyby nešlo o činnost vyprovokovanou a částečně dokonce nastrojenou. [...] Karel Bacílek ml. provedl napojení Ladislava Strejce na Hrušku. Při hlavním líčení u býv. Státního soudu uvedl Josef Hruška, že Slanina tiskl do časopisu zcela něco jiného, než Hruška dal do konceptu. Z výpovědi svědkyně Ludmily Uhlířové je patrné, že letáky byly skladovány u Richarda Mysíka v trezorech a že jich bylo používáno ke kompromitování osob.³⁷⁴

Závěrem odůvodnění Městský soud v Praze uvedl, že „Hruška do takto vyprovokované a řízené činnosti zapojoval osoby, které se cítily nějak poškozeny nebo jimž bylo ukřivděno. Tak Ervín Novotný po propuštění z armády nemohl nalézt místo a byl bez prostředků, Ladislav Strejce neměl prostředky na další studia, ježto ho nemohla podporovat jeho matka. Do zmíněné činnosti zapojoval Hruška i osoby jinak nespokojené (Josefa Slaninu). V tom směru lze věřit obhajobě obžalovaných, a to i v tom směru, že se jich Hruška vyptával, jaký mají postoj k situaci po únoru 1948.

---

³⁷⁴ Tamtéž.

*Je však třeba rozlišovat skutečnou trestnou činnost od pouhého úmyslu a smýšlení. Za pouhý úmysl a smýšlení podle našeho právního řádu nemůže být nikdo trestán, pokud skutečnou trestnou činnost neprovádí (§ 3 odst. 1 tr. zák.). Zúčastnění se schůzky 16. prosince 1948 u Karla Kutlvašra bylo nastrojeno, činnost Ervína Novotného byla vyprovokována a u Ladislava Strejce a Josefa Slaniny bylo již uvedeno, o jakou činnost vlastně šlo. Nebezpečnost činnosti Ervína Novotného (dání bytu k dispozici pro schůzky PZ) a zejména Ladislava Strejce a Josefa Slaniny je pak třeba uvážít se zřetelem k ustanovení § 3 odst. 2 tr. zák. Jejich činnost vykazovala jen formálně znaky trestného činu. Ve skutečnosti šlo, jak již bylo uvedeno, o činnost vyprovokovanou a řízenou, částečně dokonce nastrojenou.*³⁷⁵

V tomto rozhodnutí soudu se také projevila politická situace v Československu na počátku roku 1968. Soud zakončuje odůvodnění svého rozsudku odkazem na skutečnost, „že do věci pomohl vnést světlo i nynější demokratizační proces. V akčním programu Komunistické strany Československa z 5. dubna 1968 se pak uvádí, že vážnou skutečností je i to, že doposud nebyla do všech politických a občanských důsledků provedena vždy ani rehabilitace lidí – komunistů i nekomunistů – kteří byli obětí nezákonnosti v minulých letech. To platí v tomto případě zejména o obžalovaných Karlu Kutlvašrovi a Jaroslavu Nedbálkovi.”³⁷⁶

Dne 1. července 1968 povolil Městský soud v Praze obnovu řízení ve prospěch **Karla Bacílka ml.** (na návrh jeho matky Lucie Bacílkové) a **Miroslava Gregara**. I toto rozhodnutí se opírá o ustanovení § 278 odst. 1 trestního řádu 1961, který umožňuje povolit obnovu řízení v případě, že vyšly najevo nové skutečnosti nebo důkazy soudu dříve neznámé, které by mohly odůvodnit jiné rozhodnutí o vině. Dle téhož ustanovení povolil Městský soud v Praze dne 10. července 1968 obnovu řízení ve prospěch **Borise Kovaříčka** a **Zdeňka Locha** a podle ustanovení § 285 trestního řádu 1961 též ve prospěch **Jana Moravy** a **Josefa Demetera**, neboť jim prospívaly důvody, pro něž byla povolena obnova řízení ve prospěch jejich spoluobviněných (tzv. *beneficium cohaesionis*). Za nové skutečnosti odůvodňující obnovu řízení byly označeny především výpovědi Ludmily Řičicové-Uhlířové a Dagmar Králové a spisy ve věci obnovy řízení

---

³⁷⁵ Tamtéž.

³⁷⁶ Tamtéž.

ve prospěch Josefa Hrušky. Soud z dřívějších výpovědí dovodil, že na základě pokynu Josefa Hrušky Karel Bacílek ml. přivedl Borise Kovaříčka a Jana Moravu. Boris Kovaříček pak zapojil Josefa Demetera a Jan Morava Zdeňka Locha. Výpovědi Borise Kovaříčka, v nichž tvrdil, že protistátní skupinu založil ještě předtím, než se seznámil s Josefem Hruškou, bylo dle soudu třeba prověřit pro používání násilí při výsleších.

Soudní řízení pokračovalo společným hlavním líčením na podkladě původní obžaloby státního prokurátora ve dnech 17., 18. a 20. prosince 1968.

Dne 20. prosince 1968 vynesl též senát Městského soud v Praze za předsednictví JUDr. Augustina Svitáka rozsudek, kterým podle ustanovení § 226 písm. b) trestního řádu 1961 zprostil obžaloby **Karla Bacílka ml., Zdeňka Locha a Josefa Demetera.** S ohledem na skutečnost, že Josef Hruška činnost obviněných vyprovokoval, došel soud k závěru, že nešlo o jednání, které by bylo nebezpečné pro společnost, a proto nebylo trestným činem. *„Nebylo zjištěno nic, co by prováděl Karel Bacílek ml. pouze ze své vlastní iniciativy bez pokynů a podnětů Hrušky. [...] Rozdíl mezi jeho činností a činností Hrušky je zejména v subjektivní stránce [...] Obžalovaný Karel Bacílek ml. se domníval o Josefu Hruškovi, že provádí skutečnou protistátní činnost a jeho (Bacílkův) úmysl byl tedy jiný než úmysl Hrušky. Zabýváme-li se však stupněm nebezpečnosti jednání obžalovaného Karla Bacílka ml., zejména otázkou následků, pak je patrné, že činnost obžalovaného Karla Bacílka ml. nemohla mít od samého začátku ty následky, kterým se snažilo zabránit ustanovení § 1 zák. č. 231/48 Sb. nebo § 5 odst. 1, 2 téhož zákona. Ostatní okolnosti posuzované v konkrétním případě s hlediska § 3 odst. 4 tr. zák. ustupují svou menší závažností do pozadí. To je otázka způsobu provádění a pohnutky, které u obžalovaného Karla Bacílka ml. ostatně těsně souvisí s působením Josefa Hrušky, a otázka osoby pachatele vzhledem k tomu, že se Karel Bacílek ml. dříve řádně choval. Chráněný zájem a okolnosti, za kterých byl čin spáchán, je třeba uvažovat ve vztahu k vyvolané, vyprovokované činnosti obžalovaného Karla Bacílka ml. Nelze proto z tohoto hlediska pokládat činnost tohoto obžalovaného za trestnou, i když navenek nesla znaky protistátní činnosti, avšak ve skutečnosti byla činností*

organizovanou tehdejší 5. odd. MNO a z jeho rozhodnutí také postižena (§ 3 odst. 2 tr. zák.)³⁷⁷

Tehdejší trestní zákon vycházel z materiálního pojetí trestného činu, podle něhož čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu (§ 3 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona). Stejně důvody pro zproštění obžaloby shledal soud i v případě Zdeňka Locha a Josefa Demetera. Jejich činnost byla dle soudu také vyprovokována Josefem Hruškou a v poměru k činnosti Karla Bacílka ml. byl její stupeň společenské nebezpečnosti mnohem menší.

V řízení proti Janu Moravovi bylo použito ustanovení o řízení proti uprchlému (§ 302 a násl. trestního řádu 1961), neboť se nacházel v zahraničí, dle zprávy krajského prokurátora údajně v USA. Po provedeném hlavním líčení rozhodl dne 20. prosince 1968 Městský soud v Praze, že zastavuje trestní stíhání Jana Moravy, a to se zřetelem k ustanovení § 11 odst. 1 písm. a) trestního řádu 1961 a k čl. III. odst. 1 rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii ze dne 1. prosince 1957. Soud konstatoval, že protistátní činnost Jana Moravy byla vyprovokována Josefem Hruškou. Protože však dle původní obžaloby si Jan Morava opatřil samopal a tři sta nábojů, zabýval se soud také otázkou, zda nemůže jít o trestný čin nedovoleného ozbrojování podle ustanovení § 29 odst. 1 písm. a), b) zákona na ochranu lidově demokratické republiky. Podle soudu se na tento čin vztahovala amnestie prezidenta republiky z roku 1957, a proto Městský soud v Praze trestní stíhání Jana Moravy zastavil.

Projednávání věci Miroslava Greagara a Borise Kovaříčka bylo vyloučeno k samostatnému projednávání s tím, že je třeba provést další dokazování. Hlavní líčení v této věci pokračovalo dne 28. února 1969. Bylo slyšeno devět svědků, kteří byli odsouzeni v případě *Šerík*. Přesnou dobu vzniku skupiny *Šerík*, tj. zda byla založena před napojením Borise Kovaříčka na Josefa Hrušku nebo až po té, se nepodařilo zjistit.

Soud vynesl rozsudek, jímž byl Boris Kovaříček zproštěn obžaloby podle ustanovení § 226 písm. b) trestního řádu 1961 z trestného činu vyzvědačství. Zároveň přijal soud usnesení, podle něhož se trestní stíhání Borise Kovaříčka a Miroslava

---

³⁷⁷ Národní archiv, f. Generální prokuratura, sp. zn. T 6/49. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 20. prosince 1968. Gramaticky upraveno.

Gregara pro trestný čin velezrady, nově kvalifikovaný jako trestný čin nedovoleného ozbrojování, zastavuje podle ustanovení § 223 trestního řádu 1961, a to s ohledem na ustanovení § 11 odst. 1 písm. a) trestního řádu 1961 a na ustanovení čl. III odst. 1 rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii z 1. prosince 1957. Miroslav Gregar i JUDr. Josef Cívín zastupující matku Borise Kovaříčka ihned požádali o projednání věci.

Hlavní líčení pokračovalo 29. října 1969. Prokurátor ustoupil ve své závěrečné řeči od obvinění z trestného činu nedovoleného ozbrojování, neboť došel k závěru, že obžaloba nebyla v tomto směru potvrzena. Totéž přirozeně tvrdili i obhájci obviněných. Přesto byli rozsudkem Městského soudu uznáni vinnými, že „*se od konce března 1948 do druhé poloviny prosince 1948 v Praze spolčili vzájemně s jinými osobami, z kterých tvořili ozbrojenou skupinu, jejíž členové si opatřovali zbraně a střelivo, a zařídili jejich cvičení v zacházení se zbraní, tedy bez povolení příslušného úřadu tvořili ozbrojenou skupinu a zorganizovali její cvičení v zacházení se zbraní, čímž se dopustili trestného činu nedovoleného ozbrojování podle ustanovení § 29 odst. 1 písm. c) zákona na ochranu lidově demokratické republiky.*“³⁷⁸ Trest však podle ustanovení § 277 trestního řádu 1961 uložen nebyl. Podle odůvodnění rozsudku obvinění kromě vyprovokované činnosti z vlastní iniciativy prováděli trestnou činnost. Přes výpovědi Borise Kovaříčka, že se zbraněmi neměl nic společného, došel soud k závěru, že Boris Kovaříček rozhodl, že Milan Jirout (odsouzený v případě *Šeřík*) má pořádat pro členy skupiny školení v zacházení se zbraní, přičemž ostatní členové skupiny opatřovali zbraně a střelivo. Zároveň soud uznává, že otázka sedmi nalezených těžkých kulometů a granátů je nejasná. Soud zvažoval i použití pozdějších trestních předpisů, ale došel k závěru, že vzhledem k trestním sazbám (!) není žádný z nich příznivější než zákon na ochranu lidově demokratické republiky, podle něhož byl a nadále má být trestný čin posuzován. Protože obvinění i přes použití ustanovení rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii z 1. prosince 1957 požádali o další projednání věci, bylo možné pouze vyslovit vinu, trest uložen být nemohl.

JUDr. Josef Cívín podal proti tomuto rozsudku odvolání dne 15. prosince 1969. V tomto odvolání zdůraznil, že zjištění soudu, že Boris Kovaříček dal členům Šeříku pokyn ke sbírání zbraní a k výcviku v zacházení se zbraní, je nesprávné. Pokud jej

³⁷⁸ Tamtéž. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 29. října 1969.

ovšem soud považuje za správné, pak podle odvolání měl Borise Kovaříčka zprostit obžaloby, protože šlo o čin vyprovokovaný Josefem Hruškou. Pokud Boris Kovaříček uvažoval v březnu 1948 o založení ilegální skupiny, nešlo v žádném případě o trestný čin, protože samotné pojetí úmyslu není trestné. „Agenturní zpráva ze 17. 9. 1948 uvádí, že na schůzce byl probírán program, jak získat zbraně. Dále se tu uvádí, co by se obsadit v případě puče. V této zprávě se dále mluví o skupinách, jak jsou ozbrojeny. Kdyby Hruška nechtěl mít nic společného se zbraněmi, pak by nemohla být nikdy napsána tato agenturní zpráva ze 17. 9. 1948. Ostatně, že Hruška měl zájem na tom, aby členové jeho skupiny byli ozbrojeni, je patrné již ze samotné skutečnosti, že Hruška je informoval o tom, že má být proveden ozbrojený puč [...] Proto obviněný Kovaříček, jako velitel skupiny Šeřík po dohodě s Hruškou, pověřil Milana Jirouta, syna důstojníka, aby vycvičil v zacházení se zbraněmi všechny členy organizace.“³⁷⁹ Zároveň svědeckými výpověďmi dokládá, že Milan Jirout pouze rozebral starou japonskou zbraň, kterou pak neuměl složit dohromady. Dále protokoly o domovních prohlídkách a seznamy zajištěných věcí dokazují, že u Borise Kovaříčka ani Miroslava Gregara nebyla žádná zbraň nalezena, což vyvrací obvinění z trestného činu nedovoleného ozbrojování. Rozhodnutí o odvolání není v archivním materiálu k dispozici.³⁸⁰

Soudní rozhodnutí z konce 60. let působí dojmem, že soud třeba i z politických důvodů změnil argumentaci a rozhodl se Borise Kovaříčka obžaloby v plném rozsahu nezprostit. Písemné doklady takového postupu však neexistují. Z odůvodnění soudních rozhodnutí se zdá, že JUDr. Sviták a jeho senát postupovali formálně v souladu s požadavky zákona. V této souvislosti je třeba zmínit, že ve všech obnovených řízeních, kromě řízení s Josefem Hruškou, rozhodoval právě senát JUDr. Svitáka. Lze tedy předpokládat, že soudci byli s případem dobře obeznámeni. Přesto se z dnešního hlediska zdá zvláštní, že pokud se soudu nepodařilo bezpečně prokázat, že Boris Kovaříček započal s vytvářením ilegální skupiny ještě před tím, než se seznámil s Josefem Hruškou – což soud v jednom ze svých rozhodnutí výslovně uvedl – nepostupoval v souladu s pravidlem *in dubio pro reo* (tedy v pochybnostech ve prospěch obviněného), neboť nevyprovokovanou trestnou činností Borise Kovaříčka se nepodařilo nade všechnu pochybnost prokázat. Soud se neuchýlil ani k argumentaci,

---

³⁷⁹ Tamtéž. Odvolání ve věci Borise Kovaříčka ze dne 15. prosince 1969.

³⁸⁰ Tato skutečnost může být mj. způsobena tím, že spis byl poškozen během povodní v roce 2002.

kteřou zvolil v případě Karla Bacílka ml., a sice že jednání Borise Kovařička pozbylo nebezpečnosti pro společnost, protože bylo kontrolováno Josefem Hruškou.

Dalším nepochybně zajímavým momentem je skutečnost, že obnova řízení byla ve všech případech povolena s ohledem na ustanovení § 278 odst. 1 trestního řádu 1961, tedy z důvodu, že vyšly najevo skutečnosti nebo důkazy soudu dříve neznámé, které by mohly samy o sobě nebo ve spojení se skutečnostmi a důkazy známými už dříve odůvodnit jiné rozhodnutí o vině, anebo vzhledem k nimž by původně uložený trest byl ve zřejmém nepoměru k stupni nebezpečnosti činu pro společnost nebo k poměrům pachatele nebo uložený druh trestu by byl ve zřejmém rozporu s účelem trestu. Zároveň, přestože že svědeckých výpovědí vyplývalo, že v přípravném řízení došlo k porušení předpisů o řízení a užití fyzického i psychického násilí, soud nepovolil obnovu řízení z důvodu obsaženého v ustanovení § 278 odst. 4 trestního řádu 1961, tedy, že bylo pravomocným rozsudkem zjištěno, že vyhledávací orgán, vyšetřovatel, prokurátor nebo soudce v původním řízení porušil svoje povinnosti jednáním zakládajícím trestný čin. Touto otázkou nebylo podle soudu třeba se zabývat vzhledem k tomu, že pro povolení obnovy řízení postačil důvod obsažený v ustanovení § 278 odst. 1 trestního řádu 1961.

Nelze rovněž nechat bez povšimnutí, že nové skutečnosti v případě byly součástí agenturních svazků Ministerstva národní obrany a Ministerstva vnitra, které existovaly již v roce 1949, ale soudu tehdy (pochopitelně) nebyly předloženy. Teprve uvolnění 60. let umožnilo v rámci řízení o povolení obnovy prostudovat veškerý spisový materiál a vyslechnout i některé svědky, především pokud jde o vyšetřovací postupy. Zde je třeba ocenit především logicky vystavěnou a velmi podrobnou zprávu Generální prokuratury, která se stala základem pro návrh na povolení obnovy řízení ve věci Josefa Hrušky, který poté podala Krajská prokuratura v Praze. Po zproštění obžaloby Josefa Hrušky vycházel soud ze skutečností prokázaných v obnoveném řízení. Po doplnění dokazování, které se týkalo některých méně podstatných okolností celého případu, došel opět na podkladě stejného spisového materiálu stále též senát Městského soudu v Praze k závěru, že činnost všech obviněných byla vyprovokována, ovšem s výjimkou Borise Kovařička a Miroslava Gregara.

3.7. Rehabilitace po roce 1990

Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 1. července 1991 byl zrušen rozsudek Státního soudu v Praze sp. zn. Or I 72/49 ze dne 16. května 1949, jakož i veškerá další rozhodnutí v téže trestní věci obsahově navazující k datu jejich vydání, a to u odsouzených Karla Bacílka ml., Ladislava Strejce, Josefa Slaniny, Jana Moravy, Zdeňka Locha, Josefy Straširybkové, Borise Kovaříčka, Josefa Demetera a Miroslava Gregara pro zločin velezrady podle ustanovení § 1 odst. 2 zákona č. 231/1948 Sb., a u Karla Bacílka ml., Josefy Straširybkové a Borise Kovaříčka též pro zločin vyzvědačství podle ustanovení § 5 odst. 2 téhož zákona.

Podle ustanovení § 2 odst. 2 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, bylo trestní řízení proti těmto obviněným zastaveno. Strojově předtištěné odůvodnění na formuláři říká, že uvedené odsouzení podléhá účasti na rehabilitaci podle zákona o soudní rehabilitaci (viz příloha č. 6). O rehabilitaci vojenských osob rozhodoval vyšší vojenský soud, jeho rozhodnutí však ve spise chybí.

3.8. Závěrem k případu Kutlvašr a spol.

Případ skupiny *Pravda zvítězí* byl jedním z prvních velkých politických procesů a je tento proces specifický tím, že při sestavování obžaloby byl do jejího čela postaven gen. Karel Kutlvašr, který vlastně ani členem této skupiny nebyl. Od samého počátku šlo o vyprovokovaný případ, což se bezpečnostní složky snažily před justičními orgány zakrýt vynuceným prohlášením Josefa Hrušky, že byl dvojitým agentem. Soudci přitom provokace přijímali až téměř do konce padesátých let. A ani vedení KSČ je v této době nepovažovalo za důvod k revizi politických procesů.

Cílem provokační akce *Pravda zvítězí* bylo dokázat existenci vojenského odporu proti nastolenému režimu a lidově demokratickému zřízení. Obětí provokace se stali vojáci, kteří museli opustit armádu, a studenti, kteří byli během čistek vyloučeni ze škol, ale i další osoby, které se na základě mimosoudní perzekuce náhle ocitly v naprosto nové životní situaci, s níž nebyly spokojeny.

Až teprve uvolnění 60. let poskytlo možnost revize tohoto procesu. Jako první byl rehabilitován Josef Hruška s odůvodněním, že jeho doznání bylo získáno za použití

násilí.³⁸¹ Tehdy ještě soud ve svém rozhodnutí tvrdil, že Josef Hruška nebyl agent provokatér. Toto stanovisko změnil až Nejvyšší soud, který v rozhodnutí o stížnosti některých obviněných proti zamítnutí jejich návrhů na obnovu řízení, uvedl, že činnost obviněných vyprovokovalo 5. oddělení hlavního štábu Ministerstva národní obrany, plk. Mysík a pplk. Josef Hruška. Následovalo zproštění obžaloby Karla Kutlvašra, Ervína Novotného, Jaroslava Nedbálka, Ladislava Strejce a Josefa Slaniny, rozsudek byl vyhlášen přesně 19 let po vyhlášení původního odsuzujícího rozsudku Státního soudu. Dále byli ještě před koncem roku 1968 zproštěni obžaloby Karel Bacílek ml., Zdeněk Loch, Jan Morava a Josef Demeter. U Borise Kovaříčka a Miroslava Gregara došlo ke změně kvalifikace a byli uznáni vinnými trestných činem nedovoleného ozbrojování. Teprve po roce 1990 byli všichni odsouzení rehabilitováni.

Z načrtnutého průběhu případu *Pravda zvítězí* je patrné, že politické procesy jsou závislé na aktuální politické situaci, že jejich úvodní fáze, výkon uložených trestů i revize či rehabilitace nezávisí jen na zásadní změně systému vládnutí. Ludmila Řiřicová-Uhlířová vzpomíná, že než byli všichni obvinění z případu *Pravda zvítězí* zproštěni obžaloby, vypovídala před šesti soudními senáty.

Závěrem uveďme též moták gen. Kutlvašra z pankrácké věznice: „*Za osm měsíců, co jsem za mřížemi, bylo již deset poprav. Viděl jsem i nástroj a místo, kde se to provádí. Nyní tu sedm odsouzených nešťastníků s úzkostí a napětím čeká na svůj osud. Vzpomeňte jich denně, modlete se za ně, pokud jste věřící... Já aspoň jsem prožil více než půl století... A s hrdostí se mohu ohlédnout zpět. Ale co je zde mládeže při vstupu do života! Děti, chlapci, se stávají vězni či trestanci za svůj idealismus, za lásku ke svobodě, za své přesvědčení... Jakou budoucnost mohou mít ti, kteří takto jednají s mladým pokolením?*“³⁸²

Vlastimil R. Jenč, který s Borisem Kovaříčkem strávil několik týdnů v cele, vzpomíná, že „*Boris nenáviděl komunistický režim a, protože studoval práva, mnohokrát mi vysvětloval, v čem je celá ta ideologie od základu pochybná a nevěrohodná, což potom v důsledcích znamená, že se musí udržovat u moci jen a jen*

---

³⁸¹ JUDr. Vaněk, který byl prokurátorem v případě *Pravda zvítězí* se později k použití fyzického násilí při vyšetřování vyjádřil takto: „*Jestli vám někdo z tehdejších soudců či prokurátorů poví, že absolutně netušil o používání podivných metod při výsleších, pak vám ten člověk do očí zbaběle lže.*“ (Cílek R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů.* s. 95.

³⁸² SLANINA, J. – VALIŠ, Z. *Generál Karel Kutlvašr.* s. 90.

terorem.³⁸³ Cestou na popravu údajně Boris Kovaříček oslovil JUDr. Metličku: „Nezdá se Vám, pane předsedo, že konáte něco nespravedlivého?“

4. ZÁVĚR

Cílem této práce je dokumentovat vztah mezi právem, politikou a mocí, který je pro politické procesy klíčový. Politické procesy z konce 40. a počátku 50. let minulého století byly v Československu neoddělitelně spojeny s utvářením nového politického systému po mocenském převratu v únoru 1948 a s počátečním obdobím vlády komunistické strany, která postupně získala neomezený vliv ve všech sférách politického a společenského života, tedy i v oblasti právní. Ve společnosti, která je více než kdy v minulosti závislá na právní regulaci, jsou mocensky podmíněné změny práva zásadní. Absolutní moc umožňuje svému držiteli neomezeně prosazovat své politické cíle bez ohledu na dosavadní historický, sociální i právní vývoj. Nedostatečné právní záruky dobré vlády tak vedou ke zneužívání práva.

Jedním z prostředků politického boje absolutní moci je likvidace existující i potenciální opozice. K tomu ve zmiňovaném období posloužily politické procesy, přičemž lze rozlišovat mezi procesy zneužívajícími hmotněprávní normy, procesní normy nebo politický vliv na subjekty zainteresované při tvorbě procesů. Nejčastěji se však vyskytovala kombinace zmíněných možností.

Politické procesy jsou zároveň odrazem aktuální politické situace ve vnitrostátním i mezinárodním měřítku. Politické procesy v Československu po roce 1948 jsou důkazem vlivu Sovětského svazu na státy nově vzniklého východního bloku i podřízení se československého politického vedení jeho zájmům. Objektem politických procesů byly osoby, které nesouhlasily s mocensko-politickou změnou v Československu. Šlo zejména o členy nekomunistických politických stran, zemědělce, církevní představitele, vojáky, ale i studenty a postupně i o přední činitele komunistické strany.

Potřebám a účelu politických procesů byla uzpůsobena právní úprava, především v oblasti trestního práva. Byl přijat zákon na ochranu lidově demokratické republiky, na jehož základě byli trestáni nepřátelé režimu, tzv. třídní nepřátelé. Jistou změnu

---

³⁸³ Cílek R. *Přejde vás smích... Aneb prokletí moci. 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů.* s. 100–101.

znamenal přijetí trestního zákona a trestního řádu v roce 1950, ale zmírnění trestní represe a zavedení procesních záruk obviněného je spojeno teprve s druhou polovinou 50. let. Radikální změnou prošla rovněž aplikace a interpretace právních norem.

Zároveň se změnou právních předpisů došlo k vytvoření mechanismu výroby politických procesů. Do tohoto mechanismu byly zapojeny politické orgány, bezpečnostní složky a justice, která celý tento mechanismus svým rozhodováním legalizovala.

Politický proces Kutlvašr a spol., analyzovaný ve druhé části této práce, potvrzuje teze uvedené v obecné části. Tento proces, který patří k prvním velkým politickým procesům, dokazuje zneužití hmotného i procesního práva současně s využitím politického vlivu na bezpečnostní složky i justici. Je důkazem sovětského požadavku na odstranění gen. Kutlvašra z politického a veřejného života i potřeby domácí politické reprezentace demonstrovat vlastní neomezenou moc vůči vojákům, studentům i členům nekomunistických stran. Činnost odsouzených byla od počátku kontrolována a řízena československou kontrarozvědkou, neboť vytvářet nepřítel bylo jednodušší než jej skutečně odhalovat. Odsouzeným byly uloženy exemplární tresty a v následných procesech byly podle podobného schématu odsouzeny desítky dalších osob.

K revizi procesu s gen. Kutlvašrem mohlo dojít teprve v době politického uvolnění započatém po XX. sjezdu KSSS v roce 1956. V této době sice politická potřeba potlačování nepřítelů ustoupila do pozadí, k revizi některých skupin případů však chyběla politická vůle, přestože podle sovětského vzoru bylo třeba výsledky některých procesů demonstrativně přehodnotit. Až v roce 1965 byl hlavní aktér případu zproštěn obžaloby pro porušení procesních předpisů v původním řízení (z důvodu užití fyzického násilí). Až teprve o několik let později soud uznal, že šlo o provokaci, a zprostil obžaloby ostatní odsouzené. Odsouzení byli zcela rehabilitováni až po změně režimu v roce 1989. Proces s gen. Kutlvašrem a spol. jasně prokazuje, že podobné akty mocenského násilí byly propracovaným systémem perzekuce zneužívajícím ideu zákonnosti.

Z výše uvedeného rozboru konkrétního případu politického procesu a jeho průběhu jasně vyplývá, že pro politické procesy je charakteristický nejen mocenskopolitický vliv vládnoucí moci, ale také její vlastní politické potřeby, které se s časem měnily.

Aktuální politická situace uvnitř etablovaného nedemokratického režimu měla jednoznačný vliv na intenzitu politické perzekuce, resp. na případnou revizi původního rozhodnutí. V systému neomezené vlády není konzistentnost rozhodování žádoucí a ustupuje politickým cílům a potřebám. Změna dřívějšího pravomocného rozhodnutí tedy může nastat nejen v podobě nápravy křivd následující po změně režimu jako takového, ale také jako důsledek změny zahraničněpolitických nebo vnitřních politických podmínek stávajícího režimu.

5. RESUMÉ

The aim of this thesis was to outline the relationship between law, politics and power, which is crucial for the political trials. Political trials in Czechoslovakia are inextricably connected with the founding period of the communist regime, which means the time when the foundations of almost unlimited power of ruling party were laid. In those days was again proved that the law as a normative system does not necessarily guarantee good government. Therefore, it is necessary to create an entire system of interconnected institutes, which enables to govern the society, but at the same time limiting the power of the ruler. In the society which relies more than ever on legal regulation, are changes conditioned by power essential. If the governing body obtains absolute power, it also gets unlimited possibility to pursue its political goals. The lack of legal guarantees of good government leads to the abuse of law.

One of the political goals of the new ruler is always removal of existing opposition, as well as potential one. Political trials serve to this purpose very well. We can divide these trials into several groups – trials in which appears abuse of substantive law, abuse of procedural law or political influence on entities involved in creation of the trials. However at most will occur a combination of mentioned possibilities.

Political trials depend on the current political situation, both national and international. Czechoslovak political trials after 1948 clearly reflect Soviet foreign policy and requirements for the states of Eastern bloc and also the needs of the Czechoslovak political leadership. Political trials were focused on people who were not aware of political-power changes in Czechoslovakia. This means members of the non-

communist political parties, farmers, clergy, soldiers, but also students and later on also leading representatives of the Communist Party.

To the needs and purposes of the political trials was adapted legislation, particularly in the area of criminal law. Law on Protection of the People's Democratic Republic was adopted. According to its provisions were punished enemies of the regime – class enemies. Some progress meant the adoption of the Criminal Code and the Criminal Procedure Code in 1950, but mitigation of criminal repression and procedural guarantees of the accused are connected with the second half of the 50's. Radical change underwent application and interpretation of laws.

At the same time, there was created a mechanism of creation of political trials. In this mechanism were involved political authorities, security forces and judiciary, which this entire mechanism legalized by its decisions.

The political trial with Kutlvašr et al., which is described in the second part of this thesis, proves mentioned conclusions from general part. This trial was one of the first from major political trials. It contained an abuse of substantive and procedural law and use of political influence on the security forces and the judiciary. It clearly reflected Soviet request to remove gen. Kutlvašr, but also the need of domestic political representation to demonstrate their own power against soldiers, students and members of non-communist parties. Activity of convicted people was from the beginning controlled and managed by the Czechoslovak counterintelligence, because the enemy was easier to create than to reveal. Exemplary punishments were imposed to convicted people and in subsequent trials were convicted dozens of others.

In the time of political release the trials could be revised. The need of political repression of enemy moved back and according to the Soviet model, it was necessary to re-evaluate the results of certain trials. In 1965 the main protagonist of the case was acquitted of charges for violation of procedural rules in the main proceedings (use of physical violence). And few years later, the court decided that it was a provocation and other convicts were acquitted. After the regime change in 1989 were convicted people rehabilitated. The described trial clearly shows that the political trials were an elaborate system of persecution, abusing idea of legality.

6. SEZNAM ZKRATEK

PZ	Pravda zvítězí
KSČ	Komunistická strana Československa
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
RSFSR	Ruská sovětská federativní socialistická republika
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik, zkráceně Sovětský svaz
MNO	Ministerstvo národní obrany
SNB	Sbor národní bezpečnosti
StB	Státní bezpečnost
OBZ	obranné zpravodajství
HS OBZ	hlavní správa obranného zpravodajství
MNV	místní národní výbor
ONV	okresní národní výbor
KNV	krajský národní výbor
JZD	jednotné zemědělské družstvo
NKVD	Народный комиссариат внутренних дел, česky Lidový komisariát vnitřních záležitostí

7. PRAMENY A LITERATURA

7.1. Archivní materiály

1. Národní archiv, f. ÚV KSČ, Komise I., svazek 12
2. Národní archiv, f. ÚV KSČ, Politické procesy, Komise III
3. Národní archiv, f. ÚV KSČ, Pillerova komise, k. 6
4. Národní archiv, f. Generální prokuratura, sp. zn. T 6/49
5. Národní archiv, f. Státní soud, sp. zn. Or I 72/49
6. Národní archiv, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno)
7. Archiv Ministerstva vnitra, a. č. V 5604 MV
8. Archiv Ministerstva vnitra, sing. 302-539-1
9. Archiv Ministerstva vnitra, sing. 310-86-37
10. Vojenský historický archiv, MNO, IV. odbor, 1948 sign. 21/2/215/4
11. Vojenský historický archiv, MNO, HSS, 1952, sign. 21/9
12. Vojenský historický archiv, A. Čepička

7.2. Právní předpisy

1. zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích
2. zákon č. 119/1873 ř. z., jímž se uvádí trestní řád
3. zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky
4. zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží
5. zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech
6. zákon č. 71/1935 Sb., o hospodářském vyzvědačství
7. nařízení vlády č. 4/1945 Sb. II., o volbě a pravomoci národních výborů
8. dekret prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a průmyslových podniků
9. zákon č. 165/1946 Sb., o trestní ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou
10. zákon č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich
11. zákon č. 27/1947 Sb., o trestní ochraně dvouletého hospodářského plánu
12. zákon č. 182/1947 Sb., o stíhání trestných činů proti státu

13. zákon č. 33/1948 Sb., jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení
14. zákon č. 34/1948 Sb., o revisi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cti
15. ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky
16. zákon č. 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů
17. zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky
18. zákon č. 232/1948 Sb., o státním soudu
19. nařízení vlády č. 238/1948 Sb., jímž se provádějí některá ustanovení zákona o státním soudu
20. zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce
21. zákon č. 286/1948 Sb., o národní bezpečnosti
22. zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví
23. zákon č. 320/1948 Sb., o územní organizaci krajských a okresních soudů
24. zákon č. 321/1948 Sb., o Sboru uniformované vězeňské stráže
25. zákon č. 322/1948 Sb., o advokacii (advokátní řád)
26. zákon č. 69/1949 Sb., o jednotném zemědělském družstvu
27. zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
28. zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
29. zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní,
30. zákon č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním (trestní řád správní)
31. zákon č. 165/1950 Sb., na ochranu míru
32. zákon č. 64/1952 Sb., o soudech a prokuratuře
33. zákon č. 65/1952 Sb., o prokuratuře
34. zákon č. 66/1952 Sb., o soudech.
35. zákon č. 67/1952 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní řád
36. vyhláška ministra spravedlnosti č. 1/1953 Sb., o úplném znění trestního řádu.
37. zákon č. 102/1953 Sb., kterým se mění a doplňují některá ustanovení trestního práva správního
38. zákon č. 63/1956 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb.
39. zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
40. zákon č. 65/1956 Sb., o prokuratuře

41. zákon č. 66/1956 Sb., o organizaci soudů
42. zákon č. 24/1957 Sb., o kárném stíhání rozkrádání a poškozování majetku v socialistickém vlastnictví
43. zákon č. 36/1957 Sb., o volbách soudců a soudců z lidu lidových a krajských soudů a úpravě některých jejich poměrů
44. zákon č. 74/1957 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob
45. rozhodnutí prezidenta a vlády Republiky československé ze dne 1. prosince 1957 č. 117/1957 Ú. l., o amnestii
46. rozhodnutí presidenta a vlády Republiky československé ze dne 9. května 1960 č. 54/1960 Sb., o amnestii
47. zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
48. zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
49. rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 9. května 1962 č. 46/1962 Sb., o amnestii
50. rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 9. května 1965 č. 43/1965 Sb., o amnestii
51. zákon č. 57/1965 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
52. zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci
53. zákon č. 70/1970 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci
54. zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci
55. zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu
56. zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu

7.3. Literatura

1. XII. Sjezd KSČ. Praha 1963.
2. *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci.* ÚSTR, 2010.
3. *O procesech a rehabilitacích: Zpráva „Pillerovy komise“ o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949 až 1968. (I.)* Praha : Florenc, 1990. 166 s.

4. *O procesech a rehabilitacích: Zpráva „Pillerovy komise“ o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949 až 1968. (II.)* Praha : Florenc, 1990. 150 s.
5. Autorský kolektiv pod vedením univ. prof. dr. Jiřího Hromady a dr. Zdeňka Madara, CSc. *Právníký slovník*. 3. vyd. Praha : Orbis, 1972.
6. **ARŽANOV, M. A. – KAČEKJAN, S. F. – MAŇKOVSKIJ, B. S., STROGOVIČ, M. S.** *Theorie státu a práva*. 1. vyd. Praha : Orbis, 1951. 561 s.
7. **BABKA, L. – VEBER, V. (eds.)** *Za svobodu a demokracii III.: Třetí (protikomunistický) odboj*. 1. vyd. Hradec Králové : M&V, 2002. 400 s. ISBN 80-903024-6-7.
8. **BLAŽEK, P. – KUBÁLEK, M. (eds.)** *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a střeoevropské souvislosti*. 1. vyd. Praha : Dokořán, s.r.o., 2008. 359 s. ISBN 978-80-7363-226-7.
9. **BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.)** *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. 1005 s. ISBN 978-80-210-4844-7.
10. **BOGUSZAK, J. – JIČÍNSKÝ, Z.** *Právo a zákonnost v ČSSR*. Státní nakladatelství politické literatury : Praha, 1961.
11. **BOUČEK, M. – KLIMEŠ, M. – VARTÍKOVÁ, M.** *Program revoluce*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1975. 316 s.
12. **BUBENÍČKOVÁ-KUTHANOVÁ, M.** *Vybledlá fotografie*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1991. 143 s. ISBN 80-7021-064-8.
13. **CÍLEK, R.** *Hrobaři iluzí aneb Kdo nepůjde s námi...: 1948–1953: výřez z obrazu bezpráví*. 1. vyd. Praha : Rodiče, 2003. 197 s. ISBN 80-86695-28-X.
14. **CÍLEK, R.** *Přejde vás smích... aneb Prokletí moci: 1948–1953: pohled do zákulisí politických zločinů*. Praha : Naše vojsko, 2008. 197 s. ISBN 978-80-206-0980-9.
15. **CUHRA, J. – VEBER, V. (eds.)** *Za svobodu a demokracii I.: Odpor proti komunistické moci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1999. 333 s. ISBN 80-7184-794-1.
16. **DVOŘÁKOVÁ, J.** *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. č. 16. 1. vyd. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2007. 383 s. ISBN 978-80-86621-30-2.

17. **DVOŘÁKOVÁ, Z.** *Z letopisů třetího odboje*. 1. vyd. Praha : Hříbal, 1992. 279 s. ISBN 80-900892-3-2.
18. **DVOŘÁKOVÁ, Z.** *Navzdory nenávisti a mstě: Z politických procesů 1952 až 1953*. 1. vyd. Třebíč : Tempo, 2002. 304 s. ISBN 80-238-9190-1.
19. **FILIPOVSKÝ, J. – TOLAR, J. – DOLENSKÝ, A.** *O obecné části trestního zákona*. 1. vyd. Praha : Orbis, 1951. 150 s.
20. **FORMÁNKOVÁ, P. – KREMLIČKOVÁ, L. (eds.)** *Securitas imperii 11. Sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2005. ISBN 80-86621-16-2.
21. **GEBAUER, F. a kol.** *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989*. Statistický přehled. Sešity Ústavu pro soudobě dějiny AV ČR. Svazek 12. Praha : Ústav pro soudobě dějiny AV ČR, 1993. 236 s. ISBN 80-85270-24-2.
22. **GOTTWALD, K.** *Za socialistický stát, za socialistické právo*. Ministerstvo informací a osvěty, Jednota československých právníků : Praha, 1950.
23. **GRONSKÝ, J.** *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. II, 1945-1960*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2006. 510 s. ISBN 80-246-1210-0.
24. **HANZLÍK, F.** *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*. 1. vyd. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003. 357 s. ISBN 80-7312-028-3.
25. **HEJL, V.** *Zpráva o organizovaném násilí*. 1. vyd. Praha : Univerzum, 1990. 350 s.; ISBN 80-85207-01-X.
26. **JESTŘÁB, M. – HLADIL, V.** *Soudní rehabilitace. Komentář k zákonu č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci*. Praha : Horizont, 1969. 135 s.
27. **KAPLAN, K. – PALEČEK, P.** *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Praha : Barrister & Principal, 2001. 253 s. ISBN 80-85947-75-7.
28. **KAPLAN, K.** *Československo v letech 1948–1953. 2. část. Zakladatelské období komunistického režimu*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 146 s. ISBN 80-04-25700-3.
29. **KAPLAN, K.** *K politickým procesům v Československu 1948–1954: dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968*. Praha : Ústav pro soudobě dějiny AV ČR, 1994. 214 s. ISBN 80-85270-28-5.

30. **KAPLAN, K.** *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948–1956.* 1. vyd. Brno : Doplněk, 1999. 289 s. 80-7239-024-4.
31. **KAPLAN, K.** *Největší politický proces. „M. Horáková a spol.“* Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. 347 s. ISBN 80-85270-48-X.
32. **KAPLAN, K.** *Sovětsí poradci v Československu 1948–1956.* Sešity Úřadu ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, sv. 14. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. 146 s. ISBN 80-85270-26-9.
33. **KAPLAN, K.** *StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka.* 1 vyd. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002. 439 s. ISBN 80-902885-8-8.
34. **KAPLAN, K.** *Druhý proces : Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení : 1968–1990.* 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 582 s. ISBN 978-80-246-1431-1.
35. **KAPLAN, K. (ed.)** *Zemřelí ve věznicích a tresty smrti 1948–1956: Seznamy.* Dokumenty o perzekuci a odporu. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1992. 70 s.
36. **KAPLAN, K.** *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka.* 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. 303 s. ISBN 80-204-0269-1.
37. **KNAPP V.** *Předmět československého socialistického práva občanského.* 1. vyd. Praha : nakladatelství Československé akademie věd, 1959. 314 s.
38. Kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. *Československé trestní právo I. Svazek I. Obecná část.* 1. vyd. Praha : Orbis, 1957. s. 428.
39. Kolektiv autorů Právnické fakulty UK. *Dějiny evropského kontinentálního práva.* 2. doplněné vydání. Praha : Linde, 2004. 852 s. ISBN 80-7201-490-0.
40. Kolektiv autorů. *Právní aspekty politických procesů 50. let 20. století.* Praha : Auditorium, 2013. 360 s. ISBN 978-80-87284-48-3.
41. **KREMLIČKOVÁ, L. (ed.)** *Securitas imperii 7. Sborník k problematice bezpečnostních složek.* Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2001. ISBN 80-85821-93-1.
42. **KUKLÍK, J. a kol.** *Vývoj československého práva 1945–1989.* Praha : Linde, 2009. 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

43. **KUKLÍK, J.** *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě.* 1. vyd. Praha : Auditorium, 2010. 444 s. ISBN 978-80-87284-12-4.
44. **KUKLÍK, J. a kol.** *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století.* Praha : Auditorium, 2011. 114 s. ISBN 978-80-87284-25-4.
45. **KÜHN, Z.** *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace. Analýza příčin postkomunistické právní krize.* Praha : C.H. Beck, 2005. 201 s. ISBN 80-7179-429-5.
46. **LENIN, V. I.** *Vybrané spisy ve dvou svazcích. Sv. 2. 3. autoris. vyd.* Praha : Svoboda, 1951. 835 s.
47. **LIŠKA, O. a kol.** *Vykonané tresty smrti: Československo 1918–1989.* 1. vyd. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2000. 225 s. ISBN 80-238-5743-6.
48. **LIŠKA, O. a kol.** *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918–1989. 2. , opravené a rozšířené vydání.* Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2006. 294 s. ISBN 80-86621-09-X.
49. **MADAR, Z. et al.** *Slovník českého práva, díl II.* 3. rozš. vyd. Praha : Linde Praha a. s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2002. ISBN 80-7201-377-7.
50. **MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.):** *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989: sborník příspěvků.* 1. vyd. Praha : Karolinum, 2004. 914 s. ISBN 80-246-0863-4.
51. **MARŠÁLEK, P.** *Právo a společnost.* 1. vyd. Praha : Auditorium, 2008. 258 s. ISBN 978-80-903786-8-1.
52. **PERNES, J. – FOITZIK, J. (eds.).** *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“ : sborník příspěvků ze stejnojmenné konference pořádané ve dnech 14. – 16. dubna 2003 v Praze.* Brno : Prius, 2005. 391 s. ISBN 80-7285-053-9.
53. **REIMAN, P. a kol.** *Dějiny Komunistické strany Československa.* 1. vyd. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1961. 710 s.

54. **RŮŽEK, A.** *Ochrana lidově demokratické republiky. Zákon č. 231/1948 Sb. s důvodovou zprávou a poznámkami.* Praha : V. Linhart, 1949. 84 s.
55. **RŮŽIČKA, M.** *Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR.* 1. vyd. Praha : C.H. Beck, 2005. 745 s. ISBN 80-7179-929-7.
56. **SLANINA, J. – VALIŠ, Z.** *Generál Karel Kutlvašr.* 1. vyd. Praha : Naše vojsko, 1993. 157 s., ISBN 80-206-0331-X.
57. **STEHLÍK, E. – ČERNÝ, K. – CHRÁST, R.** *Legionáři s lipovou ratolestí I. Tváře československé armády – 16 generálů-legionářů. Žďár nad Sázavou : Tváře,* 2013. 129 s. ISBN 978-80-905495-1-7.
58. **ŠÁMAL, P.** *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému.* 1. vyd. Praha : Codex Bohemia, 1999. 403 s. ISBN 80-85963-89-2
59. **VALIŠ Z. – FABŠIČOVÁ, M. (eds.)** *Vojenské osoby odsouzené Státním soudem Praha, Brno, Bratislava v letech 1948–1952.* (Vyšlo u příležitosti vědeckého semináře „Destrukce čs. důstojnického sboru po únoru 1948“). Praha : Vojenský historický archiv, 1992. 116 s.
60. **VIESKA, J.** *Ochrana lidově demokratické republiky.* 1. vyd. Praha : Orbis, 1950. 295 s.
61. **VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol.** *Československá justice v letech 1948–1953. Díl I.* Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. č. 8. 1. vyd. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003. ISBN 80-86621-03-0.
62. **VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol.** *Československá justice v letech 1948–1953. Díl II.* Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. č. 9. 1. vyd. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003. ISBN 80-86621-05-7.
63. **VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol.** *Československá justice v letech 1948–1953. Díl III.* Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. č. 10. 1. vyd. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004. ISBN 80-86621-06-5.
64. **VYŠINSKIJ, A. J.** *Soudní řeči.* 2. vyd. Praha : Právnícký ústav ministerstva spravedlnosti, Orbis, 1952.

7.4. Cizojazyčná literatura

1. **GSOWSKI, V. – GRZYBOWSKY, K.** (eds.) *Government, Law and Courts in the Soviet Union and Eastern Europe I*. Atlantuic Books. London : Stevens & Sons Limited; The Hague : Mouton & CO. N.V. 1960.
2. **GSOWSKI, V. – GRZYBOWSKY, K.** (eds.) *Government, Law and Courts in the Soviet Union and Eastern Europe II*. Atlantuic Books. London : Stevens & Sons Limited; The Hague : Mouton & CO. N.V. 1960.
3. **MICHÁLEK, S.** *Československý komunistický režim verzus dopisovateľ* Associated Press. Ústav pamäti národa, Bratislava 2005.
4. **PŘIBÁŇ, J. – YOUNG, J.** (eds.) *The Rule of Law in Central Europe*. Ashgate : Dartmouth, 1999.
5. **SOLOMON, P. H., jr.** *Soviet criminal justice under Stalin*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

7.5. Odborné články

1. **ČASOPIS ČESKÝCH PRÁVNÍKŮ VŠEHRD:** *Zvláštní vydání, ročník XXXI*. Praha, květen 2000.
2. **BOURA, F.** *Klement Gottwald – o buržoasní a socialistické zákonnosti*. Právník, 1951.
3. **BROŽ, J.** *Zloduch jménem Reicin*. Naše vojsko, 2006, č. 12.
4. **BURSÍK, T. – ŠIMÁNKOVÁ, A.** *Téma třídní justice v období 1948–1952*. Paměť a dějiny, Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, č. 1.
5. **DUFEK, J.** *Destrukce československého důstojnického sboru po únoru 1948*. In BŘACH, R. (ed.) *Historie a vojenství č. 3/1993*, Historický ústav Armády ČR, Praha 2003.
6. **FABŠIČOVÁ, M. – VALIŠ, Z.** *Zákon č. 231/1948 Sb. a obranné zpravodajství Čs. armády*. Securitas Imperii, 1994, č. 2.
7. **FIERLINGER, Z.** *Úloha našich soudů a prokuratur v upevňování socialistického vlastnictví a pracovní kázně*. Právník, 1952.

8. **KUDRNA, L.** *Vojenské obranné zpravodajství (1945–1950). Vývoj, organizační struktury, personální obsazení.* Paměť a dějiny, Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, č. 1.
9. **MÁLEK, J.** *JUDr. Vlastislav Chalupa, agent StB.* Securitas Imperii, 1994, č. 2.
10. **RUDĚNKO, R.** *Přísně zachovávat socialistickou zákonnost.* Socialistická zákonnost, 1955, sv. 3.
11. **SOLNAŘ, V.** *Nová kodifikace trestního práva a úkoly vědy.* Stát a právo, 1957, č. 3.
12. **VYBÍRAL, B.** *K některým otázkám socialistické zákonnosti v československém trestním právu.* Právník, 1957.

7.6. Internetové zdroje

1. www.psp.cz
<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/007schuz/s007002.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/013schuz/s013001.htm>
http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_08.htm
http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_09.htm
http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_10.htm
http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_01.htm
2. www.senat.cz
3. www.usd.cas.cz
4. www.moderni-dejiny.cz
5. www.pametnaroda.cz
6. www.postbellum.cz
7. www.ustrcr.cz
8. www.kpv-cr.cz
9. www.totalita.cz
10. www.mvcr.cz
11. www.policie.cz – <http://www.policie.cz/clanek/publikace-securitas-imperii-01-14.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>
12. www.concourt.cz
13. www.nsoud.cz

14. <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10204458965-neznami-hrdinove/209452801390031-neznami-hrdinove-pohnute-osudy/>
15. <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/263018-rekonstrukce-procesu-z-r-1949-s-borisem-kovarickem-a-karlem-bacilkem/>

7.7. Další zdroje

Dokument České televize *Šeřík, spravedlnost a čas* (rež. Marie Šandová, 1994, 57 min.)

Dokumentární cyklus České televize *Neznámi hrdinové – pohnuté osudy. Josef Slanina. Měl jsem furt štěstí.* (rež. Zdeněk Všelicha, 2010, 26 min.)

Záznam České televize z mezinárodního festivalu proti totalitě Mene Tekel *Rekonstrukce procesu z r. 1949 s Borisem Kovaříčkem a Karlem Bacilkem* (rež. Mgr. Jan Řeřicha, 2014, 116 min.)

8. PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Protokol o výsledku gen. Kutlvašra ze dne 18. 12. 1948 (AFMV, V 5604) – výňatky

Otázka: Kdy a kde jste se sešel s Františkem Kubátem naposledy?

Odpověď: *S Františkem Kubátem jsem se naposledy sešel dne 16. prosince, to jest ve čtvrtek večer v 19.00 hodin v bytě štábního kapitána Novotného.*

Otázka: Kdo byl kromě vás a Kubáta této schůzce přítomen?

Odpověď: *Kromě mne s Kubátem byl přítomen ještě podplukovník Hruška a další tři civilní osoby, jejichž jména neznám, které byly od ostatních oslovovány křestními jmény například Franto, Karle nebo podobně. Štábní kapitán Novotný přišel asi o půl hodiny nebo o hodinu později, neboť byl při mém příchodu mimo dům.*

Otázka: Jak dlouho schůzka trvala a co se na schůzce projednávalo?

Odpověď: *Schůzka trvala asi dvě hodiny. Po svém příchodu jsem se všem přítomným představil, přičemž jsme si podali ruce. Na začátku se rozpředla debata všeobecného rázu, do které střídavě zasahovali všichni přítomní. Nejprve se mne podplukovník Hruška dotazoval, zda podepíše návrh na vyznamenání jakési osobě, jejíž jméno si nepamatuji, tento návrh má snad podplukovník Hruška u sebe. [...]*

Otázka: O čem referoval na schůzce podplukovník František Hruška?

Odpověď: *Na tuto otázku odpírám výpověď.*

Otázka: Kdy vás Kubát zasvětil poprvé do existence ilegální organizace?

Odpověď: *Kubát mi poprvé naznačil existenci organizace na podzim letošního roku. Podrobnosti mi tehdy o organizaci neřekl. Na schůzku ke štábnímu kapitánovi Novotnému mne pozval Kubát několik dní před uskutečněním schůzky.*

Otázka: Jak byla ilegální skupina organizována?

Odpověď: *Připouštím, že bylo na schůzi mluveno o zpravodajské sekci. Kdo o tom mluvil, se přesně nepamatuji, připouštím, že to byl asi podplukovník Hruška. Nepamatuji se, že by podplukovník Hruška mluvil též o sekci vojenské, četnické nebo podobných jiných sekcích.*

Otázka: Kdo byl postaven v čelo celé organizace?

Odpověď: *V čelo celé organizace jsem měl být postaven já, avšak já jsem k tomu svůj souhlas nedal.*

Otázka: Prohlásil jste na zmíněné schůzce dne 16. prosince 1948 jasně, že odpíráte svůj souhlas k tomu, abyste byl postaven v čelo organizace?

Odpověď: *Takovéto prohlášení jsem na zmíněné schůzce neučinil, avšak ani Kubátovi jsem nikdy nedal souhlas, aby se mnou bylo počítáno na vedoucí funkci v organizaci.*

Otázka: Jaké byly počty osob, zbraní a střeliva, které má organizace k dispozici?

Odpověď: *Připouštím, že o počtech osob, zbraní a střeliva, které má organizace k dispozici, podplukovník Hruška na zmíněné schůzce referoval, avšak nepamatuji se již přesně, jaké to stavy byly.*

Otázka: Jaké spojení měla organizace do zahraničí?

Odpověď: *O spojení organizace do zahraničí se zmínil pravděpodobně podplukovník Hruška, neboť se na tu zmínku s určitostí pamatuji a vím též přesně, že jsem se o tom nezmiňoval ani já, ani štábní kapitán Novotný, a domnívám se, že též o tom nemluvili ani ti tři přítomní civilisté. Připouštím, že spojení se zahraničím bylo zprostředkováno radiostanicemi a spojkami, avšak na nějaké přesnější údaje se nepamatuji. Vzpomínám si, že se mluvilo o tom, že je nebo má být navázáno spojení s dr. Hřebíkem. Tato zmínka byla vyvolána mou poznámkou, či spíše dotazem, zda existuje nějaká politická osobnost, která by ovládala problémy státnické, vnitřně a mezinárodně politické a měla též u nás dostatečnou autoritu. Na tuto moji poznámku bylo uvažováno, kdo by mohl být touto vhodnou osobou, načež snad z několika úst bylo proneseno dr. Hřebík.*

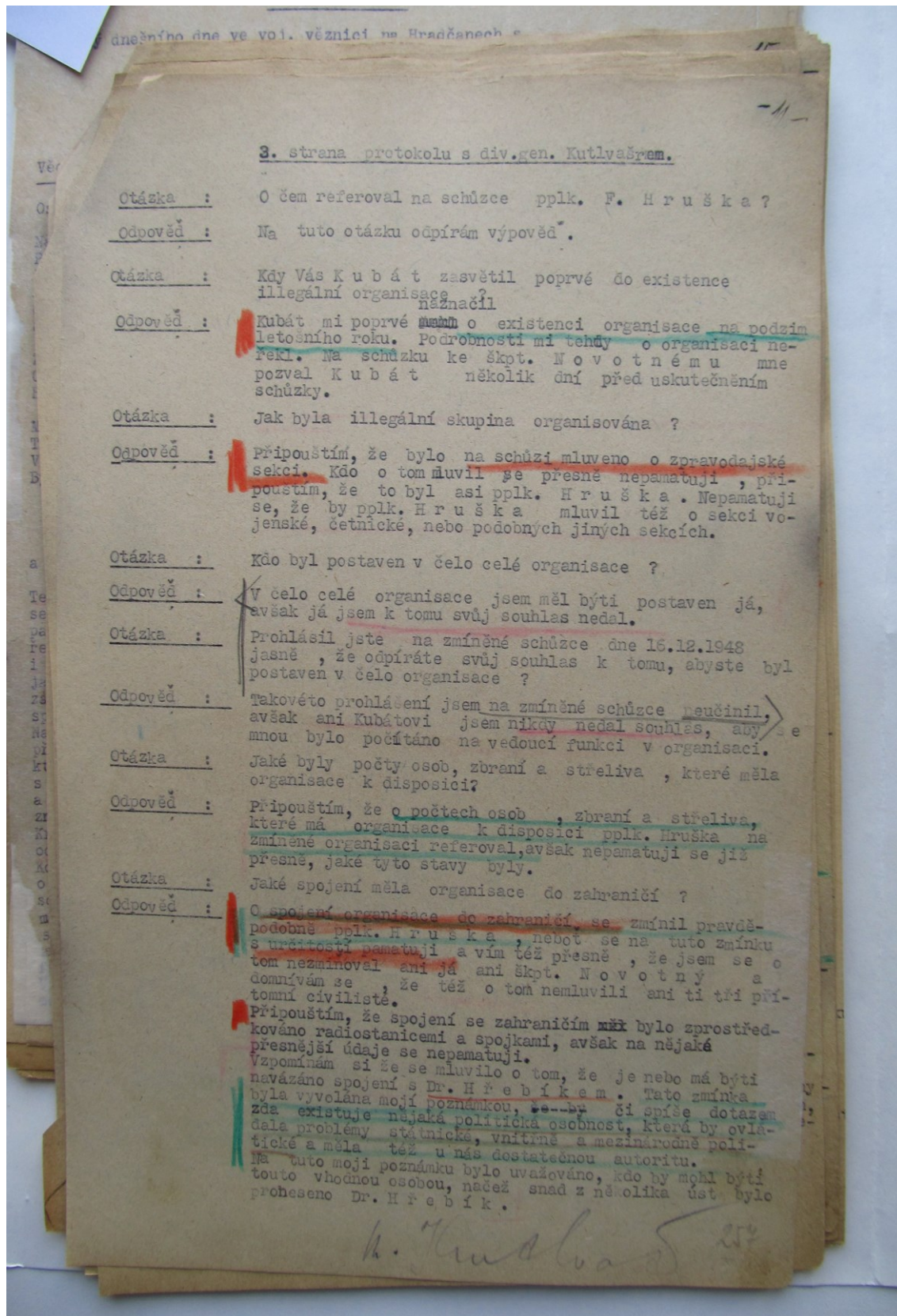
[...]

Návrh, jak bude puč proveden, jsem nebral vážně, jelikož jsem to nepovažoval za konečné řešení. Pokud Hruška o provedení referoval, uvedl to jen povšechně, domnívám se, že považoval podrobnosti za zbytečné, jelikož snad o tom někde mluvil. Pamatuji se, že Hruška mluvil o tom, že nejdříve bude obsazeno osmnáct úřadů. Na přesný výčet těchto úřadů se již nepamatuji.

Otázka: Jaká měla být po puči sestavena nová vláda?

Odpověď: *Podle názoru více přítomných měly být provedeny svobodné volby. O tomto předmětu se rozpředla delší debata, výsledkem debaty bylo, že až do provedení svobodných voleb měla vládní moc vykonávat vojenská vláda, v níž by byli zastoupeni též odborníci, avšak celkový můj dojem, je, že výsledek debaty nebyl příliš konkrétní. Já jsem se této debaty o úřednické vládě zúčastnil otázkou, zda máme v národě vhodné osobnosti takového formátu [...]*

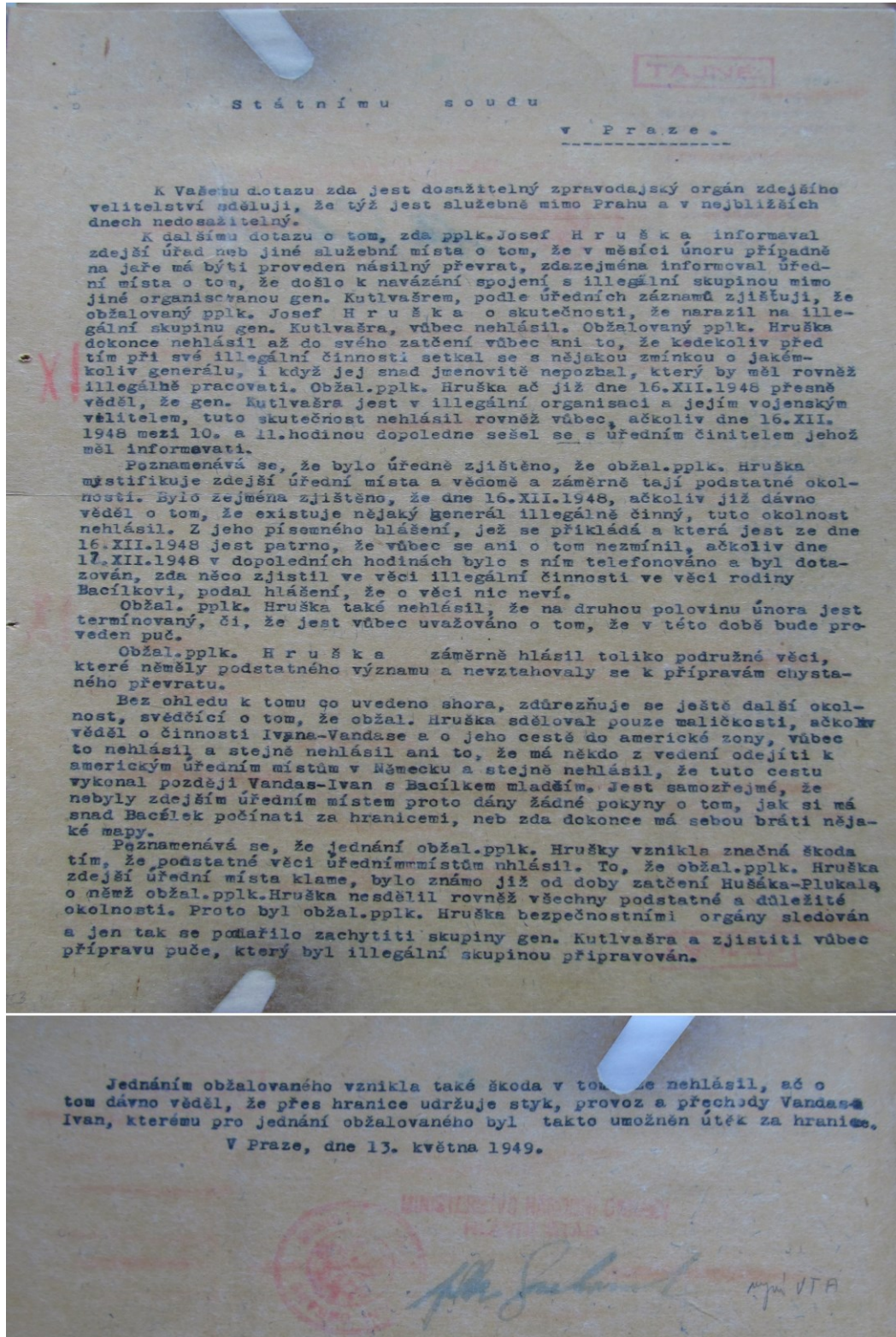
Ukázka z protokolu:

Na straně 20 protokolu se lze dočíst následující: „Jsem si vědom toho, že svým jednáním jsem se provinil proti zájmům lidově demokratické republiky a že z tohoto jednání musím nést důsledky. Svoje jednání nikterak nezapírám, naopak chci, aby spontánní výpověď při projednávání mého případu byla vzata jako polehčující okolnost, a na svou obranu uvádím to, že jsem v podstatě nemínil snad bojovati proti státu jako takovému nebo republice, nýbrž že jsem nemohl souhlasiti s praktikami komunistické strany, které mi připomínaly odezvu totalitního německého režimu, a dále neschvaloval jsem propuštění zasloužilých bojovníků, kterým byla znemožněna nebo i znemožňována v soukromém životě přiměřená účast v práci, dále pak eventuální ztráta penze nebo dokonce i ztráta bytu, poněvadž se naléhalo, že osoby, které nepracují, musejí opustiti Prahu, a konečně ta okolnost, že jsem de facto se stal nespolehlivým elementem a v případě nějakého napětí nebo válečného konfliktu bych přišel eventuálně do koncentračního tábora. To byly momenty, které rozhodly, že jsem se nepostavil proti plánovanému úmyslům převratu. Pracoval jsem čestně a jako důstojník byl jsem si vždy vědom svých stavovských povinností, což jsem ostatně prokázal účastí jak v prvním, tak v druhém odboji. Tato moje účast a boj za osvobození republiky jsou dokladem, že jsem nemínil proti republice jako takové bojovati, a pokud jsem se k jednání předtím označenému propůjčil, bylo to jen v důsledku ideologického názoru na současnou situaci. Konečně chci ještě podotknouti, že popud k odbojovému hnutí nevyšel ode mne, nýbrž zdola, z lidu, jak jsem se dozvídal, a že jsem byl de facto v čelo tohoto hnutí postaven někým jiným, bez mého vědomí z větší části...“

Příloha č. 2

Přípis Ministerstva národní obrany, který dne 13. května 1949 u Státního soudu sepsal plk. Mysík.

Příloha č. 3

Spravedlivý rozsudek nad velezrádci (Rudé právo, 17. května 1949)

Ve dnech 12. až 16. května 1949 se konalo před senátem státního soudu v Praze hlavní přelíčení proti pplk. v. v. Josefu Hruškovi, Karlu Bacílkovi ml., Borisu Kovaříčkovi, generálu v. v. Karlu Kutlvašrovi, Miroslavu Gregarovi, Josefu Demeterovi, Josefě Straširybkové, Ladislavu Strejcovi, škpt. v. v. Ervínu Novotnému, Josefu Slaninovi, Janu Moravovi, Zdeňku Lochovi, ppkl. v. v. Jaroslavu Nedbálkovi a voj. Františku Hlinovskému, kteří byli státním prokurátorem obžalováni pro zločin velezrady, zločin vyzvědačství a jiné zločiny podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky.

Po provedeném hlavním přelíčení byl vyneseno tento rozsudek: Obžalovaní pplk. v. v. Josef Hruška, Karel Bacílek a Boris Kovaříček byli uznáni vinnými zločinem velezrady i zločinem vyzvědačství a odsouzeni k trestu smrti. Generál v. v. Kutlvašr byl uznán vinným zločinem velezrady a odsouzen k těžkému doživotnímu žaláři.

Miroslav Gregar byl pro zločin velezrady odsouzen k těžkému žaláři na 25 roků, Josef Demeter pro zločin velezrady k těžkému žaláři na 25 roků, Josefa Straširybková pro zločin velezrady a zločin vyzvědačství odsouzena k těžkému žaláři na 20 roků, Ladislav Strejc pro zločin velezrady odsouzen k těžkému žaláři na 20 roků, škpt. Ervín Novotný pro zločin velezrady odsouzen k těžkému žaláři na 15 roků, Josef Slanina pro zločin velezrady odsouzen k těžkému žaláři na 15 roků, Jan Morava pro zločin velezrady odsouzen k těžkému žaláři na 12 roků, Zdeněk Loch pro zločin velezrady odsouzen k těžkému žaláři na 10 roků, pplk. Jaroslav Nedbálek byl uznán vinným zločinem neoznámení trestného činu a odsouzen k těžkému žaláři na 2 roky a vojín Fr. Hlinovský byl od obžaloby zproštěn.

Všem osobám vojenským byla současně odňata vojenská hodnost.

Když po únorových událostech byla reakce v našem státě poražena a roztržena, byla nucena uchýlit se ve svých zbytcích do podzemí, jestliže chtěla pokračovat v započatých protistátních rejdech. Po vítězném únoru 1948 poražená reakce nemá již ani legálních, ani politických možností, aby mohla zvrátit lidově demokratické zřízení a odvrátit lid od výstavby socialismu. Proto nezbývá vnitřním nepřátelům, než uchýlovat se k zločinným a teroristickým akcím; ve svých zločinných úmyslech o rušení pokojné cesty našeho lidu k socialismu klesli jednotliví záškodníci až na cestu zrady vlastního národa. Ve spojení se zrádnou zahraniční reakcí neváhali tito životní ztroskotanci zrazovat nejvážnější státní tajemství a spolčovat se proti svému vlastnímu národu s odvěkým nepřítelem. V západním Německu, které zůstává stálou hrozbou samostatnosti a klidného života našeho národa, hledá zrádní reakce spojence proti svému lidu.

Provedený proces před státním soudem prokázal tuto velezrádnou činnost takových zrádců v cizích službách v celém rozsahu. Z velezrady a špionáže obžalovaní pplk. v. v. Josef Hruška, Karel Bacílek ml.

a Boris Kovaříček vytvořili po únoru 1948 různé ilegální skupiny, navázali spojení prostřednictvím kurýrů a spojek s cizí mocí a vyjednávali s cizí tajnou službou, která jim také zprostředkovala styk se zahraničními zrádci. Mimo to také shromažďovali zbraně, výbušniny a jiné záškodnické prostředky včetně jedů, které, jak obvinění výslovně doznali, měly sloužit k vraždám nepohodlných osob. Ilegální organizace získávala zprávy a vyzvídala státní tajemství z oborů vojenského, průmyslového, hospodářského a politického, které prostřednictvím vysílacích stanic sdělovala agentům cizí moci.

K odevzdávání získaných zpráv a k přijímání instrukcí pro páchaní teroristických akcí a k protistátnímu ozbrojenému puči byl také do západního Německa vyslán obžalovaný Karel Bacílek ml., který projednal tyto věci s orgány cizí tajné služby a vrátil se ilegálně s instrukcemi zpět do Československa. Organizace se snažila, aby také udržovala spojení se zrádnou zahraniční emigrací.

Jakmile ilegální organizace měla provedeny přípravy k protistátnímu ozbrojenému puči, rozhodla se získati v čelo nějakou vyšší osobu z kruhů armády. Tuto skutečně našla a získala v osobě odsouzeného generála v. v. Kutlvašra. Odsouzený Kutlvašr se zúčastnil schůzky s připravovatelem protistátního ozbrojeného puče, schválil plán a projevil souhlas s postupem, jakož i se svou vedoucí funkcí. Bdělostí bezpečnostních orgánů byla však tato zločinná akce - která by v případě uskutečnění měla za následek krveprolití a ohrožení našeho lidu - zmařena. Při zatčení obviněných bylo mezi zajištěným usvědčujícím materiálem nalezeno též určité množství těžkých i lehkých automatických zbraní, větší množství nábojů a v písemném materiálu též vojenské rozkazy pro případ puče v překladu anglickém a německém. Na základě tohoto průkazního materiálu a svědeckých výpovědí se také odsouzení ke svým činům plně doznali.

Odsouzení jsou většinou zavilí nepřátelé státu a našeho lidu, osoby propuštěné pro nespolehlivost z armády a veřejných služeb a osoby kriminálně vadné. Proto také v souvislosti s jejich protistátní činností se vyskytly zločiny krádeže, podvodů, vydírání, vyhrožování likvidací vlastním spolupracovníkům, kteří odmítli spolupráci a dokonce pokusy násilného smilstva. V tomto směru se projevil zejména odsouzený Kovaříček a Gregar.

Vynesený rozsudek jest spravedlivou odplatou za zločinné rejdy odsouzených a důkazem rozhodnosti našeho pracujícího lidu nedati se nikdy a nikým odvrátit od pokojného budovatelského úsilí.

Spravedlivý rozsudek nad velezrádci

Ve dnech 12. až 16. května 1949 se konalo před senátem státního soudu v Praze hlavní přelíčení proti pplk. v. v. Josefu Hruškovi, Karlu Bacílekovvi ml., Borisu Kovaříčkovi, Miroslavu Gregarovi, Josefu Demeterovi, Josefě Straširýbkové, Ladislavu Strejci, škpt. v. v. Ervinu Novotnému, Josefu Slaninovi, Janu Moravovi, Zdeňku Lochovi, pplk. v. v. Jaroslavu Nedbálkovi a voj. Františku Hlinovskému, kteří byli státním prokurátorem obžalováni pro zločin velezrady, zločin vyzvědačství a jiné zločiny podle zákona na ochranu lidové demokratické republiky.

Po provedeném hlavním přelíčení byl vyneseno tento rozsudek: Obžalovaní: pplk. Josef Hruška, Karel Bacílek a Boris Kovaříček byli uznáni vinnými zločinem velezrady a zločinem vyzvědačství a odsouzeni k trestu smrti.

Generál v. v. Kutlvašr byl uznán vinným zločinem velezrady a odsouzen k těžkému doživotnímu žaláři.

Miroslav Gregar byl pro zločin velezrady odsouzen k těžkému žaláři na 25 roků, Josef Demeter pro zločin velezrady k těžkému žaláři na 25 roků, Josefa Straširýbková pro zločin velezrady a zločin vyzvědačství odsouzena k těžkému žaláři na 20 roků, Ladislav Strejc pro zločin velezrady odsouzen k těžkému žaláři na 20 roků, škpt. Ervin Novotný pro zločin velezrady odsouzen k těžkému žaláři na 15 roků, Josef Slanina pro zločin velezrady odsouzen k těžkému žaláři na 15 roků, Jan Morava pro zločin velezrady odsouzen k těžkému žaláři na 12 roků, Zdeňk Loch pro zločin velezrady odsouzen k těžkému žaláři na 10 roků, pplk. Jaroslav Nedbálek byl uznán vinným zločinem neoznačením trestného činu a odsouzen k těžkému žaláři na 2 roky a vojín Fr. Hlinovský byl od obžaloby zproštěn.

Všem osobám vojenským byla současně odňata vojenská hodnost.

Když po únorových událostech byla reakce v našem státě poražena a roztržena byla nucena uchýlit se ve svých zbytcích do podzemí, jestliže chtěla pokračovat v započatých protistátních rejdech. Po vítězném únoru 1948 poražená reakce nemá již ani legálních, ani politických možností, aby mohla zvrátit lidové demokratické zřízení a odvrátit lid od výstavby socialismu. Proto nezbyvá vnitřním nenáštělům, než uchýlovat se k zločinným a teroristickým akcím: ve svých zločinných úmyslech o rušení pokojné cesty našeho lidu k socialismu klesli jednotliví záškodníci až na cestu zrady vlastního národa. Ve spojení se zrádnou zahraniční reakcí neváhali tyto životní ztroskotanci zrakovat nejvážnější státní tajemství a spojovat se proti svému vlastnímu národu s odvěkým nepřitelem. V západním Německu, které zůstává stálou hrozbou samostatnosti a klidného života našeho národa, hledá zrádná reakce spojení pro svůj lid.

Provedený proces před státním soudem prokázal tuto velezrádnou činnost takových zrádců v cizích službách v celém rozsahu. Z velezrady a špionáže obžalovaní pplk. v. v. Josef Hruška, Karel Bacílek ml. a Boris Kovaříček vytvořili po únoru 1948 různé ilegální skupiny, navázali spojení prostřednictvím kurýrů a spolek s cizí mocí a vyjednávali s cizí tajnou službou, která jim také zprostředkovala styk se zahraničními zrádci. Mimo to také shromažďovali zbraně, výbuštiny a jiné záškodnické prostředky včetně jedů, které, tak obvinění výslovně doznali, měli sloužit k vraždám nepohodlných osob, ilegální organizace získávala zprávy a vyzvídal státní tajemství z oborů vojenského, průmyslového, hospodářského a politického, které prostřednictvím vysílacích stanic sdělovala agentům cizí mocí.

K odevzdávání získaných zpráv a k přijímání instrukcí pro páchaní teroristických akcí a k protistátnímu ozbrojenému puči byl také do západního Německa vyslán obžalovaný Karel Bacílek ml., který projednal tyto věci s orgány cizí tajné služby a vrátil se ilegálně s instrukcemi zpět do Československa. Organizace se snažila, aby také udržovala spojení se zrádnou zahraniční emigrací. Jakmile ilegální organizace měla provedeny přípravy k protistátnímu ozbrojenému puči, rozhodla se získati v čelo nějakou vyšší osobu z kruhů armády. Tuto skutečně našla a získala v osobě odsouzeného generála

v. v. Kutlvašra. Odsouzený Kutlvašr se zúčastnil schůzky s přípraviteli protistátního ozbrojeného puče, schválil plán a projevil souhlas s postupem, jakož i se svou vedoucí funkcí. Během bezpečnostních orgánů byla však tato zločinná akce — která by v případě uskutečnění měla za následek krveprolití a ohrožení pokojné budovatelské práce našeho lidu — zmařena. Při zatčení obviněných bylo mezi zajištěným usvědčujícím materiálem nalezeno též určité množství těžkých i lehkých automatických zbraní, větší množství též vojenské rozkazy pro případ puče v překladu anglickém a německém. Na základě tohoto prokazujícího materiálu a svědeckých výpovědí se také odsouzení ke svým činům plně doznali.

Odsouzení jsou většinou zavili nepřátelé státu a našeho lidu, osoby propuštěné pro nespolehlivost z armády a veřejných služeb a osoby kriminálně vadané. Proto také v souvislosti s jejich protistátní činností se vyskytly zločiny krádeže, podvodů, vydírání, vyhrožování likvidační vlastním spolupracovníkům, kteří odmítli spolupráci a dokonce pokusy násilného smrti. V tomto směru se projevil zejména odsouzený Kovaříček a Gregar.

Vynesený rozsudek jest spravedlivou odplatou za zločinné rejdy odsouzených a důkazem rozhodnosti našeho pracujícího lidu nedati se nikdy a nikým odvrátit od pokojného budovatelského úsilí.

tak, aby b
naší vlasti.
pozdrali obč
seda NS dr.
vil, že úkole
také bude.
rodního hr
všichni v j

Na

Brněnské
v záplavě
ké cestě j
zelenou k
kde se žij
krajského
KSC v
Otto Šim
brněnské
co dělat.
pionýrů
se tu p
závodů
přece i
ršechn
parku
dí, kt
přehé
ce. B
mezi
Zápot
lensk
ného
pion
tak
mor
stus
pion
bud
jej
na
he
ote
cel

Obnovené trestní řízení v záležitosti generála Kutlvašra

PRAHA 15. května (ČTK) — Před senátem dr. A. Svitáka u městského soudu v Praze začalo ve středu obnovené trestní řízení v záležitosti zesnulého generála K. Kutlvašra, dřívějšího škpt. letectva E. Novotného, nyní mechanizátora, odborného učitele J. Slaniny, nyní projektanta, tehdejšího studenta Vysoké školy technické L. Strejce, nyní inženýra-projektanta Pražské stavební obnovy, a bývalého pplk. J. Nedbálka, který je teď v důchodu.

Hlavnímu líčení je přítomna také vdova po generálu Kutlvašrovi J. Kutlvašrová, která rovněž požádala o obnovu procesu. Prokurátor dr. Zahradka přečetl návrhy původní obžaloby dřívějšího státního prokurátora, který jmenované obvinil ze zločinů velezrady a vyzvědačství v souvislosti s činností protistátní třináctičlenné »skupiny PZ« (Pravda zvířetí) z roku 1948.

Generál Kutlvašr byl rozsudkem bývalého Státního soudu v Praze ze dne 16. května 1949 odsouzen k doživotnímu žaláři. E. Novotný a J. Sla-

nina, odsouzení na 15 let, strávili ve věznicích 11 a půl roku a 9 let, L. Strejc z 20 let, 11 a půl roku a J. Nedbálek ze dvou let 2 roky a několik dnů.

Senát dr. Svitáka už 30. dubna 1968 při veřejném zasedání o povolení obnovy trestního řízení na základě výpovědi pěti svědků a dalších důkazů dospěl k názoru, že činnost tehdy odsouzených byla patrně vyprovokována pplk. Hruškou, který tehdy pracoval jako agent 5. oddělení MNO. Také středovní výslechy E. Novotného, J. Slaniny, Ing. L. Strejce a J. Nedbálka k původní žalobě ukázaly zřetelně na to, že »hlavou« ilegální činnosti byl provokátor podplukovník Hruška (byl pak odsouzen k trestu smrti, popraven a před dvěma lety rehabilitován), který všechno organizoval.

Předseda senátu přečetl také výpověď zemřelého generála Kutlvašra při hlavním líčení u Státního soudu v Praze v roce 1949, v níž generál mj. řekl, že se necítí vinen ve smyslu obžaloby. Rozsudek bude vyneseno ve čtvrtek.

Příloha č. 4

Dopisy na rozloučenou Karla Bacílka a Borise Kovaříčka

Milá Jaruško!

Tento dopis je posledním pozdravem, který Ti mohu poslat.

24. května v 5 hodin ráno, t.j. za 8 hod. budu popraven s pplk. Josefem Hruškou a Borisem Kovaříčkem.

Jsem klidný a nehradil jsem.

Buď hodně šťastná a spokojená. Pozdravuj bratra Karla a poručení pp rodičům. Tebe tisíckrát pozdravuji a líbám. Měl jsem tě opravdu rád.

23. května 1949

Tvoj Karel

*Věznice Pankrác
Cela smrti 1:30 hodin*

Milý Vráto a Břeťo!

Poslední pozdrav, který Vaším pp rodičům, Vám a všem mým kolegům a kolegyním posílám je opravdu ze srdce.

Dnes v 5 hodin ráno, t.j. za 4 hod. 30 min budu popraven. Měl jsem Vás všechny rád, opravdu. Byli jste mými nejlepšími přáteli. Vzpomínám na Vás a na naše veselé chvílky. Buďte hodně zdraví a vzpomeňte si na mne někdy.

Zdravím Vás tisíckrát a líbám

Naše – Nazdar

Váš Karel Bacílka

Praha, Pankrác, dne 23. května 1949
(8 hodin před popravou, t. j. v 21 hodin)

Hallo drahouškové,

tento dopis je na rozloučenou se všemi příbuznými a známými. Úvodem: Všichni hlavu vzhůru! To, zač zemřeme, brzy zvítězí; jde o to, aby Vy všichni venku jste byli pevných nervů. – Nemusím jistě zdůrazňovat, že to, co bylo v novinách, je absolutní nepravda. Časem vše jistě vyjde najevo.

Ale dost politických úvah (stejně to asi zcensurují). Vzpomínám na všechny přátele a děkuji jim za vše, odplatit jim to už nebudu moci. Častolováci ať se zase jednou vzbudí, strýc ať nechá kouření. P[...] žijí spokojeně, ať Milan s Milenou nenechají své potomky ani čichnout k politice. Je[nda] ať se přičiní, aby Vršováci byli trojnásobným dědečkem a babičkou. Vlasta ať si hledí víc Jenduly a Otíka a nejen práce. Tu[...] děkuji za vše. Rovněž i Dvořáčkovým. Tak už se nedočkají, že bych byl někdy vyslancem. Nu nevádí. Lud'a ať si jednou hledí víc Marušky a otevře si někde advokátní kancelář. Jirka Svoboda – bude-li někdy pokračovat ve studiu práv – necht' si vezme moje právnické knihy. Děkuji všem v domě, že Vám pomohli s pří[...] pro mne. – Napište též Karlovi a Ruth. Vzpomínám na všechny kolegy a kolegyně. Zdravím Věru Vrbenskou (ať se vdá s tím, co chodí a má kópu malých ježečků)!

S mými věcmi naložte dle své vůle. Výlohy s řízením, vazbou a rozsudkem neplaťte. Děkuji též svému obhájci za námahu a snahu, byť marnou.

Vám [rodiče] ještě jednou děkuji za vše, co jste pro mne udělali. Mrzí mne jen, že se o Vás nebudu moci postarat. Nejmladší a poslední Kovaříček tedy skončí na šibenici.

Jsem zcela klidný, vím, proč umírám. Buďte též klidní. Snad jsem na někoho zapomněl, ať se nezlobí.

Končím a všechny ještě jednou zdravím a přeji všem klidný, radostný život ve svobodném státě.

Všechny libá

P. S.: Málem bych zapomněl na Ginu. Posílám pusu.

Příloha č. 5

Zápis o výkonu poprav odsouzených Borise Kovaříčka, Karla Bacílka ml. a bývalého pplk. v. v. Karla Hrušky, vykonaných dne 24. května 1949 v ranních hodinách.

Státní soud v Praze XIV - Pankrác
Náměstí Republiky, Justiční palác

1119 -
Or-72/49.
125 -

Z Á P I S

o výkonu poprav odsouzených

- 1) Borise K o v a ř í č k a ,
- 2) Karla B a c í l k a -ml.,
- 3) býv. pplk. v. v. Karla H r u š k y,

vykonaných dne 24. května 1949 v ranních hodinách.

Dne 24. května 1949 v 5.-hodin došel soudní dvůr na nádvoří věznice státního soudu v Praze-Pankrác a v 5.05 hodin byl přiveden k trestu smrti odsouzený Boris Kovaříček.

Předseda senátu přečetl odsouzenému rozsudek státního soudu v Praze a usnesení nejvyššího soudu v Brně o zamítnutí odvolání jakož i výnos ministerstva spravedlnosti v Praze, jímž odsouzenému nebyla udělena milost a tím rozsudek nabyl právní moci a bude proveden.

Na dotaz předsedy senátu, zda odsouzený má nějaké poslední přání, odsouzený si ničeho nepřeje.

V 5.15 hodin byl odsouzený předán mistru popravčímu k provedení výkonu trestu, načež odsouzený Boris Kovaříček zvolal:

" Ať žije svobodná republika ".

Po provedené exekuci hlásí v 5.17 hodin mistr popravčí, že poprava jest provedena.

V 5.22 hodin hlásí úřední lékař smrt udušením u popraveného Borise Kovaříčka.

Po té se soud odebral na druhé nádvoří věznice, kamž byl v 5.25 hodin přiveden k smrti odsouzený Karel Bacílek-ml.

Předseda senátu přečetl odsouzenému Karlu Bacílkovi rozsudek státního soudu v Praze a usnesení nejvyššího soudu v Brně o zamítnutí odvolání jakož i výnos ministerstva spravedlnosti v Praze, jímž odsouzenému nebyla udělena milost a tím rozsudek nabyl právní moci a bude proveden.

Na dotaz, zda odsouzený má nějaké poslední přání, odsouzený si ničeho nepřeje.

Na to v 5.29 hodin byl odsouzený předán mistru popravčímu k provedení výkonu trestu, načež odsouzený zvolal:

" Pozdravujte otce, maminku a sestru, bojoval jsem čestně prohrál jsem zradou ".

V 5.30 hodin hlásí mistr popravčí, že poprava odsouzeného Karla Bacílka byla provedena.

V 5.35 hodin hlásí úřední lékař smrt udušením u odsouzeného Karla Bacílka-ml.

Po té se soud odebral opět na první nádvoří věznice, kam byl v 5.50 hodin přiveden k smrti odsouzený býv.pplk.v.v. Josef Hruška.

Předseda senátu přečetl odsouzenému rozsudek státního soudu v Praze a usnesení nejvyššího soudu v Brně o zamítnutí odvolání jakož i výnos ministerstva spravedlnosti v Praze jímž odsouzenému nebyla udělena milost a tím rozsudek nabyl právní moci a bude proveden.

Na dotaz, zda odsouzený má nějaké poslední přání, odsouzený si ničeho nepřaje.

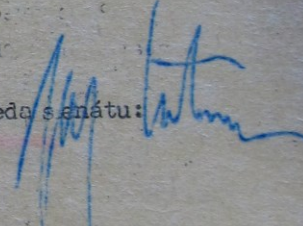
Na to byl odsouzený v 5.53 hodin předán mistru popravčímu k provedení výkonu trestu.

Odsouzený odchází tiše na místo.

V 5.55 hodin hlásí mistr popravčí, že poprava odsouzeného býv.pplk.v.v. Josefa Hrušky byla provedena.

V 6.01 hodin hlásí úřední lékař smrt udušením u odsouzeného býv.pplk.v.v. Josefa Hrušky.

V Praze, dne 24.května 1949.

Předseda senátu:

Příloha č. 6

Rehabilitace dle zákona č. 119/1990 Sb.

-42-

sp. zn. Rt 152/91

Toto rozhodnutí nabývá právní moci
dnem 1. 7. 1991
dne 13. VIII 1991 Usnesení

Městský soud v Praze rozhodl v neveřejném zasedání konaném dne 1. července 1991 ve věci rehabilitace t a k t o :

Podle § 2 odst. 1 písm. b) zák. č. 119/90 Sb. o soudní rehabilitaci se p r o h l a š u j e za zrušený rozsudek Státního soudu Praha sp. zn. Or I 72/49 ze dne 16. května 1949, jakož i veškerá další rozhodnutí v téže věci obsahově navazující k datu jejich vydání u odsouzených :

1. Karla B a c í l k a , nar. 25. 3. 1920, bytem Praha 2, Trojická 2,
2. Ladislava S t r e j c e , nar. 17. 6. 1922, bytem Praha 2, Černá 15,
3. Josefa S l a n i n y , nar. 6. 10. 1921, bytem Semily I, 380,
4. Jana M o r a v y , nar. 6. 2. 1925, bytem Praha 1, V Kolšovně č. 8,
5. Zdeňka L o c h a , nar. 2. 12. 1919, bytem Praha, Švihovského 1/575,
6. Josefy S t r a š i r y b k o v é , nar. 28. 2. 1901, bytem Praha, Svatoplukova 12,
7. Borise K o v a ř í č k a , nar. 21. 5. 1927, bytem Praha 2,
8. Josefa D e m e t e r a , nar. 20. 12. 1911, bytem Praha, Vinohradská 110,
9. Miroslava G r e g a r a , nar. 29. 6. 1928, bytem Praha.

kterým byli uznáni vinnými všichni zločinem velezrady podle § 1 odst. 2) zák. č. 231/48 Sb. a Karel Bacílek ml., Josefa Straširýbková a Boris Kovaříček též zločinem vyzvědačství podle § 5 odst. 2) zák. č. 231/48 Sb.

Podle § 2 odst. 2 zák. č. 119/90 Sb. o soudní rehabilitaci se z a s t a v u j e trestní stíhání proti těmto odsouzeným.

O d ů v o d n ě n í

Po přezkoumání spisového materiálu shledal soud, že shora uvedené odsouzení podléhá účasti na rehabilitaci podle zákona o soudní rehabilitaci ze dne 23. 4. 1990. Z tohoto důvodu podle § 2 odst. 1 tohoto zákona zrušil odsuzující rozsudek včetně dalších rozhodnutí v téže věci obsahově navazujících. Zároveň rozhodl, že se podle § 2 odst. 2 zák. č. 119/90 Sb. zastavuje trestní stíhání proti těmto odsouzeným.

P o u č e n í : Proti tomuto usnesení je přípustná stížnost do t ř í dnů od oznámení k Nejvyššímu soudu ČR prostřednictvím soudu zdejšího. Stížnost má odkladný účinek.

V Praze dne 1. 7. 1991

JUDr. Zdeněk Dítě
předseda senátu

64

* 17 *

VZ 69 145-91

9. ABSTRAKT V ČESKÉM A ANGLICKÉM JAZYCE

Cílem této práce je popsat problematiku politických procesů a jejich právní základ, faktory, které je ovlivňují, i mechanismus jejich fungování. Základním činitelem, který má vliv na konání politických procesů je **moc**, resp. **politika**. Právo mezi tyto faktory nepatří, naopak v případě získání absolutní moci se **právo** stává pomocníkem vládce v prosazení jeho záměrů. Samotný právní řád není schopný zabránit potlačování politických práv jednotlivců, neboť k tomu je potřeba celý systém propojených (převážně právních) institutů.

Politické procesy jako účinný způsob potlačení opozice jsou využívány dodnes, závisí pouze na míře zneužití pozitivního práva. Souvislost s politickou mocí je zde zřejmá. Československé politické procesy 50. let se vyznačují značnou proměnlivostí výsledku vzhledem k aktuální politické situaci; přehodnocení dosavadních závěrů nepřichází nutně se změnou politického režimu. Druhá část této práce dokazuje vliv politického klimatu na výsledky politických procesů na případu *Pravda zvítězí*.

The aim of this thesis is to describe the political trials, their legal basis, factors that influence them and the mechanism of their functioning. The main factor that affects these trials is **power** or more precisely **policy**. **Law** is not among these factors, on the contrary in the case of acquisition of absolute power, law helps the ruler in enforcing his intentions. Legal order itself is not able to prevent suppression of political rights of individuals, because it requires the whole interconnected system containing mainly legal institutes.

Political trials as an effective way to suppress the opposition are still used; it depends only on the extent of abuse of positive law. Connection with political power is obvious. Czechoslovak political trials in 50's are characterized by considerable variability of the results due to the current political situation. Reassessment of previous conclusions does not necessarily come with the change of political regime. The second part of this thesis shows the influence of political setting on the results of political trials. This is demonstrated on the case called „*Truth will prevail*“.

10. KLÍČOVÁ SLOVA V ČESKÉM A ANGLICKÉM JAZYCE

Trestní právo / Criminal law

Politické procesy / Political trials

Velezrada a vyzvědačství / Treason and espionage